

Sigiliul vremelniciei

„**La marginea Prusiei cu Rusia**”. Să presupunem, acum, că un autor clasic, vorbind despre daci, ne-ar fi spus că în limba lor nasul se numește „nus”, oare pe această bază neamțul ar avea cuvânt să zică că dacii au fost germani? Sau muscalul, că dacii au fost slavi? Firește că nu, căci „nus” al dacilor ar proba numai atât, că dacii, ca și germanii sau ca și slavii, au fost de origine sanscrită, iar nici într-un chip că dacii au fost slavi sau germani. Ei bine, domnilor, luați toate cercetările slavo-germane asupra originii dacilor și veți vedea că ele sunt întemeiate pe niște etimologii cu mult și mai nesigure, căci nemții și slavii nu fac alta fără numai a se lega de câte un nume propriu dacic, Decebal, Zamolxis, Dapix, Burebista etc., un nume al cărui înțeles nu e cunoscut și, apoi, agățându-se cu mâinile și cu picioarele de acest nume, îl sucesc, îl întorc, îl răsucesc, îl denaturează, până ce reușesc, în fine, a ajunge la concluzia că acel nenorocit nume e slavon sau german.

Mie, domnilor, mi s-a întâmplat a citi călătoria generalului spaniol Mosquera prin America. Călătorul a găsit, acolo, un popor numit „muisca”. Mergând pe calea etimologiei celei mai pure, oare n-am putea ajunge și noi la concluzia că... muscalii se trag din America?

Nu înțeleg pentru ce să fie mai bună etimologia celebrului Jakob Grimm, când susține că „Zamolxis” derivă din cuvântul gotic „halmaha”, adică piele, fiindcă acest legislator al dacilor îmbla îmbrăcat cu piele de urs! Nu înțeleg pentru ce să fie mai bună etimologia filologului muscălesc Czertkov, când susține, pe de altă parte, că Zamolxis derivă din verbul slavon „zamolczati”, adică a tace, fiindcă acest legislator al dacilor a tăcut, după ce vorbise! Cu niște asemenea etimologii noi putem merge foarte departe, fără ca să găsim, pe fața pământului, vreun lucru imposibil.

Este o metodă comodă de a dovedi că dacii n-au fost nici slavi, nici germani. Filologii germani argumentează de minune contra slavismului dacilor, deși argumentează foarte rău germanismul lor; pe de altă parte, filologii slavi argumentează de minune contra germanismului dacilor, deși tot ei argumentează foarte rău pentru slavismul lor. Așadar, combătându-se unii pe alții, ei ne lasă a vedea limpede că dacii n-au fost nici slavi, nici germani. Rămâne însă a descoperi cine anume au fost ei.

La marginea Prusiei cu Rusia, supusă în parte scepstrului muscălesc, în parte primind legi de la Berlin, locuiește o națiune numită Litvani, Livtovti, Litwa, Litthauen, care, din toate punctele de vedere, se deosebește și de slavi, și de germani, formând o masă cu totul separată. Pe nemți lituanienii îi urăsc până într-atâta încât îi numesc muți și orbi, „be vokitys lalsa zmogaus ne suprant”; iar pe muscali în confundă cu nemții, dându-le numele de Gudas, adică goți, și cântând următorul cântec național: „Percunas Dievaitis / Ne muszk Zemiaytis, / Bet musz Gudu / Kei szuniu rudu”, adică: „Fulgeră, Dumnezeule! / Nu lovi pe lituanian, / Ci lovește pe muscal / Ca pe un câine rușu”.

Am citat, domnilor, în lituaniană și proverbul despre nemți, și cântecul despre muscali pentru a arăta nu numai ura națională a lituanienilor contra slavo-germanilor, ci încă diferența totală și radicală ce există între limba lituaniană și limbile slave și germane; o diferență pe care o recunoaște cu franchețe autorul cel mai modern și cel mai complet asupra Lituaniei, D. Kraszewski, care, ca slavon, nu poate fi suspect când vorbește în dezavantajul propriei sale naționalități” / **B. P. Hajdeu** (*Familia*, Anul IV, Nr. 41, vinerii 22 noiembrie / 4 decembrie 1868, pp. 479-481).

□

1868: Agitațiunea, în cauza bisericească și ținta ei. Cernăuți, 24 iunie 1868. În o corespondență din Cernăuți, intitulată „Agitațiunea, în cauza bisericească și ținta ei”, pe care o

aflarăm tipărită în suplimentul „Presei noi”, nr. 1351, din 4 iunie 1868, se produc unele, altele aserțiuni, care ne provoacă a ieși din rezervă și, cu armele adevărului, a combate atacurile mincinoase și mizerabile ale unui corespondent ce se încearcă, în zadar, de un timp, înoace, a arunca țărna în ochii lumii.

Ceea ce aspiră și pretinde clerului și poporul gr. or. din Bucovina, de două decenii înoace, s-a zis, chiar și precizat, atât în memoriile din anii trecuți, cât și în petițiunea către minister și senatul imperial, iar, mai cu seamă, în cunoscuta epistolă deschisă către Excelența Sa părintele episcop Hackmann, acelea se reduc la restaurarea sinodalității, în locul absolutismului ierarhic de până acum, deci la conservarea caracterului național român al bisericii bucovinene, în contra politicii de slavizare, în fine, la împărțirea posturilor mai înalte și a parohiilor mai grăsuțe după dreptate, cu privire neabătută la facultate și merite, și nu, ca până acum, după principiul de predestinare a nepoților și a celorla ce dau garanție că vor fi servili și, de nu aprinși pentru politica din prezent, cel puțin indiferenți pentru cultura și conștiința națională română.

Cum că atare stăruință, care nu scoposește alta, decât vindecarea rănilor în organismul bisericesc, trebuie să se manifeste, în corpul întreg al bisericii gr. or. din Bucovina, se înțelege singur, de sine; și cum că această mișcare nu porcede de la „o mână de oameni laici neastâmpărați și de la câțiva preoți, ce se bat după parohii grase”, asta o demonstrează agendele congregației diecezane, din anul 1848, și numeroasele subscrieri ale petițiilor către minister și senatul imperial, pentru o conferință diecezană ad-hoc, spre formularea dorințelor și pretențiilor principale ale comunității bisericești.

Dacă afirmă corespondentul „Presei” că, din cele 370.000 de credincioși gr. or. din Bucovina, numai vreo 170.000 se țin de naționalitatea română, sau că dovedește o neștiință grosolană a populației și, în cazul acesta, i-ar răspunde și lui însuși simplul țaran și ablegații de mai înainte de Turețchi, precum răspunse, în senat, episcopului din Galiția, Litvinavici, sau că e cuprins de cunoscuta manie a muscalilor, care, considerând pe toți cei ce vorbesc, cât de puțin, un dialect slav, de oamenii lor, urzesc și planuri de a-i atrage și pe ei, și țara lor, sub împărăția cnutului.

Una ce aflăm adevărată în corespondența din „Presa” este afirmația în privința mărimii posesiunii Fondului religios; însă noi am fi așteptat ca corespondentul să fi raportat și despre originea averilor bisericești, și anume despre acel moment, că moșiile întinse, ce le posedă biserica gr. or. din Bucovina și din ale căror venituri sunt adunate cele zece milioane, sunt donate de principii și patrioții români, și anume pentru scopul cultului religios ortodox și român. Sau poate că a tăcut dânsul, despre originea și menirea fundațională, ca, cu această avere de origine română, să se poată forfecă, încă mai mult, decât până acuma, apăsarea sau cel puțin paralizarea naționalității române?

Cu atâta mai mult, însă, trebuie să ne cuprindă, pe o parte, râsul, iară pe alta, compătimirea, cu dispozițiunea corespondentului din „Presa”, când cetim, mai departe, că mișcarea, de mai mulți ani, în Bucovina, pe terenul bisericesc și național, porcede de la exaltații români, căroro administrarea averii lor bisericești le-ar fi bine venită, spre a-și regula afacerile lor financiare, și că cauza atitudinii în contra episcopului provine de aci, că dânsul nu acordă direcțiunea aceasta. Trebuie să mărturisim că tocmai acum ni se deschide lumina de ce părintele episcop și coteria episcopală se luptă, odată cu viața, în contra realizării autonomiei bisericești, garantată prin legile fundamentale de stat, pentru că, adică, sunt cu grija în spate că nu le va mai fi cu puțință a economisi după plac, pe calea birocratică, și a-și face nimbul unei glorii, pe care nu-l pot avea după demnitatea lor personală.

Noi nu voim a aplica, aici, un proverb cunoscut, totuși trebuie să zicem că numai unul ca acela poate presupune unele ca acestea, de „exaltați naționali”, care este conștiut de asemenea manipulare cu averea bisericească.

Iar cât despre nobilimea națională, care este urmașa acelor fondatori patrioți ai averilor bisericești și care poartă și sarcinile patronatului bisericesc, și din posesiunea lor s-au dat și câte 44 de jugăre pentru susținerea parohilor, putem zice, cu tot accentul, că atari cugetări sunt departe de ea și că, pentru realizarea autonomiei bisericești stăruiește ea din motive mai înalte, ce se raportează la scăparea bisericii și a națiunii de decădere și de înstrăinare de la individualitatea sa ortodoxă și română. Ce se atinge, însă, de administrarea averilor bisericești, știe fiecare că ceea ce se va defîge, după legile de stat, în genere, pentru toate confesiunile, aceea va fi și se și poate pretinde pentru biserica gr. or. din Bucovina.

Correspondentul „Presei” se plânge și pentru aceea, înaintea publicului acelui jurnal, că, la convocarea unui neromân în consiliul episcopal, românii strigă, în gura mare, că părintele episcop Hackmann trece, în ochii lor, de un absolutist ultramontat și că favoriții lui ar fi agenți panslavi ș. a. Dacă toate cele ce se cernură, în foile publice, de mai mulți ani, despre starea lucrurilor în Bucovina, nu sunt adevărate sau dacă presupun și delict de presă, celor atinși le stete în voie a demonstra contrariul și a invoca ajutorul procurorului de stat. Dar, fiindcă, din partea lor, s-a întrelăsat aceasta, noi, din partea noastră, avem rațiunea de a crede că domniile cei atacați nu erau în stare a dezminți cele publicate prin ziare și că dânșii se temeau a nu păți mai rău decât cu procesul, cu care se aninaseră de „Albina”.

Nimeni nu s-ar bucura mai mult, decât comunitatea gr. or. din Bucovina, dacă ar putea mărturisi că părintele episcop Hackmann, care este dotat, așa de bine, din veniturile moșiilor, dăruite de Vodă Alexandru cel Bun episcopiei Rădăuților, merge pe calea desemnată de caracterul istoric al bisericii gr. or. bucovinene, și că a renunțat la un absolutism ce nu corespunde nici spiritului ortodoxiei, nici principiilor moderne de stat și de civilizațiune. Nimeni nu ar dori, mai mult decât românii din Bucovina, ca un rector seminarial, întru înțelegere cu prepozitul său, să nu procure mai mult veștminte populare și fotografii pentru expoziția panslavă din Moscova, și ca preoții bucovineni, pentru atare servicii, să nu mai fie remunerați cu demnitatea de consilieri consistoriali.

Nimeni n-ar fericii Bucovina mai mult, decât clerul, inteligența și nobilimea română, ca toată populațiunea țării, fără deosebire de naștere și de limbă, să stea neclintită, ca până acum, în fidelitate cetățenească, și ca, prin predici și cântări publice, după modelele din Petropole și Moscova, cât și prin manifestații bătaoare la ochi, cu limba rusească, să nu se mai ațâțe apetitul molohului panslav după această țărisoară frumoasă.

Acestea sunt cele ce ne-am simțit provocați a răspunde la mistificările și minciunile corespondentului „Presei noi” din Cernăuți. Citească, cunoască și priceapă, că noi l-am cunoscut și l-am priceput. Iar pe onorata redacțiune o rugăm ca să ne conceadă, de astădată și în viitor, a ne cunoaște și a ne pricepe încă mai bine, cu corespondentul nemțesc din Cernăuți, dacă va mai avea plăcerea a vorbi, la noi, în Viena, și nu față către față, la starea locului (Ne sunteți pururea bine-veniți. **Redacția**) / (*Combaterea minciunilor, Albina*, Anul III, Nr. 64, duminică 16/28 iunie 1868).

□

1868: Peșitorii Bucovinei. Un vechi proverb românesc zice că fata avută și frumoasă numără peșitori cu sutele. Cu asemenea onoare se poate lăuda și Bucovina, mezina provinciilor din imperiul Austriei. Astă țară românească, înzestrată cu tot felul de avuții climatice, locuită de un popor ca mierea, de origine română, și surăzător ca primăvara de diresul culturii și al civilizației, de când e despărțită de trupina Moldovei, are mulți peșitori, care de care mai cutezător.

Între alții, care peșesc pe Bucovinioara de a le fi mireasă și, în locul numelui, datinilor și limbii părintești, de a primi, cu subordonare de soție, numele, limba și datinile lor, sunt rutenismul, polonismul și germanismul. Nu lipsiră tot felul de soli, pe care fiecare dintre acei

trei cavaleri îi trimiseră în țară, spre a le pregăti calea și a le asigura peșterea și venitul. Preoți, în calitatea de misionari confesionali; învățători și învățătoare, publici și privați, ca lingviști și luminători (se înțelege, ai întunericului român), funcționari și dirigători, înainte de 1848, ca codificatori ai drepturilor urbariale galițiene, iar de atunci, încoace, ale drepturilor naționale politice rutene, polone și germane; neguțatori și meseriași, ca făuritori ai gustului antiromân în port și viețuire; însăși mulțimea de proletari (lucrători de zi), toți aceștia erau și sunt, încă și astăzi, premergătorii acelor peșteri cavalești.

Petitorii Bucovinei, după cum pricepem, din jurnalele polone, rutene și nemțești, iar mai vârtos, din o corespondență, în limba nemțească, ce ni se trimise, în zilele acestea, din Cernăuți, se și ceartă amar între ei, pentru dreptul de întâietate în Bucovina. Rutenismul se provoacă la faptul că i-a succes a lăți, mai mult decât cei doi, limba rusească între poporul român și că, în cercul ierarhiei de acolo, are mulți amici și avocați; polonismul se mândrește cu avantajul că meseriașii, ovreii și amployații din Cernăuți, ba înșiși armenii, și unele familie ale proprietarilor români de pe Nistru și Ceremuș vorbesc deja curgător limba polonă; iar germanismul se reazemă pe momentul că dânsul e purtătorul culturii europene, în partea orientului, și că Bucovina, ca o provincie cislaitană în imperiul Austriei, e menită de a fi plantația germanismului, asemeni ca și țările de sub coroana lui Ștefan, grădina maghiarismului.

Dacă ar fi venit lucrul până la atâta, ca soarta națională a Bucovinei să depindă numai și numai de la puterea specifică a unuia dintre acești trei pretendenți, trebuie să mărturisim că ne-ar veni greu a decide cauza de ceartă; însă de o perplexitate ca aceasta suntem (laudă Domnului!) scutiți, deoarece astă fiică a patriei române, fiind deja majoră și, ca atare, îndreptățită de a decide însăși soarta viitorului său, a respins, la mai multe ocaziuni, scrisorile peșterilor săi și le respinge și astăzi, prin gura organelor sale publice, afirmând, cu solemnitate, în fața lumii, că nu voiește să fie victimă nici polonismului, nici rutenismului și nici germanismului, ci va să rămână pururea precum a fost și este, o țară autonomă românească.

Că asemenea cuvinte nu sunt un răsunset deșert, ci un răspicat purces din conștiința dreptului său istoric și legal, garantat de autoritatea supremă a statului, se învederează în mesajele și cuvintele răspicate ale Diplomei Împărătești din 9 decembrie 1861, care cuprinde următoarele:

„Noi, Francisc Iosif I, Împăratul Austriei, înțeleserăm, cu plăcere, că dieta credinciosului nostru ducat Bucovina a înnoit rugămintea din 1849, pentru concederea unei mărci proprii.

Ca o parte din Dacia veche, se numea țara aceasta, sub domnia principilor Moldovei, Țara de Sus, mai târziu purtă numirea de Arboroasa, în fine, Bucovina, după codrul de fag dintre Cernăuți și Vijnița.

Dacă aparține, înainte de Ștefan cel Mare, o părțicea de țară, dincolo de Prut, la Galiția, și unele tracturi de munte, la Transilvania, după victoriile numitului principe asupra Polonilor și Ungurilor, se defipseră hotarale Moldovei, prin urmare și ale Bucovinei, prin tratate anume, (precum sunt și astăzi). Țara aceasta, locuită primitiv de Daci și, apoi, împoporată de coloniile lui Traian, fu cotropită, în timpul emigrațiunii popoarelor, de Goți, Gepizi, Huni, Avari, Unguri, Tătari și de alte ginți, care lăsară după sine numai urmele de grozăvie și de pustiire. Între împrejurări grele ca acele, poporul indigen (român) fu împiedicat în cursul său la o treaptă mai înaltă de cultură, fiind bucuros de a-și scăpa viața, datinile și limba, în fundul codrilor săi, dacă cu armele în mână nu putea sta mai mult în contra barbarilor năvălitori.

Cu întrunirea ținuturilor singurate și puțin legate, sub principele Dragoș, într-un stat, crescând ceva puterea poporului întru apărarea proprie contra popoarelor vecine, câștigă statul

acesta, sub eroul Ștefan cel Mare, un renume înalt, prin victoriile lui strălucite asupra dușmanilor creștinătății și ai civilizațiunii, despre care mărturisesc, încă și astăzi, numeroasele biserici și mănăstiri, Putna, Volovăț, Bădeuți, Suceava, Solca, Moldovița etc.

Din momentul ce Bucovina, prin tratatul din 7 mai 1775, se împreună cu coroana Noastră, începu țara, sub binecuvântările unui regim blând, răsufând de luptele tulburătoare de înainte, a se bucura de o treaptă mai înaltă de cultură. Se făcură drumuri, care înlesneau comerțul, agricultura și industria se deșteptară, se urziră școli, punându-se așa fundamentul unui viitor mai bun, la care privește Bucovina cu încredere vie.

De la împreunarea țării cu scepstrul nostru, se puse, întâi, sub administrațiune militară, în anul 1786 fu întrunită cu Galiția, în 1790 declarată de provincie autonomă, în 1817 iarăși anexată de Galiția, rămasă sub locotenența galițiană până la 1848. Arătându-se însă, din experiența făcută, că pentru diversitatea limbii, a datinilor și a uzurilor nu e consultă o contopire cu Galiția, ridicat-am Noi Bucovina la poziția de ducat, concedându-i autonomia administrativă, care, după încercarea unei împreunări cu Galiția, în 1860 s-a asigurat pentru totdeauna.

Cu legea fundamentală de stat din 26 februarie 1861, am garantat Noi credinciosului ducat Bucovina restituirea autonomiei sale administrative, cu o dietă proprie și dreptul de a participa în senatul imperial, iar cu deciziunea Noastră din 25 august 1861, Ne-am îndemnat a-i încuviința și o marcă proprie”.

Pare-ni-se că textul acestei diplome e cel mai bun răspuns la unele alte îndegetări de prin foile polone, rutene și germane, și cei ce se poartă cu planuri de a ruteniza sau a poloniza sau chiar a germaniza, cu încetul, clasele poporațiunii române din Bucovina, spre a urzi edificiul planificat pe lățirea uneia din acele limbi în țară, să nu scape din vedere momentul cumpănitor că romanitatea Bucovinei sau națiunea română politică în Bucovina este întărită cu murul dreptului istoric și garantată atât în tratatul din 7 mai 1775, cât și prin Diploma Împărătească din 25 august 1861. Apostolii rutenismului, polonismului și ai germanismului binevoiască a crede cum că poporul român din Bucovina este conștient de drepturile sale naturale, istorice și pozitive, și nu se va da format după predilecțiile naționale străine. E adevărat că, în Bucovina, unde, la împreunarea ei cu statele Austriei, afară de vreo opt comune de huțani, toată poporațiunea era curat română, în decursul anilor se așezară multe familii de alte naționalități; e și aceasta adevărat, că românii din Bucovina vorbesc și alte limbi, însă cu acestea nici nu e alterat dreptul istoric și pozitiv al românilor bucovineni de națiune politică, nici n-au încetat a fi români și a se purta ca români.

Teoria de a altera drepturile istorice ale țărilor prin incidentele de impopulare parțială cu familii de alte naționalități și încetinirea unor alte limbi, pe lângă cea a poporațiunii primitive, pare-ni-se a fi un motiv deșert și încă și periculos; și dacă astă teorie ar deveni, în țările din imperiul Austriei în practică, atunci în Viena, și însuși Arhiducatul Austriei, unde și până astăzi foiesc mulțime de familii slave și, mai cu seamă, cehe, peste câteva decenii vor izbucni asemenea certuri și încurcături, ca și, în prezent, în Praga și Boemia. Deci: *Non transgrediamini fines, quos posuere patres – conscripti!* (*Albina*, Anul III, Nr. 46, duminică 28 aprilie / 10 mai 1868).

□

1868: Reuniune cantorală la Suceava: Ziua din 20 mai / 1 iunie 1868 a fost, pentru Suceava, una din cele mai sărbătorești. Timpul fu frumos și plăcut. Prin sărbătoarea Sfintei Treimi se sfinți ziua, dar ea își rezervă a fi înălțată încă și prin o faptă ne-îndătinată. Către amiază, se văzu o căruță, curând după alta, într-un număr însemnat, către podul cel vechi și acoperit al râului Suceava. Costumarea cea elegantă a damelor și a bărbaților anunța fiecăruia

că este o călătorie sărbătorească de petrecere. Ținta călătoriei a fost vechea mănăstire Dragomirna, întemeiată de prea fericitul mitropolit al Moldovei Anastasie Crimca. Curgerea trăsurilor fu impozantă; de la 12, până la 2 ore, după-amiază, gemeau podul și drumul de greutatea trásurilor. Cauza acestui fenomen rar este următoarea: Reuniunea cantorală suceveană serba întâia producțiune publică și ca arenă își alege pădurea de brazi din jurul Dragomirnei, care este martora multor întâmplări războinice din evurile trecute.

Reuniunea aceasta s-a ivit către finea anului trecut. Statutele ei sunt aprobate de regim și ea însăși se constituie și-și începu activitatea sa nobilă în primele zile ale lui decembrie 1867. Scopul ei, conform statutelor, este cultivarea cântării bisericești și lumești de către dame și bărbați. Membrii ei sunt parte actuali, parte sprijinitori, iar o parte, onorari. Drept recunoștință și mulțămire pentru înființarea acestui institut nobil, datorăm recunoștință profesorului gimnazial de aici, dl Ștefan Nosievici, și proprietarului mare de la Bunești, dl Adalbert de Berzorad; cu deosebire, însă, celui dintâi, care, alegându-se cu unanimitate drept conducător al muzicii corale și de vicepreședinte al reuniunii, se făcu și sufletul acesteia. Domnia sa înțelese, adică, de a înăduși îndoielile care, de regulă, se nasc față cu o atare întreprindere, și la noi, în Suceava, până acuma încă necunoscută. Domnia sa știu, prin metoda sa cea bună și prin tactul său, de a încuraja pe auditori și de a sădi dragostea sa pentru acest obiect într-atâta în inimile acestora, încât, de curând, se născu o emulație nobilă între dânșii.

Timpul între înființarea reuniunii și între producțiunea publică este, de bună seamă, prea scurt; dar, dacă este adevărat că conducătorul Nosievici a compus o școală specială pentru membrii reuniunii, dacă persoane, între cele multe chiar și dame, cu toate că erau cu două ore depărtate de locul cântării, nu se reținură, nici prin frig și ploaie, de a cerceta reuniunea, de două ori pe săptămână, în urmă, dacă membrii actuali, de ambele sexe, nu pierdură nici atunci voia, când cercetarea în cântare, ce a ce începu cu rudimentele, dura, de multe ori, peste două ore, apoi numai și numai cu privire la aceste împrejurări este explicabil că, în decurs de numai șase luni, s-a prelucrat atât material, care, de altmintrelea, ar fi cerut un an întreg. Considerând această stare a lucrului, este lesne de conchis că reuniunea nu poate să nu înrăurească, cultivând și înnobilând asupra vieții sociale. O cugetăm acesta, sub împrejurările noastre într-atâta, încât membrii respectivi, pentru ca să țină concursul cu cei progresati, fură nevoiți a se exersa privat. Dar reuniunea aceasta este de însemnătate specială și din punctul de vedere al naționalității. Se știe cum că gimnaziul sucevean este al românilor din Bucovina, dotându-se profesorii din Fondul religios, care este semnul celei mai părintești îngrijiri a străbunilor noștri pentru fiii lor.

Conducătorul prezent al cântării, dl Ștefan Nosievici, după ce-și absolvi studiile la Universitatea din Viena, luă asupra-și, la gimnaziu, pe lângă obiectele sale cele ordinare, încă și cântarea, ca obiect extraordinar, și, în decembrie 1864, aranjă, cu ajutorul mai multor binevoitori, un concert în folosul studenților celor săraci de la gimnaziu, împărțindu-se, din venitul curat de 700 florini vienezi, o parte între aceia, iar cu o parte însemnată se puse fundamentul la înființarea unei biblioteci pentru învățăcei. La concertul acela, produse compoziția ariei „Drum bun”, de dl Nosievici, atât efect, încât, în scurt timp, se făcu cântecul acesta unul din cele mai populare, auzindu-se răsunând, în serile de repaus, de către junimea lucrătoare orășeană.

Un concert, aranjat în anul trecut, în favoarea unor lipsiți, ne-a dat ocazia a ne desfăta cu auzirea altor două compoziții prea frumoase, adică „Tătarul” și „Cântecul Mărgăritei”, unice, în felul lor, și de un efect pătrunzător. Însă reuniunea cantorală de acuma seamănă a fi acel pământ roditor, pe care cântarea națională va prinde rădăcină și va înflori. Să cugetăm numai că reuniunea aceasta, constând din 70 de dame și 50 de bărbați, dintre care mulți sunt de naționalitate străină și n-avură ocazia de a cunoaște melodia cântecelor noastre și a se îndemna la studiul limbii românești. De aceea, cântecele românești, învățate până acuma,

trebură, față cu cei străini, să fie pertractate, după încheieturi, cuvinte și șire în mod lingvistic, și tocmai apoi se putură ele cânta cu conștiință.

Însă să ne întoarcem îndărăt, la Dragomirna, locul petrecerii din sus numita zi. Nobilimea, preoțimea, amploiații, breslașul și țăranul au fost reprezentați. O poieniță prea frumoasă și destul de spațioasă, în mijlocul părții de miazăzi a pădurii de brazi, a fost locul adunării, și reuniunea își începu producțiunile sale, înainte de 4 ore, înconjurați fiind membrii ei de mulțimea ascultătorilor. Intonarea primului cântec născu atâta curiozitate în publicul de față, încât mulți din cei din clasa de jos, neavând loc de a căuta de aproape, se urcară sus, pe rămuroșii brazi, privind, din înălțime, și făcând și publicului plăcere, prin dexteritatea în urcare. Programul însuși a fost mulțamitor, cuprinzând el nu mai puțin decât 15 numere, în trei despărțituri, producându-se toate, spre deplina mulțumire a tuturor, ba unele trebuiră să se repete, la cererea cea zgomotoasă a oaspeților.

Dintre cântecele românești, plăcură cu deosebire „Sub o culme de cetate” și „În zadar vuisse”, de Vasile Alecsandri, ambele adaptate pentru muzică corală de dl Ștefan Nosievici. Din cvartetele bărbaților, sunt mai ales de amintit: dl Ulrich de Reissman – „Cântecul piraților”, de F. Otto, cor și solo din opera „Freischütz”, de C. M. Weber, cu orchestră, pentru că și fiii cei liberi ai naturii, muzica națională din Suceava, în frunte-și cu dirigintele său, badea Gregori Vindereu, trebui să aducă tributul său progresului timpului prezent.

După finitul cântării, se deschise jocul, cu o horă impozantă. După cină, se ridică un toast, în limba românească, în onoarea membrilor reuniunii și a conducătorilor nemijlociți, a președintelui, dl Dr. Marek (directorul gimnaziului – n. n.) și a vicepreședintelui, dl Ștefan Nosievici; ambii răspunseră cu căldură, unindu-se întru dorința ca reuniunea să progreseze și să înflorească. După o scurtă și plăcută petrecere, în decursul căreia eram independenți de cele 5 linii și de cele 4 spații, îngânându-se ziua cu noaptea, se fini festivitatea și luna, cu argintiile-și raze, îi petrecu pe călători acasă, mângâindu-se fiecare cu dulcea-și conștiință de a fi petrecut bine și cu plăcere.

Dorim ca memoria acestei petreceri sărbătorești și prea plăcute să fie un îndemn puternic pentru toți membrii reuniunii, ca să propășească, cu zelul cel de până acum, în ramul înnobilitor de inimă al cântării, spre folosul lor propriu, al familiilor, al omenirii întregi, și spre folosul țării și al poporului (*Albina*, Anul III, Nr. 60, vineri, 7/19 iunie 1868).

□

1868: Suspinele Bucovinei: Foaia de săptămână „der Osten”, discutând, în nr. 2, necesitatea unei schimbări în personalul de amploiați în Bucovina și atingând însemnătatea acestei țări, care, până acum, fu puțin recunoscută în Viena, deși, în privința numărului de poporațiune și de mile pătrate, nu se poate măsura cu Galiția și Boemia, zice, în fine: „Însemnătatea unei țări mărginașe nu depinde de la acești factori, și Bucovina, care cu un braț atinge România, iar cu altul, Rusia, și stă în comerț viu cu părțile vecine ale acestor state, ar putea lua apostolatul numelui austriac și lucra mult pentru vaza și influența Austriei, dacă, din acest punct de vedere al unei politici așa-zicând internaționale, s-ar concepe poziția Bucovinei în complexul de țări al Austriei”.

Trebuie să mărturisim că este mult adevăr în cuvintele acestea, ale corespondenței lui „Osten”, mai cu seamă unde zice că Bucovina nu fu, până acum, recunoscută și tratată precum o cere însemnătatea poziției și proprietățile poporațiunii sale. Bucovina, ca o parte a Moldovei, devenită, prin tratatul din 2 iunie 1775, sub regimul Austriei, este una din cele mai binecuvântate țări ale imperiului cu tot felul de avuții, ce le poate produce suprafața și sânul pământului. Asemene de binecuvântată e Bucovina și pentru poporațiunea sa, înzestrată cu virtuțile religioase, sociale și politice ale naționalității române. În loc de a pune însă astă țară sub o administrațiune proprie, care să se îngrijească de cultura și prosperitatea ei materială și

spirituală, se alipi de Galiția și ceea ce i se cauzează prin atare alipire administrativă constă în daune nereparabile materiale, naționale și chiar religioase, deoarece agricultura, industria și negoțul sunt de-abia în deșteptare; în urmă, lățirea limbii polone și, mai cu seamă, a celei rutene (rusești) în o parte din locuitorii români, a sporit, și, prin măsurile confesionale ale mitropoliei rutene din Lemberg, nu puțini dintre credincioșii orientali se atraseră în partea uniunii, ceea ce, la noi, va să zică în partea rutenismului, fiindcă uniunea, aici, este rutenească de naționalitate.

Nu ne conde spațiul a desfășura, pe larg, omisiunile regimului cu astă țară, înainte de anul 1848; amintim numai atâta, că, în decursul aceluia timp, era privită Bucovina, așa zicând, drept Pocuția (locul deportării păcătoșilor) Galiției, și tot ce nu era bun pentru Galiția, fie amplotiat sau meseriaș, polon sau rutean, avut sau proletar, sau că se trimitea, sau că venea singur la Bucovina, ca să-și afle adăpost și pâine, ce nu pot fi altminteri, decât în scăderea populațiunii pământene române.

Devenind Bucovina, cu 1849, țară de coroană autonomă, cu administrațiunea neatârnată de locotenența din Lemberg, ce e drept, se îmbunătăți soarta țării și, de atunci, încoace, se datează unele instituțiuni de prosperare; dar suntem încă departe de a ne lăuda că țara e așa considerată și tratată, precum o cere însemnătatea și proprietatea ei. În decursul a două decenii, de când e Bucovina desfăcută de legătura administrativă cu Galiția, nu avurăm onoarea și bucuria de a avea măcar pe un cap (gubernator) administrativ dintre fiii țării, precum se face asta în alte țări, deși avem bărbați erudiți și distinși prin credința către monarh și patriotism pentru țară. Și în era aceasta de autonomie nu se alocară posturile oficiilor publice cu pământeni, deși avem aproape la o sută de juriști naționali, dintre care mulți și doctori de drepturi, ci, afară de unele posturi inferioare, se așezară și se așează, încă și astăzi, mai cu seamă cu amplotiați din alte provincii, deveniți acolo în disponibilitate, bunăoară ca, mai înainte, cei din Ungaria, și, acum, cei din Galiția. Noi nu atingem coarda demnității acelor amplotiați, care, trimițându-ni-se încoace, închid cariera pământenilor; dar unele alte coarde juste și legale atingându-le, cutezăm a întreba: oare acei amplotiați străini posedă cunoștințe referitoare la țară, ca să o administreze după cerințele ei speciale? Oare amplotiații din alte țări, care nu cunosc limba română, a poporului din Bucovina, nici după nume, necum după gramatică și răsunset, sunt în stare a se înțelege cu poporul și a fi pe scaunul de judecător și de antiste, cu acea influență ce e salutară pentru popor și eficace pentru regim? Dacă, în alte țări, tot de sub sceptrul împărătesc, se așează posturile publice mai că numai cu fiii de țară, oare Bucovina să nu facă modesta pretenție ca, de la capul țării, până la oficialul subaltern, toți să știe cel puțin limba țării, ca, în scriere și vorbă, să se poată folosi deplin de ea? Cugetăm a nu ne înșela, dacă zicem că diregătorii ce nu au cunoștința limbii poporului nu pot conduce, cum se cuvine, nici dorințele, nici cerințele lui, prin urmare poporul, pe care îl conduc, le e străin; dar și poporul, ce nu înțelege pe diregător, când vorbește și scrie, îl socoate pe diregător de străin și, de ar și vrea, nu se poate încrede în dânsul. De poate spori binele comun al statului și cel special al poporului, dacă locuitorii țării și organele oficiale se privesc, unii, pe alții, de străini și fără de încredere deplină, lăsăm în judecata celora ce conduc destinele popoarelor în Austria; noi, din parte-ne, care dorim o Austria tare și mare, și o Bucovina fericită ca Canaanul, cugetăm că și una, și alta numai atunci pot să fie, dacă regimul se va populariza, iar poporul va identifica soarta sa cu soarta regimului.

Dacă aceste două postulate nu-și aflară recunoaștere în timpul sistemelor de mai înainte, cugetăm că le vor fi aflând acum, după ce se văzură rezultatele și, pe lângă acelea, și miliardele de datorii. De la regimul actual, însă, așteptăm, cu fermitate, că, folosind experiențele străine, va mâneca a se populariza până în treptele mai inferioare, prin alocarea posturilor publice cu bărbați de încredere, și ai poporului, și ai autorității supreme, ca așa să dispară tot ce stă ca un perete de despărțire între popor și regim. Rănile corpului statului nostru sunt cam învechite, prin urmare, serioase, și cei ce sunt cheamați a le vindeca să nu

amâne cu medicamentele radicale, căci timpul nu așteaptă, ci mână înainte, și e știut că, pentru cel bolnav, o oră e un an.

În fine, așteptăm, atât de la alegații noștri dietali, cât și de la senatorii imperiali, că nu vor întârzia a direge atențiunea noului minister asupra referințelor proprii ale Bucovinei și, mijlocind ca și aici, în țară, să devină în aplicațiune ceea ce se aplică, mai demult, în alte țări, să se facă un pas eficace în prosperarea materială și spirituală a poporului nostru, care, în circumstanțele cele mai critice, a dovedit că e demn de cele ce le pretinde. / Cernăuți, ianuarie 1868 (*Albina*, Anul III, Nr. 4, vineri 12/24 ianuarie 1868).

□

1869: Adunarea societății pentru cultura română. În 20 iulie 1869, și-a ținut, în Cernăuți, Societatea pentru literatura și cultura română, adunarea generală ad-hoc, pentru modificarea statutelor sale, care deveniseră lipsicioase, în multe privințe. Fiind de față mai mulți decât jumătate din toți membrii Societății, proiectul modificator al statutelor s-a putut lua în dezbateră și s-a primit, cu câteva schimbări neînsemnate. S-a făcut și o interpelare.

Comitetul Societății numise, mai înainte, culegători, prin ținuturi, care aveau să adune bani de pe la membrii Societății, și să-i transmită casierului ei, din timp în timp, sub cuvânt, însă, că se vor simți mai înduplecați a-și împlini taxele lor, dacă vor sta în nemijlocită corespondență cu comitetul, acesta, în anul 1867, a dezlegat pe foștii culegători de îndatorirea lor. Interpelările, întrebau, deci, dacă a trecut în faptă acea propunere a comitetului și cum se explică împrejurarea că încă mulți membri ai Societății sunt în restanță însemnată, cum arată raportul comitetului, de astă iarnă. Președintele împărtășește cum că comitetul s-a convins că e de neapărată trebuință de a numi, din nou, culegători și asigură că astă numire se va face cât de curând.

Era să se facă și altă interpelare, care a rămas nefăcută, pentru că președintele a grăbit cu încheierea ședinței. Adunarea generală din anu 1867 a fixat mai multe modalități pentru mărirea fondului Societății. Deoarece s-a răspândit, în public, cum că comitetul n-a executat nimic din câte îi impun concluziile acelei adunări, am fi fost foarte bucuroși a auzi deslușirile președintelui și în acea privință, și anume în cauza loteriei, pentru care, afară de apelul din foaia Societății pentru obiectele de tras la sorți, să nu se fi făcut nimic, adică nici planul de tras la sorți, nici cererea la guvern, pentru încuviințare. Deci, ne pare foarte rău că am rămas neinformați, într-o cauză ce ne interesează atât de mult.

În fine, observ că ținuturile Gurii-Humorului, Câmpulungului și al Vetrei-Dornei, cu toate că sunt locuite mai că numai curat de români, n-au fost reprezentate nici în adunarea aceasta din urmă. Care să fie, oare, cauza acestei retrageri neîntrerupte de la afacerile naționale?

Drept că și mulți din nobilime n-au luat parte la astă adunare, dar asta n-a urmat din nesimpatia pentru scopurile Societății, ci din cauză că o parte era dusă la scalde, în străinătate, iar cealaltă a fost rețenută de afaceri economice urgente (*Albina*, Anul IV, nr. 61, joi 24 iulie / 5 august 1869).

□

1869: Judecată nemțească, despre arta teatrală română, reprezentată de M. Pascali. Domnul Ernst Rudolf Neubauer¹, profesor de estetică la gimnaziul din Cernăuți

¹ Născut la Iglau, în Moravia, la 14 aprilie 1822, mort la Rădăuți, în 4 mai 1890. Autor al „textului lămuritoriu” la Albumul „Bucovina luminată” (1860), de Franz Xaver Knapp, Ernst Rudolf Neubauer debutase, la Viena, în 1849, cu „Cântece patriotice austriece”, dar cariera lui de profesor și de artist avea să se îplinească la Cernăuți

(profesorul preferat al lui Eminescu – n. n.), publică un articol, sub titlul „M. Pascali”, în foisoara ziarului „Czernowitzer Zeitung”, din 30 iulie 1869. Ca străin și, mai vârtos, ca bărbat de specialitate, părerea domnului profesor are, pentru noi, mult interes, de aceea o reproducem aci:

„În deceniul trecut, în micul teatru al Cernăuților, avurăm felurite ocazii de a întâmpina, în tragedii, drame și comedii, niște artiști care posedau rara facultate ca, prin acțiune liberă și execuție, să ne reprezinte icoanele poetice drept forme ale realității, și aceasta într-un grad atât de excelent, încât produsele creației lor se pot număra între cele mai bune rezultate, pe terenul artei teatrale.

Pentru a ilustra cele zise, n-am decât să pomenesc numele **Rapacki și Modrzejewska**.

La timpul lor, acestor reprezentații nu le-a lipsit considerația după vrednicie, deși lauda jurnalistică era criticată, din când în când, ca extravagantă; totuși, renumele acelor artiști dovedește, și astăzi, că a fost justificată recunoștința ce li s-a arătat. Citiți numai cronicile jurnalelor din Lvov, Cracovia și Varșovia.

În timpul din urmă, amatorilor de arte din Cernăuți, prin înfățișarea unei părți din societatea teatrală a lui Pascali, de la București, li s-a dat iarăși ocazia de a asista la reprezentări teatrale, care, mișcându-se pe terenul sublimului și al comicului, întru unitatea efectelor ne dau desfătarea ce se simte la o producțiune artistică armonică, și ale cărei reprezentații le dăm numai partea ce se cuvine, când recunoaștem, apriat și cu plăcere, cum că jocul întreg este pătruns de spiritul adevăratei tendințe artistice.

În mijlocul acestor artiști, este o putere de o însușire cu totul proprie (adică nu comună), care privitorilor li se arată drept sufletul întregului, asemenea soarelui, în jurul căruia se rotesc alte planete. Acest spirit conducător este domnul Mihail Pascali (director de teatru, actor și poet dramatic).

Domnul Pascali nu e reprezentantul unei specialități singure. Activitatea productivă a fanteziei sale ocupă întregul teren mare al artei teatrale; în el se găsește facultatea generală pentru adevărata producțiune a artei, împreună foarte cu dorul și energia spre dezvoltare și spre realizarea vie. Ușurința cu care dânsul împreună creația internă cu executarea tehnică este atât de surprinzătoare, încât, pururi și pretutindeni, poartă-se artistul cum îi place, ies la iveală naturaleți desăvârșite. Precum se spune, domnul Pascali a făcut studii mimice în Paris, Viena și prin alte orașe mari. Se poate să și fi adus, de acolo, o bogăție în lucrurile tehnice; dar desigur nu genialitatea jocului său, căci aceasta nu se poate cumpăra de la un „Laroche”.

L-am văzut pe Pascali, în seara de 27 iulie, în drama „Nebunie și Durere” (ca muzicianul Jaques) și în comedia „Nevasta trebuie să-și urmeze bărbatul” (ca avocatul Joliboi). În piesa primă, dânsul era factorul întregului, în a doua avea un rol prim. În amândouă rolurile, dânsul domina materia, în libertate deplină, și dădea ideilor poetice o formă plăcută. Alegerea ălor două roluri atât de direct opuse, și amândouă pentru una și aceeași seară, se pare că nu s-a întâmplat fără de intențiunea artistului. Artistul putu dovedi cine și ce e. În rolurile patetice, și un talent mediocru poate ușor să merite aplauze; însă în rolurile ca și al încărunțitului Jaques, în care trebuie să se reprezinte momentele psihice cele mai grele, de la răbdarea liniștită a durerii, până unde afectele lovesc marginile nebuniei, în asemenea roluri trebuie să cadă și teatralității cei mai rutinați, sau să i se urască publicului, dacă nu-și precepe deplin rolul. Dl Pascali, ca Jaques, a făcut din o puținătate poetică un op mare. În comedia ce urmă, îl văzurăm pe artist împrumutând din izvorul bogat al experienței, cum dezvolta icoana umorului adevărat în nepreocupațiunea cea mai vială, dovedindu-și puterea și ținuta în toate părțile opului.

și la Rădăuți, Neubauer fiind întemeietorul gazetelor germane „Bukowina / Landes und Amtszeitung” (1862) și „Sonntagsblatt der Bukowina” (1862), cartea lui fundamentală fiind „Die Ideonen” (1882).

În fiecare piesă, și-a păstrat cu rigoare multă originalitatea sa, încât niciuna n-a putut să șteargă din mine impresiunea ce mi-a cauzat-o cealaltă, nici nu mi-a slăbit, cât de puțin măcar, această impresiune. De alminteri, această impresiune se pare a fi fost deopotrivă la toți auditorii, care remunerară pe genialul artist prin aplauze zgomotoase și prin aceea că îl chemară pe scenă de repetate ori.

Ceilalți artiști, între care s-a remarcat doamna Pascali, al cărei joc trăgea asupra-și atențiune neclintită, ne-au suprins atât prin diligența cu care și-au învățat rolurile, cât și prin eminenta disciplină a lor. Directorului, ca și artiștilor, puțin le pasă de șoptitor (Souffleur), pe care de alminteri nimeni nu-l putea auzi, nici măcar în apropierea cea mai mare. Fiecare conlucrător dezvolta de la sine lucrul său; și peste aceasta, armonia în joc era deplină.

Unde arta începe a păși cu ființe atât de respectabile, unde singuraticile dintre flori vestesc atât de frumos primăvara ce se apropie, acolo nu este lipsă de reclame pentru a-și putea câștiga valoare și pentru a găsi recunoștința cuvenită” / **E. R. Neubauer**” (Albina, Anul IV, nr. 61, joi 24 iulie / 5 august 1869).

□

1869: Biserica și școala, care sunt, și în Bucovina, ca și în Ungaria și Transilvania, scutul conservator și terenul dezvoltării naționalității române, fură, în sesiunea dietală prezentă, obiectul principal al discursurilor și deciziilor de până acum. Și în afacerile legislative, ca și în unele alte afaceri ale vieții sociale, se întâmplă, ades, că un incident neașteptat abate cursul proiectat spre un rezultat, la care nu a mai cugetat nimeni.

Așa se întâmplă, în zilele trecute, și în dieta noastră. Regimul, adică, aduse două proiecte de legi, referitoare la urzirea, cercetarea și susținerea școlilor publice, direse întru înțelesul legii imperiale de școli, din 14 mai 1869. Comitetul dietal ad-hoc, conformând aceste proiecte cerințelor speciale ale țării, prin raportorul său, Andrievici, recomandă aceste proiecte spre primire.

Deschizându-se, însă, dezbaterea în cauză, începură mai mulți vorbitori, între aceștia, mai cu seamă Pompe, Covaciu și Petrino, a se văiera pentru spezele cele mari, care ar fi împreunate cu susținerea școlilor și cu salarizarea învățătorilor. Dl Pompe, deputatul Siretului, de confesiune evanghelică, se adresă, în fine, cu întrebarea, către reprezentanții regimului, dacă Fondul religionar gr. or. va participa la susținerea școlilor publice și dacă școlile susținute sau subvenționate, până acum, din Fondul religionar gr. or. vor rămâne, și de aci, înainte, școli confesionale sau vor trece în categoria de școli publice, întru înțelesul legilor mai noi.

Dl Covaciu, de confesiunea rom. cat., atacând, cu îndătinată-i înrăzneală, administrația și întrebuințarea Fondului religionar gr. or. pentru cerințele cultului și încercându-se a demonstra că acest fond este îndatorat a susține toate școlile din țară, fără deosebire de confesiune, propuse, în fine, ca, de astă dată, să se treacă la ordinea zilei, peste proiectele de lege pentru școli.

În fine, dl Petrino, ablegatul Sucevii, de confesiunea gr. or., intonând că din Fondul religionar gr. or. ar fi de deosebit o parte anume pentru școli, propuse ca, în discuterea și votarea legii de școli să nu se intre, până ce nu se va regula poziția de drept a Fondului religionar, întru înțelesul articolului 15, din legea fundamentală de stat, și îndatorarea lui pentru școli.

Reprezentantul regimului nu se încumetă a da un răspuns precis, în privința destinației și întrebuințării Fondului religionar pentru școli.

Cu atât mai detaliat și mai precis, desfășură, însă, dl Andrievici, ca reprezentant al Fondului și al posesiunilor bisericesti, originea și destinația fondului acestuia, demonstrând că, după uricele fundamentale, a regulamentului diecezan din 29 aprilie 1786, a ordinațiunii

împărătești din 18 decembrie 1820, precum și a celei din 18 mai 1844, prin care s-au reglat îndatoririle Fondului religios gr. or. din Bucovina, este acesta o avere bisericească, în toată puterea cuvântului, și, ca atare, este destinat pentru susținerea cultului gr. or. și a școlilor confesionale, prin urmare acest fond nu se poate întrebuița pentru susținerea școlilor publice, lipsite de caracterul confesional gr. or.

Predându-se comitetului propunerea de mai sus, a dlui Petrino, spre consultare prealabilă, a raportat acesta, a doua zi, că, față cu articol 15, din legea fundamentală de stat, prin care s-a garantat bisericilor dreptul autonomiei, chestiunea despre îndatorirea Fondului religios pentru scopuri de școală peste măsură, de până acum, se poate regula numai și numai de biserica autonomă, prin urmare ceea ce se pretind co-religionarii orientali bucovineni, de mai mulți ani, ar trebui, mai întâi, să ajungă biserica gr. or. din Bucovina în posesiunea legalei sale autonomii.

Citindu-se propunerea comitetului, dreașă în acest mod, dl Murbach, reprezentantul regimului, a înlemnit, mai apoi, însă, venindu-și în fire, a început a combate propunerea, cu argumente neuzite, dintre care înregistrăm, mai cu seamă, acestea trei, că fundațiunile episcopiei și ale mănăstirilor sunt anulate, că Fondul religios nu are caracter confesional, prin urmare din el se pot susține și școlile lipsite de acest caracter; în fine, că autonomia bisericii gr. or. din Bucovina, pe cât o îndreptățește articol 15, i s-a conces, prin ordinul consistorial din 2 februarie 1869.

Se poate înțelege ce iritare a trebuit să provoace asemenea neghiobii, din gura unui reprezentant al regimului. Pentru aceea, nici nu rămase nescărmănat, din partea mai multor deputați, anume a dlor George Hurmuzachi, Alexandru Hurmuzachi și Alexandru Petrino. Iar, în final, dl Andrievici, ca raportor, reasumând și mai îndeplinind ce i se mai părea de lipsă, își împlini datoria și de reprezentant al Fondului religios în dietă, prin facerea următorului protest:

„Conștient de datoria mea față de alegătorii mei, din curia primă de alegători a proprietarilor mari, ca reprezentant al Fondului religios gr. or., în dietă, declar solemn că, în privința destinării și întrebuițării Fondului religios gr. or., țin, cu fermitate, la urcele fundamentale ale episcopiei și ale mănăstirilor și la ordinațiunile împărătești din 18 decembrie 1820 și din 18 mai 1844, și, până la efectuarea autonomiei bisericii gr. or. din Bucovina și regularea administrației și întrebuițării Fondului religios, protestez în contra oricărei afirmații, asigurări și interpretări în privința destinării și întrebuițării acestui fond pentru scopuri școlare și oricare altele, încât ar trece acestea marginile urcelor fundamentale și ale ordinațiilor imperiale acum atinse”.

Punându-se, după acestea, la votare propunerea, modificată de comitet, se primi mai ca de toți, în cuprinsul următor: „Proiectul de lege, referitor la urzirea și cercetarea școlilor populare publice, în Bucovina, nu se va lua în consultare, până ce nu va fi, mai întâi, realizată autonomia bisericii gr. or. din țară, întru înțelesul articolului 15, din legea fundamentală de stat, și regulată posesia de drept și îndatorirea Fondului religios gr. or. în privința contribuirii pentru școli” (*Albina*, Anul IV, Nr. 85, joi 16/28 octombrie 1869).

□

1869: Bucovina este o țară mică, dar frumoasă, binecuvântată și interesantă. Am putea întrebuița, cu tot dreptul, acea asemănare prea uzitată, că ea este o mărgea frumoasă în coroana Austriei, durere numai că nu știm în ce loc al coroanei să înfigem această mărgea. Cu aceasta însemnăm o calamitate politică-națională, pe care a suferit-o Bucovina, îndată după încorporarea ei cu Austria, și până la 1849, și care chiar și acum se pare a o amenința. Această observare se reduce la programul lui Smolka, care voiește ca, la împărțirea imperiului în

grupe federative, Bucovina să formeze o grupă cu regatul Galiției; la aceasta cu greu se vor învoi locuitorii țării, afară de Poloni, care sunt foarte puțini.

Noi credem a face un serviciu locuitorilor noștri, nu numai în Bucovina, ci și în celelalte țări și, cu osebire, în țările germane, dacă îi vom informa, mai de aproape, despre relațiunile acestei țări interesante. Într-adevăr, nu este de prisos a da puțin ajutor, în privința aceasta, guvernanților austrieci, căci ei se interesează foarte puțin de depărtatele țări negermane, ceea ce are o influență foarte dăunoadă asupra stării politice în Austria germană. S-ar fi putut evita multe rătăcirii, care s-au petrecut și se petrec încă în politica Austriei, dacă Germanii austrieci, care se țin de ginta cea mai cultă, și-ar fi ținut de datoria culturii lor să cunoască mai bine relațiunile, reminiscențele, exigențele și pretențiunile celorlalte țări și popoare.

Bucovina își are numele de la pădurile cele pompoase de fagi, cu care este ornată. „Buk” se numește, în limba polonă (sau ruteană?) fagul roșu. În mod special, se zice că Ștefan cel Mare, principele Moldovei, a plantat, după o victorie strălucită, tot câmpul de luptă cu fagi, și de acolo s-a născocit numele Bucovina (numele e vechi, menționat de cronicarii poloni și de tratatele polono-magiare încă din anul 1407). La început, se ținea de Transilvania; însă, de la 1482 (confuzia de date era firească, în 1869, la un popor fără memorie – n.n.), când fu cucerită de Ștefan cel Mare, s-a ținut de Moldova, până la 1777 (octombrie 1774 – n.n.).

Bucovina, împreună cu Moldova, era mai mare ca acum, cuprindea 250 de mile geografice pătrate; ea era, atunci, de o însemnătate mai mare ca însăși Moldova. Siretul, Rădăuții și Suceava, aceste cetăți străvechi, erau, mai înainte, locuri de o cultură înfloritoare. Suceava fu întemeiată încă de Daci și se numea, pe atunci, Sucidava (iarăși, confuzie – n. N.). Ea a fost reședința principilor moldoveni, de la începutul secolului XV (sfârșitul secolului al XIV-lea – n.n.), până în mijlocul secolului XVI; avea 1.600 case și 40 de biserici, era foarte întărită și, totodată, și scaunul mitropoliei moldovene. Rădăuți a fost scaunul episcopatului țării, care fu strămutat, în 1786, de către regimul austriac, la Cernăuți.

Bucovina a fost câmpul multor lupte cu Tătarii, Polonii și Turcii. Căzând Moldova sub domnia turcească (confizii în lanț, inclusiv în paragrafele care urmează – n. n.), se împărțeau și Bucovina de această soartă tristă. Suceava fu cucerită și devastată, prin Turci, la anul 1675 (devastatorul a fost voievodul Dumitrașco Cantacuzino – n. n.), încât nici nu se mai întregi cum a fost. Acum număra numai 78 de case și 600 delocuitori (iarăși, inexact).

Încorporarea Bucovinei cu Austria s-a făcut într-un mod care, într-adevăr, nu se ține de paginile cele strălucite ale istoriei austriece. Maria Teresia a luat parte, în anul 1772, la împărțirea Poloniei și a împreună Galiția și Lodomeria cu Austria. Confinele acestui nou teritoriu păreau periclitare de către est; pentru apărarea lor și-a îndreptat privirea asupra Bucovinei. În războiul ruso-turc din anul 1776, Rusia a ocupat Moldova, și această ocupație dădea șansă Austriei a trimite și ea trupele sale, ca să ocupe Bucovina. Trată, apoi, cu Poarta, pe cale diplomatică, ea să pună mâna pe Bucovina, zicând, că-i este de trebuință pentru apărarea fruntării.

Sultanul se socotea de domn al Moldaviei, cu putere nețarmurită și, prin urmare, îndreptățit a renunța la o parte a ei. În 25 februarie 1777, se făcu tratatul despre încorporarea Bucovinei cu Austria și, după o co-înțelegere mai detaliată, se regulară grunițele, în luna lui iunie a aceluiași an. Principele Moldovei de atunci, Grigore Ghica, protestă în contra acestui act nelegal (nici vorbă să o facă, el fiind numit domn după ocuparea Bucovinei, în 1774 – n. n.), care vătăma integritatea principatului, însă, drept răsplată pentru legala lui protestare, fu demis de către Sultanul și omorât, mai târziu, la Iași, de ieniceri (fu ucis pentru trădare, în favoarea rușilor – n. N.).

Austria primi Bucovina, într-o mărime de peste 181 mile pătrate austriece. Politica de atunci nu ținea de cuviința și datoria de a respecta autonomia acestei țări de o însemnătate istorică. Promiteau, în frazele lor tradiționale, noilor supuși că li se vor respecta drepturile și

libertatea. Dar nu li se concesse să aibă dieta lor proprie, ca Polonii din Galiția, chiar nici numele cel istoric al țării nu se susțină, ci fu împreună cu Galiția, sub nume de cercul Cernăuțului. Astfel rămase până la 1849. Atunci deveni Bucovina o țară proprie și ca atare fu recunoscută și prin Constituția din februarie.

Acest ducat nu este reprezentat în mod caracteristic în emblema imperiului austriac. Bucovina purta, mai înainte, însemnele moldovene, adică un cap de bivoliță cu o stea între coarne, într-un câmp auriu. Bucovina este o țară cu osebire muntoasă și, cu toate că poziția ei este ridicată, totuși este foarte fructiferă și bine dotată cu toate darurile naturii. Are păduri pompoase, câmpuri frumoase și mănoase, cultivă, în abundență vite comute, cai, oi și stapi, are mine de sare, de fier, de plumb și de argint. S-a dezvoltat și lățit și o industrie însemnată de pănuri, lemne, piele și metale.

Poporația se urcă la 480.000. Constă din Români, Ruteni, Nemți, Armeni, Poloni, Slovaci, Maghiari, Evrei și Țigani. Românii și Rutenii formează 88 procente din toată poporația. Care din aceste două seminții este mai numeroasă nu este dat cu siguranță; desigur, ambele sunt de asemenea țării. Totuși, Romanii, cu osebire în timpurile mai noi, sunt de o însemnatate mai mare, atât în privința intelectuală, cât și în cea politică, și formează majoritatea și în dietă. Și totuși, chiar Românii au propus egală îndreptățire a limbilor.

Bucovina s-a germanizat, cu mare zel, din timpul Mariei Teresiei, încoace, așa încât cetățile mai mari și, cu osebire, în noua capitală, Cernăuți, domnește o viață germană. Și totuși, adevărata poporație germană abia se urcă la șase procente. Polonii și Maghiarii fac numai un procent al întregii poporații, celelalte seminții sunt și mai puțin reprezentate; totuși Evreii, în proporție, sunt numeroși și, dimpreună cu Armenii, au în mâinile lor negoțul.

Cernăuțiul, capitala ducatului, care înflorește abia de la anul 1772, numără peste 20.000 locuitori, este situat într-un ținut romantic, lângă Prut, și este reședința autorităților țării, a mai multor institute de cultură și locul unei industrii și comerț însemnate. Pe muntele Cetina, din apropiere, zac ruinele unei fortărețe vechi; săpând acolo, au aflat o sabie mare și chiar o coroană de metal prețios.

Suceava, capitala cea veche, am amintit-o deja. Ea cuprinde o mulțime de monumente istorice. În biserica catedrală cea veche este mormântul sfântului Ioan de Novi, a patronului greco-neunit al țării Bucovina. Aici se află o comună armenească, care are fabrici însemnate de safian și corduan.

Siretul, una dintre cele mai vechi cetăți ale țării, este însemnat numai prin târgurile cele mari de cai.

Rădăuți, scaunul cel vechi episcopal, este renumit prin o „stava arabisa[(prăsilă de cai arabi). În biserica principală se află morminte frumoase de-ale strămoșilor lui Ștefan cel Mare. El însuși, dimpreună cu mai mulți principii moldoveni, este îngropat în mănăstirea basiliană, în satul Putna, care zace singură în mijlocul unor păduri mari.

Comuna Iacobenii are mine de fier, care produc, pe an, 10.000 chintale de fier brut. Lângă comuna Novoselița zace așa-numitul „confiniu triplic” al celor trei împărați. Prutul formează, cu râul Rocița, ce se varsă în el, o strâmtoare, în care se ating între sine Austria, Rusia și Turcia (ad. Moldova). Dacă luăm în considerare trecutul, starea prezentă și însemnatatea Bucovinei, atunci trebuie să dorim, ba să și pretindem, în favoarea intereselor, a pretențiilor istorice și a datoriilor țării, ca această țară să se respecte și de aici, înainte, ca o individualitate autonomă politică, pentru ca să se poată dezvolta ca atare, în mod fericit, în ceea ce a făcut, deja, progrese atât de frumoase.

Referințele istorice și de stat ale Bucovinei nu ne îndreptățesc, în nici un caz, la o încorporare cu Galiția. Ea a fost pusă, fără voie, ci prin împreunarea cu Austria, într-o posesie excepțională și are dreptul de a pretinde ca să nu o arunce, după plac, încolo și încoace. Dacă monarhia austriacă se va transforma, într-adevăr, în mod federativ, după cum se știe, atunci

reprezentanții cei legali vor decide ca să se alipească țara către vreo grupă sau ba (*Federațiunea*, Anul II, No. 121-306, Vineri 5 noiembrie / 24 octombrie 1869, 483, 484).

□

1869: Mișcarea rutenismului în Bucovina. Încă de astă-toamnă, vedem pe câțiva preoți purtându-se cu o listă de subscripție pentru înființarea unei reuniuni de lepctură ruteană, în Cernăți, numindă „Cetalnița”; însă, precum ne convinseserăm până în prezent, a sporit puțin osteneala lor și, între cele 30, până la 40 de subscripții, figurează pe lista respectivă mai mult nume de ale străinilor veniți în țară, adică ale unor ruteni, preoți, amploiați și învățători din Galiția, decât ale pământenilor bucovineni.

Se vede, dar, că ideea de a înființa, în Bucovina, o „cetalnița ruteană” este străină și nepopulară în opinia publică; mai mult, însă, din acel moment, va să zică, curiozitatea generală, despre motivele unei atari întreprinderi, deoarece auzim pe unii, alții, întrebându-se dacă ideea „cetalniței rutene” nu este, cumva, o floriceică răsărită în aerul nou înființatului consulat rusesc sau dacă propaganda catolicismului rutean din Galiția, care, de un timp, încoace, s-a înhobotat în vălul naționalității rutene, nu a orbit cumva pe unii, alții dintre preoții noștri ortodocși, spre a-și face din ei instrumentele sale sau dacă iezuitismul și fanariotismul, care, pe cum se pare, își deteră mâinile, spre a înfăptui deviza „Divide et vinces”, nu ațintesc a semăna gâlcevi, prin care, ruinând moralmente poporațiunea indigenă, să ridice flamura unei naționalități noi în Bucovina.

Presupunerea aceasta, deși surprinzătoare, se par a nu fi supte din degete, ci bazate pe niscaiva momente, pe lucruri cunoscute, bunăoră ca acelea că unii dintre bucovineni, preoți și mireni, au plăcerea de a conversa, adesea, cu consulul rus; că, de după spatele celor ce se poartă cu lista de prenumerațiune, pentru „cetalnița ruteană”, stau câțiva preoți și învățători ruteano-catolici; că, mai cu seamă în Cernăuți, se ceartă, deja, polonii cu nemții pentru primatul național etc.

Pe cât știm, coloana inteligenței române, de care se ține nobilimea, amploiații, învățătorii și preoții, cu unele excepții mici, nu ia nici notița despre întreprinderea pentru înființarea „cetalniței rutene”, și anume, din simpla cauză, pentru că o privește de o plantă exotică, care, natural, nu poate prospera în aerul unui pământ românesc, în mijlocul unei poporațiuni conștiente de originea sa națională română. De ar fi de privit lucrul acesta numai din punctul de vedere național, am zice și noi ca Gamalieu: că să nu bage seama nimeni de „cetalnița ruteană”, căci, fiind acest lucru natural, adică de la Dumnezeu, nu se va împiedica, iar de este el nenatural, adică forțat prin o politică vicleană admenitoare, singură, de la sine, se va risipi. Dar, considerand că întreprinderea respectivă între împrejurările interne și pentru vecinătatea cu elementul rutean din Galiția, are și un reflex confesional, dăunos pentru ortodocsie; și cumpănind că daunele confesionale, adesea ireparabile, pot să revină și fără de cele naționale, ar fi o indiferență imputabilă, o omisiune periculoasă a tăcea sau, cel puțin, a nu atrage atențiunea fundatorilor și apostolilor „cetalniței rutene” la pericolele cărora espun dânșii cauza ortodocsiei și interesele vitale ale poporațiunii în Bucovina.

Este, adică, știut și demonstrabil prin acte publice că, la dezlipirea Bucovinei de cealaltă parte a principatului Moldovei, în 1777, și încă vreo două-trei decenii după aceea, afară de huțanii munteni, din cele zece comune din ținutul Putilei, toți locuitorii țării vorbeau numai și numai limba română sau, precum se zicea, moldoveneasca. Înșiși unii dintre apostolii de astăzi ai rutenismului își vor aduce aminte că, atât pe Ceremuș, cât și pe Prut, până la Nistru, în toate comunele, răsuna numai astă limbă din gura poporului, și că limba română sau moldoveneasca era aceea în carea ei, în pruncie, cereau de mâncat de la mamele lor și-și petreceau, cu frații lor, pe căminul părintesc. Vecinătatea Galiției, mulțimea de dirigători, de servitori și de lucrători, veniți de peste Nistru, și alte împrejurări fatale, pe care

nu le mai înșirăm, făcură că, în deceniile următoare, se lăți, prin comunele dinspre Galiția, limba ruteană, până la uitarea limbii indigene române. Însă, pentru aceasta, precum nu a încetatu poporațiunea din acele comune de a fi de viță strămoșească și a păstra portul și toate datinile naționale române, așa nu s-a stins din inima ei simțul, nici din memoria ei, conștiința naționalității române, ceea ce perora deputatului Tureschi în senatul imperial, la angajamentele lui Litvinovici, mitropolitul rutean din Galiția, o mărturisește tot țaranul, când zice că dânsul, deși vorbește rusește, totuși nu e rus, ca cei din Galiția, ci voloch (român). În ochii poporului bucovinean, însuși în ai celuia de pe malul Nistrului și ai țărmurilor Ceremușului, trec, așadar, de ruși sau ruteni numai locuitorii de peste Nistru, iar în Bucovina, numai cei zece preoți ruteano-catolici, cu poporenii lor, veniți din Galiția, și aceasta, pentru datinile lor, diferite de cele naționale ale poporațiunii indigene, iar mai vârtos, pentru diferența confesională.

Credem că și părinții celor ce se poartă cu lista de prenumerațiune, pentru „cetalnița ruteană”, vor recunoaște cum că aceste momente nu sunt un raționament deșert, ci lucruri faptime, înrădăcinate în opiniunea poporului ortodocs din Bucovina. iar a de stau lucrurile așa, să judecăm, cu seriozitat și fără de preocupare, dacă, în acest fel de împrejurări, prin înființarea „cetalniței rutene”, care, în ochii poporului, trebuie să aibă și un caracter confesional ruteano-catolic, se va face un serviciu bisericii dreptcredincioase din Bucovina. Și oare ce va zice poporul dreptmăritor, auzind, poate și văzând, că preoții noștri răsăriteni se adună, împreună cu cei ruteano-catolici, la masa cetalniței, pentru a se consulta pe rutenie, ba poate emit, împreună, și niscaiva proclamații și broșuri în țară. Fără de a mai pomeni de iezuitism, care, din acea parte, poate prea ușor să se furișeze în „cetalnița ruteană”, dacă, prin această întreprindere și, așazicând, cu mâinile preoților, nu se va dărâma, cel puțin în ochii poporului, peretele confesional, ce desparte ortodoxia bucovineană de rutenismul galițian. Iar după aceea, care va fi soarta turmei dreptcredincioase din Bucovina? Oare nu cumva, asemenea celeia din Galiția, în timpul regatului Poloniei? „Caveant consules rutenismi, ne detrimentum capiat respublica ortodoxa!”

Auzirăm, în adevăr, de multe ori, pe patronii rutenismului zicând că în preptimea ruteano-catolică din Galiția s-a deșteptat simțul pentru ortodoxie, că, așadar, e de sperat reîntoarcerea rutenilor la ortodoxie, iar nu de temut alunecarea dreptmăritorilor în castrele catolice rutene. Cei ușori de credință pot prețui astfel de vorbe, până ce se vor vedea dezamăgiți cu totul. Noi, însă, care știm că partea cea mai mare de preoți ruteni e aproape de a intra însăși în castrele polonilor, noi, care vedem încordările preoților ruteano-catolici din Bucovina de a face prozeliți, prin comunele urbane și rurale, întrebăm cum de vine că acei zece preoți ruteni încearcă feluri de arte pastorale, spre a răpi din oile staulului nostru ortodox, dacă între dâșii e, deja, deșteptat simțul pentru ortodoxie. Purtarea acestor preoți este amanetul cel mai sigur pentru scopurile galițienilor cu bucovinenii, așadar ar fi mai logic și mai înțelept a aștepta până ce decanul ruteano-catolic, cu capelanii săi din Bucovina, vor reintra în sânul bisericii ortodoxe și, abia după aceea, a crede în seriozitatea vorbelor despre simțul pentru ortodoxie al rutenilor din vecinătate, ba, și în cazul acesta, a nu uita de soarta Troienilor, cu darul Danailor.

Pare-ni-se că, între alte motive, din care purceseră frații noștri spre înființarea „cetalniței rutene”, fu și acela ca să împiedice subordonarea eparhiei bucovinene mitropoliei din Sibiu, la care, după zisa lor, ar aspira clerul, inteligența și nobilimea română. Acea fantomă deja a dispărut! Patronii parohiali și inteligența, cu reprezentanții comunali, în adresa lor, referitoare la regularea afacerilor bisericesti, se declarară pentru autonomia bisericii bucovinene, neatârnate de mitropoliile din Sibiu și Carlovăț, iar părintele episcop (Hacman – n. n.), cu consistorul, a și autorizat acea declarațiune, prin o concluzie unanimă (e vorba de refuzul unirii tuturor românilor din impereiul austro-ungar într-o singură biserică, celebrele „Dorințe ale clerului” motivând refuzul bucovinean cu „frăția” rutenilor ortodocși, deși

motivele reale țineau și de banii fondului religios, dar și de șansa lui Șaguna de a deveni liderul tuturor românilor, deși și șeful lui Eugeniu Hacman, mitropolitul Bucovinei – n. n.). Așadar, fraților rutenizanți, nu aveți mai mult ce vă teme de Sibiu; dar vă lăsați și voi de toate celea, ce ne fac și nouă frica de Liov sau și de Moscova? iar de cugetă cineva a fi chemat de prevedență spre lățirea și mărirea slavismului, măgulindu-se cu gloria unui atare apostolat, atunci vă asigurăm că panslavismul, pe cât de surâzător la ușă, pe atâta de îngrozitor în casă, are și, fără de bucovineni, mii de organe servitoare, care cutreieră marea și uscatul, neștiind, adesea, unde să-și plece capul. Lăsând, dară, acea fatasmă măgulitoare în știrea autorilor și îngerilor servitori de pe aiurea, să ne îngrijim, mai bine, cu puteri împreunate, de vetrele noastre străbune, ce ne încălzesc, de moșiile noastre române, ce ne nutresc, de întărirea simțului genuin și a conștiinței naționale strămoșești în popor, de scăparea poporului nostru indigen de sărăcie și demoralizare socială, iară, mai presus de toate, de consolidarea bisericii și de mărirea Sionului ortodoxiei în Bucovina, ca atât mănăstirile și bisericile marelui Ștefan, și ale altor ctitori, cât și cele nou zidite să nu rămână deșerte, ci deșert și de minciună să rămână cuvântul unui preot catolic, care, la un examen, în școala din Roșia, zise: „Orientalii, în Bucovina, au și tot zidesc biserici moarte, iară noi, catolicii, urzim biserici vii”.

Cine are urechi de auzit să audă și minte de înțeles să înțeleagă! (*Albina*, Anul IV, Nr. 4, duminică 12/24 ianuarie 1869).

□

1870: Prima adunare poporală în cauza autonomiei bisericii drept-credincioase în Bucovina, ținută în Cernăuți, în 11/23 iunie 1870. De mai mult de două decenii, inteligența poporațiunii drept-credincioase din Bucovina a stărui, prin felurite cereri, pe la locurile competente, pentru recăștigarea autonomiei bisericești, rezemându-se, totdeauna, pe așezămintele bisericești, pe cerințele timpului de față și, în fine, pe legile fundamentale de stat.

Însuși venerabilul Consistoriu, dimpreună cu Sfinția Sa episcopul Bucovinei, în luna lui iulie, anul trecut (1869 – n. n.), a înaintat înaltului minister din Viena un raport, în această privință, conform dorințelor rostite de diecezanii, și urmat de un proiect de lege, cu 45 articole, prin care a cerut, cu tot dinadinsul, realizarea deplinei autonomii bisericești.

Înaltul minister a răspuns, la acest raport consistorial și la repetatele cereri ale diecezanilor, a sosit un emis ministerial, dintr-a 11 ianuarie 1870 și, în urma mai multor alte decizii, în privința administrării averii bisericești, adică a Fondului religios, care toate au aruncat spaimă și îngrijorare în poporațiunea drept-credincioasă din țară pentru viitorul, dreptul și averea bisericii ei străbune.

Aceste îngrijorări au îndemnat pe mai mulți bărbați de bine și prevăzători a se aduna, în Cernăuți, la o sfătuire comună. Această adunare privată, compusă din bărbați din toate stările, în număr de 28, s-a ținut la 13/25 aprilie a. c., tocmai în ziua de „Buna-Vestire”. Cu toții, ca într-un cuget, au recunoscut pericolul cel mare, în care ne aflăm cu drepturile autonomiei bisericii noastre, precum și trebuința cea mai neapărată de a face pași comuni, energici și solidari în contra tuturor încercărilor de a ne nega, de a nu ne da sau de a ne schimonosi drepturile noastre de autonomie bisericească.

Cu toții au crezut că o manifestare unanimă, din partea întregii poporațiuni drept-credincioase din țară, va deșcepta pe contrarii deplinei autonomii bisericești, în apucăturile lor nelegiuite, de până acuma, și că îi va aduce, poate, pe calea cea dreaptă, și, de aceea, au și decis convocarea, în orașul Cernăuților, a unei întruniri publice populare, care singură să determine pașii ce au să se facă din partea diecezanilor drept-credincioși pentru recăștigarea autonomiei bisericești, astfel după cum o cer așezămintele bisericii, legile fundamentale de

stat, cerințele timpului și după cum a fost propus-o și venerabilul consistoriu episcopesc, în raportul său către minister, din 6 iulie 1869.

Purcezând, din aceste puncte de vedere, adunarea din ziua „Bunei-Vestiri” a ales, din mijlocul său, un Comitet, pe care l-a însărcinat cu convocarea unei întruniri publice de drept-credincioși și cu punerea la cale a tuturor preparativelor pentru ținerea acelei întruniri. Acest comitet s-a constituit îndată, alegându-și președinte pe Dl Dr. Demetriu Bendela, iar vicepreședinte, pe dl Georgiu Hurmuzachi; a ținut un șir de ședințe, în care a dezbătut atât modul convocării acelei întruniri populare, cât și rezoluțiunile ce a crezut de cuviință a se supune la deliberarea și deciziunea ei. Apoi, a compus și a expedit, îndată, către toți preoții și comunele sătești, către toți răzeșii și proprietarii mari, către toți diriguitorii, profesorii și învățătorii ortodocși din țară, precum și către cei mai distinși orășeni, de prin diferitele orașe ale țării, un apel de convocare. Totodată, comitetul convocator a tipărit, în limba română și ruteană, și a expedit un program pentru întrunirea poporală, ce s-a ținut în Cernăuți, într-a 11/23 iunie 1870, în cauza realizării autonomiei bisericii drept-credincioase din Bucovina.

Joi, într-a 11/23 iunie 1870, pe la 8 ore, dimineața, publicul drept-credincios a început a se aduna în biserica catedrală din Cernăuți, unde s-a celebrat sfânta liturghie. De aici, poporul drept-credincios, în număr de peste 2.000 sau, după chibzuința unora, 3.000-4.000, între care ca la 180 de preoți, mai toți patronii bisericești, amployați, învățători, orășeni din toate orașele țării, și țărani, mai din fiecare sat, trimiși anume încoace de comunele lor bisericești, au pornit, în convoi, spre grădina publică, către locațiile pentru întrunire.

Cu toate că publicul drept-credincios, venit, de prin toată țara, într-un număr atât de mare, cât nici nu se așteptase, și cu toate că comitetul convocator avea la mână încuviințarea guvernului, totuși întrunirea nu s-a putut ține, afară de locație, din cauză că chiar în această zi de duminică plouase foarte tare și tot sta să plouă, și bătea vânt cumplit. De aceea, poporul drept-credincios a fost chemat înlăuntru și îndată a împlut sala cea mare, cinci odăi spațioase de prin împrejur, care comunicau cu sala, prin uși și ferestre deschise și galerie, și o parte a mai rămas încă afară; dar, îndată ce s-au început dezbaterile și unii din cei dinlăuntru, la momente potrivite, au ieșit afară, spre a lua aer, cei rămași pe afară au intrat înlăuntru, spre a ocupa locurile rărite și, așa, tot schimbându-se, au urmat până în fine.

Adunarea din Cernăuți, din 11/23 iunie 1870, decide :

I. A declara că a văzut, cu adâncă părere de rău, cum toate guvernele de mai înainte, în loc de a lua în seamă, după cuviință, dorințele cele legiuite și drepturile cerute ale creștinilor răsăriteni din Bucovina, precum și voturile, și manifestațiunile celor dintâi factori și locuri competente din țară și împărăție, au crezut a face mai bine de a asculta, în una din cele mai mari afaceri ale țării, o birocrație ce nu dorește înaintarea și înflorirea bisericii Bucovinei, a noastre, a celor ce suntem de altă lege (strigări zgomotoase: Adevărat este!), care urmare nu poate mulțumi pe un popor credincios împărăției, ci mai degrabă este în stare a-i turbura liniștea sufletului, a-i vătăma simțămintele cele mai scumpe și a-i surpa toată credința în dreptatea guvernului către fiii bisericii; drept-credincioșii din Bucovina (aplaue). Deci, dară, provocându-se Adunarea aceasta la uricele ctitorilor și ale bisericilor din Bucovina, la prea înalta rezoluțiune a împăratului Iosifu II, din 11 decembrie 1781, prin care s-au sancționat condițiunile, desfășurate, mai apoi, prin multe decrete ale ministerului de război de atunci, ale așa numitului „Hofkriegsrath” despre lucrarea moșiilor bisericești din Bucovina, numai sub cuvânt de administrație comună; mai departe, provocându-se Adunarea la prea înalta rezoluțiune a Maiestății Sale împăratul Francisc I, din Tropau, 18 decembrie 1820, prin care s-a garantat, din nou, caracterul de necontestat confesional și menirea cea deosebită și foarte îngărdită a Fondului religionar gr. or. din Bucovina; și, în fine, întemeindu-se pe constituțiune, care asigură și bisericii răsăritene dreptul de autonomie în administrare: Adunarea protestează în contra a orice prejudiciu nefavorabil și în contra tuturor urmărilor

stricacioase, care s-ar putea ivi, pentru binele bisericii gr. or. din Bucovina, pentru toate drepturile ei, anume pentru dreptul ei asupra Fondului gr. or. din Bucovina, cu un cuvânt, pentru deplină ei autonomie, fie aceste urmări din orice fel de ordinațiuni și măsuri administrative, din timpul trecut sau viitor, din orice ordinațiuni și măsuri care ar fi în contradicție cu rezoluțiunile împărătești menționate mai sus și cu constituțiunea din 21 decembrie 1867, sau care nu s-ar fi înființat pe cale legală sau constituțională (aplauze prelungite).

II. Să se trimită, cu grăbire, o nouă adresă, din partea acestei Adunări, către consiliul de miniștri, la Viena, cerându-li-se: ca și biserica răsăritului din Bucovina să ajungă a vedea că constituțiunea este și pentru dânsa un adevăr; să se dea bisericii acesteia autonomia cerută, deplină și neslăbită, în puterea legii fundamentale de stat despre drepturile generale ale cetățenilor, articolul 15, dreptul încă tot reținut, până în ziua de astăzi, dreptul de autonomie, adică dreptul de neatarnare de către dregătoriile administrative, în afacerile din lăuntru, și administrarea Fondului religionar gr. or. din Bucovina, sub controlul guvernului împărătesc și cu toate garanțiile trebuincioase, în privința aceasta; dar, mai întâi decât toate, pentru ca să se convoace, cât mai curând, un congres constitutiv pentru eparhia Bucovinei, compus, prin alegeri libere, din preoți și din mireni, după modul cum s-a urmat, în privința aceasta, cu voia împărătească, și în Ungaria, față cu surorile biserici română și sârbească, căci numai un congres bisericesc constitutiv are dreptul și priceperea de a lămuri și stabili autonomia bisericii răsăritului din Bucovina, în marginile așezămintelor bisericii drept-credincioase și conform cu drepturile cele vechi ale țării; precum și cu privire la cerințele timpului de față, în împrejurările faptice, la trebuințele eparhiei și la legile de astăzi ale statului. Iar în urmă, să se înainteze lucrările congresului la locurile cele înalte, spre a se urma, mai departe, în privința lor, după constituțiune, și să se supună prea înaltei sancțiuni a Maiestății Sale, prea înaltului împărat (aprobări, din toate părțile).

III. Totodată, să se invite venerabilul consistoriu gr. or. al Bucovinei spre a se însoți, cu toată îngrijirea scaunului episcopesc al țării, la acești pași și de a sprijini, din toate puterile, din partea sa, și mai departe stăruințele pentru a se rezolva, cât mai curând, cauza cea vitală a bisericii din Bucovina (aprobări, din toate părțile).

IV. Un comitet, anume ales de către adunare, să se însărcineze cu îndeplinirea deciziunilor de față și, pe lângă aceasta, comitetul numit să fie îndatorat de a urmări cursul acestei cauze, cu cea mai mare luare aminte, de a încunoștiința, neconținut, pe popor despre el, de a convoca, spre acest scop, de ar fi de trebuință, și în alte părți ale țării, adunări publice de popor, de a înlătura orice piedice ce le-ar întâmpina el, și de a întreprinde toți pașii, legiuți și trebuincioși, pentru a ajunge, odată, eparhia drept-credincioasă a Bucovinei, cât mai curând, la autonomia sa (aprobări și aplauze prelungite).

După citirea și primirea acestor propuneri, Dl Ion Sbiera ia cuvântul și mulțumește adunării pentru acest lucru atât de cumpănit și de mare. Citește, apoi, numele celor 45 bărbați, care au să compună noul comitet, care are să aducă la împlinire toate deciziunile Adunării; acești membri, propuși de comitetul convocator, se primesc toți cu unanimitate și cu aprobări și aplauze generale.

Președintele constată primirea propunerii din urmă, adică alegerea noului comitet, de 45 de bărbați, care va avea să aducă la împlinire toate deciziunile adunării din 11/23 iunie 1870, și, cu aceasta, lucrările se încheiară și adunarea se dizolvă.

Cu toate că dușmanii bisericii și ai poporului, mari și mici, pe față și ascunși, au fost întins, cu săptămâni întregi, mai înainte, în toate părțile țării, relele lor infernale, spre a abate

pe cei slabi de înger, iar mai ales pe poporul țăran, de la împărțire la această întrunire publică; cu toate că șoaptele lor erau, care mai de care, mai captivante și mai seducătoare, totuși bunul simț al poporului și prudența inteligenței ce-l conducea au triumfat, cu fală, asupra tuturor intrigilor și uneltirilor. Poporul, dimpreună cu inteligența sa din toate stările, s-a adunat, cu miile, spre surprinderea și rușinea contrarilor, și a luat parte la dezbateri, în unire, cu frăție și bună înțelegere. Nici o notă discordantă n-a cutezat să turbure, în public, această armonie cu adevărat frățească și creștinească, întemeiată cu tărie între toți fiii buni ai patriei, prin secole de zile senine și dulci și de zile triste, amare și pline de suferință.

Mulți ne credeau plini de egoism, dezbinați și sfâșiați, gata ca mieii spre junghiere și pradă; dar geniul cel bun, spiritul creștinismului, ne-a luminat ca prin farmec și ne-a strâns, din toate unghiurile țării, la un loc, spre a ne sfătui împreună, pentru salvarea besericii și a patriei. Principiile ce s-au dezbătut și adoptat în unanimitate, în această adunare, autonomia comunității creștine, a bisericii drept-credincioase din țară, în toate ramurile ei de activitate, vor rămâne pururea steaua conducătoare a tuturor fiilor ei sinceri și nimeni nu-i va putea abate de la ele.

Gravul pericol comun, cuvântările cele înfocate și bine simțite, ce căutau să-l împrăștie prin provocare la bună înțelegere și activitate solidară, prin unirea în cugete și simțăminte, ce se arată din toate părțile, entuziasmul de nedescris, ce s-a manifestat neconținut, de la începutul adunării, până la încheierea ei, a fost atât de fermecător, încât nu unul își înghițea plânsul și nu unuia îi curgeau lacrimi de bucurie și de duiosie, la acest spectacol măreț și neobișnuit încă.

Îndestularea, multumirea, bucuria și însuflețirea ce strălucea radios din fețele fiecăruia, au rămas urme neșterse în inima noastră, a tuturor, precum și dorința fierbinte de a ne vedea, cât mai des, adunați împreună, spre consultări comune, în toate afacerile care ating, de aproape, interesele și existența noastră (*Federațiunea*, Anul III, Nr. 81-413, duminică 4/16 august 1870).

□

1871: Comitetul central pentru serbarea de la Putna. Având Comitetul de a porni la Bucovina, spre a începe pregătirile convenite pentru serbare, doi membri, președintele, domnul Vasile Bumbac, și domnul Beleș, își dădură demisia, împiedicați fiind, în parte, prin împrejurări familiare, parte, prin ocupații cu studiul pentru examene, de a pleca împreună.

Comitetul central decise, așadar, încă în Viena, a alege, îndată după sosirea lui în Bucovina, alți membri și de a se constitui din nou, ceea ce se și împlini, în ședința din 1 august stil nou 1871, în Cernăuți, alegându-se fostul secretar, domnul **Ioan Slavici**, președinte, domnul **Mihai Eminescu**, secretar, completându-se prin domnul **Vasile Morariu**; funcțiunile celorlalți membri rămaseră în vigoare. Domnul Vasile Bumbac a rămas ca agentul Comitetului central în Viena; Domnul Beleș, în asemenea calitate, purcese în Crișana.

Fiind, așadar, Comitetul formal constituit, a început, din 1 august 1871, pregătirile convenite în Bucovina. Comitetul se află, astăzi, în poziția plăcută de a înștiința onoratul public român cum că toate pregătirile sunt îndrumate și speră ca, în 13/25 august, a fi cu toate gata; nu-i rămâne, acum, alta nimic, decât a ruga, pe toți aceia ce simt cu adevărat românește, ca să înfrumusețeze serbarea cu prezența lor, căci Comitetul este convins că numai o participare vie poate ridica însemnătatea acestei serbări naționale. O adunare numeroasă de români, din toate provinciile române, însuflețite de unul și de același spirit, aceasta este podoaba, frumusețea și sublimul serbării, iar nu flamurile implantate și arcurile de triumf. Pentru ca participanții la această serbare să nu rămână ca frunza pe apă, pe locurile necunoscute, pentru ca ei să afle grija cuvenită, pe de o parte, pe de alta pentru ca Comitetul conducător să-și poată face calculul și să purceadă, în toate lucrările sale, pe bază sigură, Comitetul conducător a și rugat,

de repetate ori, ca toți cei ce voiesc a lua parte la această serbare să binevoiască a înștiința, până în 10 august stil nou 1871, pe adresa: Pamfil Dan, jurist în Cernăuți, pe comitet; astăzi, Comitetul este nevoit a lungi termenul, până în 8/20 august 1871, tot sub acea adresă, cu observarea că, pentru persoanele ce nu se vor fi anunțat, el se va putea îngriji, numai de-i vor ierta împrejurările.

Totodată, Comitetul simte îndatorirea de a publica, deocamdată, următoarele informații: Ultima stațiune de descălecare pentru persoanele, ce vor veni pe calea ferată, este Hadicfalva (Dornești, în Bucovina); trenul sosește aci numai o dată pe zi, și anume pe la 2 ore după-amiază. La această stațiune, Comitetul va ordona o secțiune, care are să îngrijească transportarea publicului la Putna, la o depărtare de cinci ore. Prețul de persoană este de 1 florin și 1 florin și 50 creițari.

Tot aici, primesc oaspeții un program tipărit, în mână, din care vor afla informațiile necesare mai clar și apriat. Serbarea se ține în 15/27 august 1871, în ziua de Sfânta Maria Mare, de hramul bisericii, și în 16/28 august, în care se face parastasul pentru fondatorul bisericii; oaspeții din depărtare vor avea să sosească, așadar, în 14/26 august 1871.

În Putna, Comitetul conducător își are biroul său într-un loc acomodat aproape de cvartir, către care onoratul public va avea să se adreseze cu orice dorință; el se va năzui a satisface dorințele și a îndestula pe onoratul public român, care a știut îmbrățișa ideea și a sprijini junimea academică cu sacrificii în întreprinderea ei. Comitetul conducător roagă pe onoratul public român de încrederea sa, dorindu-i: Fericită întâlnire, la mormântul lui Ștefan cel Mare! // Cernăuți, 11 august / 29 iulie 1871. / **Ioan Slavici**, m. p., președinte / **Mihai Eminescu**, m. p., secretar (*Albina*, Anul VI, nr. 63, joi 5/17 august 1871).

□

1871: Programul serbării în memoria lui Ștefan cel Mare, la mormântul acestui erou, în mănăstirea Putna (Bucovina), în 15/27 și 16/28 august 1871.

Sâmbătă, în 14/26 august 1871: La zece ore, seara, începutul serbării, cu privegherea religioasă anunțată, la intrarea în biserică, cu 21 de salve și tragerea tuturor clopotelor sfintei mănăstiri. Oficierea se împlinește de cinci preoți și unu diacon. Iluminațiune solemnă a bisericii și a întregii mănăstiri.

Duminică, în 15/27 august 1871: De la opt, până la nouă ore, dimineața, trei rânduri de salve succesive anunță adunarea oaspeților în porticul festiv: Comitetul, in corpore, îi binecuvântează. Șase salve anunță începerea sfintei liturghii, săvârșită de șapte preoți și doi diaconi. La priceasnă, Prea Cuvioșia Sa Părintele Egumen al mănăstirii Putna, Arcadie Ciupercovici, ține o predică corespunzătoare hramului bisericesc. Procesiunea la porticul festiv, salutată de salve. După descoperirea și sfințirea urnei consacrate, epitafului Doamnelor din România, a acelora din Bucovina, a flămurii Doamnei Haralambie, a Domnelor din Iași și a Institutului de Bele-Arte, Domnul A. D. Xenopol rostește cuvântarea festivă. Corul Junilor români intonează „Imnul religios”, compus anume de domnul Vasile Alecsandri, melodie de domnul A. Flechtenmacher. Se citesc inscripțiunile de pe daruri. Procesiunea se întoarce în biserică, spre încheierea sfintei liturghii.

Masa comună, în portic. După vecernie, iluminațiunea mănăstirii și foc bengalic, pe culmile munților dimprejur.

Luni, în 16/28 august 1871: La opt ore, dimineața, Junimea academică, diferiții domni reprezentanți, clerul și autoritățile publice se adună în portic și, apoi, purced „in corpore” la biserică, spre a asista la sfânta liturghie. După sfânta liturghie, urmează ieșirea cu procesiunea pentru aducerea darurilor în biserică.

Prea Cuvioșia Sa Părintele Egumen al mănăstirii dă citire „Cuvântului de îngropăciune la moartea lui Ștefan cel Mare”. Conductul festiv, în sunetul „Bugii” (Buga înseamnă „Bour”,

în tătară – n. n.), clopotul lui Ștefan Vodă. După intrarea în biserică, parastas de pomenire. La înngenunchierea generală, cu citirea rugăciunii de iertăciune, corul intonează „Imnul lui Ștefan cel Mare”, făcut anume de domnul Vasile Alecsandri, melodie de A. Flechtenmacher. 40 de salve, ca reamintire de mănăstirile zidite de măritul erou, și sunetul „Bugii” anunță așezarea darurilor pe mormânt. Ospăț comun, în portic (agapă). Serbarea se încheie prin un discurs prezidențial (*Federațiunea*, Anul IV, Nr. 89-557, miercuri 25 august / 6 septembrie 1871).

□

1871: Serbarea de la Putna. Timpul ce a născut în junimea română ideea ca națiunea întregă să celebreze, pe mormântul eroului său, Ștefan cel Mare, astă serbare măreață este, până acum, un unic în istoria cea atât de tristă a nefericitului popor român. Sâmburele acestei idei este uniunea spirituală a acestei națiuni despoiate. Serbarea aceasta va fi un punct curat și lucios în cronica română, care nu e nimic alta decât un registru de intrigi, trădări de patrie, egoism și nepăsare. Cine crede cum că eu sunt un pesimist sau colorez, înadins, cu culori nefavorabile istoria română, să ia în mână o consemnare, ce enumără, an după an, întâmplările cele mai însemnate din istoria română, și-mi va da dreptate. Partide de boieri se vindeau pe sine, pe întrecute, și patria dușmanilor noștri.

Co-înțelegerea frățească a tuturor românilor, în privința mijloacelor pentru prevenirea și îndepărtarea pericolelor, de care e amenințată națiunea română, prin poziția sa între popoare străine și prin izolarea de celelalte popoare romanice; consultări pentru înlesnirea culturii și a științei, a armelor celor mai puternice pentru înălțarea oricărui popor, e ținta la care năzuiește junimea română. În favoarea acestei întreprinderi se făcură, anul trecut, colecte de bani, și anume contribuțiile cele mai frumoase se făcură în provincia cea mai mică și mai neînsemnată între provinciile române, în Bucovina. În urmă, suma adunată era suficientă. Dar o parte din ea s-a pierdut, nu prin vina junimii vieneze, căci ce a putut ea să facă, decât să dea banii în o casă de fier? Și poate să fie vina că ea a preferat casa unui bărbat român, față cu casa unui evreu, spre exemplu? Și cum putea crede junimea că e cu puțință să se afle un bărbat român, care să abuzeze de încrederea pusă în el, fără sfiala că se dezonorează pe sine și pe ai săi, prin această faptă rușinoasă înaintea națiunii întregi? Cum putea crede junimea ca el să fie în stare a ataca colecta făcută de întreaga națiune, spre un scop atât de sfânt? Cum putea presupune junimea română atâta lipsă de pietate?

Și iată că omul acela a comis această crimă teribilă și el nu s-a împușcat, nu s-a spânzurat, el e încă în stare să prefere viața acestei rușini de sacrilegiu! Și ce fac ceilalți domni Mureșani, care nu dispărură din ochii națiunii și despre care nici nu se zice că s-au spânzurat, nu caută ei – va întreba cititorul – să acopere această rușine? Nu, cel puțin, până acum, nu.

Comitetul central din Viena s-a adresat părintelui dispărutului, dar domnia sa nu a ținut de trebuință să-i dea vreun răspuns. O altă familie, decât cea a Mureșenilor, ar fi restituit suma pierdută și ar fi acceptat purtarea procesului. Deși Mureșenii nu făcură aceasta, totuși voim să sperăm că dumnealor vor restitui Comitetului central cel puțin a treia parte din banii pierduți, înaintea serbării; voim să sperăm că Comitetul central va fi înștiințat, în scurt timp, despre aceasta; ar fi prea trist, ar fi fără exemplu în istoria popoarelor, dacă domnii Mureșani ar tace și mai departe, ca până în ziua de azi.

Inexplicabil este și fenomenul că ziarele române, cu excepția bravului „Românul”, din București, n-au scris, din partea lor, nici în anul trecut, nici în anul acesta, vreo iotă despre serbarea de la Putna. La un alt popor, nu s-ar putea întâmpla aceasta. Acest fenomen dovedește cât de puțin simț și sens național posedăm noi, românii.

Ați văzut, domnilor redactori, cât vuiet au făcut ziarele germane, chiar și cele austriece, fără să cugete la Königsgrätz-ul din 1866, cu serbarea victoriei germane și nu ați

învățat nimic de la ele! Sau nu merita Ștefan cel Mare să fie, la noi, celebrat cel puțin ca regele Wilhelm la Germani?

Timpul este scurt și s-ar cuveni ca ziarele să pregătească publicul pentru serbarea lui Ștefan, dar nu se cuvine ca dânsule să fie preparate prin public spre a scrie ceva despre serbare.

Trecând, la calde, prin Viena, am avut ocazia de a conveni cu mai mulți juni români și cu câțiva membri din Comitetul central. Junimea decise în o adunare generală de a face serbarea cu mijloacele ce le are, apelând, din nou, la contribuirea publicului, convinsă fiind că publicul inteligent nu va lăsa să triumfeze abuzul neguțătorului Mureșanu sau poate, mai bine zis, întâmplarea oarbă asupra ideii. Mijloacele în bani, ce le posedă, astăzi, junimea sunt 170 florini, la domnul Teclu, 46 florini (pare-mi-se), la casierul Comitetului central, și vreo 500 florini, la redacția „Curierului” din Iași. Se vede lucrul că aceste mijloace nu ajung. Dar junimea nu e ademenită de lux și de luciu exterior, ci de simțământul limpede și curat ca raza soarelui, care zace în inima și în pieptul ei, pe acesta-l va jertfi ea pe mormântul lui Ștefan cel Mare, neposedând nimic alta.

Junimea română e decisă de a călători cu desăgii în spate, ca în 1848, la mormântul eroului român, în cazul că nu va fi sprijinită de publicul român. Dar nu pot să cred că publicul român va lăsa junimea fără vreun sprijin. Aceasta ar fi, pentru publicul nostru, un atestat de pauperitate prea mare, nu de pauperitate materială, ci...

După cum am văzut din actele Comitetului central, contribuira, anul trecut, bucovinenii sumele cele mai mari. Mai mici au fost cotele contribuitorilor din România, iar ale celor de sub coroana Ungariei, afară de vreo trei excepții, de tot neînsemnate.

Bucovinenii și transilvănenii sunt sub regimuri străine, care nu caută să îmbunătățească starea poporului român, ci, din contra, să-l țină în întuneric, ca, așa, mai ușor să-i poată răpi naționalitatea, să-l poată germaniza sau maghiariza. Bucovinenii și transilvănenii trebuie singuri să-și înființeze școli etc.; unii contribuie la fundațiunea pumnuleană, alții, la fondul pentru înființarea Academiei de drepturi și a Teatrului român.

Cu totul în altă poziție se află românii din România liberă, ei nu au nici fundațiune pumnuleană, nici contribuiri pentru înființare de academii etc. și, totuși, contribuie atât de slab, cu mijloacele lor cele atât de bogate, în favoarea serbării de la Putna. Voim să sperăm că dumnealor, în anul acesta, când are să se realizeze serbarea, în orișice împrejurări, nu se vor lăsa întrecuți chiar de micul număr de bucovineni, în o cauză atât de națională ca aceasta. / **Dr. St. CRETESCU** (*Albina*, Anul VI, Nr. 51, duminică 20 iunie / 2 iulie 1871).

*

Epocile ce, în genere, istoria le scrie cu litere de aur sunt din acelea pe care lumea le-a stropit mai mult cu lacrimi. Câte nevoi, câte amaruri, câte vieți n-au costat pe națiuni secolele pe care posteritatea le-a onorat cu numele de mari!

Din numărul acestora e și secolul al XV-lea. Bărbați de-o rară valență l-au împodobit cu fapte neuitate, iar generațiile ce s-au succedat, de atunci, până azi, îl tot admiră, dar fără a-l egala. Românimea a avut cel mai frumos rol în cruntele-i evenimente, rol spre care, astăzi, se concentrează aspirațiunile naționale.

Lumea-ntreagă sta-n mirare:

Țara-i mică, țara-i tare...

Și dușmanul spor nu are!

Da, era mică țara Moldovei, era neînsemnat ținutul apărător al creștinătății și, de aceea, ei, cronicarii străini, îl numeau „*regulus Moldaviae*”, însă baciul care o conducea era viguros și hotărât, prin urmare, respectat de străini. Țara era mică, dar tare, pentru că tăria ei consta în iubirea de independență, în ardoarea de înflorire a neamului, în conștiința că românii sunt o

gintă de viteji războinici. Era mică țara, însa tare, pentru că se îndeletnicea nu cu pompoasele fraze ale diplomației și cu politica nenorocită – și aceea rău înțeleasă – ci cu ascuțișul sclipitor al spadei și cu vârful străpungător al săgeții. Spectacol de mirare: o mână de bravi uniți zdrobește mii de ordii furioase!

Țara era mică, dar tare, căci iubirea către conducătorul lor însuflețea pe oșteni și pentru că oștenii erau toți românii, toți, strămoșii noștri. Țara era mică, dar cu atât mai tare, cu cât luceafărul destinului sale, adăpat de o nestrămutată credință, își pleca genunchii la sfințirea altarelor, în loc de a pleca grumazul națiunii sub jugul năvălitorilor; pentru că speranța o punea în propriile puteri ale țării; pentru că știa cumpăni împrejurările, pentru că iubea munca și agitățile sufletului, iar nu lenea și plăcerile!

Toate aceste reamintiri nu puteau lipsi din cugetările acelor care se deciseră a serba memoria eroului de acum patru secole.

Această frumoasă festivitate, concepută, încă anul trecut, de astă data se realiză, anume pe aceste baze. Și realizarea ei are cu atât mai multă însemnătate, cu cât zgomotul și senzația ce le produse, pe deoparte preocupă îndeajuns țara ce pretinde a avea în posesiune Bucovina, iar pe de alta, împinse la Putna români de prin toate unghiurile Daciei. Dificultățile de toată natura, zgomote și discreditări, rumori false și răutăcioase orbeau înăuntru și în afară. Azi, toți trebuie să-și oprime violența, căci serbarea de la Putna e un fapt împlinit, și împlinit astfel precum reclamau așteptările și dorințele noastre. Viitorul ne va spune de câtă valoare vor fi binefăcătoarele-i fructe!

În 13/25 august 1871, expuserăm, pe scurt, schița programului acestei serbări. Azi, când ea s-a realizat, avem dreptul și, mai cu seamă, datoria de a așterne o dare de seamă despre modul îndeplinirii ei. Și, mai întâi de toate, câteva cuvinte în privința preparativelor.

Comitetul conducător publicase, de mai înainte, mai prin toate ziarele, și rugase pe familiile și persoanele ce vor să asiste la serbare a anunța de mai înainte, până la 20 ale lunii, în stil nou. Abia vreo treizeci de epistole sosiseră, în sensul acesta, pentru care se aprovizionaseră locuințele necesare. Când, însă, sosi ajunul zilei de solemnitate, o enormă mulțime de trăsuri se îndesă spre Putna și numărul oaspeților crescuseră atât de mult, încât trecea peste toate așteptările Comitetului conducător.

Dificultățile ivite, la improvizarea, în interiorul mănăstirii, de paturi rustice și îngrijirea de locuințe, pe la sătenii români din comună, ne dădură mult de lucru; gratie ceriului, mulțimea oaspeților putu dobândi adăpost, în contra recii clime de la munte. Am putut constata, cu satisfacție, că marea majoritate dintre cei veniți, animați de frumoasa idee ce o întruneau, se mulțameau, pe deplin, cu modestele înlesniri, ce i se procurau.

Una dintre dificultățile cu care mai avea să se lupte comitetul conducător fu reaua voință și panica sătenilor din comună, care, la ivirea primului stindard, începură a se îngrozi și a răspândi vorba că Putna va fi teatrul unui sângeros război. Se zice că niște intrigi, provenite de la cei ce voiau ca serbarea să cadă, agitaseră, de mai înainte, spiritele din Bucovina. Dacă, însă, unele împrejurări erau nefavorabile, trebuia să se găsească o mână de ajutor. O găsirăm. Sfinția Sa părintele Arcadie Ciupercovitz, superiorul mănăstirii, erudiție și inimă cu excelente simțiri românești, se poate numi, cu drept cuvânt, patronul serbării. Fără puternicu-i sprijin și luminatu-i concurs, nu știu ce am fi putut realiza, în privința serbării. N-am putea, apoi, să nu mulțumim, în public, doamnei Aglaia Dimitrovitză, născută Ciupercovitz, și familiei Giurgiuvanu, din Bucovina, pentru toate ajutoarele și înlesnirile ce, cu o bunăvoință exemplară, le oferiră în interesul acestei serbări.

Membrii comitetului conducător al serbării (**Membrii comitetului, din partea Universității din Viena:** dd. Ioan Slavici, Mihai Eminescu, Gribovski, P. Dan, Cocinschi, Vasile Moraru, St. Ciurcu și Luțiu. **Membrii din partea Universității din București:** A. Brătescu, G. Dem. Teodorescu, Gr. G. Tocilescu. **Membrii din partea Univesității din Iași:** Resu, Iromescu și Maroneanu. **Din Berlin :** A. D. Xenopol. Cu toții, cincisprezece, la număr –

menționați în nota de subsol – n. n.), ajutați de junii studenți din Bucovina, fură singurii aranjatori ai festivității; lor le incumba toată răspunderea, toate neajunsurile ce s-ar fi putut, pe ici-colea, strecura, toată onoarea pentru zelul și ostenele ce, cu toată modestia, trebuie să le-o recunoaștem unora dintr-înșii, și mai cu seamă celor prezenți, de timpuriu, la Putna.

*

Sâmbătă, 14/26 august 1871, în ziua în care sosi marea parte din oaspeți. Doi membri ai comitetului (dd. G. Dem. Teodorescu, din București, și Sterie Ciurcu, din Viena – nota de subsol – n.n.), cu însemne tricolore, îi întâmpinară, calări, la punctul Vicov, și la sosirea în mănăstire fură salutați cu câte trei salve. Până noaptea, târziu, oaspeții se îmbulzeau mereu. Serbarea, însă, se începea prin serviciul religios, anunțat de salve.

În seara sâmbetei de 14/26 august, câteva zeci de salve, date la unu anume semnal, de către sătenii români, așezați pe culmile dealurilor învecinate, vestiră începutul mării sărbători, care, prin proporțiile ce lua, merita, cu drept cuvânt, a se numi naționale.

Privegherea religioasă începu pe la 10 ore; oficială cinci preoți și un diacon, în asistența călugărilor mănăstirii, a sfinților lor episcopii Filaret Scriban și Iosif Bobulescu, arhimandritului Ieronim Butureanu, delegații Mitropoliei din Iași, a altor clerici, a prefectului țării și a multitudinii oaspeților, între care diferiți reprezentanți. Arcul de triumf și aleea de brazi, ce conducea, de la porticul festiv, până la mănăstire, erau iluminate. Răpitoarea frumusețe a admirabilelor pozițiuni, ce se prezentau ochilor avizi ai vizitatorilor, favorizate și de o lună strălucitoare, făcu ca acest mic început să dureze până târziu, în noapte, când numeroase trăsuri cu noi oaspeți urmau a sosi la mănăstire.

Mai înainte de a expune partea principală a serbării, să dăm o mică idee despre portic și arcul de triumf. De la poarta mănăstirii, împodobită cu cetină sau craci de brazi, de la urele căreia se înălțau două stindarde cu culorile naționale și pe care se observa, de departe chiar, săpată în piatră marca Domnilor Moldovei, cu bourul tradițional, delfinii, luna și soarele, de la această poartă se întindea aleea de brazi, care conducea la porticul festiv. La mijlocul aleii se ridică un verde arc de triumf, cu inscripția, în litere aurie: „Memoriei lui Ștefan cel Mare”, și ornat cu o frumoasă marcă aurie a Domnilor Moldovei, apoi, în mod simetric, cu diferite stindarde, între care tricolorul național, fâlfâind în mijloc, la locul de onoare, întocmai după spusele baladei:

„Românescul steag, cu fală,
Fâlfâie falnic în cer!”.

În apropiere, pe un șes, la poalele muntelui umbrit de mii și mii de brazi, care seamănă cu tot atâția viteji oșteni, se întindea, pe coloane, porticul festiv, acoperit, de asemenea, cu ramuri verzi de cetină, împletit cu ghirlande și presărat cu flamuri. În frunte, la intrarea principală, strălucea marca României libere, dulce simbol al aspirațiilor tuturor românilor, precum și alte diferite mărci ale țărilor române, ce compun Dacia, steme datorate penelului distinsului nostru pictor român E. Bucescu (**Epaminonda Bucevski** – n. n.). Aspectul acestor decoruri, combinat cu impunătoarea înfățișare a pozițiunilor și variat de culorile flamurilor unduitoare, formau un spectacol din cele mai plăcute, în mijlocul munților și costișelor, călcate, odinioară, de șiruri compuse din cei mai bravi oșteni, ai celui mai viteaz Domn. Toate acestea vor forma un tablou neuitat, în memoria aceluia dintre noi, care avurăm fericita ocazie de a lucra, cu propriile noastre mâini, la așezarea și înfrumusețarea lor.

*

Duminică, în 15/27 august 1871, între orele opt și nouă, dimineața, întreite rânduri de salve anunțau întrunirea oaspeților în porticul festiv. Membrii comitetului, încinși cu eșarfe tricolore, purtând cocarde naționale și în ținută de gală, înconjurați de junimea academică, care, de asemenea, purta cocarde, felicitară, de bună venire, pe vizitatori, al căror număr

crescuse și mai mult. Președintele comitetului rosti, de pe tribună, sub cerul liber, în fața porticului, cuvântarea sa inauguratoare, serioase considerațiuni asupra cauzelor existenței noastre naționale și a mobilului ce atrăgea, la Putna, atâtea mii de inimi: „Bine ați venit, fraților! Vă salut la mormântul lui Ștefan cel Mare!”.

Adunarea intră, apoi, în biserică, așezându-se după ordinea de mai înainte stabilită: clerul, comitetul, domnii reprezentanți, celălalt public etc. Nouă salve salutara începutul sfinteii liturghii, oficiată de Sfinția Sa egumenul, de clerul mănăstirii și cel de prin comunele învecinate. Înainte de priceasnă, Sfinția Sa egumenul Arcadie Ciupercovitz, cu figura-i afabilă, dar și impunătoare, cu vocea-i sonoră și vibrantă, ținu o excelentă predică, corespunzătoare hramului bisericesc, în care accentua pioasele sentimente ale strămoșilor noștri, credința urmată întotdeauna de victorii a marelui fondator al mănăstirii și bunele exemple urmate pe meritușii și demnii urmași din familia lui Ștefan, și termină demonstrând că cultivarea și luminarea inimii și minții românești este cea mai puternică condiție, de natură a ne ridica la splendoarea frumosului nostru trecut.

În tot timpul serviciului divin, mormântul venerat al marelui Ștefan, împodobit cu ghirlande de flori și făclii, era vegheat de o gardă de onoare, compusă din patru dintre membrii Comitetului conducător. După predică, clerul, în veșminte sacre, purtând icoane, evanghelii, cruci și stindarde de-ale bisericii, urmat de membrii comitetului, de diferiți reprezentanți (dd. Cristian Cerchez, primarul de Iași, Dimitrie Gusti, Mihail Cogălniceanu, Ion G. Sbiera, Dimitrie Lupașcu, Hociung, D. Văsescu, Cananău, Docan, V. Adrian, Bosie, Mihăileanu, Ionescu, Costinescu și alții mulți, ale căror nume nu le mai ținem minte – notă de subsol – n. n.) , de numerosul public, de domni și doamne, mai ales din Bucovina și Moldova, între două șiruri de juni academici, purcese, în bubuitul salvelor și în sunetul jelitor al clopotelor, purcese spre porticul festiv, unde, pe o masă spațioasă, se aflau, învelite cu crep negru, urna consacrativă de argint, cele două magnifice epitafuri și stindardele, între care al doamnei Haralambie, din Craiova, se distingea prin frumosul portret al marelui Ștefan, prin bogăție și prin inscripțiunile, cu care era ornat.

Acești prețioase daruri se sfințiră, asistența fu stropită cu agheasmă, domnul Xenopol rosti, de pe tribună, cuvântarea festivă, publicată în coloanele acestui ziar, și corul teologilor intonă următorul imn religios, făcut anume pentru această ocaziune, și încă de anul trecut, de domnul Vasile Alecsandri, muzica de A. Flechtenmacher:

Etern Atotputernic, o, Creator sublime,
Tu, ce ai dat lumii viață și omului cuvânt,
În tine crede, speră întreaga românie,
Glorie ție-n ceruri, glorie pe pământ!

Sub ochii tăi, în lume, lungi valuri de-omenire
Pe marea veșniciei dispar ca nori în vânt
Și-n clipa lor de viață, trecând, strigă-n uimire:
Glorie ție-n ceruri, glorie pe pământ!

Tu din sămânța mică înalți stejarul mare,
Tu junelor popoare dai un măreț avânt.
Tu-n inimile noastre ai sacre, vii altare:
Glorie ție-n ceruri, glorie pe pământ!

În tine-i viitorul, trecutul și prezentul,
Tu duci la nemurire, prin tainicul mormânt.
Și numele-ți cu stele luminează firmamentul,

Glorie ție-n ceruri, glorie pe pământ!

Etern Atotputernic, o, Creator sublime,
Tu care ții la dreapta-ți pe Ștefan, erou sfânt,
Fă-n lume să străluce iubita-i româtime,
Glorie ție-n ceruri, glorie pe pământ!

Procesiunea, ca și în ordinea dintâi, se reîntoarce în biserică, spre sfârșirea liturghiei și binecuvântării, după care, apoi, oaspeții merg a se așeza pe băncile construite în portic, spre a prânzi la masa comună. Membrii comitetului, în ținutele oficiale, serveau la această masă de onoare, pe care o onorau, cu prezența lor, președintele țării, domnul Reni, clerul, parte din reprezentanți, ceilalți asistenți, și la care participară aproximativ peste 1.000 de oaspeți.

Primul toast fu ridicat de președintele comitetului, în sănătatea împăratului Austriei, după datina autoritară a țărilor de sub dualism. Domnul Reni, administratorul Bucovinei, român de naționalitate, mulțumi, din partea guvernului austro-maghiar, comitetului și întregii adunări pentru frumoasa atitudine, ordine și aspirațiunile ce manifestau. Diferitele toasturi, ținute de bărbați ca domnii Sbiera, Bosie, Lupașcu, Silagi etc. etc. pentru prosperitatea poporului, a națiunii române, a luptătorilor, pentru revindecarea drepturilor străvechi, făcură să dureze până târziu acest ospăț și, cu toată bura de ploaie, ce udase pământul, hore vesele se întinseră pe câmpia de la dreapta porticului, la poalele muntelui, înnegrit de umbrele serii, animate și întreținute de sunetul muzicii.

Țăranul bucovinean, de un secol izolat de ceilalți frați ai săi, se vedea alături, într-o horă de unire, cu aceia pe care, uitând că-i sunt egali, se siliseră până aici, mai mult, a-l respecta, decât a-l iubi. Și unde, până aici, se temea de serbare ca de un ce funest, acum putneanul se grăbea a întreba: „Când o să se mai facă d-alde astea? Bătrânii noștri nu ne-au spus să fi mai văzut o asemenea pomenire!”

Astfel, această frumoasă și memorabilă zi se termină cu veselia cea mai sinceră, abia pe la miezul nopții, luminată de razele îndepărtate, ce le trimiteau focurile de rășină, aprinse pe diferitele culmi ale munților (*Albina*, Anul VI, Nr. 73, joi 9/21 septembrie 1871).

*

Serbarea de la Putna, în memoria lui Ștefan cel Mare, precum aflăm a ieșit foarte splendid, participând unu public numeros. Începutul serbării s-a făcut sâmbătă, în 14/26 august, la zece ore, seara, cu privegherea religioasă, anunțată, la intrarea în biserică, cu 21 de salve, tragerea tuturor clopotelor sfintei mănăstiri și splendida iluminare a bisericii și a întregii mănăstiri. Cinci preoți și un diacon îndeplinesc oficiul religios.

Duminică, în 15/27 august 1871, de la opt, până la nouă ore, dimineața, trei rânduri de salve succesive anunțară adunarea oaspeților în porticul festiv, unde comitetul îi felicită de bună-venire.

Șase salve anunțară începerea sfintei liturghii. Adunarea întregă intră în biserică, unde șapte preoți și doi diaconi celebrară sfânta liturghie, iar la priceasnă, părintele Ciupercovici, egumen al mănăstirii Putna, ținu o predică corespunzătoare hramului bisericii, o cuvântare care face onoare talentului oratoric al sfinției sale.

De aici, se întinse o majestoasă procesiune, salutată de salve, până la porticul festiv, construit în apropiere de aleea ce conduce la mănăstire, unde se descoperiră și se sfințiră: urna de argint, epitaful doamnelor din România, al celor din Bucovina, flamura doamnelor din Iași, a doamnei Haralambie, a Institutului de Bele-arte din Iași, a domnului Popovici, din Viena, a damelor române din Crișana etc.

După acestea, domnul A. D. Xenopol, al cărui elaborat s-a admis la concurs, rosti cuvântarea festivă, frumoasă și bine simțită, în care a exprimat, într-un stil corect și românesc,

simțăminte nobile și cugetări de înalt patriotism. Terminându-se cuvântarea, corul teologilor români intonă acest „Imn religios”, compus anume de domnul Vasile Alecsandri, muzica de domnul A. Flechtenmacher:

Etern Atotputernic, o, Creator sublime,
Tu, ce ai dat lumii viață și omului cuvânt,
În tine crede, speră întreaga românie,
Glorie ție-n ceruri, glorie pe pământ!

Sub ochii tăi, în lume, lungi valuri de-omenire
Pe marea veșniciei dispar ca nori în vânt
Și-n clipa lor de viață, trecând, strigă-n uimire:
Glorie ție-n ceruri, glorie pe pământ!

Tu din sămânța mică înalți stejarul mare,
Tu junelor popoare dai un măreț avânt.
Tu-n inimile noastre ai sacre, vii altare:
Glorie ție-n ceruri, glorie pe pământ!

În tine-i viitorul, trecutul și prezentul,
Tu duci la nemurire, prin tainicul mormânt.
Și numele-ți cu stele luminează firmamentul,
Glorie ție-n ceruri, glorie pe pământ!

Etern Atotputernic, o, Creator sublime,
Tu care ții la dreapta-ți pe Ștefan, erou sfânt,
Fă-n lume să străluce iubita-i românie,
Glorie ție-n ceruri, glorie pe pământ!

Apoi, se citiră inscripțiunile de pe daruri, și procesiunea se întoarse în biserică, spre încheierea sfinteii liturghii .

S-a dat o masă comună în portic. Președintele comitetului (Ioan Slavici – n. n.) purtă toastul prim, pentru împăratul, apoi se cântă „Gott erhalte”. Urmară, apoi, o mulțime de toasturi, și președintele numai de la doi inși luă cuvântul: domnii Tocilescu (București) și Mureșanu (Gherla). Seara, după vecernie, mănăstirea se iluminează și se făcu foc bengalic, pe culmile munților dimprejur.

Luni, în 16/28 august, la opt ore, dimineața, junimea academică, diferiții domni reprezentanți, clerul și autoritățile publice se adunară în portic și, apoi, merseră în biserică, să asiste la sfânta liturghie, după care urmă ieșirea, cu procesiune, pentru aducerea darurilor în biserică, și părintele egumen al mănăstirii dete citire „Cuvântului de îngropăciune, la moartea lui Ștefan cel Mare”.

Conductul festiv păși, în sunetul Bugii, clopot turnat încă de pe timpul lui Ștefan cel Mare.

După intrarea în biserică, se ținu parastasul de pomenire, la care avu loc îngenunchierea generală, cu citirea rugăciunii de iertăciune, apoi corul teologilor intonă „Imnul lui Ștefan cel Mare”, făcut anume de domnul Vasile Alecsandri, muzica de domnul A. Flechtenmacher. Acest imn suna astfel:

La poalele Carpaților,

Sub acest vechi mormânt,
Dormi, erou al românilor,
O, Ștefan, erou sfânt!
Ca sentinele falnice
Carpații te păzesc.
Și de sublima-ți glorie
Cu secolii șoptesc.

Când tremurau popoarele
Sub aprigii păgâni,
Tu le-apărai cu sângele
Vitejilor români...
Cu drag privind-i patria
Și moartea cu dispreț,
Măreț în sânul luptelor,
Și-n pace-ai fost măreț!

În cer apune soarele
Strângând razele lui,
Dar într-a noastre suflete
Etern tu nu apui.
Prin negura trecutului,
O, soare-nvingător,
Lumini ca raze splendide
Prezent și viitor!

În timpul vitejiilor,
Cuprins de-un sacru dor,
Visai Unirea Daciei
Cu-o turmă și-un păstor.
O, mare umbră eroică,
Privește visul tău:
Uniți suntem în cugete,
Uniți în Dumnezeu!

La poalele Carpaților,
Lâng-al tău vechi mormânt,
Toți în genunchi, o, Ștefane,
Depunem jurământ:
„Un gând s-avem, în numele
Românului popor,
Aprinși de-amorul gloriei
Și-al patriei amor!”.

Patruzeci de salve, ca reamintire de mănăstirile zidite de marele erou, și sunetul Bugii anunțară așezarea darurilor pe mormânt. În fine, serbarea se termină, prin un ospăț comun, cu un discurs președințial.

După serbare, junii prezenți ținură un congres, unde, între altele, se decise a se edita un ziar al junimii. Acesta va apare la Viena, sub titlul „Naționalismul”.

Acum, să ne reîntoarcem la unele detalii! Urna consacrativă, ce s-a depus pe mormântul viteazului Ștefan cel Mare, turnată în argint curat și lucrată cu destulă artă și bun gust, are următoarea inscripțiune: „Eroului. Îvingătorului. Apărătorului existenței române. Scutului creștinătății. Lui Ștefan cel Mare. Junimea română academică. MDCCCLXX”.

Epitaful trimis de doamna Maria C. A. Rosetti și acela al doamnelor din Bucovina, unul lucrat pe catifea albastră-închis, și altul pe catifea roșie-conabia, sunt niște odoare, în adevăr prețioase.

Arcul de triumf, ce se înalță pe calea ce conduce la mănăstire, fu dedicat „Memoriei lui Ștefan cel Mare, mântuitorul neamului!”. Pe frontispiciile laterale, au fost, în stânga, versurile: „Ștefan, Ștefan, Domnul mare, / Seamăn pe lume nu are / Decât numai mândrul soare”, iar. De-a de a dreapta: „Ștefan, voivodul Ștefan, / Bate pe turc, pe tătar, / Bate pe leah, pe maghiar!”.

Stindardele principale au purtat numele celor mai însemnați fondatori ai țărilor și neamului român, ca Traian, Dragoș, Radu-Negru; al celor mai devotați bărbați pentru romanitate, ca Iancu, Horia-Cloșca-Crișan, Tudor Vladimirescu etc.

În decursul serbării, s-au împărțit și niște medalii de bronz și argint, bătute anume pentru festivitatea acesta, cu următoarea inscripțiune: „Putna – 15 august 1871”, iar pe cealaltă parte: „Memoriei lui Ștefan cel Mare – Râvnitorii gloriilor străbune”.

La această serbare, Romania fu mai bine reprezentată, mai multe orașe trimiseră anume delegați, întocmai ca și Societatea Academică (viitoarea Academie Română – n. n.). Dintre somitățile literare, numai domnii Cogălniceanu și Vasile Alecsandri (ce ironie a soartei: dar Eminescu? dar Slavici? – n. n.) participară, dar și aceștia numai jumătate de zi.

Boierimea Bucovinei, din cauze mai înalte, politice, excelă prin absența sa admirabilă. Transilvania fu reprezentată prin trei inși, Ungaria, de asemenea (*Familia*, Anul VII, nr. 35, 29 august / 10 septembrie 1871).

□

„Nr. 14/1871: Raportul comitetului central pentru serbarea întru memoria lui Ștefan cel Mare.

Purcezând din conștiința datorințelor pe care le are față de publicul român, Comitetul central, ales, în 18 martie 1871, de adunarea generală a junilor români academici din Viena, spre realizarea serbării întru memoria lui Ștefan cel Mare, ar fi dorit să raporteze onoratului public român, îndată ce a pîșit în funcțiunea sa, despre starea acestei cauze. Aflându-se cauza, în urma unor cazuri intevenite în cele mai mari încurcături, Comitetul nu a putut face îndestul acestei datorințe: el a amânat raportul, deocamdată, până la o clarificare a împrejurărilor.

Pe lângă toate, cum că, până astăzi, Comitetul nu poate raporta nimic sigur ori pozitiv, față cu realizarea serbării, organizat fiind el definitiv, putându-se orienta și cunoscându-și mult-puțin situațiunea, cutează a păși înaintea onoratului publicu român, sperând, înainte de toate, cum că va fi scuzat, prin împrejurări, pentru întârziere.

I. Partea administrativă. În urma unei decizii, din 11 iulie 1870, a Comitetului, s-a ales o delegație de 5 membri, care fu trimisă la Putna, spre a conduce, deocamdată, lucrările proiectate în interesul serbării. Delegațiunea începu lucrările în 25 iulie și le continuă până în 5 august 1870; lucrările ei au decurs, dară, în un răstimp de douăsprezece zile. În acest răstimp, delegațiunea năzui a conduce lucrările cât mai repede, nepierzând nicicând din vedere timpul scurt, pe care-l avea la dispoziție (până în 27 augustu 1870). Ea se îngriji despre modalitățile serbării în general (corturi pentru ospeți, trăsură, bucătari ect. Slavici) și contactul îndeosebi cu un arhitect și cu un întreprinzător, în privința unui portic festiv, a cărui edificare

se și începu, de loc. Până ce curseră lucrările în acest mod, în Bucovina situația politică și, în urma acesteia, păreriile despre realizarea serbării se schimbă cu totul.

Intervenind războiul pruso-francez și luând, pe zi ce mergea, un caracter mai general, Prezidiul privi de netactică aranjarea unei festivități naționale, atunci când spiritul general, iar îndeosebi spiritul național român, era ocupat de un act european așa de important, cum a fost această luptă gigantică.

Junimea română academică a privit serbarea de la Putna, totdeauna, drept un act solemn, serios, iar mai cu deosebire drept un act de pace: serbându-se memoria lui Ștefan cel Mare, în această epocă tulburată și tristă, serbarea s-ar fi periclitat, ideea și-ar fi pierdut nimbul. Junimea română academică voia a se întruni la Putna. Acest scop nu l-ar fi putut ajunge serbarea nicidecum, dacă ea s-ar fi ținut în 27 august 1870; ea nu ar fi putut întruni românii și, îndeosebi, pe românii academici ai tuturor unghiurilor, fiindcă la ordinea zilei erau alte interese, care, pe moment, păreau a fi mai importante (de exemplu, românii din Franța, Borussia și Belgia nu ar fi putut participa; prezidiul a primit mai multe scrisori, în acest sens). Pe lângă aceasta a fost, apoi, prezidiul expus unei temeri îndreptățite, în raport cu timpul: de a fi serbarea mistificată și declarată ca demonstrație intenționată.

Luând prezidiul aceste motive în considerație, a decis, în 21 iulie 1870, în coînțelegere cu membrii Comitetului care au rămas în Viena (au fost 7 inși), de a sista lucrările proiectate, deocamdată, sperând într-o schimbare a situației politice. După ce, până în 28 iulie, situația politică nu s-a schimbat nicidecum, prezidiul, în urma unei noi decizii, a ordonat Delegațiunii să sisteze, pe opt zile, provizoriu, toate lucrările (sistarea serbării și motivele ei s-au publicat, parte prin telegrame private, parte prin jurnalele române. Slavici). Delegațiunea a primit ordine pentru sistarea lucrărilor, în 3 august 1870 (s-a expedit din Viena în 29 iulie 1870). De o parte, cursul bun al lucrărilor, de alta, însuflețirea serbării, iar, îndeosebi, neconsiderarea situațiunii politice, au îndemnat Delegațiunea de a da răspuns negativ ordinului prezidiului, cerând bani pentru continuarea lucrărilor (au fost 3 inși).

În 5 august, primi Delegațiunea ordin de a sista lucrările definitiv. Contra acestui ordin Delegațiunea nu a putut continua lucrările mai departe, căci, fiind asta contra voinței prezidiului, de la acesta nu a putut să aștepte banii ceruți. Așa că, în 5 august 1870, toate lucrările s-au sistat definitiv. După aceasta, s-a iscat un conflict, între prezidiul din Viena și Delegațiunea trimisă la Putna. Cerând Delegațiunea acoperirea spezelor făcute pe cont, prezidiul a cerut, conform regulamentului, un cont riguros despre toate spezele făcute. Delegațiunea nu a voit a-l da, ci a dat numai o specificare simplă, declarând cum că contul riguros nu-l va da decât Comitetului întreg ori adunării generale. Prezidiul, din partea sa, nu a voit, dară, a recunoaște toate acele speze, care s-au făcut contra deciziunilor Comitetului și, îndeosebi, contra „Regulamentului”, care s-a dat Delegațiunii din partea Comitetului. Spezele pe care le-a făcut Delegațiunea, după sistarea serbării, orșicum pe riscul ei; spezele făcute în interesul porticului festiv, prezidiul nu le-a recunoscut de speze, care au îndreptățirea de a fi acoperite din fondul destinat pentru serbare.

Fiind contractul încheiat în 2 august și fără știrea prezidiului, el, în înțelesul regulamentului, nu e valid, decât după o aprobare a prezidiului, a comitetului, ori a adunării generale (întreprinzătorul porticului avea o pretențiune de 193 florini 59 creițari, pe lângă toate, că a primit, deja, 50 florini ca para. El a lucrat din 3-5 august. Așa, Comitetul, ca și adunarea generală, nu au aprobat contractul; totuși s-a mandat comitetului nou de a începe negocieri. Azi nu cere întreprinzătorului decât o desdăunare de 70 florini vienezi. Slavici).

Nevoind prezidiul a rămân pentru acestea responsabil, el, cu ceilalți membri din Viena, a provocat adunarea generală și a îndrumat Delegațiunea, cu pretențiile sale, la aceasta. În fața acestei proceduri, Delegațiunea nu a recunoscut, în principiu și cu atât mai puțin în faptă, oareșcare subordonare față de prezidiu, care, conform deciziilor Comitetului și a logicii administrative, era executiv și, deocamdată, reprezentantul subsidiar al Comitetului central.

Membrii Delegațiunii, afară de doi, își depuseră mandatele. Așa a ajuns acest conflict înaintea adunării generale din 12 septembrie 1870, care a ales un juriu, spre investigarea întregii activități a Comitetului central.

Discutându-se referatul juriului, în mai multe ședințe, adunarea generală a junilor români academici din Viena aprobă următoarele propuneri ale juriului:

1. „Organum (administrativul) din Viena a fost prezidiul, ca putere executivă și decisivă a Comitetului centralu”.
2. „Luând subordonarea Delegațiunii, față de prezidiu, în considerare, adunarea generală a junimii vieneze nu poate decât aproba purtarea prezidiului față de Delegațiune”.
3. „Luând împrejurările locale în considerație, adunarea generală a junimii vieneze nu condamnă purtarea Delegațiunii, ale cărei rătăcirii nu le poate atribui decât zelului prea mare și neînțelegerii deciziilor Comitetului central; își exprimă, însă, nemulțumirea față de această purtare”.
4. „Adunarea generală a junimii vieneze aprobă pașii prezidiului față de amânarea serbării: ei dau dovadă despre priceperea scopului serbării și despre o judecată rece și nepreocupată”.
5. „Adunarea generală a junimii vieneze exprimă domnului casier Petru Pitei și domnului președinte Nicolae Teclu mulțumire pentru manipularea corectă și conștiincioasă a fondului destinat pentru serbare”.
6. „Adunarea generală a junimii vieneze declară spezele Delegațiunii de acceptabile”.
7. „Luând în considerație cum că domnul Băleanu a făcut spezele „bona fide”, crezând cum că le poate face; luând în considerare cum că timpul scurt i-a impus o lucrare rapidă, adunarea generală a junimii vieneze e nevoită a primi spezele de călătorie (în Bucovina – peste 12 zile) de 78 florini și 60 cruceri ale domnului Băleanu de acceptabili, cu observarea cum că cruțarea nu e îndestulătoare”.

Domnul Băleanu declară, în numele său și al domnului conte Logothetty, cum că ei renunță la decontarea spezelor (unu rest de 38-39 florini). La aceasta, adunarea generală a decis: „Fiindcă domnul Băleanu zice cum că onorea lui nu e salvată decât dacă adunarea generală va primi renunțarea lui, adunarea generală a junimii vieneze primește această renunțare”. Decizându-se acestea, adunarea generală, din 18 martie 1871, a ales, în persoanele domnilor Teclu, Logothetty, Oncu, Pop, Vasile Bumbac, Bologna, Cocinschi, Dan și Slavici, un Comitet central nou, mandatându-i acestuia conducerea tuturor lucrărilor, prin următoarea

Instrucțiune. I. Serbarea întru memoria lui Ștefan cel Mare, ce a fost să se țină în 27 august 1870, are să se țină, tot la Putna, de e cu puțință, în 27 august nou 1871.

II. Spre realizarea acestei serbări, alege adunarea generală a junimii române academice din Viena, din sânul său, un Comitet, compus din 9 membri, sub numele „Comitetul central pentru serbarea întru memoria lui Ștefan cel Mare”.

III. Acest Comitet e în solid responsabil, pentru toată activitatea sa, adunării generale a junilor români academici din Viena; lucrarea internă a Comitetului e, însă, independentă; ea curge conform unui regulament intern, pe care trebuie să și-l dea însuși.

IV. Președintele Comitetului central e, deodată, și președinte adunărilor, care se convoacă în cauza serbării.

V. Președintele Comitetului central e dator a convoca junii români academici din Viena, tot la două luni, în adunări generale ordinare, cărora are Comitetul central de a raporta despre activitatea sa. Lunile se numără de la data alegerii Comitetului central.

VI. În caz de necesitate ori fiind provocat, din partea a doisprezece juni români academici din Viena, președintele poate convoca adunări generale extraordinare.

VII. Oricare june român academic din Viena poate pretinde a fi invitat personal la adunările generale, dacă își va da adresa secretarului Comitetului central.

VIII. În adunările generale se iau deciziile prin majoritatea absolută a celor de față.

IX. Comitetul central are dreptul de a se completa, dacă demisionează vreunul dintre membrii aleși.

Viena, 18. martie 1871.

Vasile Bumbac, m. p., președinte ad-hoc

J. Luția, m. p., secretar ad-hoc. (*Federațiunea*, Anul IV, Nr. 57-525, miercuri 26 mai / 7 iunie 1871).

Scuzându-se domnii Oncu și Logothetty prin examene și depunându-și, prin urmare mandatele, Comitetul a ales, în locul lor, pe domnii D. Popovici-Barcianu și Ilie Luția.

Acesta a fost decursul administrației lucrărilor pentru serbarea întru memoria lui Ștefan cel Mare.

II. Partea financiară. Precum s-a publicat în jurnalele române, au încurs, din ofertele publicului român, până în 1 august 1870, 3.648 fl. 24 cr. De la 1 august 1870, au mai încurs: 31 napoleoni și 17 guldeni; unu rest din colecțiunea junimii române din Paris, 2 fl. 60 cr. și 4 np.; Ca interese, de la dl I. Mureșanu, 29 fl. 50 cr.; din Dorna Candreni, 25 fl.; din Bilca, prin dl Brăileanu, 34 fl. 86 cr.; ca interese de la casieria curentă, 1 fl. 75 cr.

Suma totală: 3.741 florini, 95 cruceri, 35 napoleoni și 17 guldeni.

Schimbându-se cei 35 napoleoni și 17 guldeni cu 443 florini și 7 cruceri, suma totală, în v. a. (florini vienezii – n. n.), este de 4.185 florini și 2 cruceri.

S-au spezat, până în 1 august 1870: 212 fl. 56 cr.

De la 1 august 1870: Prețul urnei de argint, 1.200 fl. Spezele prezidiului, din 1 august 1870, până în 24 mai 1871, 16 fl. 28 cr. Domnului Wolczinsky, ca speze făcute în Bucovina, 19 fl. 77 cr. Domnului avocat Prix, 20 fl. **Suma totală:** 1.468 fl. 61 cr.

Conspect general: Venituri, 4.185 fl. 2 cr.; Speze, 1.468 fl. 61 cr.

Rămâne un fond curat, în v. a., de 2.761 fl. 41 cr. Din această sumă, s-au depus 2.500 fl. în casa de păstrare, cu dobândă de 4 și 1/2 %, iar o sumă de 217 fl. 41 cr. se află la Comitet, în casa cu rentă, și anume 46 fl. 41 cr., nemijlocit, în mâinile Comitetului, iar 170 fl., capitalizați.

Comitetul central a decis, în ședința sa din 12 mai 1870, cum că banii ce se vor încasa, pentru serbarea de la Putna, să se depună în casa de păstrare, pe numele domnului Președinte Teclu, iar cărticica ce reprezintă banii depuși în casa de păstrare să se încredințeze unui comerciant român, spre a o pune bine, în casa de fier. Executarea acestei decizii a fost însoțită de cele mai mari greutăți. Banii nu s-au depus, deodată, și nu toți în casa de păstrare; căci, de o parte, ei au încurs succesiv, de alta, pentru scoaterea sumelor mai mari de la casa de păstrare se cere un anunț, cu un termen de 2, până în 3 luni, și așa, comitetul ar fi putut cade în perplexitatea de avea bani, despre care nu putea dispune la timp.

În ședința din 5 mai 1870, s-a exprimat Comitetul, la dorința Președintelui, ca banii să se predea cuiva cu garanție sigură, stând ei oricând la dispoziția Comitetului. Spre a evita inconvenientul îndegetat mai sus, Președintele nu depuse, deocamdată, decât o parte mai însemnată, din sumele încurse, în casa de păstrare; celelalte le încredință firmei „Perlea și Mureșanu” (Nu domnului I. Mureșanu s-au încredințat banii și nu „bona fide”, cum s-a zis de unele părți necompetente. Comitetul are obligațiuni, din partea firmei „Perlea și Mureșanu”. Cutez a face onoratul public atent la aceea, cum că domnul filosof G. Băleanu înțelege, sub termenul juridic „bona fides”, aceea ce în limba noastră este „arbitrium boniviri”. Slavici), conform dorinței exprimate în ședința din 5 mai (firma a solvat, pentru aceste sume, 29 fl.,

adică 5 procente; afară de asta, mai contribui domnul I. Mureșanu, în favoarea serbării, cu 75 fl. v. a.

După sistarea serbării, nu mai fu motiv pentru a rețina banii; Președintele rugă, dară, firma „Perlea și Mureșanu” de a îngriji depunerea tuturor banilor în casa de păstrare; tot acestei firme i se încredință și cartea de la casa de păstrare. În 28 iulie, respectiv 5 august 1870, ar fi fost, doară, toate sumele, afara de casa curentă, depuse în casa de păstrare. Înainte de a fi dispărut, fără urmă, din Viena, adresă domnul Ioan Mureșanu o scrisoare Președintelui Comitetului, în care îl încunoștințează, cu mâhnire, cum că, fiind, în zilele din urmă, silit de împrejurări, a depus cartea de la casa de păstrare la un comerciant de aici, pentru o sumă de 2.400 fl. v. a. Pe baza acestei scrisori, Președintele, încă în acea zi, a sistat, prin poliță, scoterea banilor de la casa de păstrare.

Despre sistarea scoterii banilor fu prezidiul, prin actul de sub Nr. 9024, din 6 decembrie 1870, din partea Direcțiunii casei de păstrare, oficial înștiințat. Sistarea și azi e în vigoare; banii și astăzi sunt încă în casa de păstrare. Tot cu această ocazie, se observă cum că în casa de păstrare nu s-au depus, prin firmă, toate sumele care i s-au predat, spre acest scop, ci, în loc de 2.500 fl., numai 2.456 fl., adică cu 44 fl. v. a. mai puțin, și cum că unele s-au depus mai târziu decât în 5 august. Convocându-se, preste câteva zile, o adunare generală extraordinară, Președintele se împuternici și însărcină de a da în judecată pe posesorul actual al cărții, pentru cumpărare frauduloasă, și a încerca toate spre recăștigarea banilor. Procesul curge până astăzi; el încă nu a ajuns la desfășurarea definitivă. Pasând Comitetul ales, în 18 martie 1871, în funcțiunea sa, el încercă toate spre recăștigarea cărții de la casa de păstrare, respectiv a banilor; el continuă procesul.

După falimentarea firmei „Perlea și Mureșanu”, toată averea ei s-a conșcris în o masă de concurs. Pe lângă toate, masa este în atâta de scăzută, încât Comitetul, din astă parte, foarte puțin poate spera; el s-a insinuat, pe baza obligațiunilor pe care le are din partea firmei, la concurs, sperând că, prin oareșicare caz intervenit, masa se va putea încă înmulți și Comitetul va ajunge cel puțin la o parte a fondului. Masa de concurs încă nu s-a pertractat. În acest mod, Comitetul, până azi, încă nu e în curat cu poziția sa; averea de care dispune nu-i permite a spera, desigur, realizarea serbării; cazul trist al fondului îi mărginește privirea în viitor. Comitetul are, azi, o urnă de argint, cumpărată cu 1.260 fl. 50 cr. (Juriul a prețuit-o prin un aurar și a dat cum că are acest preț; e 400 loti de grea); și un fondu de 216 fl. 41 cr., în bani gata (conform unei scrisori din 20 iulie 1870, a stimatei redacții a „Curierului de Iași”, mai este la această redacție o colectă de 100-200 galbeni, pe care Comitetul ar dori să-i primească cât de curând. Slavici); cu aceste mijloace, cu greu va cuteza a purcede la aranjarea unei serbări, care să fie demnă de însemnătatea pe care ar trebui să o aibă. Până când Comitetul nu știe nimic sigur despre fondul destinat pentru serbare, până atunci el nu poate vorbi un cuvânt pozitiv.

Viena, în 25 mai 1871. / În numele Comitetului: // Nicolae Teclu, m. p. Președinte. / Ioan Slavici, m. p. Secretar. / Valeriu P. Bologa, m. p. Casier *Federațiunea*, Anul IV, Nr. 58-526, 30 mai / 11 iunie 1871).

□

1871: Reflexiuni la raportul Comitetului central pentru serbarea întru memoria lui Ștefan cel Mare, publicat în „Albina”, Nr. 44 din 4 iun. a. c.

Aflându-se, în citatul raport, multe neexactități esențiale și apostrofându-se, în mai multe locuri, și unele persoane, într-un mod nu destul de provocat din partea colegilor mei, în fosta delegațiune și a altor membri ai fostului Comitet central, vin a face observațiile necesare la numitul raport. O cere aceasta imperios adevărul și importanța cauzei, precum și conștiința

datoriei noastre față cu onoratul public, în fine, convingerea că, precum în toate lucrurile, așa mai cu seamă în cauzele culturii și ale progresului națiunii noastre, unica cale ce duce spre bine este lucrarea pe calea dreptului și a adevărului, nicidecât simpatiile și antipatiile personale, nici frazele și arbitrajul mulțimii.

Referatul în chestiune a re-tăcut multe din cele întâmplate, pe care le vom re-tace și noi, până la timpul său, mărginindu-ne, pentru acum, de a reflecta numai la cele relatate și la care a dat el îndemn, și în această mărginire vom vorbi, după fapte și acte.

Mai întâi, la chestiunea amânării, din partea Prezidiului. Serbarea era adoptată și decisă de întreaga tinerime română academică, pe 27 august 1870, era generalizată și așteptată de întreaga națiune. Dovadă, pregătirile ce se făceau, din toate părțile, pentru participare și contribuiri numeroase. Spre amânarea a unei astfel de festivitate națională nu era suficientă autoritatea Prezidiului, după modesta noastră părere; căci Prezidiul nici nu avea acest drept, nici măcar din partea Comitetului central, după cum vom arăta mai la vale, ci se cerea, cel puțin, consimțământul majorității tinerimii academice și a locurilor celor mai însemnate reprezentativități ale publicului român. Din 21 iunie, până în 4 august 1870, a avut Prezidiul destul timp, spre a căpăta votul în acest înțeles, fie și pe calea telegrafică, pentru că cauza era atât de înțeptoare. Cum că o serbare, pregătită de 8 luni de zile, nu putea da cauza de a fi privită ca o demonstrațiune intențioasă, este unu lucru clar.

În referatul amintit, se vorbește mult despre conflictul dintre Prezidiu și delegațiune și se impută multe acesteia, fără ca să se atingă, cât de puțin, și punctul de drept al delegațiunii. Aici este datoria noastră de a clarifica cauza, spre a curma orișice mistificare.

Decizia Comitetului central, din 11 iulie 1870, suna:

„Prezidiul, cu membrii (comitetului), rămași în Viena (peste ferii – vacanță – n. n.), are dreptul de a lucra, mai departe, în interesul serbării, conform deciziilor Comitetului central, stând în necurmată corespondență cu delegațiunea din Putna, în solidaritate și responsabilitate reciprocă. Atât Prezidiul, cât și delegațiunea sunt responsabili Comitetului central”.

Regulamentul, ce-l primi delegațiunea de la Comitet, pe baza acestei decizii, nu amintește nimic despre o subordonare sub Prezidiu, ci de efectuarea independentă a tuturor lucrărilor sale, cu aprobarea Comitetului central, care, cu 10 zile înainte de serbare, avea să se întrunească, în corpore, la Putna. Așisderea, nu fu aleasă delegațiunea și demisă, „deocamdată”, după cum zice raportul, ci până la întrunirea Comitetului în Putna.

Într-un raport, dat publicului, într-o cauză atât de grea, ar fi fost cu cale de a se publica, pe lângă punctele cele 7 ale juriului, și decizia din 11 iulie 1870, precum și Regulamentul delegațiunii, și, adică, regulamentul primit și dat de Comitet, căci mai există, prin un caz de uitare, și un proiect de regulament, formulat personal (de subsemnatul), în înțelesul unei decizii de mai înainte a Comitetului, prin care i se da Prezidiului toată autoritatea Comitetului central, și care decizie fu răsturnată prin cea amintită, din 11 iulie 1870, care proiect, însă, din nefericire, fu întrebuințat, în urmă, de Prezidiu, în referatul său către tinerime (12 noiembrie 1870), ca act al Comitetului, și, tot astfel, și de juriu, cu toate că se recunosc, apoi, în adunare, de act apocrif.

Decizia din 11 iulie 1870 se făcu din necesitatea împrejurărilor, parte fiind duse la capăt de Comitet, toate chestiunile de importanță ale serbării, parte, fiindcă mulți din membri au fost declarat că părăsesc Viena, peste ferii, iar unii aveau să porceadă, fără întârziere, ca delegațiune, la Putna, pentru îngrijirea pregătirilor ultime. Delegațiunea se alese în persoanele domnilor Nicolae Oncu, Petru Pitey, Emilian Logothety, J. Volineschi și Gabriel Băleanu, votându-i-se, în ședința din 19 iulie 1870 și solvându-i-se suma de 100 florini, pentru spezele necesare la îndrumarea și punerea la cale a acelor prescrise de regulament (clădirea unui

portic festiv, amenajarea unei ospătării, îngrijirea de locuințele necesare pentru oaspeți și pentru trăsuri de transport; Putna se află în un săticele, în sânul munților, la 4 și 3/4 mile departe de Rădăuți și la 6 mile de la calea ferată).

Cei trei delegați din urmă pleacă, îndată, spre Bucovina; domnul Pitey se îmbolnăvește și nu luă parte, și, fiindcă regulamentul ordona să se înceapă activitatea, cel puțin cu 30 de zile înainte de serbare, se constituie și începură lucrările încă înainte de 25 iulie 1870. Misiunea ei era foarte grea, fiind lipsă mare de lucrători, comunicațiunea fiind întreruptă prin ploaie și inundări; pe de altă parte, se făceau, pretutindeni, pregătiri intense spre participarea la serbare, mai ales în Bucovina și Moldova, până și poporul de rând, încât se aștepta „un număr de oaspeți de aproape 10.000. Dar, prin lucrare neobosită și perseverentă, împărțindu-și sarcina, efectuară membrii delegațiunii, în scurt timp, cele mai frumoase rezultate (după contract, se clădea porticul pentru 1.500 persoane, în o lungime de 30 metri și o lățime de 15 metri, cu prețul de 750 florini, întreprinzătorului, și 100 florini, arhitectului, materialul întreg având a trece, după serbare, în posesiunea Comitetului, și se oferiră, deja, atunci, 350 florini).

Din cauza întreruperii totale a comunicațiunii, s-a putut aviza Prezidiul, despre starea lucrărilor, abia în 1 august, telegrafic, și în 3 august 1870, prin epistolă.

Dar, în sânul Prezidiului, se discutase cauza amenajării, încă în 21 iulie 1870, după cum arată actele, și se decise de a se suspenda, deocamdată, lucrările. Această hotărâre prezidială, reînnoită în 28 iulie 1870, se comunică delegațiunii abia în 29 iulie (sosi, în Putna, în 3 august 1870), cerându-se, totodată, și votul în privința amenajării definitive a serbării. Atât telegrafic, cât și prin scrisoare, își dăduse delegațiunea votul ei negativ, din motivele arătate mai sus și, mai cu seamă, prevăzând că, prin amânare, se va descuraja publicul și se va discredita cauza, nu numai în ochii națiunii, dar mai cu seamă înaintea străinilor; căci aceștia încercaseră toate mijloacele de a paraliza serbarea.

Fără ca să aștepte votul motivat al delegațiunii, decise Prezidiul (cu 7 voturi prezente, din 15 ale comitetului) amânarea definitivă a serbării, în 4 august 1870, comunicând delegațiunii decizia, în formă de ordonanță a „Comitetului central”, în 5 august 1870, în o telegramă, ce sosi la Rădăuți în 9 august 1870. Fiind timpul înaintat și neaflând delegațiunea cu cale de a mai face zgomot, protestă în contra acelei decizii ilegale și, punând la cale treburile începute sub împrejurările cele mai fatale, sistă lucrările sale definitiv, cerând, de la Prezidiu, solvirea spezelor făcute în cauza serbării, în contul responsabilității ce o va da, la timpul său, Comitetului central, conform deciziei din 11 iulie 1870. Însă, după mai multe note, schimbate cu Prezidiul, care, în toate, purta numele oficial de Comitetul central, rămase treaba „în suspenso”, declarând Prezidiul ca delegațiunea să-și caute dreptul la adunarea generală a tinerimii vieneze (vezi actele).

Pe la începutul lui octombrie 1870, delegațiunea, sosind în Viena, rugă Prezidiul să convoace o ședință a Comitetului central, spre a-și da, în fine, seama și a se rezolva cauza foarte urgent, cu întreprinzătorul porticului. Încă la finea lui octombrie, cum arată actele, fu convocat Comitetul în ședință, la care luă parte 11 inși. Dând delegațiunea referatul său, specificat în toate mărunțișurile, se decise, cu majoritate de 5 (membrii activi ai delegațiunii nu votară), la propunerea domnului Aurel Mureșanu, ca numai atunci să se deconteze speșele delegațiunii, dacă aceasta va recunoaște oficial Prezidiul din ferii (vacanță – n. n.), cu deciziile lui de „Comitet central”. În urmarea acestei proceduri, iar nu cum zice raportul din chestiune și-au dat demisia din Comitet domnii Logotheti, Volcinschi, Băleanu, Aronovici, Pitey și Cozub, rugând Prezidiul de a convoca, cât de curând, adunarea tinerimii, unde își vor justifica pasul lor.

În 12 noiembrie 1870 (nu în 12 septembrie), fu convocată, în fine, adunarea generală, care a ales un juriu de 5 inși, spre cercetarea activității Comitetului și, mai ales, a conflictului din chestiune. Câteva zile în urmă, se descoperi și defraudarea faimoasă a fondului.

Juriul referă, în scurt timp, adunării generale, prin domnul Ioan Slavici, propunând cele 7 puncte, după cum se află ele publicate de Comitetul actual, în nr. 44 al „Albinei”. Spre clarificarea lor, precum și în privința judecății juriului, sunt de observat următoarele:

1. Juriul a cercetat afacerea fără de a audia și delegațiunea, pentru informațiile necesare.
2. Nu s-a bazat pe acte, în înțelesul dreptului și al dreptății; dovadă, referatul însuși.
3. Domnii Băleanu și Logotheti au renunțat la re-bonificarea cheltuielilor făcute, nevoiți fiind, moralmente, prin expresiunile referinței de „cheltuieli improvizate” etc. și cum că renunțătorii nu au putut săli adunarea, după minte și rațiune, de a primi renunțarea sau nu.
4. Cum că, în cursul dezbaterilor despre referatul juriului, nu s-a dat delegațiunii nici libertatea, nici puțința de a-și revendica dreptul, dictându-se chiar referințele ei, ceea ce are să spună și să se dea la protocol (vezi protocoalele).
5. Cum că domnul Pitey, cum a declarat însuși, în înțelesul deciziei des amintite, din 12 mai 1870, afară de purtarea registrului și de îngrijirea cheltuielilor de corespondență curentă, n-a avut parte la manipularea cu banii fondului, ba nici măcar controla, și cum că, pe la finea lui iulie 1870, s-a încredințat și acest oficiu al casierului în mâna Prezidiului.
7. Cum că atât adunarea tinerimii, ce a distribuit în cauza defraudării, cât și cele următoare, ce au decis în cauza conflictului amintit, nu au fost competente, după regulamentul ce l-a dat tinerimea însăși (din mai bine de 100 tineri, ce se aflau în Viena, n-au luat parte la ele decât 27-34); dovadă, anularea, cu acest argument, prin domnul Nicolae Teclu, a deciziei unei adunări, care a fost decisă a se re-bonifica delegatului, domnul Volcinski, suma de 19 florini și 77 cruceri, și în urma căreia întâmplări se anulară deciziile tuturor adunărilor, de aproape trei luni, reabilitându-se, apoi, simplu, într-o adunare competentă (vezi actele.)

Cât pentru cheltuielile făcute de delegațiune, apoi ea n-a cheltuit nimic „bona fide”, ci pe baza regulamentului; membrii și-au priceput misiunea nu în inactivitate, ci în lucrare; ei au lucrat în ochii publicului, care știe, cheltuielile specificate și pretinse sunt numai o parte din cheltuielile avute în realitate, fiindcă au avut, înaintea ochilor, pururea modul adunării și scopul fondului serbării, care cheltuieli nici n-au ajuns suma de 100 florini, votați de Comitet, în ședința din 16 iulie 1870 (după renunțare, au venit, din acea sută de florini: 50 florini pentru portic, 10 florini tehnicul, 9 florini și 95 cruceri corespondență, și restul, pentru nenumăratele călătorii și îngrijiri în cauza serbării).

Cât pentru nuanța domnului Slavici, din raportul Comitetului actual, privitoare la desdăunarea întreprinzătorului porticului, îmi pare rău că domnia sa a priceput cauza astfel. Contractul este pentru noi foarte favorabil; întreprinzătorul a garantat pentru clădirea solidă cu toată averea sa; a început lucrul, a scos material, a plătit mulțime de lucrători, cu o arvună numai de 50 florini. Amânându-se serbarea, bietul teslar s-a declarat gata de a clădi, în acest an, 1871, același portic, cu aceleași condițiuni, cerând numai, după o prețuire de experți a materialului prelucrat și a lucrului, suma de 193 florini și 59 cruceri, plus 50 florini, primiți arvună, și care, apoi, să se sustragă de la prețul clădirii, de 750 florini sau, nevrând Comitetul a reînnoi contractul, a-i remunera cheltuielile, rămânând materialul în posesiunea Comitetului. Dacă se mulțumește, acum, cu 70 florini, desdăunare, în genere, se înțelege că materialul i-ar rămâne lui, atunci nu este vina delegațiunii.

Vin, în fine, la chestiunea fatală a banilor din pricină. Este adevărat cum că, în 12 mai 1870, a decis Comitetul ca banii, cum vor incurge în scopul serbării, să se depună, de Președinte, pe numele său, în casa de păstrare (bancă – n. n.), iar cărticica (chitanța – n. n.) să o încredințeze unui comerciant român, ca să o țină în casa de fier. Însă Comitetul actual face rău, când scuză manipularea rea a banilor, cu o dorință, exprimată în 5 mai 1870, deci înainte

de 12 mai, în Comitet, și cu împrejurarea că în casa de păstrare trebuie anunțate sumele mai mari, cu 2-3 luni înainte de ridicare. Dorința amintită a fost numai o dorință exprimată în Comitet, nu concluzie sau rezoluție, după cum au fost exprimate în Comitet multe alte dorințe, ca pretutindeni în corpuri parlamentare; iar cât pentru pre-anunțare, la casa de păstrare, de aici spun chiar statutele acestui institut: „îndată, până la 100 florini; de la 100-500 florini, cu 8 zile; de la 500-1.000, cu 14 zile; de la 1.000-2.000, cu o lună; de la 2.000, în sus, cu 3 luni.

Dacă domnul președinte a încredințat banii domnului neguțător Jean Mureșanu, deși nu avea, de la Comitet, nici o autorizare formală, atunci este aceasta un negoț între domnul președinte și domnul Mureșanu, care nu privește Comitetul în nimica. Cât despre obligațiunile, sub firma „Perlea et Mureșanu”, ce zice Comitetul actual, în raportul său, către public, că le are, apoi nu au știut despre aceasta nimica nici Comitetul trecut și nici una din adunările tinerimii, ținute în această cauză. La o interpelare, făcută în prima adunare, în această cauză, despre garanția cu care s-a încredințat cărticica domnului neguțător J. Mureșanu, știm că a răspuns președintele numai „că garanția este numai epistola adresată lui, înainte de dispariția din Viena a numitului domn”.

Viena, în 12 iunie 1871. / În numele delegațiunii și a mai multor membri ai fostului Comitet central: // Gabriel Băleanu, / student filozofie (*Albina*, Anul VI, nr. 50, vineri 18/30 iunie 1871).

*

Litografia solemnităților de la Putna. S-a pus în lucrare litografică: „Tabloul cu solemnitatea depunerii darurilor, oferite de Români și Românce, pe mormântul lui Ștefan cel Mare, la mănăstirea Putna”, desenat de domnul pictor și fotograf Carol Szatmari, ce într-adins a fost dus acolo.

Pe tablou se arată splendidul cortegiu, cum doamnele române duc frumoasa urnă consacrativă, elegantele epitafe oferite de doamna Haralambie și de doamnele din Iași, cum și acela al institutului de bele-arte.

Asemenea, s-a desenat tot personalul asistent, mărețul arc de triumf, ridicat la poarta mănăstirii Putna, fondată în anul 1465. Domnii doritori, ce voiesc a poseda acest memorabil tablou național, sunt cu onoare rugați a adresa cererile dumnealor la subsemnatul, dimpreună cu prețul de 5 franci pe un exemplar, și le vor primi prin poștă, bine îngrijite.

Domnii redactori ai jurnalelor ce vor binevoi a publica acest anunț important vor primi câte un tablou bine îngrijit. / **Maior D. Papisoglu** (*Familia*, anul VII, nr. 38, 19 septembrie / 1 octombrie 1871, p. 454; foto, în pp. 448 și 449).

□

1871. Ioan Slavici: Serbarea de la Putna. Sosit la Cernăuți, am înțeles mai bine cuvintele pentru care comitetul central stăruise ca serbarea să nu se mai facă. Pamfilie Dan nu ridicase, de la poștă, banii ce sosiseră și nu credea că vom putea să punem la cale serbarea. Fruntașii românilor din Bucovina, oameni cumpăniți și preocupați de interese locale și actuale, nu erau accesibili pentru vederile noastre, se temeau că-i vom compromite prin agitațiile pornite în vederea serbării și erau hotărâți să nu ia parte la serbare. Îndeosebi Alecu Hurmuzachi, cel mal cu trecere dintre dâșii, stăruia să renunțăm la executarea hotărârii luate, în o clipă de avânt juvenil, ori, cel puțin, să ne mărginim a depune urna pe mormânt, fără de steaguri naționale, fără de discursuri, fără de portic și arcuri de triumf. Ce puteam să fac eu? Ce trebuia să fac!?!...

Eram convins că tocmai pentru românii din Bucovina serbarea are să fie punctul de plecare al unei noi epoci culturale; fără bucovineni, însă, ba chiar în contra voinței lor, nu putea face serbarea și colegii noștri din Bucovina nu îndrăzneau să între în comitet. Dacă ar fi

existat, dar, un comitet, l-aș fi convocat, aș fi obținut, de la el hotărârea de amânare și aș fi scăpat și de răspunderea grea, ce mă apăsa, și de munca incalculabilă, ce mă aștepta; eram, însă, eu, singur, și nu puteam decât să fac tot ceea ce e cu putință ca programul, stabilit de comitetul central, să fie executat în toate amănuntele lui. Am vestit, deci, atât pe public, cât și pe celelalte comitete, că comitetul s-a stabilit la Cernăuți și nu mi-a rămas, de astă dată, decât să subscriu ca președinte, luând pe Elie Luță ca secretar. Mi s-a cerut, acum, să nu fac nici o pregătire, mal înainte de a mă fi încredințat că guvernul provincial nu va opri serbarea. Voiam și eu să fac aceasta, dar, mai multe zile, de-a rândul, m-am plimbat, zbatându-mă, pe ulițele Cernăuților și discutând cu Pamfilie Dan, care mă primise în gazdă, și, în cele din urmă, m-am dumiruit și am luat hotărârea de a pleca, și singur, la Putna, dacă nu va fi voind nimeni să mă însoțească.

Știam prea bine că întrunirea nu se va putea face decât cu voia autorității locale și în prezența unuia comisar: nu aveam, însă, să fac arătare decât în termen de trei zile, iar până la 15/27 august mai erau câteva săptămâni, și pentru facerea pregătirilor nu aveam nevoie decât de învoirea egumenului, care mă aștepta cu nerăbdare. Ar fi fost o indirectă mărturisire că stau la îndoială asupra dreptului nostru de a face serbarea, dacă aș fi cerut voie chiar de pe acum. Nu aveam nici o daraveră cu guvernul Bucovinei: nu eu aveam să mă duc, să-i dau, ci el avea să vină să-mi ceară explicații, dacă avea nevoie de ele. Acest fel de a vedea lucrurile era neobișnuit în Bucovina și a încălzit pe mulți dintre bucovineni și, mai ales, pe într-un fericire pomenitul Samuil Andrievici-Morariu, atunci preot și membru în consistoriu, suspendat, în urma conflictelor pe care le avuse cu mitropolitul Hacman.

Sub ocrotirea lui, am ajuns, în cele din urmă, să constituim comitetul, în care au intrat mai mulți dintre colegii noștri din Bucovina, între care, cei mai zeloși, Pamfilie Dan, Vasile Morariu, fiul mentorului nostru, Ilie Luță, Gribovski și Cocinschi. De aici, înainte, am răsuflet și eu mai ușor, căci acum nu mai vorbeam în numele unuia comitet care nu exista, și nu mai purtam eu singur răspunderea.

Primul act emis de acest comitet a fost scris de mine, ca președinte, de Dan, ca casier, și de Morariu, ca secretar, și n-am mai plecat la Putna, cum fusese vorba, cu desăgii în spinare, ci în căruța Părintelui Dan, tatăl lui Pamfilie, care, primind sarcina de casier, tremura când punea mâna pe bani și a devenit torturatorul nostru. Voind să profitam de ocazie, ca să ne punem în legătură cu fruntașii de la țară și, mai ales, cu preoții, am făcut călătoria cu mare înconjur și ne-am oprit pretutindeni unde speram să ne putem găsi agenți. Toți se bucurau că serbarea se va face și, mai ales, la Siret, unde Teodor Stefanelli făcuse o vie propagandă, am ținut chiar o mică întrunire (*Tribuna Poporului*, Anul VIII, Nr. 112, 13/26 iunie 1904).

Părintele Arhimandrit Arcadie Ciupercovici, egumenul mănăstirii Putna, era unul dintre cei mai călduroși sprijinitori ai noștri și, astfel, și povățuitorul nostru firesc, în executarea lucrărilor de pregătire. În situația în care ne aflam, nu ne rămânea decât să executăm, în toate amănuntele lui, programul stabilit de comitetul central, la Viena, deci fără ca să-și fi putut da seamă despre greutatea ce se vor fi ivind la fața locului.

Mănăstirea Putna se află în fundul unei văi, din sus de Vicov, la depărtare de câteva ceasuri de Rădăuți, cel mai apropiat orașel, și încă mai departe de Hadikfalva, atunci cea mai apropiată stațiune a liniei ferate Cernăuți-Ițcani. Deoarece, prin ziare, se menținea știrea că serbarea va fi oprită și noi nu puteam s-o dezmințim, mulți stăteau la îndoială și numai de la puțin primiserăm înștiințarea că vor veni la serbare. Ne așteptam la vreo 2.000 de persoane. Aveam, deci, să facem pregătiri ca să transportăm lumea aceasta, de la Hadikfalva, la Putna, s-o adăpostim în sat și în mănăstire și s-o hrănim, timp de două zile. Nefiind în mănăstire încăpere, trebuia să clădim porticul festiv pe un tăpșan din fața mănăstirii, și el trebuia să fie bine acoperit și destul de mare, ca să se poată întinde în el mese pentru 2.000 de tacâmuri.

După planurile făcute de pictorul Bucecu (Epaminonda Bucevsky – n. n.), pentru portic, pentru arcurile de triumf și pentru decorațiunile din curtea mănăstirii ne trebuiau vreo 200 de steaguri, iar pentru iluminatie, cel puțin 500 lampioane de hârtie, 5.000 de candelă și 100 știubeie de rășină, care aveau să fie aprinse pe culmile dealurilor dimprejur. Pentru ca serbarea să fie mai impozantă, trebuia să adunăm cât de multe treascuri, ca să descărcăm salve, în seara sosirii oaspeților și în timpul ceremoniei religioase. Deoarece numărul oaspeților era incalculabil, ni se putea întâmpla să nu avem, în ziua serbării, destulă hrană ori să adunăm prea multe provizii. Nu ne-a rămas, dar, decât să zidim, la Putna, câteva cuptoare, pentru ca pâinea să ni se poată coace, după trebuință. Tot astfel, măcelarul era învoit să aducă, la Putna, 20 de vite și să taie, din ele, după cum va fi cerând trebuința.

Pentru gătitul bucatelor, se zideau, în apropierea porticului festiv, mai multe vetre, la care aveau să lucreze bucătăresele, sub conducerea unei gospodine. Pentru popor îndeosebi, prevăzuserăm două cazane de tocană și un bou fript întreg, la o frigare de cinci metri. Toate acestea se plănuiesc ușor, dar nu se pot executa fără de încurcături. Comitetul a mobilizat atât pe seminariștii din Cernăuți, cât și pe băieții de la cele două gimnazii din Bucovina, și zece vieți dacă aș trăi, tot n-aș uita niciodată zelul neobosit, îndelunga răbdare și spiritul de disciplină al acestor muncitori, care, adeseori, se mulțumeau cu mămăligă goală, căci pâinea eram nevoiți s-o cumpărăm de la Rădăuți și adeseori ne lipseau banii.

Avuserăm Eminescu și eu dreptate, când am zis că totul se face de la sine. Pe când unii purtau socotelile ori scriau, în biroul comitetului, alții făceau muncă de salahori, iar alții cutreierau satele, ca să angajeze căruțe, pentru ziua de 14/26 august, ori să adune velințe, cearșafuri și perine pentru așternuturi, farfurii, tacâmuri și fețe de masă, pentru banchetul festiv, și, până în ziua de astăzi, mi-a rămas inexplicabil încrederea cu care românii din Bucovina mi-au încredințat avutul lor. Grija noastră, a tuturor, era să nu ne punem în conflict cu autoritățile locale, și nici nu ne-am pus. Bucovina e însă plină de evrei, iar noi luaserăm hotărârea ca, nici în timpul pregătirilor, nici, mai ales, în ziua serbării, să nu calce picior de evreu la Putna. Evreii dădeau, însă, năvală, ca să le facă concurență antreprenorilor noștri și, astfel, băieții îi luaseră, în mai multe rânduri, la goană, ceea ce era lucru plin de haz, dar nu tocmai potrivit cu silințele noastre de a nu ne pune în conflict cu stăpânirea locală.

Proștiți de evreii furioși, săteni din Putna au început să creadă că noi am venit ca, acum, după o sută de ani, să luăm iar Bucovina și să o alipim de Moldova, și că mari vărsări de sânge se vor face. În ziua când ne-au sosit, dar, steagurile mulți dintre dâștii au fugit din sat și s-au ascuns prin pădurile de brad, ce se întind până la hotare. Nu ne-a fost greu să-i liniștim și să-i aducem iar la vetrele lor, dar vestea acestei spaimă trecătoare s-a lățit și ne-a adus o întrerupere de două zile, în lucrările de pregătire. Se adunase la Putna multă lume și pădurile dimprejur răsunau de zgomotul ce se făcea la mănăstire. Pe când dulgherii lucrau, ciocănind la porticul festiv și la arcurile de triumf, iar zidarii se certau cu salahorii, la cuptoarele de pâine și la vetre, oameni plătiți cu ziua cărau cetină, pentru decorațiuni, și știubeie pline de rășină, pentru iluminatie, unii dintre băieți lucrau la ghirlande și la lampioane, alții turnau seul topit în paharele de candelă și așezau fitilurile în paharele pline, iar alții descărcau provizii și fel de fel de lucruri, adunate mai ales de pe la preoți.

În mijlocul acestei lucrări febrile, ne-am pomenit cu o ceată de jandarmi, al cărei comandant ne-a invitat să încetăm lucrările. Acum era rândul băieților să se risipească prin pădurile dimprejur (*Tribuna Poporului*, Anul VIII, Nr. 113, 15/28 iunie 1904).

Deoarece jandarmii primiseră ordinul de a sta, în permanență, la Putna și de a aresta pe orișicine care ar fi voind să lucreze mai departe, nu ne-a rămas decât să întrerupem lucrările și eu am plecat la Rădăuți, ca să rog pe căpitanul districtului să dea ordin pentru retragerea jandarmilor, căci ziua de serbare se apropia și trebuia să grăbim cu pregătirile. Căpitanul, dl Renei (Orest de Renny, ctitorul gimnaziului din Rădăuți – n. n.), român și el, ținea, cu toată

sinceritatea, să nu ne facă greutăți, dar avea ordine și se plângea că-i facem noi greutăți, prin împotrivirea noastră. Nu mi-a fost greu să-l liniștesc. I-am declarat că primesc răspunderea pentru cele ce se vor mai face, am luat angajamentul că voi înceta cu lucrările și-i voi trimite pe băieții acasă, îndată ce voi fi primit o nouă invitație în acest sens, și jandarmii au fost retrași, iar noi am urmat lucrările, cu zel îndoit, dar și cu inima îndoită.

Peste câteva zile, a apărut, în „Czernowitzer. Zeitung”, organul oficios al guvernului, o notiță binevoitoare despre pregătirile ce se făceau pentru serbare, notiță care a fost reproduse în coloanele celor mai multe dintre ziarele române, între care și „Românul”. Nu voi face încercarea de a descrie manifestările de bucurie, cu care băieții au primit notița aceasta. Plângeau unii, chiuiau alții, iar alții se adunaseră ca să cânte, în cor, „Gott erhalte”, și nimeni nu mai era în stare să lucreze. Era, acum, mai presus de toată îndoiala că vom putea să ne adunăm la mormântul lui Ștefan cel Mare și să ne manifestăm, în toată libertatea, simțămintele de pietate, și eu mă simțeam nemângâiat că unii dintre fruntașii fraților mei din Bucovina stăruiau, și acum, în hotărârea lor de a nu lua parte la serbare. Nu are hotar lipsa de încredere a omului.

Pe când noi luam bunăvoința aceasta drept dovadă de înțelepciune politică, ei ziceau că guvernul ne dă voie să aranjăm serbarea, numai pentru ca să-i pună pe dâșii la încercare. Dar noi, tinerii, nu mai scrutam intențiile, ci ne bucuram de faptele neîndoioase.

Frumoase zile am petrecut la Putna și nu pot să mi le reamintesc, fără ca să fiu cuprins de vie înduioșare. Văzând multele și marile mizerii ale vieții noastre comune, stau adeseori și eu, cum stătea Eminescu, la îndoială și îmi e de parcă nu mai poate să meargă înainte viața noastră națională, în care mișeii și neputincioșii atât de ușor pot să-și deschidă drum larg; îmi e, însă, destul să-mi aduc aminte de băieții aceia, ca să mă rușinez de propria-mi slăbiciune și mă pătrund iar de încrederea cu care, atunci, priveam în viitor. Nu era greutate din fața căreia să se dea îndărăt, nu osteneală care să-i obosească, nu sarcină, pe care nu o purtau cu mulțumire, și toate le făceau cu voie bună, mereu glumind și cântând mereu. Aceia dintre dâșii, care mai trăiesc încă, își vor fi aducând și ei, cu mulțumire, aminte de acele zile pline, când lucrau, ziua și noaptea, dormind cu rândul, mâncând pe apucate și adăpostindu-se, claie peste grămadă, în casa dărăpănată, ce se afla în fața mănăstirii.

Fericiți noi, care avem parte de asemenea amintiri din tinerețile noastre, și încă mai fericiți am fi dacă am ști că le e dat și copiilor noștri să le aibă. Eminescu, venit cu vreo 8 zile, înainte de serbare, a luat și el parte la mulțumirile noastre. Tot atunci, a sosit și delegația colegilor noștri din București, George Dem. Theodorescu, Ioan Brătescu și Grigore Tocilescu, toți trei, băieți inimoși și plini de focul sacru al tinereților. Unul dintre dâșii, dl Grigore Tocilescu, nu ne-a fost de mare ajutor. Prea erau multe la Putna inscripțiile și antichitățile, pentru ca tânărul arheolog să poată avea destulă inimă și pentru steaguri și lampioane ori pentru cazanele de tocană. Neprețuit ne-a fost, însă, ajutorul pe care ni-l dădea dl Ioan Brătescu, care știa să conducă lucrările și să pună mâna, când era nevoie. Mai ales în seara de 14/26 august, când publicul a dat năvală asupra mănăstirii, cel mai activ dintre membri comitetului de primire era el.

Răposatul George Dem. Theodorescu, atunci tânăr foarte simpatic, vioi și zelos, alerga, iute ca piperul, de ici, până colo, observa cu ochiul ager toate neajunsurile, nu trecea cu vederea nici un amănunt și, astfel, se făcuse, în curând, indispensabil. Tocmai de aceea, însă, ne supăram pe el, când ne pomeneam că a dispărut și stă ascuns, în vreun colț retras, ca să-și scrie dările de seamă pentru „Românul”. Abia azi am ajuns să-i dau dreptate, căci, fără dările de seamă, făcute de dânsul, multe din cele petrecute atunci ar fi fost date uitării, și avea dl Grigore Tocilescu dreptate, când zicea că abia peste o sută de ani va putea să ne spună, dacă au ori nu vreo valoare steagurile noastre.

Ieșenii au sosit mai târziu, dar la timp și mal numeroși. N-au luat parte la lucrările de pregătire, dar au ostenit, cu atât mal vârtos, în seara primirilor și în ziua serbării. Stâlpii lor

erau Maroneanu, unul din cei mai buni prieteni ai lui Eminescu, și Constantin Istrati, tânăr înalt, nu numai la făptură, ci, totodată, și la fire, și om pe care timpul îl lasă neschimbat, în trecerea lui. Deasupra tuturor, se ridicau doi oameni scurți și îndesați, pe care toți îi socotim mai chibzuiți decât noi, Theodor Nica și A. D. Xenopol, atunci cu treizeci și doi de ani mai tânăr decât astăzi. Împrejurul nostru stăteau, în sfârșit, adunați vreo cincizeci de „băieți”, împărțiți în secțiuni, fiecare cu rostul lui.

DI căpitan Renei fusese însărcinat să asiste, el însuși, ca comisar la serbare, și s-a învoit să oprească pe jandarmi la Vicov, iar poliția să fie ținută de studenți, în timpul serbării. La Putna, au venit numai șase dintre jandarmi. Români și aceștia; ei au fost puși la dispoziția noastră. Eu încă de mult eram de prisos. Munceau ceilalți, mai ales Pamfilie Dan, casierul tuturora, nesuferit pentru zgârcenia lui, și Vasile Morariu, care primise sarcina purtării de grijă pentru hrană.

După ce au sosit, dar, bucureștenii, profitam de ocazie, ca să mă plimb, cu tânărul arheolog, pe la icoane și pe la ruinele de prin împrejurimi. Acum, în sfârșit, când erau toți la Putna, nu-mi mai făceam nici o muștrare, când îi lăsam pe ceilalți să facă ceea ce vor.

Oaspeții, așa le ziceam noi, au sosit în ziua de 14/26 august 1871, mulți în trăsură, chiar și unii din Moldova; cei mai mulți, însă, au venit pe calea ferată, până la Hadikfalva, iar de acolo, în căruțele adunate de Ilie Luță, de prin împrejurime.

Începutul serbării a fost în amurgul serii, când căruțele acestea au sosit la mănăstire. Câțiva dintre membrii comitetului pleaseră, la vale, ca să primească pe oaspeți la arcul de triumf, pe care-l ridicaserăm la hotarul satului Putna, și să le ureze „Bun venit!”. Restul comitetului și băieții, vreo patruzeci de inși, așteptau la poarta mănăstirii, ca să-i primească pe oaspeți și să-i ducă pe la adăposturile pregătite pentru dânșii. Arhondăria era rezervată pentru deputațiunea din Moldova, în fruntea căreia se aflau Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri și Christofor Cerchez, primarul Iașilor; celelalte încăperi din mănăstire erau pline de paturi rustice, pentru cucoane, iar restul publicului avea să fie adăpostit parte pe la săteni, parte într-un mare pătul, pe care băieții îl prefăcuseră într-un vast și foarte frumos dormitor. Deoarece oaspeții nu soseau deodată, într-un lung șir de căruțe, despre o primire în toată regula nu putea să fie vorba (*Tribuna Poporului*, Anul VIII, Nr. 114, 16/29 iunie 1904).

Întâia oară, românii din cele patru unghiuri s-au adunat la un loc, ca să preamărească împreună numele unuia dintre marii susținători ai neamului românesc, să se îmbărbăteze unii pe alții și să-și întărească credința în viitor, și mulți ochi s-au umplut de lacrimi, când corul a intonat imnul:

Etern, atotputernic, o, creator sublim,
Tu dai lumii viață și omului cuvânt,
În tine crede, speră întreaga românie;
Glorie ție-n cenuri, glorie pe pământ!

Urna votivă a fost așezată la căpătâiul mormântului, pe un pedestal de marmoră neagră; cele două epitafe au fost întinse pe mormânt; steagurile aduse de delațiuni au fost lăsate, ca decorațiune, la mormânt; asistenții au îngenunchiat în fața mormântului.

În acest moment suprem al serbării, un ofițer român, maiorul Boteanu, care se întorcea din Franța, unde luase parte la război, a rostit, plin de emoție, câteva vorbe, apoi și-a descins centura de la brâu și a lăsat-o drept prinos, din partea tinerei oștiri române, pe mormântul marelui căpitan. Acest act de spontaneitate a dat nota întregii serbări: orișicine a putut să-și manifeste, în toată libertatea, simțămintele. Acolo, însă, unde sunt mulți oameni, e și multă lipsă de pricepere și, astfel, se ivesc și multe nemulțumiri. Nu toți înțelegeau că libertatea, de care ne bucurăm, ne obliga să ne stăpânim noi înșine pe noi și să păstrăm buna rânduială.

Când bubuitul treascurilor ne-a vestit că primele căruțe au sosit la arcul de triumf, Eminescu și eu am plecat, de la poarta mănăstirii, și ne-am urcat pe deal, ca să vedem, în toată liniștea, desfășurarea acestei prime faze a serbării. Rămaseră, acolo, alții, care știau să facă lucrurile mai bine decât noi. Treascurile bubuiau, steagurile fâlfâiau, vestitul taraf de la Suceava (al lui Grigoro Vindereu n. n.), vreo treizeci de lăutari, îmbrăcați în anerie, cânta marșul lui Mihai Viteazul, transparentele erau luminate, lampioanele și miile de candelă ardeau, mulțimea izbucnea, la sosirea fiecărei trăsuri, în urale, și ni se cuvenea lui Eminescu și mie să ne bucurăm, în toată liniștea, de priveliștea aceasta, pe care n-ar fi putut nici ceilalți să o aibă, dacă noi am fi fost tot atât de slabi în credință și tot atât de puțin stăruitori ca dânșii. Peste puțin timp, ne-am încredințat că a venit prea multă lume, și nu o să găsim adăposturi destule. La poarta mănăstirii, învâlmășeala era din ce în ce mai mare, căci toți dădeau năvală asupra mănăstirii, toți protestau contra dispozițiilor luate de comitet.

Adevărații vinovați erau însă, cum G. Dem. Theodorescu zice, în darea sa de seamă, numai cei ce veniseră fără să se fi anunțat. În mijlocul acestei gălăgii, a sosit și deputațiunea din Moldova. Pe drum, membrii deputațiunii aflaseră că unii dintre fruntașii bucovinenilor stăruie, și acum, în hotărârea lor, de a nu lua parte la serbare, și Vasile Alecsandri s-a despărțit, la Hadikfalva, de deputațiune și a urmat drumul spre Cernăuți, ca să se întâlnească cu Hurmuzachi. Sosind, dar, la Putna, Kogălniceanu era neliniștit și dorea să vorbească cu mine, ca să afle cum stăm cu stăpânirea și dacă poate ori nu să ia parte la serbare. Alergau, dar, băieții, în toate părțile, ca să mă găsească și alergătura aceasta a produs un fel de panică, în mulțimea și altfel agitată.

Nu are prostia omenească margini și, de mintea multora, era apropiat gândul că, văzând primejdia, Eminescu și eu am fugit. Iar noi făceam filozofie, la marginea pădurii de brad. Îi știm cu toții pe Mihail Kogălniceanu, omul întotdeauna scurt și clar, vioi și tânăr până la adânci bătrâneți. Nu-l mai văzusem, dar îl știa Eminescu și-l aveam, sus, în gândul meu. L-am spus, cu inima deschisă, că amicii săi din Bucovina văd lucrurile rău, că guvernul nu ne face nici o greutate și că și Căpitanul districtului (prefectul – n. n.) va asista la serbare și va închina, la masă, pentru poporul român. A rămas. Tot atunci s-a ivit altă greutate.

Din Moldova veniseră doi arhieri, cu mare suită, Bobulescu și Filaret Scriban. Țineau să celebreze, la sfințirea urnei și a steagurilor, și era lucru firesc ca așa să fie. Egumenul, însă, nu putea să le dea voie, iar nouă, comitetului, nu ni se cuvenea nici un amestec în cestiunea aceasta. S-a cerut, pe cale telegrafică, voie de la Mitropolitul Hacman și noi nu eram de vină dacă rusnacul a zis: „Nu!”.

Greutatea cea mare s-a ivit, însă, în ziua următoare. După alegerea, făcută de domnii Titu Maiorescu, Iacob Negruzzi și Vasile Pogor, cuvântare a festivă a fost rostită de A. D. Xenopol, atunci student la Universitatea din Berlin. Aveam cuvântarea aceasta, și nu tăgăduia, atunci, cum nu tăgăduiește, nici astăzi, nimeni că ea este o lucrare de valoare și una din cele mai frumoase opere ale unui scriitor, care, atunci, ne era tuturora simpatic și pe care, azi, toți îl socotim între cei de frunte. Alegerea fusese, însă, făcută de niște francmasoni, de cei mai primejdioși cosmopoliți, și asta era o vină pe care adevărații naționaliști nu ne-o puteau ierta.

A urmat, apoi, masa festivă. Aceeași îmbulzeală, ca la poarta mănăstirii (*Tribuna Poporului*, Anul VIII, Nr. 114, 16/29 iunie 1904).

Deși puseserăm 1600 de tacâmuri, o parte din public trebuia să mai aștepte. Toți voiau, însă, să ocupe loc la primul rând și numai cu anevioie și după multe supărări s-a putut începe servirea bucatelor. Proclamaserăm președinte pe Mihail Kogălniceanu. Dl. Renei, Comisarul, a declarat că numai la o masă prezidată de mine poate să asiste. Îmi era afară din cale de greu, să mai primesc și sarcina aceasta, dar e învederat că nu puteam s-o refuz. Kogălniceanu, el

însuși, mi-a fost povățuitor în purtarea ei și a stăruit să limitez numărul toasturilor și să cer textul de la cei ce voiau să vorbească.

Primul pahar l-am închinat eu, pentru împăratul și pentru prosperitatea monarhiei. Nu are, însă, G. Dem. Theodorescu dreptate, când zice că am făcut aceasta de nevoie, numai pentru că așa trebuia să fie. Nu aș fi fost atât de stăruitor, dacă nu aș fi fost pătruns de convingerea că pot românii să se bucure, sub stăpânirea împăratului meu, de toată libertatea, dacă știu să-l ajute în silințele lui de a înăbuși pornirile celor ce vor să-i siluiască, iar acum, când îmi vedeam gândul împlinit, îmi era plină și inima de o sinceră recunoștință. Aceasta am simțit-o cu toții, și G. Dem. Theodorescu, prietenul afectuos, care o știa și el, a pus-o la îndoială numai ca să nu mă scuze, în fața celor ce nu admiteau felul nostru de a vedea. Tot atât de sincer a fost și comisarul, când a ridicat paharul pentru prosperitatea poporului român și ne-a mulțumit pentru silințele noastre, de a păstra buna rânduială la această serbare. Sinceri au fost și ceilalți vorbitori; ba unii, chiar de tot sinceri, ceea ce m-a silit să-i rog a fi mai scurți la vorbă.

E învederat că nu ne întruniserăm să vorbim despre partea răpită din Moldova ori despre fâșia ruptă din trupul sângerând al României, și azi toată lumea îmi va da dreptate și va recunoaște că bine am făcut, dacă am lăsat să vorbească pe cei ce nu voiau să se supună cenzurii ori spuneau, vorbind, și ceea ce nu era scris în textul pe care mi-l prezentaseră. Atunci se supăraseră mulți, dar a trecut și supărarea aceasta, după masă, când s-a întins hora mare pe iarba din fața porticului festiv.

Seara, s-a întrunit, în sfârșit, mult doritul congres. Când ne-am adunat, însă, în sufrageria mănăstirii, dispozițiile nu erau deloc potrivite pentru o discuție chibzuită. Oameni tineri cu toții, eram oarecum amețiți de viile emoții, prin care trecuserăm, în timpul zilei, porniți mai mult spre ceartă, decât spre sfat, și cu desăvârșire indisciplinabili. Ținea fiecare să-și spună, în toată libertatea, părerea și să-și dea pe față simțămintele și iluziile, mai ales iluziile. Ne înghesuiam în sufrageria prea strimță pentru noi, băjbâind rolul de albine în stup, și era parcă peste puțină ca cineva, în lumea aceasta, să ne mai poată potoli. Ca prin farmec, ne-am astâmpărat, însă, când s-a ivit în mijlocul nostru comisarul, pe care trebuia neapărat să-l invităm la congres, deși țineam mult ca discuțiile să urmeze ca în colțul știut al cafenelei.

Di Renei înțelegea și el lucrul acesta. Și-a exprimat, dar, mulțumirea pentru silințele ce le-am dat, în timpul zilei, să-i ușurăm sarcina, ne-a sfătuit să păstrăm, și acum, buna rânduială, apoi a încheiat: „Deși nu sunt preot, binecuvântează lucrările dumneavoastră și vă las să discutați, în toată libertatea!”.

Acesta a fost răspunsul, pe care reprezentantul guvernului austriac l-a dat celor ce se plâneau că li s-a înăbușit glasul. Rămași noi între noi, ne-am constituit, sub conducerea unui birou ad-hoc, apoi am început discuțiile (*Tribuna Poporului*, Anul VIII, Nr. 117, 20 iunie / 3 iulie 1904).

Noi, vienezii, eram încă de mult dumiriți asupra celor ce urmau să se stabilească în congres. Gândul nostru era să se aleagă un birou permanent, care îi convoacă pe studenți când ici, când colo, și-i ține strânși la un loc, ca să facă o întinsă și stăruitoare propagandă pentru restabilirea unității în viața culturală a poporului român, un gând pe care l-am exprimat, cu toată claritatea, și în apelul adresat publicului. Mijloacele de propagandă aveau să fie o bibliotecă populară ieftină și bine aleasă, o foaie literară ilustrată, un ziar național, concerte date de celebrități române, reprezentații teatrale, date de cei mai buni actori români, întruniri și serbări naționale, precum cea de la Putna, toate acestea, fără de nici o tendință politică. Cestiunile aceste puteau să fie discutate într-un congres, care trebuia să se mărginească la cel mult trei ședințe. Aveam, deci, să stabilim o ordine de zi mai scurtă și să alegem, înainte de toate, biroul permanent.

După ce publicul dăduse năvală asupra mănăstirii, noi membrii comitetului, ne-am retras în clopotniță. Aduseserăm, ce-i drept, câteva brațe de fân, pe care l-am așternut pe jos, ca să dormim pe ele, așa, gătiți de sărbătoare, cum eram; era însă peste putință ca, în niște momente atât de solemne, să ne pierdem timpul dormind și am petrecut noaptea parte făcând inspecție prin mănăstire, unde unele dintre cucoane începuseră să fumeze, parte discutând și punând lumea la cale. Aici s-a stabilit ordinea de zi a congresului, în cele patru puncte publicate de G. Dem. Theodorescu, în darea lui de seamă.

După ce s-a deschis ședința, ne-am încredințat că va fi încă mult până la intrarea în această ordine de zi. Toți aveau dreptul de a vorbi și puțini erau cei care nu țineau să se folosească de dreptul acesta. S-a pus o cestiune de principiu și s-au rostit cuvântări multe, lungi și des întrerupte, care ne-au trecut peste miezul nopții, fără ca să ajungem la rezolvarea chestiunii prealabile. Luând drept punct de plecare apelul adresat de noi, publicului, un sfătos a pus întrebarea dacă unitatea culturală, asupra căreia stăruiam noi, e cauza celei politice ori efectul ei. Unii susțineau că unitatea culturală nu se va putea realiza, decât după ce se va fi făcut unitatea politică, alții voiau să ne convingă că numai unitatea culturală poate să ne ducă la cea politică, iar noi ziceam că ne e indiferent care e cauza și care efectul, și considerăm unitatea culturală ca scop, ceea ce multora le părea foarte abstract.

Pe la două, după miezul nopții, am hotărât că vom continua discuția mâine și ne-am risipit, la noroc.

Eminescu iar era dus cu gândul. Ascultase, retras într-un colț, întreaga discuție, adunase mereu în el și acum trebuia neapărat să răsuflă:

– Măi, mi-a zis el, acela care vrea să facă ceva nu discută, ci lucrează. Să vezi că n-o să ajungem la alegerea biroului central permanent; o să rămânem tot noi și e mai bine așa. Mergem înainte, îi lăsăm să discute, facem ce știm și lumea vine după noi.

– Dar dacă alții ți se pun în cale?

– Dai, fără de milă, în ei!

Cu câteva săptămâni de zile, mai înainte, eram și eu de părerea aceasta; încetul cu încetul, însă, am fost stăpânit de simțământul că viața comună e o jertfă grea și mi părea lucrul cu desăvârșire învederat că e o prostie să aduci jertfă aceasta, când nimeni nu ți-o cere. Toate prin oameni se fac, iar oamenii sunt mulți de multe feluri, cei mai mulți târzii la minte și nu puțin porniți spre răutate. Adevărul, dar, numai încetul cu încetul și numai după multe frământări, poate să străbată, și multe din acelea pe care noi le vedem nu numai sigure, ci totodată și apropiate, abia după moartea noastră vor putea să intre, prin lucrarea comună, în ființă. Zadarnic ne-am zbuțuia, dacă am voi să le facem mai înainte, și lucru cuminte e să așteptăm, petrecându-ne viața în o lucrare, pe care putem s-o săvârșim și singuri (*Tribuna Poporului*, Anul VIII, Nr. 118, 22 iunie / 5 iulie 1904).

Nu mă încânta, dar, câtuși de puțin gândul că voi avea să port, mai departe, sarcina pe care o luasem asupra mea. Vedeam deslușit că, atunci, și cu oamenii care discutaseră asupra cestiunii prealabile, nu se poate face ceea ce noi voiam, și firea mă împingea spre alte treburi. Eminescu, însă, mai ales în momentele lui de neastâmpăr, privea toate lucrurile din punctul de vedere al omului care nu moare niciodată și vedea, în fiecare clipă, întreaga desfășurare a vieții noastre naționale ca actualitate. În gândul lui, toate curgeau repede, una dintr-alta și, de aceea, el își pierdea bunul cumpăt, când îi ziceam:

– Stai pe pace, că o să vină, dar mai târziu!

Nu ne-am mai întors, dar, în clopotniță și zorile de zi ne-au prins, iar, plimbându-ne ca niște lunatici, de-a lungul văii umede. Lucrurile au venit precum le prevăzuse el. A doua zi, au plecat unii dintre studenți, cei rămași, însă, deși mai puțini, tot n-au ajuns să rezolve cestiunea prealabilă. S-a hotărât numai că naționalismul are să fie propagat, fără de nici o restricție, și a rămas ca noi, cei din Viena, să conducem, mai departe, mișcarea.

Noi, membrii comitetului, eram stăpâniți de simțământul că am făcut destul și că nu vom putea să mai facem nimic. Spre a ne îmbărbăta, s-a dat, în „saloanele” Părintelui egumen, o serată, în onoarea noastră, și nota caracteristică a stării sufletești, în care ne aflam, n-o pot da mai bine decât mărturisind că eu, persoană atunci importantă, am adormit în jețul ce mi se destinase, alături cu stăpânul casei.

Vasilică Morariu, om întotdeauna vesel și glumeț, îi scoase lui Pamfilie Dan, casierul nostru, vorba: „Ce va să zică casier? Casier va să zică un om care nu are casă”. Această glumă nu era o figură poetică, ci un adevăr foarte prozaic. Pentru ca să executăm programul, stabilit de comitetul central, care se retrăsese, a trebuit să facem cheltuieli mari, pe cât îmi aduc aminte, peste 35.000 de florini. Aveam această sumă, în catastifele noastre; pe când, însă, noi trebuia să grăbim cu lucrările, banii soseau numai încetul, picătură cu picătură.

– De!, zicea Vasilică, suntem sub stăpânirea nemțească și avem să plătim după călindarul nemțesc, dar banii ne vin din țară, unde socoteala se face după călindarul românesc”.

În urma acestei deosebiri de calendar, ne aflam în strâmtoare necurmată. Cu antreprenorii, cu măcelarul și cu brutarul încheiaserăm contract, în care erau hotărâte termenele de plată, pe căruțași îi arvoniserăm și urma să-i achităm după serbare, iar celelalte cheltuieli se făceau plătind, deja, mână la mână. Îndată, dar, ce primeam bani, îi și dădeam și casierul nu ajungea, niciodată, să se poată ține de termenele hotărâte în contracte. După serbare, abia am putut să achităm pe căruțașii veniți de la depărtări mai mari și mai rămăseserăm datori cu peste 8.000 de florini, pe care avea să îi primească antreprenorii, măcelarul și brutarul, în virtutea contractelor subscrise de Dan și de mine, „oameni solvabili pușcă”, cum zicea Vasilică.

– Ce facem, acum, Mihalache?

– Să mai aștepte și ei!, ne răspundea Eminescu.

– Eu sunt de părere că pot să plece, întâmpina Vasilică, și să nu se mai întoarcă niciodată, căci nu mai avem nevoie de dânșii!

Nu plecau, însă, și nu ne lăsau nici pe noi să plecăm. Nu ne-am fi avântat, dacă nu ne-am fi răzimat, cu toată încrederea, pe cei ce ne încurajaseră. Nu ne îndoiam, dar, nici acum, că vom putea să achităm, în cele din urmă, suma, care ne părea neînsemnată. Creditorii se căiau, însă, de a fi pus temei pe subscrierile unor oameni, care nu pot să dea nici o garanție materială, și stăteau, în permanență, la Putna, iar casierul, un prototip de om scrupulos, umbla nemângâiat, de ici, până acolo, și se căia de a fi intrat în o încurcătură, din care nu știa cum va putea să iasă. Eminescu își da silința să-l încredințeze că mulți au întârziat cu trimiterea sumelor încasate, fiindcă stăteau la îndoială, dacă nu cumva serbarea va fi oprită, dar acum, după ce serbarea a reușit atât de bine, ei vor grăbi să trimită banii; Dan, însă, era convins că tocmai acum, „post festa”, toți vor socoti că e de prisos să mai trimită banii.

Am făcut, deci, lista „restanțierilor” și Eminescu a plecat în Țară, ca să facă „execuțiunile”, cum zicea Vasilică. Aceasta a fost o mare ușurare, atât pentru noi, cât și pentru creditorii, căci efectele intervenției lui Eminescu nu puteau să urmeze decât după câteva zile. În timpul acestor zile de așteptare liniștită, banii ne soseau întruna și, peste vreo săptămână, când am primit scrisoare de la Eminescu, scăzuserăm datoriile la mai puțin de jumătate și Dan își bătea joc de Vasilică, repetându-i mereu vorbele: „Casier va să zică un om care are casa plină”. Nu mă mai oprea, acum, nimeni la Putna și puteam să mă întorc la Viena și să plec, de acolo, acasă. Banii au intrat mereu, până pe la sfârșitul lunii octombrie, și casierul nu numai că a achitat toate datoriile, dar a mai și despărțit mormântul, de restul bisericii, printr-un geamlâc, așezat în cercevele de fier ciocănit, un fel de cutie pentru conservarea urnei și a celorlalte prinoase. Socotelile trebuie să se afle în arhiva societăți „România Jună”, care a

oprit, pentru sporirea fondului ei, și excedentul rămas, la încheierea definitivă (*Tribuna Poporului*, Anul VIII, Nr. 119, 23 iunie / 6 iulie 1904).

Mai rămânea, însă, să ne descurcăm și cu colegii noștri de la Viena. Încă în ajunul serbării, se iviseră semne de furtună. Aflând că am rugat pe domnii Titu Maiorescu, Iacob Negruzzi și Vasile Pogor să se pronunțe, în cestiunea cuvântării festive, naționaliștii sinceri stăruiseră ca tinerimea română să spele, prin un protest, publicat în toate ziarele, rușinea aceasta. Se credea că serbarea va fi oprită. Când a apărut notița din „Czernowitzer Zeitung”, s-a învederat că pe noi guvernul ne sprijină. Dovada vinovăției noastre era dată cu prisos și am fost păscuți, de aici, înainte, cu toată strășnicia. Controlorii noștri luaseră notiță despre toate. Știau cum am luat înțelegere cu polițaiul de la Viena și cu cel de la Rădăuți, ba le știau toate chiar mai bine decât mine; știau cum mi-am dat silința să amăgesc pe fruntașii românilor din Bucovina; știau cum ne ascunseserăm Eminescu și eu, în ajunul serbării, cum am oprit pe arhierii din Moldova de a celebra și cum, după serbare, am umblat cu minciuni, ca să dosim, de la Putna, fără a fi achitat datoriile; toate le știau și le pătrundeau cu agera lor minte de apărători ai marilor interese naționale.

Vacanțele erau pe sfârșite, când m-am întors la Viena; eram, însă, nevoit să plec acasă, căci nu se deschisese încă institutul privat, unde dădeam lecții. De acasă, nu am putut să mă întorc, la timp, și, astfel, lecțiile, pe care le avusem, au fost luate de alții. Petreceam, dar, pe la culesul viilor, fără ca să-mi pot da seama cum și când voi putea să mă întorc la Viena, ca să-mi urmez studiile, iar cei de la Viena erau convinși că conștiința vinovăției nu mă lasă să mai dau față cu dânșii.

În timpul acesta, Eminescu trecuse pe la Iași și luase parte la seratele „Junimii”. În urma stăruințelor lui, mai mulți dintre membri „Junimii” au luat, între dânșii, înțelegere să-mi pot termina studiile. Cu primii 15 galbeni, primiți prin mijlocirea lui Eminescu, m-am întors, apoi, la Viena. Acum era, chiar și pentru cei mai naivi, lucru învederat că sunt vândut și că am abuzat de prostia lui Eminescu, ca să mijlocească târgul infernal. Încă de mult se remarcase intimitatea suspectă, în care mă aflam cu compatriotul meu Toma, infamul spion al poliției din Viena. Erau cu mult mai deștepți naționaliștii sinceri, decât să nu pătrundă întreaga țesătură de întregi, în care voiam să-i încurcăm pe nevinovații noștri colegi. Clar ca lumina zilei era că guvernul austriac ne-a dat voie să aranjăm serbarea, fiindcă eram agentul lui secret și avea încredere în mine. De aceea, Renei, zbirul austriac, nici n-a asistat la congres, ci m-a lăsat pe mine să fac poliția și să denunț pe cei ce nu se sfiesc a le spune adevărul.

Fiind dat pe față întregul complot, până în cele mai mici amănunte, s-au stabilit, cu toată precizia, punctele de vinovăție și eu a trebuit, îndată după întoarcerea mea, să convoc adunarea, ca să dăm seamă despre faptele noastre. Casierul nostru muncise din greu, ca să-și facă socotelile și să justifice, cu acte în regulă, toate cheltuielile, până la cea din urmă măcăligă cu brânză. Nici că i s-a făcut vreo critică. Pentru banii pe care mi-i dăduse mie, vreo 150 florini, nu avea acte justificative. Erau cheltuielile mele personale, pe care nu puteam să le justific nici eu, decât mărturisind că le-am făcut călătorind la Putna și înapoi și procurându-mi obligata îmbrăcăminte de sărbătoare.

A urmat, apoi, rechizitoriul. Cum ai îndrăznit dumneata, domnule, să abuzezi de încrederea noastră și să pui în primejdie existența societății „România Jură”, subscriind, ca secretar, un apel către public, când știai că societatea nu a luat, niciodată, hotărârea de a face un asemenea apel? Cine te-a autorizat, mă rog, să te faci președinte al unui comitet, pe care nimeni nu l-a ales, să faci agitații, în numele nostru și să emoționezi întreaga națiune, pentru satisfacerea ambiției dumitale nesățioase? Cum ai îndrăznit să te pui în conflict cu fruntașii Bucovinei, să compromiți, prin atitudinea dumitale, interesele acestei mici țărișoare și să insulti, astfel, memoria marelui erou? N-ai văzut că Vasile Alecsandri, el însuși, te-a dezarmat, lipsind de la serbare? De unde ai luat tupeul de a da, în timpul mesei festive, la o

parte pe Mihail Kogălniceanu, marele om de stat, ca să prezidezi dumneata și să te poți insinua, prin toastul pe care l-ai rostit și prin serviciile de polițist, pe care le-ai făcut, cenzurând pe oameni sinceri? Cine ți-a votat cheltuielile de zeci de mii, pe care le-ai făcut, și cum ai ajuns să faci călătorii de plăcere și să te înțolești din bani adunați pentru scopuri naționale? Unde e, mă rog, procesul verbal, încheiat în toată regula și scris de toți cei ce au luat parte la congres, actul fundamental, în virtutea căruia dumneata și cei proștiți de dumneata vă pretindeți birou permanent al congresului?

Cam astfel erau formulate întrebările, la care trebuia să răspund. Ce puteam să fac? Am recunoscut că toate sunt adevărate, că n-am fost ales de nimeni nici președinte, nici secretar, că am constituit comitetul după nevoile momentului și am făcut ceea ce a trebuit să fac, mi-am mărturisit păcatele și căința și am declarat că voi vărsa, când voi putea, în casa societății, suma ce o cheltuisem pe drumuri și în timpul petrecerii mele la Putna. Prin această capitulare necondiționată, națiunea ar fi fost salvată, dacă vorba ar fi fost numai de mine singur și dacă amicii noștri, aproape unanimitatea societății, n-ar fi ținut să ne dea satisfacție, proclamând lista, care atât de mult l-a supărat pe Ioniță Bumbac.

Pentru ședința viitoare, s-au făcut, dar, pregătirile, despre care vorbește Eminescu, în articolul său, și, la ședința aceasta, Ioniță s-a prezentat însoțit de o mulțime de tovarăși de luptă, care s-au înscris „ad-hoc” în societate. Văzându-se puși în minoritate, mulți dintre amicii noștri s-au retras prin colțuri și noi am fost nevoiți să ne retragem și să renunțăm de a duce mai departe lucrarea începută la Putna.

Aceasta era situația în care Eminescu și-a scris articolul. Ceea ce-l durea era că continuarea lucrării nu mai era cu putință și că oameni care munciseră, cu toată inima, ca Pamfilie Dan, ca Vasile Morariu, ca Ilie Luță și ceilalți, se aleseseră cu rușinea de a fi luați drept niște nemernici. „Cine oare, zicea el, să se mai avânte, să ostenească și să se expună pentru cauza noastră, dacă asemenea mișelii sunt cu putință?”. El voia să mângâie și să îmbărbăteze pe cei ce pierduseră pofta de a mai lua parte la mișcările naționale. Azi, îi dăm cu toții dreptate; atunci, însă, cel mai cuminte lucru era tăcerea (*Tribuna Poporului*, Anul VIII, Nr. 120, 24 iunie / 7 iulie 1904).

Reamintindu-mi, azi, după treizeci și doi de ani, preocupările noastre de atunci și dându-mi seamă despre faptele petrecute în urmă, sunt cuprins de simțământul că rău am făcut, de am stăruit ca Eminescu să nu-și publice articolul. Mulțimea a rămas, ce-i drept, și e și azi, tot cum era atunci, parte târzie la minte, parte pornită spre răutate, și de rușinea pe care am pățit-o noi n-ar scăpa nici azi cei ce ar voi s-o ia prea repede înainte, dar ceea ce noi voiam s-a și făcut, încetul cu încetul, și deplina restabilire a unității, în viața noastră culturală, e numai o cestiune de timp. Restabilirea se făcea și mai curând, și mai bine, dacă, organizându-ne noi, tinerimea de atunci, ne-am fi deprins a lucra împreună și a ne mărgini la urmărirea scopului, pe care-l precizaserăm atât de bine, în apelul adresat publicului, și organizarea s-ar fi făcut, dacă noi am fi fost atât de stăruitori ca Eminescu. Constataserăm un adevăr, când am zis că ideea serbării nu de la noi a pornit și că românii vor ca cultura lor să fie națională și pretutindeni aceeași. Nu am fi fost încurajați și sprijiniți, dacă dorul de unitate culturală nu s-ar fi ivit în toate inimile; nicăieri, însă, dorul acesta nu se depuse pe față cu atâta energie și în o formulare atât de rațională și de clară, ca în „Junimea” de la Iași.

În toamna anului 1869, când am fost trimis, pe neașteptate, la Viena, eram lipsit de cunoștințe literare și nu știam dacă sunt sau nu, în lumea aceasta, „Junimiști” și „Bărnuțieni”, „Șaguniști” și „Barițieni”. Răposatul meu tată, om cu slăbiciuni de cărturar, era, ce-i drept, abonat la „Gazeta” și, în urmă, la „Albina”, avea o mică bibliotecă și ținea să citesc, ca să mă luminez. Am și citit, când eram mai mic, cu plăcere „Alexandria”, „Isopia”, cartea lui Leonat din Lombardia și alte cărți vechi, pe care ni le aduceau goștinarii, de la Sibiu.

Când a venit însă rândul publicațiilor lui Papiu Ilarian, ale lui Moise Bota, „Mugurul”-ui din Arad și altor opere mai moderne, nu eram în stare să urmez lectura și ascultam de mama, care zicea că acestea sunt cărți papistășești, care smintesc mintea celor ce le citesc. Cu mult mai frumoase erau poeziile lui Petöfy, ale lui Eötvös ori ale lui Vörösmarty, romanele lui Jókai ori nuvelele lui Kisfaludy. Am ajuns dar la universitate, fără să fiu în stare a gusta produsele literare române, care-mi păreau afectate, lipsite de avânt și scrise în o limbă pocită. Și tot cam astfel eram toți cei ce știam românește, dar nu ne făcuserăm studiile gimnaziale la Blaj, la Brașov, la Beiuș, la Năsăud ori sub dăscălia lui Pumnul. Bună și frumoasă era pentru noi numai limba, pe care o învățaserăm fiecare în satul său; trebuia, dar, să ne simțim ademeniți de „Junimea”, care stabilise principiul că limba cea bună viețuiește în graiul poporului și că unitatea culturală nu se poate restabili, decât exprimând, în limba aceasta, adevărul, care e pretutindeni același.

Pe când Eminescu, care le știa pe toate și judeca în cunoștință de cauză, susținea noua direcțiune din convingere, noi ne orientam potrivit cu neputințele noastre. În curând, s-au format, la Sibiu, la Brașov, la Arad și la Năsăud cercuri junimiste și erau și în Bucovina susținători ai noii direcțiuni. Aveam, la Sibiu, „Telegraful Român”, pe care-l redacta Nicolae Cristea, iar la Arad s-a înființat, mai întâi, „Speranța”, apoi „Biserica și Școala”, sub redacția Părintelui C. Gurban, mai întâi, apoi sub a domnului Gherasim Serb și, în cele din urmă, a Părintelui V. Mangra, unul din cei mai zeloși propagatori.

În fața noastră se afla, însă, Blajul, care ținea la tradițiile sale și avea multe legături în România. Eminescu, care trecuse pe la Blaj, își dăduse seama că, pentru Uniți, susținerea direcțiunii date din Blaj e cestiune de conservare. Fruntașii bisericii greco-catolice voiau să aibă conducerea, în viața noastră intelectuală și în cea politică, pentru că numai astfel puteau să se susțină, în mijlocul poporului român, și să se întărească, făcând prozeliți. Din gândul acesta pornise lupta contra lui Șaguna și chestiunea culturală se pierdea în dosul celei politice, care era complicată și ea cu cea religioasă (*Tribuna Poporului*, Anul VIII, Nr. 122, 27 iunie / 10 iulie 1904).

Pe când, apoi, blăjenii și cei de-o seamă cu dânșii, creșcuți anume pentru luptă, erau stăruitori, neobosiți și fără de cruțare, în alegerea mijloacelor, noi, ceilalți, nefiind mânați de convingeri puternice înainte, ne dădeam sficioși la o parte, îndată ce adversarii ni se puneau, cu oarecare îndrăzneală, în cale, și îndrăzneala nu le lipsea niciodată. Eminescu nu și-a scris, dar, articolul, ca să combată, prin el, lipsa de scrupule a celor ce ne siliseră să ne retragem și să renunțăm la continuarea lucrării începute, ci ca să ne convingă pe noi că e bună calea ce începuserăm, să ne dea un fel de satisfacție și să ne îmbărbăteze a merge înainte. Dacă vorba ar fi fost numai de literatură, lucrul acesta ar fi fost de prisos.

Eminescu publicase, în „Convorbiri Literare”, o poveste frumoasă. Noi eram de părerea că nu o scrisese bine. „Scrie tu alta, mai bine, ca la voi, la Șiria!”, mi-a zis el. Am scris „Zâna Zorilor” și am trimis-o la redacția „Convorbirilor”, deși mă îndoiam că ea va fi publicată. Dl Iacob Negruzzi nu numai că mi-a publicat-o, ci a ținut, totdeauna, să-mi facă împărtășirea că îndeosebi lui Vasile Alecsandri i-a plăcut mult limba și felul meu de a povesti. Nu se putea să nu iubesc și să nu pun, sus, în gândul meu pe oamenii mie necunoscuți, care, deși trăiau la Iași, găseau că e frumoasă șirienescă noastră și bun felul de a povesti, pe care-l învățasem de la bunicul meu.

Și așa, ca mine, simțeau toți. Simpatiile noastre erau firești și sincere. Eminescu nu se mulțumea, însă, cu atât numai, ci stăruia să lucrăm și să luptăm. Acesta e rostul articolului scris de Eminescu, în noiembrie 1871, și dl Ion Rădulescu a judecat bine lucrurile, când a luat hotărârea de a publica, azi, după treizeci și doi de ani, acele fragmente, găsite în manuscriptele rămase de la Eminescu. Publicarea aceasta aruncă o vie lumină nu numai asupra tineretului lui Eminescu, ci asupra unei întregi și foarte întinse lucrări, care se urmează și astăzi.

Toți, noi cei ce stăteam, atunci, în legătură, fie directă, fie indirectă cu dânsul, am rămas ceea ce eram atunci, n-am încetat, niciodată, a lucra pentru realizarea programului, stabilit după impulsunile primite de la dânsul, și am profitat fiecare, potrivit cu puțințele sale și cu temperamentul său, ca să facem ceea ce, la Putna, hotărâserăm a face. Mulți au lucrat pentru restabilirea unității în viața culturală a poporului român; noi însă am lucrat numai pentru aceasta și dacă unii dintre noi au luat ori iau încă parte la viața politică, au făcut-o ori fac aceasta numai pentru că, în lumea în care trăim, succesele culturale atârnă de la cele politice. Întotdeauna și pretutindeni, preocupările noastre au fost culturale și numai culturale, căci, în tinerețile noastre, ne-am deprins a privi toate chestiunile, din punctul de vedere cultural.

Am avut, în timpul celor treizeci și doi de ani, care au trecut de când cu serbarea de la Putna, adeseori ocazia de a mă convinge că nimeni dintre contemporanii mei nu a ajuns, în ceea ce privește ideea națională, la o concepție atât de clară ca Eminescu, iar clarificarea aceasta s-a făcut în timpul frământărilor sufletești, prin care am trecut, în timpul petrecerii noastre la Viena. Adunați din toate țările, în care soarta i-a risipit pe români, noi ne-am deprins a privi toate lucrurile din punctul de vedere al întregului popor român și a căuta, pretutindeni, numai ceea ce se potrivește cu interesele tuturor. Pe când Eminescu repeta, mereu, în coloanele „Timpului”, că România nu e expresie geografică, ci centrul vieții naționale românești, noi repetam mereu, în „Tribuna” și în „Gazeta Bucovinei”, că soarele pentru toți românii la București răsare.

Adeseori, a mai trebuit să pățim rușinea, pe care o pățiserăm, după întoarcerea noastră de la Putna. Căci trebuia neapărat să intrăm în conflict cu interese particulare ori cu susceptibilități individuale. Mișcarea pentru restabilirea unității, în viața culturală a românilor, nu însă de noi fusese pornită și astfel a mers și merge înainte și fără ca noi să luăm parte la ea, căci e, cum prevăzuserăm noi, în natura lucrurilor ca, prin cultură, să ne apropiem unii de alții (*Tribuna Poporului*, Anul VIII, Nr. 123, 29 iunie / 12 iulie 1904).

□

1871: Loteria Societății pentru cultură și literatură: Prin înaltul emis al cesaro-regescului minister de finanțe, din 22 decembrie 1868, nr. 37468, s-a conces *Societății pentru cultura și literatura română în Bucovina* facerea unei loterii de efecte, în folosul fondului ei și, mai ales, pentru sprijinirea studenților zeloși, pe la universități.

Această loterie se compune din douăzeci și cinci de mii (25.000) de sorturi, având drept câștiguri cinci sute (500) de efecte sau loturi, dintre care unele în valoare foarte considerabilă. Prețul unui sort de la această loterie este defipt la cincizeci (50) de cruceri v. a. (vienezi – n. n.) Sortirea se va face, în public, în 18/30 decembrie 1871, în Cernăuți, în localitățile Societății, în prezența unui comisar cesaro-regesc. Lista loturilor sortite se va publica îndată; iar împărțirea câștigurilor va începe cu 15 zile după sortire și se va face de către Comitetul Societății. Efectele loteriei se vor expune, spre vederea publicului, în localitățile Societății, cu o lună înainte de sortire. Loturile câștigate, care nu se vor reclama până în 1 martie 1872, vor rămâne în folosul fondului Societății.

Aducând tote acestea la cunoștința prea onoratului public, Comitetul Societății nutrește viia speranță că această întreprindere a sa, a căreia necesitate a fost recunoscută în mai multe adunări generale ale Societății, va fi primită și îmbrățișată de către prea onoratul public, cu acea exemplară bunăvoință, simpatie și devotament, cu care au fost îmbrățișate și sprijinite toate acțiunile Societății noastre literare, care tind la procurarea mijloacelor pentru lățirea culturii între fiii năzuitori ai poporului nostru.

Observăm, spre mângâierea noastră, a tuturor, că, de un timp, încoace, un număr considerabil de tineri, ieșiți mai toți din sânul poporului, se apucă, cu zel și seriozitate, de

diferite studii, singura cale care poate aduce poporul la bunăstare și fericire, dar că acești tineri sunt nevoiți sau de a se întoarce îndărăt la cornele plugului, înzestrați numai cu o semicultură, sau că sunt necesitați a îmbrățișa niște cariere cu totul contrarii aspirațiilor lor, și toate acestea, numai din cauza lipsei mijloacelor de a-și continua studiile, după aplecarea lor. A suplini, măcar cât e cu putință, această lipsă de mijloace și a facilita tinerilor studiile de specialitate, iată scopul loteriei de față. Ea și-l va ajunge, pe deplin, dacă prea onoratul public îi va acorda, cu îndătinata-i bunăevoință, atenția ce o merită și va cumpăra toate sorturile de care dispunem.

În interesul lătirii unei culturi solide și serioase, Comitetulu Societății literare face, prin aceasta, cu tot respectul, apel călduros, către toți amicii și protectorii progresului, de a se împărtăși, cu generozitate, la această loterie, bine încredințați fiind că obolul ce-l vor aduce, prin cumpărarea de sortți, va fi un izvor nesecat pentru dezvoltarea unei mulțimi de talente, care vor face puterea, firea și mândria națiunii noastre. Să nu uităm că tot ce vom da, aicea, chiar și cu speranța unui câștig în loturi, va fi numai spre crearea unui capital de inteligențe foarte productiv, care, la timpul său, va da procente foarte mănoase pentru susținerea, apărarea și sporirea intereselor naționale, materiale și intelectuale.

Una dintre însușirile caracteristice ale strabunilor noștri a fost dărnicia în binefaceri de tot felul. Nepoții și strănepoții lor de bună seamă că nu vor rămâne îndărăt, în această privință, mai ales știind că știința e putere, iar puterea stă în unire.

Cernautiu, în 5/17 iunie 1871. // George Hurmuzachi, Președintele Societății / Mihai Călinescu, Secretarul Societății / Iancu Lupul, Ion Sbiera, Membrii Comitetului (*Albina*, Anul VI, Nr. 65, joi 12/24 august 1871).

□

1871: În Bucovina, sfatul cu sătenii despre autonomia și congresul bisericesc în Bucovina (la scumpa noastră Bucovina, fraților și coreligionarilor noștri este să li se deschidă de mult dorita viață constituțională bisericească; puterea ei mai repede deja a început. Pe cât timp frații noștri n-au al lor propriu organ de publicitate, acolo, în țara lor, care să reprezinte, în ale cărui coloane să se exprime acea viață, noi le suntem angajați, cu organul nostru, care întru interesul lor, este, ca totdeauna, gata a aduce tot sacrificiul posibil, chiar și în ortografie. Mai demn nu se putea inaugura mișcarea pe terenul autonomiei bisericești, în Bucovina, decât prin catechismul sinodal, al cărui publicare urmează).

Lângă Suceava, în 20 ianuarie / 1 faur 1871. Noi, Bucovinenii de religie ortodoxă orientală, vrem autonomia bisericii noastre, în această țară (adică administrarea averilor mănăstirești, în dauna unei conduceri spirituale unitare a tuturor românilor din imperiul austro-ungar – n. n.). Spre a dobândi această autonomie, stăruim noi, prin bărbații încrederii noastre, preoți și mireni, acum de mai mult de 20 de ani, încoace; și aceea, cu fel de fel de rugări la prea înaltele scaune, iar în timpul din urmă, adică în vara trecută, a anului 1870, ne adunărăm ca la 4.000 de frați, de legea noastră, din această țară, la Cernăuți, și hotărârăm, cu toții și din nou, ca, după atâtea încercări și rugări zadarnice, pentru câștigarea autonomiei bisericii noastre, acuma, cu tot adinsul, și încă și prin o deputațiune anume, să cerem, de la milostivul nostru Împărat și de la prea înaltul guvern ministerial al Austriei, încuviințarea de acea autonomie.

Să mai repetăm, dară, ca să pricepem și să știm cu toții și mai bine:

Ce este acea autonomie?

Autonomia este ocârmuirea prin sine, adică neatârnată de altul, străin, fie aceea persoană sau și diregătorie. Autonomia, deci, a bisericii noastre este ocârmuirea ei prin sine

singură, neatârnată de oareșicare persoană sau diregătorie străină, care persoană sau diregătorie adică n-ar fi de legea noastră și n-ar fi bisericească, ci lumească. Numai Împăratul, cu guvernul său cel ministerial, are dreptul de supraveghere, și numai spre acel scop, ca ocârmuirea de sine nu cumva undeva să facă ceva, oareșicare rău împotriva Statului și legilor lui; pentru că Împăratul e, totodată, și tutorele sau epitropul cel mai mare și mai înalt peste toate bisericile din stat.

Dar sub cuvântul „biserică”, aici ce avem să înțelegem?

Sub cuvântul „biserică”, aici nu se înțelege biserica făcută din piatră ori din lemn, de care vedem prin sate și orașe, ci se înțelege comunitatea sau însoțirea tuturor credincioșilor, câți sunt de una și aceeași lege, cu noi, în Bucovina, fie ei preoți, călugări sau mireni. De aceea, deci, și zicem că autonomia bisericii noastre, în Bucovina, înseamnă ocârmuirea tuturor afacerilor și trebuințelor legii noastre, prin toți credincioșii noștri, adică de o lege cu noi.

Am spus că noi, toți câți suntem de legea noastră ortodoxă-orientală în Bucovina, avem dreptul să ne diregem trebile noastre bisericești singuri; dar cum se poate ca noi, toți, să ne ocârmuim și să ne diregem trebile noastre bisericești, căci noi suntem vreo 400.000 de suflete (au fost incluși și rutenii, din nevoia anti-românească de reprezentativitate – n. n.)? Se poate în modul reprezentativ, adică prin deputați, aleși de noi, din mijlocul legii noastre, în care vom avea încrederea că ei ar fi cu tot sufletul pentru binele legii noastre și a tuturor câți suntem fii și frați de una și aceeași credință ortodoxă-orientală din Bucovina. Acei deputați, aleși de noi, se vor aduna, la un loc, sub președinția prea sfințitului nostru Arhipăstor sau a locțiitorului, și se vor sfătui, și vor hotărî, prin majoritate, adică mai mare parte a voturilor, cum să fîa cutare și cutare treabă a bisericii noastre.

Care sunt, mă rog, acele trebi bisericești?

Acelea sunt de două feluri principale sau de căpetenie. Felul întâi e acela care privește trebile dinăuntru ale bisericii, adică credința, cu regulile ei dogmatice și rituale (în care, oricum, nu intervine nimeni – n. n.); iară felul al doilea e acela care privește interesele cele din afară ale bisericii, adică trebuințele comunității bisericești, ca a unei însoțiri omenești (adică administrarea Fondului religios – n. n.). Felul dintâi îl putem numi și partea spirituală sau duhovnicească a bisericii; iară felului al doilea îi putem zice partea lumească, economia (gospodăria) comunității bisericești, cu cele ce-i sunt ei de trebuință, spre a trăi după noima legii sale și spre binele și mângâierea sa.

Și avem noi voie și drept de a ne pune noi singuri asemeni lucruri la cale?

Avem, și aceea, din multe temeieri. Mai întâi, se trage acest drept al legii noastre încă din vechime, de când, adică, Bucovina, țara noastră, nu era încă sub sceptrul Împăratului Austriei. Și cum că acest drept al autonomiei bisericii noastre ni s-a lăsat nouă, ca să-l avem și după venirea țării noastre sub această împărăție, ne arată contractul acestei Împărății, pe care îl făcu ea cu Turcia, ce era epitropul Moldovei, și această epitropie, cât privește pământul acesta al Bucovinei, ca fostă parte a Moldovei, a cedat-o Împărăției noastre de acum (simțiți, cumva, vreo durere a bisericii strămoșești față de „cumplitul rapt”, comis prin cumpărarea Bucovinei, de la turci, de către „Împărăția noastră”? – n. n.).

Dară și după aceea, în mai multe rânduri, ne-au proclamat Împărăția acestui stat al Austriei și ne-au chezășuit autonomia bisericii noastre; așa, de pildă, prin constituțiunea imperială din 4 Martie 1849, § 1; prin patenta împărătească din 31 Decemvrie 1852; prin „diploma” din 30 Octomvrie 1860, iară mai cu seamă, acuma, în timpurile cele mai noi, prin legile fundamentale de stat, din 21 Decemvrie 1867, articolul 15 (cu celelalte articole: 5, 6, 14, 17), care articol 15 sună cam așa:

„Fiecare biserică, recunoscută în stat, are dreptul a exercita, adică a-și împlini legea sa, după credința-și, a-și conduce școlile sale, a stăpâni și a întrebuința fondurile și averile sale bisericești și școlare, după trebuința și dorința ei”.

Și-apoi cum, pentru toate aceste trebi, să se hotărască prin unii și aceiași deputați?

Ba nu; trebile felului întâi, adică cele curat duhovnicești, trebile credinței, ale orânduinelor și obiceiurilor ei, au să se hotărască numai prin preoți, cu episcopul în frunte, și acea adunare, acel sobor, se numește sinod bisericesc; iară trebile de felul al doilea, ale economiei, adică, a comunității bisericești au să se hotărască prin deputații întregii comunități. Și această comunitate bisericească se compune din două părți: una e partea preotească și călugărească sau clericală; iară cealaltă e partea mirenească, la care se numără proprietarii cei mari, târgoveții, învățătorii, militarii, răzeșii și țărani; și adunarea sau soborul, care e ca să reguleze și să orânduiască afacerile economiei din comunitatea noastră bisericească; nu-l numim sinod, ci Congres bisericesc.

Noi, mirenii, așadar n-avem, la „sinoadele bisericești”, nici o treabă?

N-avem; și aceea, cu tot dreptul, căci, cum am zis, „sinoadele” au să se ocupe numai cu lucruri lăuntrice sau curat duhovnicești ale bisericii, și-n lucrurile interne ale bisericii, la lucrurile credinței, care sunt curat duhovnicești, numai aceia au treabă, care-s pe acelea puși și sfințiți, prin darul Duhului sfânt; și aceia-s: Patriarhii, Mitropoliții, Episcopii, protopopii și preoții.

Nu așa e, însă, și cu „Congresele bisericești”, care au să se îngrijească de cele din afară ale credinței, cum am zice, cu cele lumești ale bisericii, cu economia sau gospodăria în comunitatea noastră bisericească; cu care economie tocmai preoții, episcopii și toate celelalte persoane duhovnicești nu este ca să se ocupe, să-și bată capul, căci Christos zice: „Împărăția mea nu este din aceasta lume”; adică slujba preoției n-are cu lucruri materiale, cu aceste trecătoare adică să se ocupe. Tot așa, și Apostolul Pavel zice, în a 3-ia sa epistolă către Filippiseni: „Fiți împreună următori mie; pentru că mulți umblau... al căror Dumnezeu este pântecul... cele pământești cugetă, a noastră petrecere (civitate) în ceruri este”.

Pentru aceea, deci, și anume pentru sfințenia datului și pentru evlaviozitatea chemării preotești, ei, preoții, ca persoane apostolice, nu pot și nu trebuie să fie abătuți la lucruri profane, lumești, cu care, ca și într-o economie, sunt împreunate multe griji, trude, ba poate și certuri. De pildă, în privința averii bisericești. Unde este orișicât de mică avere, acolo este și grijă, atingere cu unul și cu altul; și, prin atingere și grijă, sunt și fel de fel de neînțelegeri, neplăceri și, adeseori, și certuri, care nu se potrivesc cu starea preotească. Tot așa e și în privința patronatelor și arondării parohiilor, în privința școlilor ș. a. Câtă bătaie de cap, câtă trudă și câtă luptă trebuie, spre a pune una și alta la cale, a direge și a chivernisi cu cutare și cutare treabă! Și aceste toate chivernisiri materiale sau lumești nu este, nu se cuvine, cum am zis, ca să fie în spatele preoților, ca niște persoane evlavioase, bisericești. Preoților, ca unor următori numai acelei chemări și slujbe, care o avură sfinții Apostoli, așijderea numai cu apostolatul, cu învățarea, adică, a cuvântului lui Dumnezeu, cu lucrurile credinței și ale sfintelor taine li se cuvine să se trudească, să se ocupe. Iară comunitatea bisericii, ea trebuie să se îngrijească pentru cuvenita susținere a preotului, bisericii și școlii.

Așadar, preoții, adică persoanele duhovnicești, care, cum spun, au să se ocupe numai cu Evanghelia și cele sacramentale, n-au treabă la „Congrese bisericești”?

Ba au; într-atâta, încât și preoții, pe lângă aceea că sunt păstori sufletești și persoane spirituale, mai sunt și membri (mădulari) ai comunității, ai trupului văzut al bisericii; și sf. Apostol Pavel zice (I. Corint, cap. 12, st. 20,) „Cu adevărat multe mădulare sunt la un trup”.

Apoi eu v-am spus și vă mai repet aceea că, în biserica noastră, pentru că ea este ortodoxă, ce vrea să zică adevărat a lui Christos, și drept apostolească, cum și zicem noi în „Crez”, suntem toți inșii mădulari și părtași ai comunității, ai trupului bisericesc. Nu numai preoții sau numai mireni, ci toți, pentru că tot sf. Apostol Pavel zice (Corint. I. cap. 12, st. 23) „să nu fie dezbinare în trup; ci să se îngrijească mădulele între sine, unul de altul”. Preoții, la noi, mai au, apoi, ca bărbați căsătoriți, familii, în sânul comunității bisericești; au, dară, și ca atare tot dreptul a lua parte deplină la congresele bisericești.

Fiindcă, cum ne spui despre congrese bisericești, noi, mireni, și adică noi, țărani, răzeși, târgoveții, militarii și proprietarii mari, numai de congrese și de afacerile congreselor avem să ne îngrijim, spune-ne, dar, mă rog, cu ce anume are să se ocupe un congres bisericesc.

Congresul bisericesc are să se ocupe cu acestea: 1) Cu autonomia bisericii noastre, în această țară, față de ocârmuirea statului și a țării, față, apoi, de celelalte legi din Bucovina; ca nici guvernul statului și al țării, și nici celelalte legi, precum sunt catolicii, evangelicii, armenii, izraeliții ș. a., să n-aibă oareșicare jignire sau strâmbătate din partea bisericii noastre; dară nici noi să nu fim strâmbătați nici într-o privință, din partea guvernului sau din partea celorlalte confesiuni; 2) Să nu se amestece nimeni, nici om străin, nici diregătoria, care nu e a bisericii noastre și nu e chemată, prin lege, în ocârmuirea și conducerea parohiilor, mănăstirilor și școlilor confesionale; 3) Să nu se amestece nimeni, afară de însăși ocârmuirea bisericii noastre, în administrarea, stăpânirea și întrebuințarea fondurilor, averii adică a mănăstirilor, parohiilor, școlilor și ale bisericilor, atât a acelei de prin parohii, cât și a acelei ce e a întregii eparhii, și care avere eparhială se numește **Fondul religios greco-oriental din Bucovina**; 4) Să nu se amestece nimeni, afară de noi, care suntem de legea noastră, la alegerea asesoriali și a protopopilor și parohilor, chiar a Episcopilor; ca nu, cum poate se întâmpla până acum, să ne dea străinii pe mai-marii duhovnicești, să ne dea oamenii care, adică, le plac lor și le vin lor la socoteală, dară nu și nouă. Pentru că știm că ce place străinului nu e, totdeauna, și pentru noi bun și de folos, ci, din contra, străinul aceea ne dă, ce să-i folosească lui, iară nouă să ne strice; 5) Regularea patronatelor prin parohii; 6) Arondarea sau regularea hotarelor unei parohii dinspre alta, cum și unui protopopiat dinspre altul; 7) Regularea și hotărârea lefii anuale a preoților și taxa epitrahilului, ca să aibă preoții trai fără grija de toate zilele, și potrivit stării și chemării lor; 8) Regularea și defigerea lefii învățătorilor la școlile de legea noastră; 9) Hotărârea lefii dascălilor sau cantorilor bisericești și a ponomarilor; 10) Raportul, adică dreptul ce să-l aibă preoții și celelalte autorități bisericești către scaunele lumești și persoanele lor, cum și acestea către preoții și scaunele bisericești; 11) Raportul, poziția adică, a eparhiei noastre bucovinene față cu celelalte eparhii, care-s tot de o lege cu noi, în țările Împăratului nostru, și, în sfârșit: 12) Cărei Metropole să fie eparhia noastră, a Bucovinei, supusă sau unde să avem noi Mitropolitul nostru, mai mare, adică, decât Episcopul, la care, dacă ni s-ar face vreo strâmbătate de la Episcopie, în trebi duhovnicești, să ne putem jelui, să putem face, cum se zice, „recurs” sau „apelația”.

Aceste toate sunt de mare trebuință pentru noi; căci, până acum, nu avurăm mai nimica din ele, și poate și de aceea ne merse cam rău, și cu legea noastră în Bucovina, și cu noi, credincioșii ei.

Dar spune-ne, mă rog, așa sobor sau congrese, nu sunt ele în contra legii noastre?

Domne ferește, nu, ba tocmai sunt ele și după noima învățaturii însului Christos și a sfinților Apostoli; apoi, și după regula, pe care o păzirești sfinți Apostoli întru ocârmuirea comunităților bisericești, cât trăiră ei pe pământ. Poruncesc acest fel de ocârmuire „sobornicească” a bisericii noastre și a comunelor ei, câte sunt în toată lumea, poruncesc, zic, sfintele canoane, așezate de sfinții părinți, în sinoadele din toată lumea. Așa, de pildă, sfânta

Evangelhie, cartea învățăturilor lui Christos, de la început și până în sfârșit, ne spune că numai prin dragoste către Dumnezeu și către aproapele nostru putem dobândi mântuirea sufletului nostru. Dragostea, dară, cere ca și sarcinile, în comunitatea văzută a bisericii, toți să le purtăm, câți suntem mădularii acestei biserici; iară nu unii numai să poarte sarcina, iară alții să se folosească. Tot așa, însă, trebuie să fie și cu drepturile și foloasele, în societatea bisericească: cum toți poartă sarcinile, așa toți să aibă și drepturi, și foloase: astfel cere dreptatea, și dreptatea e dragostea.

Toți, adică, sute de mii dintre noi, nu ne putem, o dată, aduna la un loc, ca să hotărâm una și alta, în trebile economiei din comunitatea bisericii noastre. Dară ne alegem oameni încredințați ai noștri, de la care putem de sigur aștepta, că aceea vor grăi și hotărî la congrese sau soboare, ce am grăi și hotărî noi, dacă am fi acolo. Christos, apoi, vrând a ne învăța că, în biserica Sa, care e legea noastră ortodoxă, nu unul să stăpânească, nu un om numai să o conducă pe pământ, a spus: „unde sunt doi sau trei, adunați în numele meu, acolo voi fi și eu, în mijlocul lor”, și, în alt loc: „spuneți bisericii... spuneți soborului”. Pe această temelie de sobor sau adunare, constituirea și Apostolii comunitățile bisericești, hotărând toate, numai cu învoirea „bătrânilor comunității” și a „întregii comunități”. Așa, de pildă, citim, în faptele Apostolilor, cap. 15, st. 22 și 25: „Atunci s-a părut Apostolilor și bătrânilor, împreună cu toată adunarea, ca, alegând bărbați din ei, să trimită la Antiohia... scriind, prin mâinile lor, acestea: Apostolii și bătrânii, și frații celor de la Antiohia” ș. cl.

Tot așa, cum că în sobor, în adunarea comunității bisericești, iară nu în voia numai a unei persoane, puseră sfinții Apostoli puterea și autoritatea legală a diregerii și conducerii administrative, într-o comunitate bisericească, se cunoaște și din faptele Apostolilor, cap. 19, st. 39, unde sf. Apostol Pavel, comunei bisericești din Efes, zice: „iar dacă cercați, pentru altceva (nu pentru trebi ale credinței), să vă dezlegați întru adunarea cea după lege”.

Pe acea urmă orânduiește canonul 37, al sfinților Apostoli, ca să se țină, de două ori sobor în an, care ordonare o repetă și soboarele din toată lumea, I, IV, VI. și VII, și sfânta noastră lege, că ea ocârmuirii sobornicești în biserică îi dă toată onoarea și însemnătatea, așează ca, în pomenirea soboarelor ecumenice, să se facă anume prăznuire, care se și ține de întreaga noastră biserică, și anume în Duminicile așa numite ale sfinților părinți.

Mare lucru, apoi, cum dară că un lucru atât de mare și sfânt, cum trebuie să fie, în legea noastră, soboarele, la noi nu se ținură, până acum. Noi, până acum, părăsisem doară legea noastră cea sfântă, și numai acuma e ca iarăși să ne întoarcem la ea?

Mai că o părăsisem; dară nu din vina noastră, a credincioșilor și fiilor sfintei noastre biserici, ci din alte pricini, de care nu mai vreau să vorbesc, că și așa sunt ele, acum, trecute. Dară atâta vă voi spune, că și formele guvernării statului în care trăim, chipul, adică, al ocârmuirii țărilor, nefiind el, până acum, constituțional, adică tot așa cum se cade să fie guvernarea bisericii noastre, ci fiind ocârmuirile, în Austria, până mai deunăzi, absolute și despotice, adică după voia numai a persoanei domnitoare și a câtorva puțini aleși, de aceea nu ne era nici nouă ușor a practica sobornicitatea bisericii noastre, se ținem, adică, congrese și sinoade. Pe lângă aceea și pe lângă altele, mai multe, să mai știe că, în trecut, unele persoane, mari în eparhie și țară, ca să dispună ele mai lesne, cu eparhia și averea bisericească, fondul, adică, al nostru religionar, după placul lor personal, nu voiau să țină congrese și sinoade, care să le îngusteze domnirea lor. Nu e, însă, și astăzi, așa. Astăzi, și forma ocârmuirii statului nostru e constituțională, adică sobornicească (reprezentativă, prin deputații poporului) și Maiestatea Sa Împăratul ne dă voia apriată ca să ținem noi, Bucovinenii, de religia ortodoxă-orientală, sinoade și congrese bisericești, și mai marii noștri bisericești consimt, de pildă prea sfințitul nostru Arhiepiscop încă este, din toată inima, gata a aduce poruncile sfintei noastre legi, cum și dorințele noastre, ale tuturor diecezanilor, la împlinire, și să țină sinoade și congrese bisericești, spre a regula și a pune la cale atâtea și atâtea trebuințe, care de mult și

foarte ne lipsesc în biserica noastră, aice, în Bucovina, și care, trebuind, vi le îndegetai (arătai – n. n.) mai înainte, prin cele 12 puncte.

Aceasta, într-adevăr, foarte bine ar fi. Dar mai spune-ne, mă rog, că nu te-am înțeles bine: dacă și preoții, și mireni au dreptul să ia parte la congrese bisericești, cam câți mireni și câți preoți vor putea să fie în acele congrese?

Congreșele bisericești, ca să fie ele aceea ce așteptăm, și pentru ce le și cerem, de atâția ani, să fie ele adică, în binele și spre înflorirea bisericii noastre, cum și pe deplina păstrare a autonomiei sale, de către orișice înrâurire străină sau dăunătoare, trebuie, mai întâi, să fie independente sau neatârinate de acele înrâuriri. Căci, altmintrelea, despoția (samavolnicia), și prin congrese, va putea direge toate, așa ca și până acum, fără de ele. Această independență sau neatârinare însă se poate aștepta numai dacă vor fi sau toți deputații independenți, sau măcar numai majoritatea lor (Luați, la aceasta, vă rog, bine seamă, ce vă spun!). Acuma vine că, în congresele bisericești, în acele adunări, adică, în care are să se sfătuiască și hotărască treburile economiei, în întreaga comunitate bisericească a eparhiei noastre bucovinene, trebuie să fie reprezentată întreaga noastră comunitate eparhială, adică și preoții, și mireni. Întreaga însă comunitate bisericească numai așa va putea fi ea după drept reprezentată, dacă, după proporția numărului preoților și mirenilor noștri, vor fi în congrese și preoții, și mireni reprezentati.

Ar veni, dară, ca preoții, după câtimea lor, de vreo 400, și mireni, după cea a lor, de vreo 400.000, să aibă, în congrese, deputați. Însă preoții sunt acei bărbați, care, ca păstori ai noștri sufletești, pentru darul lor cel sfânt și pentru, cum am zis, evlavie și sublimul chemării lor, trebuie să fie și sunt, la noi, în cea mai mare măsură. Pe lângă aceea, ei au învățături și științele legii, până și cele mai adânci; pentru aceea, ne-om înțelege noi, la întâia adunare a congresului, cam prin câți preoți și prin câți mireni să fie reprezentată comuna noastră eparhială în congrese. Frații noștri Sârbi și Români din Ardeal, Banat și Ungaria au, acum, congrese bisericești, și ei s-au înțeles astfel că, la dânșii, sunt mireni reprezentati cu două, iară preoții cu una din trei părți; anume la Români, care mai departe au ajuns cu sinoadele, adunările eparhiale se compun din 40 de mireni și 20 de preoți, iară Congresul general, din 60 de mireni și 30 de preoți.

La noi încă se vor pune, cum zisei în privința aceasta, preoții și mireni la cale, după dreptate și bună înțelegere, cum se și cade, ca în sfânta biserică toate pe dreptate și cu bună înțelegere să se întocmească. Numai apăs, cu toată tăria, cuvântul **independența** congreselor, aceasta să se caute, de timpuriu, a se asigura, ca să nu fie „cea de pe urmă mai rea decât cea dintâi”.

D-apoi ne spuse cineva că, în Ardeal și Ungaria, la frații noștri Sârbi și Români, de aceea-s reprezentati preoții numai cu una din trei părți, că acolo susține poporul singur bisericile, pe preoți și școlile; aice, la noi, însă poartă cea mai mare parte a cheltuielilor pentru susținerea bisericilor, a preoților și a școlilor Fondul religios, care, cum se zice, nu e adunat și prin ajutorare din partea poporului, ci numai din averile date de ctitorii mănăstirilor și ale episcopiei. De aceea și poporul bisericii noastre, în Bucovina, mireni, adică, să fie nu prin mai mulți deputați reprezentati în congresul bisericesc decât preoțimea.

Ba nu; eu cât știu, dreptatea și independența congreselor fuseră, în Ungaria și Ardeal, scopul unei asemenea compuneri de congrese. Aceasta, cum spusei, însă va urma, la noi, după bună înțelegere și învoire între preoți și mireni. Însă, privitor la susținerea preoților și școlilor, la noi, cu cea mai mare parte din Fondul religios, iară fondul acesta că n-ar fi compus și din contribuțiile poporului, aceasta nu cred să o spună cineva. Pentru că se știe că și poporul nostru, mireni adică, a ajutat mult la adunarea fondului religios, și anume prin zilele de

lucru la preoți, care au fost, până mai în cei ani; apoi, prin „marieși”, care mai sunt încă și astăzi; mai departe, prin locurile sesionale, plătirea funcțiilor și prin contribuiri la facerea bisericilor și școlilor.

D-apoi dăruitorii de averi bisericești, ctitorii, n-au fost și ei, mare parte, mireni?

Nu, ba nu, mă rog.

Dară încă un test întreb. Aud că sunt unii care vor să facă, între noi și între frații ruteni, care-s de o lege cu noi, aici, în Bucovina, oareșicare învrăjbire. Ce să ținem despre aceasta?

Aceia dintre voi, sătenii, care ați fost, astă-vară, la adunarea noastră poporală, la Cernăuți, ați avut prilej a auzi cine și ce fel de dihonii avură să facă, între noi, Românii, și Rutenii, frații și fiii uneia și aceleași mame bisericești. Satana strica și fericirea protopărinților noștri, Adam și Eva, în Rai; tot Satana și aicea-și caută uneltele sale cele veninoase, de a strica pacea și buna trăire a noastră, cu frații Ruteni, cu care noi, pe una și aceeași brazdă trăim și ne hrănim, și în una și aceeași lege sfântă ne închinăm. Nu le-ar plăcea, adică, la mulți, ca să fim noi stăpâni în biserica noastră și peste averea bisericii noastre, după cum ne dete voie bunul nostru Împărat. Căci mulți străini s-au îngrășat din Fondul nostru religionar; și, de aceea, ar vrea unii ca aceia să ne învrăjbească între noi înșine, ca apoi să mai fie cum au fost până acum, ei, stăpâni pe moșia noastră. Dară ați văzut și ați audit, astă-vară, la Cernăuți, și aceea că bieții noștri frați, de pe la Ceremuș și Nistru, măcar că-s niște țărani numai, ca și voi, ei știu bine că, din parte noastră, a Românilor, n-au nici o strâmbătate, că noi nici nu le-am impus și nici nu le impunem limba noastră, în biserică sau școală, și nici n-am cerut, de la dânșii, oareșicare cheltuieli pentru susținerea bisericilor și școlilor noastre. Aceasta frații noștri Ruteni știind, văzurăți cum respingeau toate momirile spre vrajbă și stricarea buneii înțelegeri între noi, din care neînțelegere, între noi, Românii, și Rutenii, nu noi, nici Rutenii, ci, cu bună seamă, numai dușmanii noștri, ai amândurora, ar trage folos. Afara de aceste toate, în biserică nici noi, Românii, nici nimeni cu minte nu amestecă legea cu naționalitatea. În biserică, Românii și Rutenii suntem toți totuna. Fiți sănătoși și, în curând, ne vom mai întâlni și vom mai vorbi despre acestea și altele.

Dar nu ne-ai spus, încă, este ca să avem, dară, congres bisericesc, și cât de degrabă?

Voie, cum v-am zis, acum avem, de la bunul nostru Împărat, din ziua de 4 novembre anul trecut, spre a ne pregăti de congres bisericesc; și despre acea prea înaltă încuviințare a Maiestății Sale Împăratului, pentru ținerea congresului nostru bisericesc, făcu măritul Minister așijderea știință Domnului Prezident al țării noastre, și, în scurt timp, se vor convoca unii bărbați de ai noștri, la Cernăuți, și aceștia se vor sfătui cum și când să se adune adevăratul congres, spre a lua, cât mai curând, organizarea și regularea trebilor noastre bisericești în mână.

Dumnezeu să ajute! O să ajute Dumnezeu! // *Un preot.* (Albina, Anul VI, Nr. 9 și 10, 9-12 faur / 28-31 ianuarie 1871).

□

1873: Din dulcea noastră Bucovina, pironită pe cruce de străini, pentru ca să-i smulgă din piept inima română și să-i răpească și împartă, între sine, prețiosul ei veșmânt, ce se zice „Fond religionar”, din acea dulce, dar nefericită a noastră Bucovina, mereu urmează a ne veni, cu grămada, știrile de supărare și de întristare, una mai amară decât cealaltă. Spațiul

nu ne permise a publica din ele mai îndată, anume cele ce se reduc la numirea noului arhiepiscop și mitropolit; dar nu vom lipsi a le pune, cât de curând, măcar în extras, înaintea ochilor onorabilului public al nostru, și, până atunci, însă, ne ținem de datoria de a anticipa următoarea știre curioasă, ce ni se împărtăși.

Se vorbește, prin mai toate părțile Bucovinei, și se vorbește ca ieșit din curtea episcopală a Cernăuților, ba chiar din gura părintelui Bendella, cum că, în curând, s-ar aștepta, acolo, părintele mitropolit Ivacicovici și cu episcopul Popas, pentru scopul de a consacra pe părintele arhimandrit Bendella – nu mai știm cum să zicem – ca arhiepiscop – oare de ce, căci episcop nici nu este ales, nici numit? Se mai adaugă că învoirea preasfințitului mitropolit Ivacicovici deja s-ar fi câștigat etc., etc.!

Și aceste faime, precum credem, temerare și oarbe, împlu de îngrijorare și indignare toate inimile creștinilor noștri și ale tuturor oamenilor de bine, fiindcă, din partea unor guverne ca cele de astăzi, de ce nu are să se teamă, la ce nu poate să se aștepte omul, iar, de altminteri, și pe părintele mitropolit al nostru, acum, de curând, ca și pe părintele episcop al Caransebeșului, mai de demult, organele de guvernământ îl vestiră lumii ca necondiționat, absolut, întru toate supus voinței și dorinței de sus! Noi mărturisim că, precum bine știm, cum Prea Fericitul, odinioară, arhiepiscop și mitropolit Șaguna, deși prea plecat și fidel guvernelor Maiestății Sale, a avut curajul de a declina de la sine o astfel de insinuare anti-canonice, așa nu ne îndoim că vor declina-o, pe cât li s-ar face atare, și mitropolitul de astăzi al nostru, și episcopul Caransebeșului sau doar al Aradului.

Noi tocmai de aceea nu reprodusesem, aici, bănuielile ce ni se comunicară din Bucovina, pentru cazul contrariu, căci nu aflăm nici o trebuință de ele. Mitropolitul și episcopii noștri știu prea bine că creștinii noștri cei luminați, din Bucovina, astăzi stau în luptă încordată cu străinul, pentru canonicitatea bisericii și ierarhiei lor năpăstuite: cine, deci, în astfel de împrejurări, va putea presupune măcar că chiar capii bisericii noastre române drept-măritoare să se facă mâna infamă, prin care străinul să înfigă cuțitul de moarte în inima bisericii noastre?!

Ar fi mai mult decât criminal, ar fi sacrilegiu a crede, ca și a face una ca aceasta. Ceară mitropolia noastră ceea ce a cerut de repetate ori și Bucovina, la 1862, chiar prin subscrierea părintelui arhimandrit Bendella, împreunarea bisericii ortodoxe din Bucovina cu Ierarhia noastră, și atunci, da, atunci părintele Bendella, împlinindu-se formele canonice, ca sufragane va putea fi consacrat, prin mitropolitul din Sibiu; altfel, cât timp mitropolitul și episcopii noștri țin la lege și vor a fi ținuți în legea și biserica romană ortodoxă din Ungaria și Transilvania (*Albina*, Anul VIII, Nr. 97, duminică 16/28 decembrie 1873)

□

1873: Starea lucrurilor în eparhie și țară. De un timp, încoace, și anume cam de pe atunci, de când, prin proclamarea constituționalismului în Austria, s-a pus soarta popoarelor ei în mâinile acestora, mai nu se aude, de la noi, din Bucovina, alta decât: „rău și iar rău!”; tânguiri și văicăreli, din eparhie și țară. Guvernul și Episcopul Hacman, de tristă memorie, își făcură staționarul obiect al bănuielilor comune; căci drepturile noastre naționale sunt suprimate, ignorate; biserica noastră ortodoxă, atacată și trădată; jur, împrejur, încotro îndreptăm privirea, toate încurcate, toate tot pe dos.

Asta cam toți o văd și simt așa. Noi, Românii ai românei Bucovine, am devenit, în decursul ultimelor decenii, de a nu mai figura ca măcar unul dintre factorii organici, în propria noastră țară, necum ca poporațiunea principală, istorică a Bucovinei! Noi, creștinii ortodocși, mai că nu ne cunoaștem, astăzi, ca atare, din alte semne, decât dinspre bărbile preoților și colacii ce îi aduce poporul ortodox la biserică!

Organele regimului suprem, care dispun de Bucovina și de populațiunea ei, venite sau trimise din țări străine, cu o inimă și plecare străină, față de noi și de țara noastră nu ținură mai nici un cont de speciile însușiri și interese ale Bucovinei, ba nici de respectabilitatea garantiilor și asigurărilor solemne, ce însuși Tronul împărătesc al Austriei le-a dat acestei țări, la primirea ei, de la Turcia, și le repetă, apoi, în mai multe rânduri, cu gura și cu înscrisul, tot așa de solemn.

Episcopul Hacman, iarăși, acest adevărat monstru între Arhipăstorii de suflete creștine, prototipul aroganței și sumeției, modelul despotismului și urii în contra a tot ce îi fu, la propriu, încredințat arhipăstoririi sale celei evanghelice, acesta, spre a-și mulțumi respectivele și cunoscutele sale pasiuni personale, se-nțelege că trebui să înconjure și să nege toate cele, ce biserica ortodoxă le pretinde de la un conducător fidel al său, dar care însă nici într-un chip nu se unesc cu stăpânirea papală sau iezuită, personală și despotică! Și din această parte, deci, bisericească adică, devenirăm, sub un adevărat satrapat, timp de treizeci și opt de ani, nu numai nefăcând nici un progres, amăsurat ortodoxismului și cerințelor timpului, ci, din contra, rămânând mult mai înapoi decât toate celelalte popoare și confesiuni din țară, până și decât Lipovenii și Jidovii!

Acest, cum ziserăm, monstru de Arhiereu „ortodox”, sau că e adevărat ce se susține, fiind el, în viață, și astăzi se vorbește în gura mare, cum că, adică, ar fi dat, încă în anul 1851, la Viena, cuvântul că numai să se sfârșească preoții cei bătrâni din Eparhie, care țin încă țeapăn la ortodoxism, apoi va trăda dieceza la „uniți”, sau că, din înăscuta-i ură către tot ce e, dinspre o parte, românesc, dinspre alta, constituțional și liberal, urgisea și împiedica orice pași, ba măcar simptome, țintitoare la o întărire pe lângă sine, și a eparhiei în și prin sine însuși, la congresualitate și sinodalitate; adică suprima orice dorință a credincioșilor ortodocși din Bucovina, spre o viață bisericească adevărat ortodoxă, spre o solidaritate concordială și frățescă între cler și mireni, între Românii și Rutenii din eparhie. Cu un cuvânt, Hacman nu vroia, nicicând, alta, decât să domnească peste un cadavru fără viață, voie și libertate.

Spre acest scop, deci, el se alie cu toți aceia care, vroind și ei a-și realiza plăceri de domnire discreționară în Bucovina, nu ar fi dorit nici ei, din parte-și, să vadă deșteptarea conștiinței bisericești și naționale a Românilor și, respectiv, a ortodocșilor din această țară. Încotro, așadar, fără a se putea altfel, trebuia să ducă o astfel de alianță bilaterală diavolească pe o turma pașnică, atacată din două părți convergente, ușor se poate înțelege; și e și așa, căci, astăzi, după moartea Episcopului Hacman, populațiunea autohtonă a Bucovinei se vede copleșită, cât mai amar, în toată privința; ea, astăzi, se vede fără drepturi și fără de libertate competentă în biserică, fără drepturi și libertate competentă în țară; cu alte cuvinte, populațiunea moșneană a Bucovinei e, astăzi, o faptică, dar tristă amintire pentru inamicii săi. Bucovina e un „Bärenland”, în care autohtonii săi joacă după cum le zice „sivara de nkri”, în interesele particulare și străine, și apoi, din când, în când, ca variațiune mai sârbească, la „alegeri”, și ca „Stimmvich”, adică ca dobitoace ascultătoare la porunca „ursarilor”.

Plângerile, deci, și tânguiriile, ce răsună din această țară, prin diferitele ziare independente, foarte mult și prin stimata „Albina”, acele plângeri și tânguiri sunt juste și întemeiate; totuși, eu nu-mi aduc aminte să fi cetit, cândva, undeva, că numai guvernul și Episcopul Hacman sunt toată vina stării noastre celei ticăloase, în care am devenit, sau mai este și altcineva, care le-a dat impulsul și le-a nutrit și mărit curajul de a fi Hacman și guvernul așa cum fuseră, și că doar acel altcineva ar fi chiar în sânul și în mijlocul nostru propriu ori că, din altă parte, a noastră, am fi întrebuițat noi totul, spre a înlătura și stârpi acel îndemn și nutriment, și acea încurajare a despotismului și a brutalismului hacmanian și al celor din tabăra impilatorilor noștri.

Repet că nu-mi aduc aminte să fi cetit, în oareșcare ziar, și de acestea; și totuși, e așa: nu numai singur Episcopul Hacman, și nu numai singur guvernul duc întreaga vină a decăderii și a copleșirii noastre celei de toată mâna în această țară, ci mai este cineva, care i-a ajutat la

aceasta. Noi înșine n-am făcut, din altă parte, tot ce ne îngăduie legile și puterile, spre a stârpi apucăturile și izbirile oferite, subvenționate și nutrite chiar și din sânul nostru propriu, în contra-ne, în Eparhie și în țară.

Cauza pentru care nu descoperiră, până acum, corespondenții diferitelor ziare, între care și prețuita „Albina”, întreaga obiectivitate a adevărului, de ce situațiunea noastră faptică, atât în biserică, cât și în țară e de tot rea, căci drepturile noastre respective sunt călcate și suspendate de pasiuni individuale ori de tendințe noi neamice, din partea coteriilor pribegite și adăpostite în Bucovina; acea cauză pare-mi-se a fi dublă, și adică, una, care o au corespondenții de lege și naționalitate cu noi străină pentru sine; și alta, care li se pare corespondenților de lege și naționalitatea noastră a o băga în seamă pentru noi înșine. Noi, poporatiunea autohtonă a Bucovinei, socotirăm, adică, a arăta și a dovedi, până la ultimele extreme, considerațiunea cruțătoare, înăscută Românului, către o clasă întreagă a comunității noastre indigene, din această țară, care clasă sau factor social, vrând noi a descoperi întregul adevăr al jignirilor și suprimărilor noastre, în cele ce ne competează, legalmente, în biserică și țară; ar trebui să devină compromisă și vestită în largul lumii că „o slugă rea și vicleană”, care nu „unul”, ci „cinci talanți”, primiți de la Dumnezeu, prin devotamentul părinților săi către biserică, patrie și națiunea noastră, și parte, apoi, și prin contribuirea materială din partea Fondului bisericesc și național, fiind această clasă acel factor social, susținut, și acum încă, de acest fond și cu dinarii poporului; i-au „îngropat” sau, cel puțin, îi îngroapă, spre negloria lui Dumnezeu și dauna, umilirea, ba chiar și trădarea și sugrumarea bisericii și națiunii sale.

Corespondenții străini de lege și naționalitatea noastră de aceea nu descoperă întreaga goliciune a adevărului, de ce noi suntem, în patria și în biserica noastră, păcăliți și copleşți în tot felul, ce nu mai place unor indivizi sau coteriei venetice: pentru că chiar această trădare a noastră o astfel de anapodă a cursului lucrurilor, la noi, față cu drepturile cele mai vii și mai eclatante, ce le avem, pe pământul și în biserica noastră, lor și coteriilor lor le place și le convine; prin urmare, ei, văzându-le, la noi, „in floribus”, nu mai zic, în inima lor, alta, decât: „Dă, Doamne, tot numai așa!”; și, în curând, nu mai e vorba de românism și de ortodoxism, în Bucovina.

Iată de ce, așadar, după vorba „cui ți-e slujirea, acelaia ți-e și mulțumirea”, gazetele evreo-nemțești glorificară pe Hacman și consortii săi până la cer, iar pe noi, Români, și, în comun, ortodocșii conștiincioși ai Bucovinei, ne cleveteau în tot timpul și ne imputară cele mai pocite și mai neloiale intențiuni!

Și, acum, să constatăm, cu puține cuvinte, starea noastră actuală, ca a poporului pământean și moșnean al Bucovinei, și ca a creștinilor ortodocși din această eparhie, care stare actuală e, ce e drept, în mare parte ereditatea Episcopului Hacman, uneltită și cârpăcită, în alianță cu unii, care, în despotismul lor personal, dinspre o parte, iar dinspre alta, în apucăturile lui față cu realitatea și cu sfințenia drepturilor noastre naționale, bisericești și patriotice, își aflară numai nutriment și ocaziune binevenită pentru realizarea planurilor și a intențiunilor lor cele particulare, „ne-române și ne-ortodoxe”. Vom vedea, apoi, și întreaga cauză, care, relativ la sprijinit și la încurajat pe Hacman și pe famulii și consortii săi, întru uneltirea și cârpăcirea actualei noastre situațiuni; și, în fine, vedea-vom și consecințele situațiunii noastre celei de față, la care, prin logica necesității, trebuie și încă va mai și trebui să vină; sau, cu alte cuvinte, spre care scop Hacman et consortes, la propriu, prin manevrele lor, au tins, și alții, din păcate, parte pozitivă și parte negativă, l-au sprijinit și ajutat.

E constatat și recunoscut, în comun, că gloria lui Dumnezeu și evoluția omenirii se aspiră și realizează în secolul prezent, prin mijlocul și semnul naționalității. Naționalitatea e, astăzi, parola de a-și ferici tot insul familia, individualitatea națiunii sale, spre a ajunge, apoi, prin fericirea acesteia, la fericirea universală a omenirii. Naționalitatea e, astăzi, „signum, in quo vinces”, „lumea” și „întunericul”, spre a răzbi la cer, la „lumina adevărului, dreptății și mântuirii eterne”.

Aceasta, cum zisei, e constatată și recunoscută, astăzi, în comun, de toți aceia care trăiesc măcar numai ceva-și sufletește, și nu ca animalele, numai trupește. Prin urmare, și toți inteligenții noștri, iubindu-și și onorându-și ca atare neamul, naționalitatea și pământul lor, în care ei, sub semnul respectivei lor naționalități, s-au născut și trăiesc; cunosc istoria patriei și a națiunii lor, pe temeiul cărei istorii, dumnealor, inteligenții noștri naționali, știu că Bucovina, mai întâi, e un pământ exclusiv românesc. Știu, apoi, că capitulațiunile, încheiate între statul Moldovei, a cărui parte întregitoare și Bucovina a fost, și între Poarta otomană, n-au cedat nimic din suveranitatea Moldovei, în favorul Turciei, afară de peșcheșul ce s-a obligat Moldova de a-l plăti Turciei, și aceasta tocmai pentru respectarea suveranității și pentru garantarea și scutirea integrității sale teritoriale, din partea Turciei; se află, apoi, acolo, în istoria patriei noastre și aceea că atributele de suveranitate și de întregitate teritorială ale Principatului Moldovei nu se garantează, din partea Porții otomane, numai pentru un timp anumit, ci pentru totdeauna. Pe această bază de drept intrenațional, deci, cedându-se Bucovina sceptorului Austriei, acest imperiu și din parte-și acorda Bucovinei „status quo”-ul drepturilor și specificităților sale religioase și naționale, juridice și administrative, precum le avu ea aceste drepturi, mai înainte, ca parte organică și întregitoare a Moldovei.

Această considerațiune umană și justă o și arată Tronul Austriei, către Bucovina (numai nu și alții, mai mici decât Tronul Împărătesc), daclarând-o Împăratul Leopoldu II, prin patenta Sa din 19 septembrie 1790, și anume „pentru că Bucovina e o provincie cu religie, limbă, obiceiuri și datini deosebite de alte țări vecine”, ca provincie „autonomă, sub numele ei propriu”; iar în timpurile mai recente, repetând acea declarațiune de autonomie politică și administrativă a Bucovinei, și M. S. Împăratulu de acum, Francisc Iosif I, și anume prin rezoluțiunea Sa din 26 august și prin diploma-Și din 6 decembrie 1861, tot acele cauze ale diferenței limbii, datinilor și obiceiurilor Bucovinei, față de vecina Galiție, le numește ca temei pentru dezmembrarea de Galiția și rămânerea Bucovinei „pentru totdeauna, ca țară de sine stătătoare”.

Ei bine, pe când noi vedem raportul actual al Moldovei cu Turcia, protecția sa cea contractuală, că ea, adică, libera destinare socială, juridică, bisericească și națională a populațiunii indigene din Moldova nu o conturbă, nu o împiedică și nu o influențează în nici o privință: cine mai poate trage la îndoială că și coroana Austriei, nu doar cutăror fracțiuni de populațiune, venite și adăpostite, în timpurile mai noi, în Bucovina, și nu de dragul acestor fracțiuni au dat Bucovinei autonomia politică și administrativă, cu propria sa dietă legislativă, ci pentru și-n favoarea populațiunii istorice a Bucovinei, care ca „diferită de limbă, religie și datinile Galiției”, cu bună seamă nu e și nu poate fi alta, decât numai cea română, care e, totodată, și proprie autohtonă a Moldovei și a Bucovinei.

Ne-am afla, deci, aici, veniți la finalul constatării dreptului nostru istoric și natural, ca Români ce suntem, în parlamentul nostru, așijderea român, al Bucovinei; a dreptului întâi, acordat Bucovinei, la cedarea ei, Sceptorului Austriei, prin proclamațiunea „statului quo”; și al doilea, recunoscut și exprimat, destul de clar, prin patente supreme împărătești, că noi, populațiunea română istorică a acestei țări, avem dreptul inalienabil și inatacabil de a ne păstra și dezvolta însușirile noastre naționale, administrative și confesionale, „diferite de cele ale Galiției”, liber, după caracterul și trebuințele acelor însușiri.

Cu privire, deci, la această bază de drept, de nimeni tăgăduită, numai nebunii ori răutăcioșii pot să ne înfrunte, că noi, aceștia prezenți, inventăm pretenții de autonomie faptică și vie a țării și a bisericii noastre, față cu celelalte provincii ale Austriei.

Să vedem, însă, acum, de se împiedică și se îngustează, în ceva, aceste ale noastre drepturi și libertăți naturale, istorice și acordate de Tronulu Austriei, prin legile comune și fundamentale ale acestei împărății, în care actualmente ne aflăm.

Articolul XIX al acestor legi sună: „Toate popoarele statului sunt egal îndreptățite, și fiecare popor are dreptul neatacabil de a-și conserva și cultiva naționalitatea și limba sa”.

Egala îndreptățire a tuturor limbilor, uzitate în țară, se recunoaște de stat, în capitolul „oficiul și viața publică” ș. a. Iar Articolul XV, tot al acestor legi fundamentale de stat, zice: „Fiecare biserică și comunitate religioasă, recunoscută în stat, are dreptul exercitării comune și publice a religiei sale, ordonează și administrează afacerile sale cele interne, singură; rămâne în stăpânirea și uzual institutelor, fondurilor și fundațiilor sale, menite pentru scopurile cultului, învățământului și filantropiei, și subordonează fiecare biserică, ca și oricare societate, legilor comune ale statului”.

Iată, dară, că nici legile cele fundamentale de stat ale Austriei, și anume cele mai noi, din 21 decembrie 1867, nu ne neagă, nici alterează drepturile noastre, ale populației române, cele naturale și istorice în Bucovina!

Care, însă, din aceste drepturi le avem noi, astăzi, și în fapt, în propria noastră țară? Nici unul? Și cu aceasta, și cu atâta am semnificat și constatat întreaga noastră situațiune de față, relativ și cea viitoare.

Acum să cercetăm cine și ce e cauza întreagă a acestei situațiuni a noastre, față cu niște drepturi atât de multe, serioase și eclatante, ce ni se cuvin, așijderea atât de anormale în întreaga Cislaitania? Oare episcopul Hacman, numai cu aliații săi, din tabăra guvernamentală și străină, singuri sunt acea cauză ori și mai încă cineva?

E știut că constituționalismul bisericii noastre, măcar că el nu e după conceputul real și dogmatic al ortodoxiei creștinești, care e biserica noastră, nu e, zic, acel constituționalism, la noi, numai facultativ sau dependent numai de la arbitrarul Episcopilor ori și al clerului și credincioșilor, ci imperativ și nici sub un pretext disputabil: totuși, aici, la noi, în Bucovina, ca și-n unele alte locuri, parte din cauza egoismului personal al Episcopilor, parte din cauza principiilor guvernamentale ale statelor politice respective, fu acest constituționalism al bisericii noastre abuziv surprins.

De la anul 1848, încoace, însă, s-a re-încuviințat, din partea statului, formal, întreaga libertate a bisericii noastre în Bucovina, și aceasta nu numai prin legi generale și comune, ci chiar și prin declarațiuni speciale ale Maiestății Sale Împăratului și ale guvernului său ministerial. Ni s-a dat, adică, voia liberă de a ține sinoade și congrese eparhiale, și, prin acestea, a ne regula și organiza toate afacerile noastre bisericesti, ierarhice și diecezane, după postulatele bisericii, ale progresului și trebuințelor noastre. Însă cinicele și hegemonicele pasiuni ale lui Hacman, pe de o parte, iar pe de alta, temerea, doară nu neîntemeiată, de congrese și sinoade, temerea să nu o pățească cu privire la grava-i culpabilitate față de biserică și de eparhie, ca și la 1848, când numai o simplă adunare de preoți, pe temeiul acelei culpabilități a aceluia, decretase, în optima forma „consilium abeundi”, aduseră cu sine, că el până la moarte-și se opuse, din toate răspunderile convocării unui congres diecezan sau măcar unui sinod clerical. Fiindcă autonomia bisericii noastre nu s-ar putea nici efectua, nici cugeta fără de sinoade preoțești și mai puțin fără de congrese eparhiale, iată secretul pentru care acest episcop atât de mult și, precum se afirma, până și cu sume mari și prin cele mai nedemne denunțări ale eparhiștilor săi, se opuse autonomiei celei atât de cu urgență trebuincioasă a propriei sale biserici!

Să mai înșirăm, dară, încă o dată, cea ce se știa deja, din colonele acestui ziar; să mai rememorăm, zic, tot felul de anomalii, apucături și abuzuri, ce se comit la noi, în administrarea averii bisericesti, în administrarea eparhiei, și anume în darea parohiilor, protopopiatelor și altor posturi spirituale, în tratarea, pe de o parte, cea disprețuitoare și neomenoasă a adevăratelor merite, ale adevăratei demnități intelectuale și morale, iar pe de alta, premiarea și preferarea servilismului ordinar și a sicofantismului vulgar; să mai constatăm încă o dată și neîncrederea comună, neîmpăcarea și nemulțumirea universală, în dieceză, ori să spunem numai atâta, că străinii se bucură și râd de marea dezordine și discordie ce domnesc în eparhie, între factorii ei, și de completa ne-legalitate, căreia îi sunt expuse toate afacerile și interesele ortodocșilor în Bucovina; pe când poporul nostru, auzind și văzând deja

și el cum merg, la noi, lucrurile bisericești și preoțești, clatină din cap și-și face comentariile sale, nu favorabile ordinii sociale și morale de astăzi!

Dar nici nu se poate altfel. Episcopul Hacman a fost unu despot și încă un despot brutal; e, apoi, doar știut și recunoscut că despoții, în genere, urăsc și urgisesc chiar oamenii și omenimea: cu atât mai mult și mai aprig, deci, insultă și prigonesc meritele și demnitățile umane, resping, de la ei și afurisesc adevărul și libertatea, progresul și lumina. Așa, în consecință, cu atari plecări și manevre ale Episcopului Hacman, ne e, deci, și starea noastră, în privința bisericească, în Bucovina, ne-având noi autonomia față de instituțiuni și de statul organic, ca și frații noștri coreligionari din Transilvania și Ungaria, cu congrese bisericești naționale și cu sinoade diecezane, legal autorizate. Autonomia, și încă absolută și discreționară, o avu, la noi, numai Hacman, pentru sine, iar noi eram și suntem, cum am zis, la locul său, fără de nici unu scut și fără de nici o legalitate, „paria” în statul cel bisericesc, ca și în cel politic!

Să vedem, acum, în scurt, și cele naționale. Am amintit că drepturile practice, ce le are, pe temeiul convențiunilor internaționale cu Poarta otomană, până și astăzi, Moldova față de Turcia, prin consecința juridică și naturală, ar fi să le aibă și Bucovina, față cu Austria și, încă cu atât mai mult, cu cât Coroana și Dinastia Austriei trec de umane și juste, iar statul trece de civilizată, pe când Turcia se zice păgână și barbară!

Această aserțiune a noastră, că și Bucovina ar avea să se bucure de drepturile practice, ce le are și le exercită, astăzi, Moldova, față cu Turcia, pe care-l afirmă istoria, tratatele și, pe lângă garantatul „status quo” al Bucovinei, la primirea ei sub Sceptrul Austriei, încă și specialele rezoluții și declarații, din partea umanilor, generoșilor și juștilor Împărați ai acestui imperiu.

În Moldova, însă, nu vedem, astăzi, limba țării, prin coterii turcești, scoasă, din oficiu, din școală și din viața publică, în Moldova nu vedem oficiali străini de lege, de inimă și de naționalitate, trimiși de vizirii turcești în țară, suprimând ori înconjurând pe cei pământeni până și în acele posturi, unde se cere numai decât a ști limba, însușirile și datinile poporului indigen; în Moldova, pe lângă mai multe altele, în fine, nu vedem clicile și jurnalele oficioase să înjure și să insulte pe bărbații națiunii indigene moldave și pe națiunea însăși, în cel mai nerușinat mod, pentru că aceia și aceasta nu vor să abdice de la drepturile, reminiscențele și însușirile lor cele mai prețioase și mai sfinte, bisericești și naționale, pe pământul propriu, spre favorul turcilor. Și dacă este ca să mai adăugăm încă măcar una din cele multe, apoi, în Moldova, nu vedem nici școli înființate și susținute din fonduri bisericești și naționale autohtone, să fie ele în mâna turcilor, comandate după placul și tendința lor, cea turcizatoare sau extirpatoare. Cu un cuvânt: în Moldova se respectă cuvântul Tronului, pe de o parte, iar pe de alta, drepturile firii și istorice-naționale ale populațiunii.

La noi, e, în toate aceste privințe, contrariul.

Noi, cei autohtoni, tindem a respecta, cu cea mai scrupuloasă loialitate, cuvintele Împărătești, declarațiunile Tronului și legile fundamentale de stat, pe de o parte, iar pe de alta, a ne conserva însușirile și individualitatea noastră religioasă și națională; suntem, însă, pentru aceea, ținuți și denunțați de răi, de feudali, de daco-romani, separatiști, ultraiști și câte toate de acestea! Iar veniții la ospitalitatea țării, jidano-, „alserbachiani” și cine mai știe care, vor să treacă aici, în „Bärenland”-ulu Bucovinei, pentru că năzuiesc să ne aducă, cât mai curând, pauperismul și clotismul național și material, în interesul lor particular, de magiștri cultivatori și civilizatori ai noștri, spre Orient!

După expunerea tuturor acestora, să ne punem, acum, și întrebarea, la care am îndegetat în primul articol: poate, oare să fie cauza unei atari degradări a noastre, în eparhia și țara Bucovinei, numai răposatul Episcop Hacman și cu aliații săi, din tabăra guvernamentală? Nu, absolut, nu, ci noi, biserica și națiunea română, noi, comunitatea bisericească și națională

din țară, noi încă am contribuit cu o mare și decisivă parte la această a noastră degradare și umilire.

Iată cum!

Chiar am cetit, în numărul 79 al acestui prețuit ziar, memorabilele cuvinte de aur, exprimate despre restriștile unor frați ai noștri naționali din alte părți, și adică „Cine e vina atât a orbiei și rătăcirilor, cât și, apoi, a furiei și izbânzii sălbatice a poporului? Nimeni altul, decât inteligența cea nepăsătoare sau perfidia din sânul său, care nu-și face datoria de a-l lumina și orienta, pururi, de timpuriu”.

Aceste cuvinte, fiecare, pentru sine, un adevăr grav și sfânt, vroind noi a arăta întreaga cauză a împilării noastre celei de toată mâna, în propria-ne patrie, ne sunt scoase drept din inima noastră. Pe un Hacman, căci dânsul a putut a se răsfața, prin 38 de ani, în pasiunile sale cele mai discreționare și spurcate, numai noi l-am tolerat, sprijinit și încurajat, și anume prin lașitatea și supunerea oarbă a noastră, uitându-ne, cu totul, de cele ce ne sunt datoria noastră către biserică și națiune. Pe cei aliați ai lui Hacman, căci ei avură aroganța de a face din o țară româna un pașalâc pentru un domeniu de clici și de coterii străine într-însa, așijderea noi i-am ajutorat, tot prin neglijarea datoriei noastre față de pământul, populațiunea și drepturile ce ni cuvin. Iar sub acest „noi” înțeleg inteligența noastră, sufletul poporului.

Mă grăbesc a detalia că inteligența noastră patriotică și națională se compune din inteligența laică și clericală. Inteligența laică, care constă din vreo 40-50 de proprietari mari și cam tot pe atâția amployați publici și profesori de școli superioare, gimnazii, adică, școli reale și preparandiale, căci pe învățătorii școlilor populare, cam 120 la număr, ca supuși, până mai ieri, sub consistoriu și cler, trebuie să-i ținem ca foști dependenți de aceștia, inteligența laică, zic, afară de prea puține excepții, a fost, trebuie să mărturisim, în privința bisericească și națională, pururea la înălțimea misiunii sale.

Această parte a inteligenței noastre luptă, de la anul 1848, încoace, și pentru autonomia politică a țării, și pentru autonomia bisericii, cu toate consecințele cele naturale și legale ale ambelor acestor autonomii, și, numai în timpurile acestea mai ultime, ale ministerului actual, sub care se terorizează tot ce palpită anti-centralizator și ne-german, cad acele puține, prea dureroase excepții contrarii, și acestea mai mult în ansamblul oficialilor publici, prin urmare și în multe privințe dependenți de guvern.

Petițiuni, deputațiuni și alte năzuințe favorabile bisericii și naționalității populațiunii noastre ortodoxe și autohtone din Bucovina, au avut, pururi, inițiativa lor din sânul și partea inteligenței laice și, în special, din cea a puținilor proprietari mari, cărora, apoi, ceilalți, însă tot de categorie laică, fără preget li se asociază.

Dară inteligența clericală, acei adică vreo 260 de preoți și, cu învățătorii, cei vreo 120, foști sub mâna lor; dintre toți aceștia, numai excepțiile sunt laudabile și cu deplină recunoștință distinctive; durere, însă, și încă durerea cea mai mare: nu și pluralitatea.

Pluralitatea clerului nu numai că, afară de anul 1848, când, pentru abaterile lui Hacman de la drepturile și marginile sale episcopale și ortodoxe, îi decretase depărtarea lui, din scaunul episcopal, s-a arătat, pururi, nepăsătoare de interesele sfintei ortodoxii, ale comunității noastre diecezane și ale deșteptării, „luminării și orientării” patriotice și naționale a poporului, pe care clerul îl conduce nemijlocit, ci ca susținând, chiar activ, volnicele Episcopului Hacman și sprijinind, prin cuvânt, adrese și fapte, tendințele lui cele măgulitoare numai orgoliului său, egoist de trufie și hegemonizare și a bisericii, și a diecezanilor, a contrariat încă, slăbit și frustrat, stăruințele inteligenței laice, întreprinse întru binele bisericii și diecezei, întru binele, chiar și al clerului și al poporului nostru întreg.

Dovezi despre aceasta avem destule la mână și le și vede țara întreagă, la toată ocaziunea. Astă aparițiune e foarte tristă și deprimantă pentru noi, și dacă ni s-ar spune că terorismul Hacmanian a silit pe cler să urmeze numai așa, și nu altfel; apoi, noi, din parte-ne, vom răspunde că acea scuză e numai o frază îndătinată, seacă și goală, deoarece fiecăruia din

clerul nostru, altminteri luminat, biserica și poporul sunt mai presus, decât un individ, fie el și Episcop; știe apoi fiecare din cler că, în puterea conceputului dogmatic și real al sfintei ortodoxii, stăruințele confrăților și coreligionarilor laici din această țară fuseră îndreptățite și juste, ca și cele ale nemuritorului Episcop și Mitropolit, de una și aceeași religie cu noi, Șaguna, împreună cu ceilalți creștini ai săi, din Ungaria, Banat și Transilvania, așijderea, de una și aceeași religie cu noi, care, astăzi, în urma acelor ale lor stăruințe și năzuințe legale, au cele mai bune și mai avantajoase instituțiuni și drepturi și cea mai frumoasă ordine legală, sancționată chiar și de Maiestatea Sa Împăratul, în biserica și diecezele lor; și, în fine, știa fiecare din clerul nostru că și aici, la noi, în Bucovina, argumentele favorizatoare clerului și credincioșilor ortodocși fuseră toate, în partea noastră, pentru emanciparea, pe de o parte, de influențe străine în biserică și dieceză, iar pe de alta, de hegemonia, așijderea străină și abuzivă, a Episcopului Hacman.

Peste toate acestea, știe fiecare din clerul nostru și aceea că, deși pe unul, doi dintre preoți ar fi putut poate Episcopul Hacman să-i sugrume; nu însă pe majoritatea preoțimii, și nici pe acei unul, doi din preoți, atuncea când s-ar fi fost angajat această majoritate a clerului pentru dâșii, la mâna legilor bisericești și lumești, pe care, cu bună seamă, le-ar fi aflat de partea lor; căci, cu durere, este știut și constatat că Andrievici-Morariu și Zurcanovici n-ar fi fost căzut victimele urii personale a Episcopului Hacman și a secretarului său neamțo-catolic, pentru cauza că nu voiau să fie unelte oarbe și servile ale alianței episcopo-secretariale, dacă nu i-ar fi fost părăsit clerul, spre bucuria numai a geloșilor binelui nostru comun; dară, cu bună seamă, spre adevărata părere de rău și spre umilirea clerului și a diecezei întregi.

Așadar, n-ar fi scuzarea aceea întemeiată, că terorismului Episcopului Hacman, clerul nu se putea împotrivi; și din această cauză, poftele lui personale se practică și realizează, în contra postulatelor și dorințelor clerului și diecezei, ba chiar și în contra prea grațioaselor declarațiuni împărătești și ale apreciatelor legi fundamentale de stat.

Vine, acum, a considera că clerul, majoritatea inteligenței noastre patriotice și naționale comune, formează o parte organică a acestui corp comun și factor hotărâtor al întregii noastre poporațiuni indigene. Lăsând, deci, majoritatea aceasta a inteligenței noastre, clerul adică, pe minoritatea laică singură ori chiar și împotrivindu-i-se acesteia, în năzuințele și acțiunile ei cele bisericești, patriotice și naționale, ar fi de prisos să mai spunem că, tot așa cum rămaseră, până acum, la pământ toate interesele culturale și progresiste bisericești, în Bucovina, așa trebuie să rămână și interesele patriotice, politice, sociale și naționale, abia numai la începutul intențiunilor lor celor bune.

Ajungând a fini, să mai reflectăm oare la urmările cele logice și naturale ale unei atari „neglijări” din partea majorității inteligenței noastre, a clerului, care urmări trebuie să vină, și și apărură deja în comunitatea noastră confesională și și indigenă din Bucovina? Și oare, venind și progresând, după natura fundamentului și lucrului, venind și progresând, zic, acele urmări ale etatismului, de toată mâna, a poporațiunii noastre, cum și care vor fi dimensiunile lui, și pe cine oare va cade responsabilitatea-i?!

„Cine oare va fi vina, atât a orbiei și rătăcirilor, cât și a furiei și izbânzii sălbatice a poporului?! Să cugetăm un pic! (*Albina*, Anul VIII, Nr. 81, 82 și 83, duminică 21.10 / 2.11, joi 25.10 / 6.11, duminică 28.10 / 9.11.1873).

□

1874, septembrie nou 28: „Bucovina, după ce se uni cu sceptrul Nostru, se puse, mai întâi, sub administrațiune militară, apoi se uni cu Galiția. Rezultând, însă, din experiența câștigată, că diferența limbii, a datinilor și uzurilor, nu fac dorită o contopire cu Galiția, de aceea am ridicat Bucovina, în anul 1848, la rang de Ducat și i-am dat autonomia administrativă”.

Acestea sunt cuvintele proprii ale Diplomei Împărătești, din 9 decembrie 1862, prin care, proclamându-se și stabilindu-se autonomia politică și administrativă a țării noastre, i se dete ei, pe lângă o ocârmuire administrativă proprie, adică independentă de Galiția, ci numai de a dreptul de Ia Viena, și o dietă autonomă, o marcă proprie de Ducat, marca istorică a Bucovinei, Bourul, cu însemnele și emblemele ducale.

Cine nu vede și nu cunoaște, din sus citatele cuvinte Împărătești, rostite în modul cel mai solemn, de pe însuși excelsul Tron al Austriei, că motivele ce înduplecară grația Împărătească pentru de a împărtăși Bucovinei autonomia ei proprie, fuseră considerațiunile cele mai juste și umane ale însușirilor naționale și religioase ale populațiunii istorice din țară, ale populațiunii române, ca a unicei în țară „diferită cu limba, datinile și uzurile de mărghinașa Galiția” și, ca urmarea cea mai logică, și intențiile cele grațioase ale Majestății Sale Împăratul Francisc Iosif I, cuprinse în darea acestei autonomii, așijderea nu putea să fie altceva, decât considerațiunea dorinței și necesității naturale, de a dezvolta și progresa elementul român al Bucovinei, întru însușirile sale tradiționale, religioase, adică, și naționale.

Cum că aceasta așa și numai așa este, iar nu altfel, nu poate nici să fie tras la îndoială de cineva; căci știe-se de lumea toată, cum că caracterul original și faptic al țării Bucovina e unu caracter român, fiind Bucovina, așa zicând, mai numai ieri-alaltăieri dezlipită de româna Moldova, a cărei parte de stat, organic întregitoare era. Însă, spre a constata și noi, aici, cum că adevărul acesta al caracterului prin excelență român al Bucovinei fu, și în timpurile cele mai recente, chiar și de însuși excelsul Tronul Austriei recunoscut și garantat formal, citărăm, mai sus, cuvintele „Diplomei Împărătești”, din 1862, si-apoi mai induceam încă două momente, până la super afirmația adevăritoare că ultimul și cel mai profund enunț asupra Bucovinei, din partea supremei instanțe a imperiului Austriei, fu în sensul și interesul unei Bucovine ca țară istorică și faptică română.

Unul din acele momente, că toate stăruințele mâncate din partea populațiunii autohtone a Bucovinei și sprijinite si din partea celor mai eminenti bărbați din alte elemente ale acestei țări, întru de a câștiga Bucovinei autonomia politică, a fost bazat pe caracterul genuin istoric și faptic român al Bucovinei; prin urmare, și pe postulatele imperioase, ce le reclamă interesele naționale ale unei populațiuni, care dă țării acel caracter istoric și faptic român. Al doilea moment e că Majestatea Sa Împăratul Francisc Iosif I a și avut părinteasca grație a aprețui acea bază a caracterului român al Bucovinei ca de unică competență unic îndreptățită, precum s-a spus aceasta prin preainaltul îndemn de a da acestei țări autonomia cerută, cu marca națională originală. Iată ce mai cuprinde menționata Diplomă Împărătească din 1862, cum ea face istoricul pe care se fundează sus citatele cuvinte proclamatoare de autonomie a Bucovinei:

„Țara aceasta (Bucovina), locuită, la început de Daci, apoi împoporată de colonii lui Traian, pe timpurile năvălirii popoarelor, fu cercată de Goți, Gepizi, Huni, Avari, Unguri, Tătari și alte seminții, care lăsară după sine numai urme de grozăvii și pustiiri. În atari împrejurări grele, ce ținură mai la o mie de ani, poporul pământean fu oprit, în calea sa către trepte mai nalte de cultură, și trebuia să fie mulțumit a-și scuti viața, datinile și limba, fugind în întunericul pădurilor, după ce, cu armele în mână, nu mai putea lupta în contra barbarilor năvălitori. Numai după ce, în urma împreunării întru un stat a singuratecelor ținuturi, foste de-abia legate, prin Principele Dragoș, puterea populațiunii, prin apărarea de popoarele vecine, crescuse în câțva, și ajunse statul acesta, sub Eroul Ștefan cel Mare, o glorie măreață, prin învingerile lui cele strălucite asupra inamicilor creștinătății și ai civilizațiunii, de care vorbesc, până în ziua de astăzi, numeroasele biserici și mănăstiri: Putna, Volovățul, Bădeuțul, Suceava (ruptură în pagină – n. n.) și altele mai multe”.

Dumnezeu, aşadar, a voit ca Bucovina să fie moşia elementului român, şi populaţiunea ei, cea autohtonă şi istorică, ce secole întregi şi-a apărat acest al său „talant”, primit de la Dumnezeu, cu armele în mână şi cu sângele său, în contra atâtor seminţii barbare; acea populaţiune a Bucovinei, numerică şi posesualmente precumpănitoare, simte, şi astăzi româneşte; căci sânge de Roman curge în vinele ei! Lumea o ştie aceasta şi Tronul Împărătesc al Austriei constată, cum văzurăm, şi recunoaşte aceasta, chiar şi în zilele de astăzi, după ce, adică, se aduseră, prin imigraţii, populaţiunii moşnene mai alte fragmente de popoare străine; şi, recunoscând Împărăţia Austriei caracterul poporaţional al Bucovinei de unu caracter tradiţional şi faptic român, arată, prin aceasta, cu bună seamă, cum ziserăm mai sus, şi părinteasca bunăvoinţă şi graţioasa intenţie ca această populaţiune istorică română a Bucovinei să-şi afle, să-şi aibă, şi sub auspiciile umanului sceptru austriac, naturala şi cuvenita respectare, întru realizarea şi dezvoltarea sa culturală şi naţională, ca să nu devină „contopită” cu alte elemente; se înţelege de la sine că aceasta, cu atât mai puţin, cu cât sceptra Austriei e mult mai blând şi mai just, decât al Turciei, sub al cărei protectorat a fost Bucovina mai înainte, iar despre alta, căci Bucovina nu e luată „cu foc şi cu sabie”, ci în modul cel mai pacifist sub soare.

Prin acestea, până acum zise, vrurăm să introducem vorba despre un incident care e, astăzi, la noi, cum se zice, chestiunea la zi, şi care, pe lângă aceea că atinge cele mai simţitoare corzi ale inimii noastre patriotice şi naţionale, mai face pe fiecare şi neromân, dar bine cugetător a sta la gânduri şi a judeca ce înţeles şi ce valoare morală au, în gura fanfaroniştilor de „fideli ai constituţiunii”, cuvintele „loialitate”, „onestitate”, „devotament”, „supunere şi credinţă către Tron, Monarh” etc., cu care cuvinte flutură şi aruncă acei berbanţi prin toate părţile, când e ca să-şi realizeze ei nişte scopuri ale lor egoiste sau de clică, faţă cu populaţiunea autohtonă bucovineană. Se împărţi, adică, în zilele trecute, prin întreaga ţară, la noi, următoarea hârtie tipărită, şi anume:

„Într-a 7 mai 1875, vor fi o sută de ani, de când Bucovina a fost cedată împărăţiei austriece, pe temeiul unui contract internaţional, şi a venit sub gloriosul sceptra al prea luminatei dinastii habsburgice.

Acest răstimp, destul de scurt în viaţa ţărilor şi a popoarelor, a fost de cea mai mare însemnătate pentru patria noastră, care, sub aripile ocrotitoare ale pajurii îngemănate a Austriei, sub guvernarea umană şi îngrijitoare a monarhilor ei înţelepţi, şi drepti, şi blânzi, şi generoşi, a luat un zbor rapid spre dezvoltare.

Binecuvântările mănoase ale culturii progresive, precum şi ale consensului intim cu un aliat mare, puternic şi aşezat pe nişte temelii de drept şi de libertate, sunt rezultatul strălucit al acestui răstimp de o sută de ani.

Iubirea, credinţa şi devotamentul Bucovinei către prea luminata dinastie şi către imperiu, probate de atâtea ori, în zile de bucurie şi de durere, sunt dovezile cele mai vii că se recunosc binefacerile cele multe, izvorâte pentru ţară din împreunarea Bucovinei cu Austria, sunt garanţia cea mai sigură că ziua, care ne aduce aminte de acest eveniment istoric, va fi serbată cu asemenea entuziasm sincer.

Iubirea către dinastia împărătească, care înflăcăra cu vivacitate în inima fiecărui Bucovinean, credinţa cea neclintită, pe care n-o înfrâng toate nenorocirile, oricât de multe ar fi ele, şi devotamentul către monarh şi imperiu, sunt şi rămân, pentru toate timpurile, monumentul cel mai sublim, cel mai trainic şi cel mai netrecător, de aducere aminte despre împreunarea ţării cu monarhia austriacă!

Dar şi un semn extern, demn de acesta aducere aminte, se cuvine să dea expresiune simţămintelor populaţiunii şi să fie un testimoniu pentru dânsa şi înaintea generaţiunilor viitoare.

În capitala țării să se ridice și să se descopere, în decurgerea anului jubiliar, 1875, un monument (Monumentul „Austria” – n. n.), pentru aducerea aminte de serbarea împreunării, de o sută de ani, a Bucovinei cu Austria, ca rezultat al conlucrării comune, ca simbol al bucuriei comune tuturor locuitorilor Bucovinei, de prin orașe și sate, fără diferență de stare socială, naționalitate și confesiune.

Consiliul municipal al capitalei țării, care, în calitatea sa de reprezentant al capitalei, s-a crezut îndatorat a lua inițiativa, în această întreprindere, și care, și el, se împărtășește, într-un mod eminent, la contribuirea banilor necesari pentru ridicarea monumentului, invită, prin aceasta, cu cea mai mare amicitie pe toți locuitorii țării, pe toate comunele și corporațiunile ca să binevoiască a sprijini și a ajuta, după puteri și cu toate mijloacele de care dispun, ridicarea unui monument demn în capitala țării, în Cernăuți, spre aducere aminte de serbarea jubilară a împreunării, de o sută de ani, a Bucovinei cu Austria, care monument va fi spre onoarea întregii țări, și o expresiune vizibilă a simțămintelor patriotice ale locuitorilor ei, pentru posteritate!

Să dea Dumnezeu ca acest monument, atât după originea, cât și după însemnătatea sa, fie și să rămână un semn netrecător al bucuriei comune, al simțămintelor loiale și patriotice ale întregii populațiuni, al co-înțelegerii armonioase, ce domnește în țară, când este vorba de a-și manifesta iubirea, credința și devotamentul către Austria și către prea luminata dinastie împărătească!

Cernăuți, în iulie 1874, // În numele consiliului municipal al capitalei țării, Cernăuți: / Dr. Ambros / mp. Primar”.

Ei bine, domnilor cu apelul, cu vorbe și fraze atât de dulci și frumoase, ziceți că „vă simțiți îndatorați a lua inițiativa pentru serbarea unui jubileu de o sută de ani, de la împreunarea Bucovinei cu Austria; că voiți a face, apoi, un monument, în memoria „netrecătoare” a acestei serbări a voastre; invitați pe toți locuitorii țării atât la participarea la serbare, cât și la contribuirea materială pentru acoperirea spezelor serbării și monumentului; v-am ruga, însă, mai înainte de toate, să ne spuneți: care Bucovina și care populațiune a Bucovinei cugetați voi oare, în apelul acesta, al vostru? Aceea de care vorbește Diploma Împărătească din anul 1862 sau cugetați voi, sub numele „Bucovina”, acele țări și provincii, din care venită unii în propria Bucovina, însă, după împreunarea ei cu Austria? Iar sub populațiunea Bucovinei înțelegeți voi doar pe acei „unii”, între care poate și pe cei mai mulți dintre voi înșivă?

Ce ar fi ca voi, domnilor cu apelul, să înțelegeți această Bucovina, înpelerinată într-însa, în decursul sutei de ani, ce vreți să jubilați și, apoi, să-i mai puneți și un monument, atunci pare-ni-se că vă înșelați, una, pentru că atuncea n-aveți voi treabă cu serbarea trecerii Bucovinei la Austria, ci voi aveți numai cu venirea voastră în Bucovina; alta, pentru că, în cazul acesta, nu cade suta de ani în 1875, ci credem că cevași mai târzior, și aceea numai succesiv, pentru mai fiecare familie, ba chiar individ.

Iar de vorbiți voi, domnilor, în apelul vostru, despre acea Bucovina, despre care, cu atâtă umanitate și dreptate, vorbește Diploma Împărătească mai sus citată, din 1862, apoi să ne dați voie a vă face, și tot „cu cea mai mare amicitie” ulterioare întrebări, într-un alt articol, de încheiere (*Albina*, Anul IX, Nr. 71, duminică 29 septembrie / 11 octombrie 1874).

□

1875: Debutul poetului Ciprian Porumbescu. Cu vreo câțiva ani în urmă, folosindu-mă de partiturile cântecelor lui Ciprian Porumbescu și de pagini din jurnal, însumasem vreo 37 de poezii, pe care le-am publicat, în ediție bilingvă, drept operă poetică a lui Ciprian Porumbescu. Nici eu nu știam, pe atunci, că Porumbescu își încercase șansa și ca poet,

publicând texte premeditate drept poezie, precum „La vioara mea”, poem publicat, în 1875, de „Familia”, drept debut literar al tânărului bucovinean. Reproducând, în fotocopie și în transcripție modernă, pagina debutului poetic al muzicianului de la Stupca, știu că am nimerit pe urmele unui „Ciprian Porumbescu, necunoscut” – ca să parafralez o celebră făcătură editorială a zilelor noastre – urme pe care am de gând să pășesc până la capăt. Căci, vorba lui Ciprian, trebuie să punem, din când în când, un pahar cu vin și pentru el. Cu vin, nu cu trascăuri culturale contrafăcute.

La vioara mea

Când a sorții crudă lovire
Inima-mi sfâșie fără cruțat
Și al meu suflet, plin de zdrobire,
Făr' de speranței e închinat,

Ah, atunci tu, voce zeiască,
Unica limbă a lăuntrului meu,
Tu, iubită, scumpă vioară,
Vii de mă mângâi cu sunetul tău.

Ție suferințele mele,
Ție durerile-mi mărturisesc
Și-n surâsul corzilor tale
Aflu balsamul ce-l caut, ce-l doresc,

Iar când, după-o ceață de jale,
Se-nseninează în inima mea,
Cui să-i spun, atunci, că-s ferice?
Ah, numai ție, consoția mea!

Tu-n dureri îmi ești mângâiere,
Tu-n ferice cu mine petreci;
Fii cu mine și după moarte,
Fii dar cu mine până în veci!

C. GOLEMBIOVSCHI (*Familia*, Anul XI, 1875, nr. 14 din 6/18 aprilie, p. 158).

□

1875: Din Bucovina, în ziua sfântului m. m. Dimitrie. Nemții și Ovreei serbară, deci, și încă tocmai după tipul și asemănarea lor, așa poreclitul „Jubileu centenar al împreunării Bucovinei cu Austria”.

Lasă că Nemții și faimoșii lor frați de cruce, din această provincie, Ovreei, ca niște emigrați ce sunt ei în Bucovina, după împreunarea acesteia cu Austria, naturalmente nici n-au dreptul să inițieze și să dirijeze ei o aniversare a împreunării Bucovinei cu statul austriac; lasă că și titulatura, după care se-ndosiră Nemții și Ovreei cu pretinderea dreptului de a iniția și a dirija o atare aniversare, și care titulatură e că dâșșii inițiară jubileul, sub numele Cernăuților, ca capitală a Bucovinei, este o titulatură sfruntată, știindu-se că nu Cernăuții, ci alt oraș e capitala istorică a Bucovinei: dar acești „par nobile fratrum” de nemți și ovrei mai uneltiră sabatului lor de jubileu încă și aparența ca și cum nu ei, cu birocrății de un element cu dâșșii,

I-ar fi impus, prin puterea lor oficială, ci țara și, mai cu seamă populațiunea indigenă a Bucovinei ar fi serbat acest jubileu, și încă ca și o manifestare publică a gratitudinii sale, căci, de la mântuirea-i de „barbarii Turci” și aducerea-i în Edenul „părintescului și umanului patronaj austriac, dânsa, adică populațiunea indigenă a Bucovinei, se împărtășește de atâtea și de atari fericiri, produse ale cultrii primite sub auspiciile și îngrijirile ocârmuirilor de dincoace, încât că, astăzi, la o sută de ani a aflării sale sub acest patronaj norocitor și binecuvântat, se simte datoare a serba o aniversare din cele mai eclatante, drept declarațiune liberă și proprie despre deplina sa mulțămire și fericire!

Ei, bine, populațiunea istorică a Bucovinei, cine știe de n-ar fi și fost simțit ea însăși, într-adevăr, o asemenea datorie, de nu s-ar fi fost vârat, între dânsa și între Tronul Austriei, Nemții și Jidovii, cu mult buciomata „lealitate” și cu faimoasul și renumitu-le „pionerat de cultură spre Orient”! Însă tocmai din acesta cauză este, pare-ni-se, o misiune a cronicii ziaristice, să constate, în privința jubileului ovreio-nemțesc din Cernăuți, esențiala deosebire între adevăr și între ficțiune, sau ca să ne expimăm în limbaj competent, între adevăr și între „humbugulu”, așa poreclitul „Jubileu”. Și iaca de ce.

Nemții și birocrații, de o pănură și de o tendință cu dânșii, apoi, în timpurile mai recente, și aliații lor, Ovreei, se girară, până acum, în Bucovina, ca unii ce ar fi avut de undeva un mandat de magistratură asupra destinelor interne ale țării și ale populațiunii indigene din această provincie. Ce fel trebuie să fi fost acea magistratură?

Noi, care suntem îndăcinați a respecta, cu adevărată loialitate, declarațiunile și enunțurile excelsului Tron împărătesc, credem a răspunde, cu toată siguranța, că el n-a fost în alt sens și intenție, decât conform caracterului și însușirilor naturale și tradiționale ale provinciei române Bucovina și a populațiunii sale autohtone și istorice, cu care sunt în conformitate, adică și expresele cuvinte ale respectivelor enunțuri supreme de mai de mult, apoi și ale „Diplomei împărătești” din 1861, prin care se proclama autonomia administrativă a acestei provincii, și, apoi, în fine, și chiar textul „articolelor fundamentale de stat din anulul 1867”.

Însă, de aceste toate, la noi nu e nici urmă, în fapt; pe când cuvântul „festiv” și celelalte declamări largi și lungi, de la jubileul ovreo-nemțesc cernăuțean nu sunt pline și încărcate de extremele superlative ale „blühende-lor Zustände”, în întreaga Bucovină, de la o margine, până la cealaltă!

Dacă, așa cum ziserăm, la noi nu se știe nimic, în fapt, despre acele lucruri, ce ar corespunde caracterului și intereselor populațiunii istorice și indigene, prin urmare firește că nu se știe nici de oareșcareva bine și mulțămire, necum doară încă chiar și de „blühende Zustände” ale populațiunii indigene: cere-se, oare, multă bătaie de cap, de a pricepe ce scop avură, la propriu, Nemțo-ovreei și subsidiarii lor, birocrații respectivi, cu uneltirea aparenței că adică acest jubileu nu ei, ci țara și, mai cu seamă, populațiunea autohtonă îl serbează? Nu se vede, oare, curat că nu altul le fu scopul, decât aceea că nu Tronului, Dinastiei și imperiului austriac să se aducă omagii de loialitate etc., ci lor, a se da, adică, Nemților și companiei lor, din partea țării și populațiunii indigene, un atestat sonor și nefestivist, cum că ei, până acum, au fericit țara și pe populațiunea ei, sau, cu alte cuvinte, că Nemții et comp. au realizat mandatul lor pe deplin și întocmai, atât față de supremele promisiuni și declarațiuni, favorabile populațiunii indigene a Bucovinei, cât și față de legile fundamentale de stat; căci iată că „întreaga Bucovina, întreaga-i populațiune, fără osebire de naționalitate sau confesiune” își exprimă, astăzi, cu prilejul „jubileului acestuia, cea mai entuziastă grațitudine a sa pentru fericirea cea mare, la care o a adus-o, în acest secol trecut, Austria, însă prin mandatații săi cei loiali și fideli, Nemții et comp.! Și, pentru a nu da de gol acest scop principal, se trimiseră, drept „lehăi” stereotipi, prin țară, frazele cum că loialitatea către Tron, supunerea și aderența catra Împărăție și Dinastie etc. etc. pretind ca întreaga țară să vina, la 4 octobrie 1875, la Cernăuți și să serbeze „jubileul centenar”.

Ce e drept, la noi mulți, și chiar din capul locului, pricepură cu ce sărutare vine Iuda, tupilat după acele fraze captivante către poporațiunea indigenă a Bucovinei. Însă, mai bine decât toți, boierimea patriotică cunoscă perfidia îndosită după frazualitatea respectivă și, de aceea, boierimea noastră – onoare și mulțămîntă ei! – arată, în fața lumii cum trebuie să facă cetățenii conștiințioși și onești, cum e a se deosebi între loialitate adevărată și între loialitate minciunoasă; unică, boierimea noastră patriotică, fără diferență de naționalitate și confesiune, își manifestă, la această ocaziune, sentimentele loialității sale cetățenești și patriotice, după demnitate și cuviință, și încă, ce e drept, atât către Tron, Împărat și Dinastie, cât nu mai puțin către jubileul cernăuțean: Tronului, adică Împăratului și Dinastiei își exprimă boierimea noastră omagiile sale de respect și devotament, de supunere, fidelitate și de credință, iar fluncarfei de jubileu ovreo-nemțesc, tot disprețul ce i se cuveni! Ei bine, dar, completând noi întregă perspectiva tendinței latente, însă – cum ziserăm și presupunem – principali, a uneltirii de aparență, că jubileul cernăuțean nu e serbat numai de birocrații Nemți și Ovrei, ci de întreaga provincie a Bucovinei și, mai cu seamă, de poporațiunea istorică și indigenă a acestei provincii: apoi, inițiatorii și aranșatorii acestui poreclit „Jubileu”, se înțelege de la sine că, pe lângă un atestat public și aprobatoriu despre manipularea lor, până acum, în Bucovina, care atestat vrură ei să-și câștige prin acea „aparență” – mai cugetară „pro domu sua” și în viitor, și, adică, așa ca, prin laudarea și mulțămirea poporațiunii autohtone – că Nemțo-ovreii și birocrații de o pănură cu dâșii au realizat, până acum, în Bucovina, bine pe deplin, atât intențiunile Împăraților Austriei, proclamate în favorul drepturilor și intereselor poporațiunii istorice a Bucovinei, cât și legile fundamentale de stat, să mai fie și recomandați la locurile superioare și supreme, ca să îi lase, și pentru viitorime, în magistratura-le de până acum, și așa ca tot ei și numai ei să continue, și mai departe, opera norocirii și fericirii poporațiunii autohtone bucovinene, tot precum o norociră și fericiră ei, pe această poporațiune până acum!

Și, aici, chiar aici, nouă, Românilor bucovineni, ni se întâlnește inima de patrioți, creștini ortodocși și moșneni proprii ai acestei provincii române, cu cugetările și îngrijirile cele mai serioase și mai grave; ba nu, nu numai cu cugetări și îngrijiri serioase și grave, ci chiar și cu cea mai puternică chemare a întreg sufletului nostru: quo usque tandem! (*Albina*, Anul X, Nr. 72, 6/18 noiembrie 1875)

*

Am zis, în partea primă a comunicării noastre, că cine știe de nu s-ar fi simțit îndemnat, la finirea sutei de ani a aflării Bucovinei sub sceptrul Austriei, chiar și poporațiunea autohtonă a acestei provincii, ca să-și manifeste și ea, din parte-și, omagiile gratitudinii sale către patronajul său imperial de acum, dacă nu s-ar fi fost vârat între dânsa și între Tronul acestui imperiu faimoasa „loialitate” a cimotiei nemțo-ovree, care loialitate influențează, cum se vede, magistratura destinelor poporațiunii autohtone bucovinene, prin mai întreg secolul trecut. Și o zicem aceasta de aceea căci, cu privire la cunoscutele enunțuri și garantări, din partea Tronului Austriei, față de Bucovina și de poporațiunea ei autohtonă, suntem mai ca sigur plecați a crede și a susține că, dacă pe Nemțo-ovrei, în decursul secolului trecut al țării Bucovinei sub coroana Austriei, în angajamentul său, mandatul lor de a cultiva și de a aduce poporului indigen al Bucovinei la stări bune intelectuale și economico-materiale nu i-ar fi însuflețit pseudo-loialitatea și fățărnicia către suprema autoritate în stat, ci respect, supunere și fidelitate adevărată; nu ura, lăcomia și egoismul brut și brutal față de poporațiunea autohtonă, „scăpata de sub barbarii Turci”, ci umanitatea, dreptul și echitatea; cu un cuvânt: dacă pe magistrații de a conduce destinele poporațiunii bucovinene autohtone i-ar fi fost influențat nu spiritul unei barbarii șirete și hâtre, ci iubirea și devotamentul pentru adevărata cultură: apoi, atunci starea de astăzi a poporațiunii autohtone a Bucovinei, care stare sunt fructele semeției de cultură și de civilizație, ce a semănat-o „loialitatea” birocrato-nemțo-ovree în secolul trecut, în această provincie, cea stare a poporațiunii indigene a Bucovinei, zic, și mai cu seamă starea poporului nostru orășean, țăran și muntean, n-ar fi astăzi ticăloșia materială și

orbia spirituală, și poporațiunea n-ar fi atât de copleșită de mizerie, încât, ca să nu facem asemănare chiar cu nefericitele raiale creștine din peninsula balcanică, chiar și o foaie germană din Viena, cum se vede, însă, nu mercenarii liberalismului ovreo-nemțesc, să o caracterizeze așa: „ca fericirea ce o aduseră nemțo-ovreii în Bucovina, sub pretextul de cultură, sângeră deja la populațiunea autohtonă din o mie de răni. . .

Și, într-adevăr, cum s-ar și putea altfel; căci, ne-pomenind noi, acum, de alte condițiuni necesare trebuinței întru cultivarea și aducerea la stări bune materiale și intelectuale a unui popor, ci atingând numai momentul cel prim și proxim, condițiunea cardinală, „sine qua non”, spre a deștepta și îndruma pe un popor blând, bun și pașnic, însă primordiale în toate nuanțele intelectuale ale vieții, traiului și aspirațiunilor sale progresiste, după cum atare popor fu al nostru, cel bucovinean, la luarea Bucovinei sub auspiciile Austriei, atingând, aici, numai principala condițiune a deșteptării unui popor din orbia și neajutorarea sa primitivă, care condițiune e școlile, cele mai simple și inferioare, însă naturale, adică naționale și populare, și atunci îndată putem să întrebăm: „Loialitate sinceră și fidelitate către Tron”, și „umanitate, amicitie benevolă” către poporațiunea autohtonă a Bucovinei sunt cele ce îndemnară pe mandatarii sau angajații de a cultiva și a aduce această poporațiune la stări intelectuale bune, demne, adică, de expresele intenții ale supremei autorități în imperiu, cât, apoi, și de deviza și parola imperiului Austriei, ca a unuia ce se numește „stat de drept, de umanitate, de cultură și civilizație”, dacă ei, deși în „Planul regulativ” al Bucovinei, sancționat, încă din anul 1786, de Împăratul Iosif II, textual se spune: „Zur Erlangung der Erziehung (în Bucovina) is unter andern hauptsachlech nothwendig die Einfuhrung guteingerichteter Schulen, in welcher Absicht eintswelien in der Bukowina zwei Normalschulen fur die deutsche und moldauische Sprache zu vermehron verordnet worden ist”, totuși aceste școli naționale, ce corespund, în timpurile moderne, „școlilor populare principale”, cu patru clase, încă nici până în ziua de astăzi nu le-au creat! Sau doar aceea le e „loialitate, devotament și supunere” către Tron și „umanitate și amicitie benevolă” către poporațiunea autohtonă a Bucovinei, de care fraze frumoase, din secolul trecut și până astăzi, abundă gura cimotoiei magistraților, de a conduce destinele poporațiunii bucovinene la fericire, că ei, magistrații noștri, nu numai că nu voriră a pricepe, nici până în ziua de astăzi, cuvîntul „einstweilen”, acel cuvânt împărătesc, ce îndemna expres la cultivarea și binele poporațiunii moșnene a Bucovinei, și, apoi, în urmarea acestui cuvânt, să fi înmulțit deci școlile „naționale” succesiv și conform progresării numărului poporațiunii indigene bucovinene, și încă, mai ales, că spre atare scop avea această poporațiune mijloacele materiale ale sale proprii și prea suficiente: dară încă chiar și școlile, ce ei, respectivii noștri amici benevoli și organe loiale ale realizării intențiunilor și ordinațiunilor împărătești, le creară pe spesele poporului moșnean român al Bucovinei, încă le creară numai mai pe urmă, după ce, adică, se mai înmulțiră lăcustele ovreo-germane, imigrante în Bucovina; și, astfel, apoi gimnazurile, școlile reale, până și școala agronomică, le făcură așa de „guteingerichtet”, încât ele erau și sunt încă și astăzi ne-accesibile poporului autohton al acestei provincii, și anume din acea cauză, căci, pe de o parte, prin limba învățământului, germana, ce e străina poporului bucovinean indigen, le îngrădiră ca și cu un mur (zid, perete – n. n.), pe care te poți sui numai prin știința limbii lor, iar, pe de altă parte, că și școli populare nicidecum nu erau în țară, ca să aibă poporul, în acele școli inferioare, cum am zice drept o punte, pe care să treacă și să ajungă el la școlile din orașe, superioare! Astfel, dară, din aceste școli făuriră ei arma contra poporațiunii indigene. Dar apoi, până și școlile poreclite „popolare”, ce se înființară pe ici-colea, cele mai puține, însă în părțile curat române ale Bucovinei și în care încă se creară, abia ieri-alaltăieri, le lasară pe cele din părțile române ale țării și le lasă încă și astăzi așa de neîngrijite, încât, chiar și ne-vrând, ți se pare cum că, în neîngrijirea aceasta, este o tendință sistematică!

Cugetând, deci, la aceste toate, nu vede, oare, chiar și orbul că, în o atare procedere, pe lângă infructuoasă conceputului de „loialitate” etc., nu este nici pic de intenție curată de a cultiva populațiunea istorică și indigenă a Bucovinei și a o îndruma spre stări bune intelectuale și economico-materiale, ci, din contra, în această manevră zace o speculă demonică. Și anume se speculează cu „loialitatea” magistraturii destinelor populațiunii autohtone bucovinene, influențată de spiritul și tendințele egoiste ale cîmotiei nemțovoore, în Bucovina să se ridice școli, însă atari, ca să nu se poată de ele folosi populațiunea autohtonă, ci numai sau mai cu seamă numai imigrații germano-ovrei, iar poporul indigen al acestei provincii să rămână în orbia și ignoranța intelectuală, până ce, exploatând veniturile străine eminentamente pentru sine, întreaga situațiune a consecințelor acelei orbii și ignoranțe, adică toate drepturile, interesele și favorurile autohtonilor, până ce și sarmaua lor părintească să fi devenit autohtonă, și, mai cu seamă, masa poporului, înecat și pierdută în acele consecințe ale orbiei sale; sau, mai bine zicând, căzând poporul autohton victima rafinării veniturilor de locuste străine, iar mandatarii nemțovoore ai conducerii destinelor poporului autohton, bucovinenii, spre cultură, fiind în bine și fericire, să poată aceștia să le zică celor: „Poftim, împărtășiți-vă de binecuvântările culturii și civilizației, căci iată școli și institute, de toată mâna; noi, în loialitatea-ni către Împărat și bunăvoința către voi, special pentru voi le-am înființat, și noi bucuroși voim a trudi întru binele vostru, spre a vă aduce la lumină și civilizație!”

Vezi, așa! Fii fățarnic; îmbată lumea bine cu apă, și-apoi despoaie și deposează sute de mii cetățeni buni și nevinovați de tot ce le este lor prețios și sfânt, chiar și de întreaga lor sarma părintească și străbună. Sau, cu alte cuvinte: seamănă, în loc de sămânța culturii, pe cea a barbariei, numai ca, în chip cât mai hâtru și mai rafinat, adică tot „loialitate” să-ți fie vorba în gură, și apoi zi-i fără nici o grijă: „Culturtragerei nacht Osten!” (*Albina*, Anul X, Nr. 73, 9/21 noiembrie 1875).

□

1875: O excursiune în Bucovina / Schițe și impresiuni. Era la anul 1875. Bunul meu amic C., în vara aceluia an, mă invitase să-i fiu companion în călătoria sa la Bucovina, respectiv până la Rădăuți. Eu, acceptând această frățească invitație și sosind ziua decisă, pornirăm la drum din oficiul Năsăud. Trăsura atât ne era de încărcată cu cabalac, încât toți ziceau că suntem comandați la „nordpol”. Ei, dară știam noi prea bine că câte îi trebuie omului, atunci când are să străbată, în călătoria sa, două rânduri de munți gigantici.

Din Năsăud, nu ne oprirăm până în Rodna Veche, aici traserăm la lăcașul părintesc al amicului meu C., unde ne-am plasat după plac într-o casă răcoroasă. A doua zi, dis de dimineață, după o odihnă cam așa, pornirăm la drum și, la 7 ore a. m., ajunserăm la pieptul muntelui Rotunda și, fiindcă eram mai mult flămânzi decât oboșiți, am tras la o parte din drum, apoi cărașul nu făcu un foc numai ca el, la care ne-a pregătit, cu multă poftă, un dejun bunișor. Ziua era frumoasă și ne oferea, printre brazii înalți, revărsarea soarelui, era un aspect atât de panoramic încât numai poetul l-ar putea descrie fidel. De o parte, mugea râul cristalin, ici, colea, câte o stâncă neagră căuta la noi, în vale, cu oarecare dispreț, iar floricele, împrejur, prevesteau armonia ce exista între creaturile munților. Aici nu se vedeau scârba sau invidia, ci numai emulație în frumusețile naturale. Îmi adusei aminte de făptura omenească, ce nu cruța pe aproapele său, ci, la toată ocazia binevenită, tinde a-l nimici. Și totuși, omul se fălește cum că este creat după chipul și asemănarea lui Dumnezeu! Mult aș putea scrie în astă privință, însă las să o facă aceasta un condei mai îndemânatetec.

După ce isprăvirăm cu dejunul, apucarăm pe pieptul Rotundei, în sus, și, deodată, ne plesni în cap banda de hoți – destul de înfricoșătoare – care tocmai pe acest munte se ținea și

pe acest drum, mai în zilele trecute, atacând niște călători, le răpiră fără cruțare banii și merindea. Apoi, nu am dreptate, când zic că om pe om se nimicesc?

Frica de banda hoților ne tulbură și răpi, pe un moment, plăcerile codrului frumos și, ținând la maxima că „precauția este mama înțelepciunii”, începurăm amândoi, la sfatul cărașului nostru, a ne ascunde puținele parale în căptușeala din lăuntru a pălăriilor. Atât eu, cât și amicul C., vânam după fel de fel de discursuri, numai ca să alungăm frica din oase și să restabilim, iarăși, în spiritul nostru, liniștea conturbată. Aici observ că omul atunci învață a mări mai bine pe Atotputernicul, când îl ajunge amenințarea pericolului! Da, atunci, mai tare ca oricând altădată. Ei bine, la tot felul de discursuri ne încercăm, între care ajunserăm la acea parte a muntelui Rotunda unde drumul de mirare se încinge în jurul Rotundeii întocmai ca un șarpe pe un arbore. Într-adevăr, acela a fost mare maestru, care l-a croit. În dreapta și în stânga drumului, brazii falnici și înalți prevesteau puterea naturii; aveam destul subiect spre a admira natura. Eram încântați de frumusețile acesteia; însă, deodată, ajunserăm la niște locuri, care, privindu-le din punct de vedere al economiei și al administrației silvane, gemeau sub o devastare teribilă, deoarece o parte frumoasă a pădurii tocmai ardea; iar altă parte zăcea, tăvălită la pământ de mâini pângăritoare, reclamând ajutor de la regulile silvice. Cugetam în mine: „Oh, cum va fi să simțim noi, transilvănenii, nu peste mult, scăzământul pădurilor!”

Între acestea, ne apropiam tot mai tare de vârful muntelui Rotunda, iar la un semicerc al drumului începe a se răsfira pădurea și cugetam, fără îndoială, că aici e vârful muntelui, dar era încă mult până în culmea lui, fuserăm, însă, recompensați în această dezamăgire prin aceea că aflăram un izvor cu apă rece, de care nu ne mai puteam despărți. „Dară, sus!”, ziserăm ambii într-o gândire și, nu peste mult, am ajuns în vârful Rotundeii, Aici, peste așteptare se deschide, înaintea ochilor, o lume nouă; în toate părțile, puteai privi turmele păscând pe covoare întinse; iar la depărtare se vedeau piscuri înalte. Unul înfățișa o figură, altul, alta, pe întrecute; altul se fălea cu creștet pleșuv, îngreuiat de nea. Ne cuprinse, așa zicând, un fel de delir și eu mă adresai către bunul meu amic C. cam așa: „Ah, frate, dulce poate fi viața păstorului!”

Ei, să ne vedem de drum! Din vârful Rotundeii, apucarăm pe drum, la vale, pe drumul care duce în Bucovina și trebuia, nesmintit, să trecem acel loc de tristă amintire, unde, tocmai înainte de călătoria noastră, cu vreo câteva zile, banda hoților a atacat și dezbrăcat o mulțime de călători; târându-i, peste noapte, în pădure, numai în cealaltă zi îi sloboziră, după mai multe torturi diavolești.

Când ajunserăm în apropierea acestui loc, parcă soarta voi ca să fie călătoria noastră abundentă în episoade. Așa a și urmat. Fiindcă tocmai în acest loc periculos ni se bolnăvi o roată a trăsurii, iar cu graba mare nu afla leacul spre a o vindeca. Totuși, făcurăm ce am putut și, apoi, hai, băietе, la drum, la vale! Eu, pe lângă tot necazul, aveam și plăcere, din cauză căci, Doamne, ne silirăm toți trei a ascunde frica și panica ce ne împresurau / P. P. (*Familia*, Anul XVI, Nr. 25, duminică 30 martie / 11 aprilie 1880).

Această comună e destul de mare, casele i-s risipite și foarte puțin grupate.

– Ei, dar acum ce ne facem, amice C., căci iată noaptea?, zisei eu.

– Ne vom încartirui la cineva, aici, în Sulița, răspunse el.

– Bine, sunt de acord, aprobai eu.

Apoi, la cea dintâi poartă a unei case, stăturăm pe loc, căci, din întâmplare, o femeie se rezema de poartă; noi cerurăm ospitalitatea ei și ea, pe loc, ne ciopli în casa de brazi ciopliți în patru dungi și bine încheiați laolaltă. După ce intrăram în casă, văzurăm un bărbat posomorât, rezemat de un pat, pe care însă noi nu-l salutarăm drept gazda casei; dară aflăram numai de câțiva cum că acesta este stăpânul casei și că sârmanul este orb, fără vedere. Da, așa, era orb și el, totuși, ne oferea, cu multă afabilitate, ospitalitatea sa; se bucură de noi ca de niște oaspeți pe care i-ar vedea aieva, neîntrerupt ne îmbia să cuprindem loc, până ce va găti cina. El nu știa,

sărmanul, ce figuri suntem, ce port avem, din care parte a țării putem să fim. Nu, nu știa bietul, deoarece scumpetea lumii (lumina ochilor) nu o poseda. Barem, Doamne, cu câtă curiozitate privim la ușă, când o deschide vreun străin! Cu toate acestea, el ne primi vesel, căci era român și avea inimă română.

Între aceea, am cinat puțin și apoi ne închinaram în brațul lui Morfeu, din care ne trezi dalba auroră, cu o „bună dimineață”. Ne gătam, apoi, de drum și ne luăm rămas bun de la căseni, mulțumindu-le pentru buna primire. Dar pe loc ne sângerară inima cuvintele următoare ale bietului orb:

– Fraților, amară mi-i viața, căci nu știu dacă este ziuă sau noapte, îmi blestem existența, fiindcă Creatorul nu m-a învrednicit cu vedere, ca să pot și eu admira lucrurile sale. Soare, lună, taică, maică și amic îmi sunt numai închipuiri deșarte. Ah, Doamne, la ce m-am mai născut!?

Pătruși de aceste cuvinte grave, n-am despărțit de nefericitul orb, zicând: „Fii cu bunul Dumnezeu!”. Peste puțin, cam pe la 9 ore a. m., sosirăm în comuna Izvoare, ubde exteriorul sfintei biserici ne transportă deodată în sânul Bucovinei. Pentru că și acesta, ca toate celelalte biserici greco-orientale, este clădit în formă rotundă și împodobită cu multe turnulețe. Dauna, că sunt toate, dar mai toate, de brad și nu de material solid.

După ce trecurăm repede prin această comună, sosim îndată la Siret, unde am dat de bulevardul seminției lui Israel, căci aici ieșeau evreii de prin dughenele lor ca niște greierași, seara, din cuibul lor. Aici, în Siret, am văzut, cu părere de rău, că țărani noștri se îmbulzeau în cârciumioara unui evreu întocmai cum obișnuiesc a se îmbulzi spre a sfânta cruce, la Bobotează. Mă apropiai de acești țărani și i-am întrebat:

– Ei, sunteți domniile voastre de aici, din loc?

– Da, domnule; noi suntem moldoveni, răspuseră ei.

– Și în ce treabă umblați pe aici?, continua eu.

– Bine să ne pricepi, domnule: noi suntem moșneni de aici, din satul acesta, și așa ne-am pomenit, cu numirea de moldoveni, fiindcă Bucovina, odinioară, se ținea de Moldova. Hei, de când suntem tăiați de la Moldova, ne umblă rău, ne-au împresurat și năpădit nemții și evreii!

– Scumpe frățioare, până când vom cerceta crâșmulița, în loc de a munci, în vreme scumpă ca astăzi, și până când vom bea băutura puturoasă a evreilor, până atunci nu vom da înainte nici într-un chip, ba ne vor împresura atât de cumplit limbile străine, încât ne vor stinge de pe fața pământului. Ei, de nu credeți, ia-n priviți în jur și numaidecât îmi veți da dreptate în astă privință, Au nu simțiți cum vă sug chiar și sângele aceste lipitori?

Toți țărani, câți erau de față, la ceste cuvinte ale mele, nu-mi răspuseră nimic, ci plecară capul spre pământ. Eu, însă, nu mă îndestulasem cu această tăcere a lor, ci mai întreb așa:

– Dar, apoi, preotul dumneavoastră nu vă povățuiește, nu vă tâlcuiește aceste lucruri?

– Hm, domnule – zise unul dintre țărani –, preoții noștri cei mai mulți sunt cam nemți și tare interesați. După sfânta Liturghie nici nu stau de vorbă cu noi, ci, mândri precum sunt, grăbesc iute la poarta bisericii, unde-i așteaptă doamna preoteasă, tot în mătase, și apoi se pun în hinteu și așa se duc acasă, iar noi rămânem orfani. Și așa, noi arareori venim în atingere cu preoții noștri. Te încredințez, însă, domnule, pe de altă parte, că, de cumva avem vreo trebușoară cu preotul, acasă, atunci apoi ne știe tunde de ne ustură pielea...

Între aceste convorbiri, sosi timpul de a ne vedea de drum, deci îmi luai adio de la țărani, zicându-le: „Fiți cu Dumnezeu și nu uitați cuvintele mele de mai înainte!”. Trăsura, apoi, zbură și o luăm spre Frasin, comună neînsemnată; pe drum, însă, ne ajunse un călugăr, care venea călare înapoia noastră; el se rugă să-l luăm în trăsură.

– Prea bine, taică părinte, dar de cine avem onoare?

– Sunt călugărul N., de la mănăstirea Putna, răspunse călugărul.

La cuvintele „mănăstirea Putna” tresărirăm fără voie și ne cuprinse un fel de pietate. Pentru că cine nu-și aduce aminte, la amintirea cuvintelor „mănăstirea Putna”, cum că gloria română, fala românismului e înmormântată acolo? Da, acolo zac osemintele lui Ștefan cel Mare. Și ce ar zice acest erou, când s-ar trezi din somnul său?

Să ne întoarcem, însă, la călătoria noastră! Primim pe taica călugăr în trăsură și începem a conversa cu el despre diverse lucruri, însă eu nu mă puteam împăca cu barba lui, deoarece vedeam că o parte din ea, și anume cea de sub falcă, era împletită în cosiță. Eu cugetam, în mine, că barba împletită și vârată, pe sub gulerul cămășii, în jos, va fi, de bună seamă, vreun mister al călugărilor, deci, din curiozitate, îl întreb pe călugăr cam așa:

– Taică părinte, fii bun și-mi spune: de ce ți-i împletită o parte din barbă?

– A, domnule – zice el –, barba mea e lungă până în genunchi.

Apoi, arătându-ne-o, mă convinsei cum că, într-adevăr, e așa, totodată îmi plesni prin cap că oare ăst om nu e cumva vreun solomonar, care poartă vremurile? Drept aceea și făcui un salt mortal în discursul nostru, întrebându-l eu pe călugăr, că cum și pe ce cale și-au arogat nemții dreptul de administrare a bunurilor Fondului religios greco-oriental din Bucovina.

– Vedeți, domnule – răspuse el –, înainte de toate am să observ că toate domeniile fondului amintit au fost și sunt și astăzi „de jure” ale mănăstirilor, nu însă ale Fondului religios, fiindcă în toate testamentele boierilor care au donat aceste bunuri se află, pretutindeni, mănăstirile instituite, denumite erezi. Iar cât privește administrația lor, zic numai că de la cap se împute peștele.

Abia isprăvi călugărul această reflecție și iată că sosim în Frasin (comună foarte mică), iar aici, când intrarăm în ospătărie, ne întâlnirăm cu părintele B., un om elegant, însă daună că el, ca popă românesc, nu știa bine românește, însă nemțește vorbea cât se poate de corect / P. P. (*Familia*, Anul XVI, Nr. 27, duminică 6 / 18 aprilie 1880).

Aici îmi veni în minte că au avut dreptate țărani de mai înainte, că adică preoții lor sunt, cu puține excepții, nemți până de dincolo. După ce am prânzit, ne continuarăm drumul către Vicovul Mare și Vicovul Mic; trecând prin aceste comune, nu m-am putut destul mira de acea curățenie ce se putea vedea în portul poporului român. Bărbații, întocmai ca și femeile, erau în veșminte albe ca lebăda, deși nu era zi de sărbătoare. Din Vicovul inferior intrarăm în drumul ce duce spre Rădăuți. Pe acest drum îl împodobesc, de ambele părți, arbori frumoși și îți pare că călătorești în oarecare promenadă.

În fine, abia pe la 10 ore, seara, ajungem la ținuta dorință, adică în orașelul Rădăuți, unde, din capul locului, aveam o ispravă mare. În ziua următoare, dis de dimineață, ne plimbarăm prin astă urbe. Să vorbim numai dreptatea, dar ea se află în stadiul progresului, însă fiii lui Israel sunt mulți ca nisipul mării, apoi murdari, originali și aproape deformați. Adevărate lipitori! Ne-am dus de am văzut și armăsarii cei vestiți ai Rădăuțului; ni se părea că vor să zboare în nori, atât erau de mândri, ageri și făloși. După ce prânzim, am făcut, de la Rădăuți, o călătorie la Suceava, aici sosind la 2 ore după-amiază; niciunul nu voiam a crede că Suceava fusese, odinioară, reședința lui Ștefan cel Mare. Și de ce?, mă va întreba onorabilul cititor. Răspunsul e rotund. Pentru că fiii lui Israel și aici, ca și în Rădăuți, sunt câtî frunză și iarbă. Firme, prăvălii, comerț, negoț i-au atras pe acești oameni întocmai ca și marea râurile de prin văi.

De loc ce ajunserăm în Suceava, ne-am dus la părintele G., cu scop ca să-l rugăm a ne conduce, repectiv arăta, ce este de văzut în vechea Suceavă. Iar acest preot, fie zis spre laudă, ne cuprinse cu brațele deschise și, după puțintică pauză, ne conduse la ruinele castelului lui Ștefan cel Mare. Acest castel zace spre miază-zi, față de Suceava și imediat lângă ea; forma-i asemenea unui ou. Apropiindu-ne lângă aceste ruine, numaidecât văzurăm, jur-împrejur, șanțuri afunde și largi, apoi binișor încornurate, care pesemne formau fortificația din afară și anume menite pentru bastioane și ostășime. După aceste șanțuri, urmează însuși castelul, cu

întăriturile de zid. Întreg teritoriul, pe care se întinde așezământul castelului, cuprinde în sine 6-7 iugăre, firește în diametru. Apoi și astăzi se pot vedea cum se cade murii cei tari, clădiți din material solid și vârstați tot cu var topit. Cărămida din murii zdruncinați de furtuni este ca și oțelul de tare. Din împărțirea castelului se poate încă deosebi capela din front, cu existentul său altar, ai cărui pereți sunt încărcăți de sfinți. Ceva mai la vale, se văd urme de grajd. Se mai află, ici, colea, canale pe sub ziduri, care probabil au fost căi subterane. Mai surprinzător e că, în zid, se află atare soi de piatră albă, ici, colea, care, după afirmațiile învățaților, se află numai la mana noastră, Italia. Mă cuprinde o jale la privirea acestui castel, văzând cum zace în pulbere mărirea națiunii românilor! (Din fericire, peste vreo două decenii, avea să se găsească un arhitect vienez, Karl Adolf Romstorfer, care să salveze această moștenire a trecutului, inclusiv din mâinile sucevenilor, care o transformaseră în... carieră de piatră – n. n.).

După ce am contemplat, de-a amănuntul, acest castel, ne-am dus să vedem și catedrala vechei Moldove. Această biserică nu e zidire mare, dar atât de tare e construită încât cugetă omul că e turnată din bronz. Stilul ei firește e oriental.

– Ei, să ne grăbim – zisei eu către amicul C. –, deoarece vrem să ne întoarcem la Rădăuți, cu trenul care pleacă la 9 ore de cu seară!

– Da, da – răspunse bunul preot G., și, apoi, grăbim acasă, unde, după un răstimp de 5-7 minute, ne-am apucat de cină. Cinăm și cinăm, până când, deodată, iată că orologiul arată 11 ore.

– Dar ce poate fi, întreb eu, să fie deja 11 ore?

– Așa e, domnii mei – replică bunul preot G –, acum sunt 11 ore și-mi pare foarte bine că v-ați întârziat de tren; prin urmare, îmi sunteți, astăzi, oaspeții mei plăcuți.

Acum, apoi, ne apucărăm, fără rezervă, de discuții, care ne făceau multă plăcere, aflându-se în cercul nostru și domnișoara M., nepoata preotului. Deodată, ne trezim că bate ora 1, iar eu am cerut scuze căsenilor, din cauză că poate i-am reținut prea mult / P. P. (*Familia*, Anul XVI, Nr. 28, duminică 10 / 22 aprilie 1880).

Atunci, șiretul preot G. reflectă cum că nu ar fi mai mult de 11 ore.

– Nu, nu, domnilor, fiindcă eu, înainte de 9 ore, anume am întors, de două ori, arătătorul orologiului, ca să-mi fiți astăzi oaspeți.

– O, ce bine ai făcut, unchiule – intonă, în altă parte, domnișoara M, în mod naiv, însă pentru noi destul de măgulitor. Eu arunc o privire asupra-i, iar ochii ei ca mura de negri îmi răspunseră prin tăcere.

În ziua următoare, pe la 10 ore, aplicărăm, deja, bunului nostru preot și amic un sărut de adio, iar domnișoarei M., făcându-i un compliment și strângându-i mâna duios, îi ziserăm: „Nu ne uitați!”. Astfel plecarăm la tren și ne reîntoarserăm la Rădăuți, unde am sosit la ora 1 a după-amiezii. Numai de cât am și prânzit și, apoi, la drum, băiete!

Seara, la 11 ore, am ajuns la Margine; aici, fiindcă timpul înaintase binișor, traserăm, pe necunoscute, la parohul local P., care ar putea face oricând pe protopopol, în toată privința. El este un om comunicativ și, într-adevăr, năzuiește într-acolo; noi eram obosiți și flămânzi. De aceea, eu, printr-o șagă iepurească, îi dădui să priceapă oboseala și apetitul nostru; așa se și întâmplă, deoarece el numai de cât ne pofti la cină și apoi ne îndemnă spre culcare. Dimineața următoare, cam pe la 7 ore, sculându-ne, ne prezentărăm doamnei preotese, care însă nu semăna cu multe preotese din Transilvania, ci cu o damă bogată, elegantă. După acestea, ne așezărăm la un dejun frugal și, peste puțin, iarăși, la drum, băiete!

Am călătorit toată ziua; seara, la 9 ore, ajunserăm la stațiunea așa-numită Poiana Stampii, ce se află în brațul munților năsăudeni. Aici, poposim o jumătate de oră și, între timp, un pilugan și un coșnean ne luară la ochi. Mi se părea că le trebuie ceva de la noi. Deci, îndată îmi plesni prin cap banda de hoți, care era compusă tocmai din pilugani și coșneni și care

adeseori se și ivea în preajma stațiunii zise, cu toate că era acolo chiar și miliția organizată pentru prinderea lor. După ce trecu acea jumătate de oră, ca niște pierduți de minte, încălecarăm iarăși la drum, pentru ca să ajungem, neapărat, în ziua următoare, la Năsăud. Firește că acum era întuneric și aveam să facem un drum lung, peste munți, în timp de noapte.

Pornirăm pe munte, în sus. Nici frunza nu se legăna, necum să fi putut auzi vreun grai omenesc. Întunecimea iadului copleșise munții, fiind și timp înnorat. Tăcerea adâncă domnea în pădurea deasă, cu brazi gigantici. Și, mărturisind adevărul, se născură în noi un fel de fiori, de unde, apoi, câte tufe și buturugi de lemn erau toți atâția bandiți ni se năluceau. Îndeosebi, însă, cu acea conștiință că, la zisa stațiune, piluganii și coșnenii priveau cu sete la noi, ca la niște domni, vezi-doamne, care călătoresc cu caleașca, ne împlea și mai tare frica. Semn învederat că toți trei, adică eu, amicul C. și servitorul, eram împresurați de îngrijorare, ca să nu zic frică, era tăcerea adâncă a unuia față de altul; pe când, în cealaltă parte a călătoriei noastre, eram toți trei numai gură, cum se zice pe la noi. Așa urcarăm noi, pe munte, în sus. Ba ne mai ajunse și altă nenorocire, și adică amicul C. își pierde revolverul, în care contam pe șase puteri. Hm, cuget în mine, acestea-s rele semne! Dar, totuși, nu putui oprima în mine, ca să nu mă adresez amicului C, în cuvintele acestea:

– Iată ce înseamnă a călători, noaptea, prin păduri pustii!

La care amicul C. îmi răspunse prin o simplă tăcere. Tot sileam spre vârful muntelui, unde se afla a doua stațiune (de cai de poștă – n. n.), va să zică cârciuma Bârgăului și un post de jandarmi. Dar ce să vezi! Când ajungem la o cârnitură hădă a drumului, unde era brădetul mai des, eu zăresc, într-o distanță de 10 pași, vreo trei oameni, cu unelte lungi, ce se vedeau, peste capetele lor, în sus, mișcându-se în aer.

– Tâlhari îs aceștia, am pățit-o!, cugetai eu și, pe moment, mă întorc către amicul C., care era cu 4 pași înapoia mea, apoi îi zisei tremurând: Vai, că suntem pradă și victime în mâinile spurcaților de tâlhari!

Apoi, tot la moment, am pășit înainte, dar abia am ajuns lângă acești oameni și iată că unul dintre ei sare iute, de lângă drum, înaintea mea și a trăsurii, apoi, cu voce puternică și răstită, strigă odată:

– Stați pe loc, un pas să nu vă mai clintiți; dați-ne banii, că, de nu, vă stingem!

Firește că la acest „Donnerwetter” („tunet ceresc” – n. n.) am înmărmurit și ne-am sleit pe loc. Spaima din creștet până în tălpi mă fulgera, dar noroc de mine că prezența totuși nu mi-o pierdui, ci, în tulburarea sângelui, am intrat repede în rostogolul acestor oameni, pregătit însă a primi o lovitură de moarte. Tot cu asemenea repeziciune grăbi la mine bunul meu amic C., ca să se împărtășească și el din soarta mea. Stăteam, acum, ambii ca doi miei între lupi carnivori, așteptând sfârșirea noastră. Căci cine s-ar prinde în luptă cu tâlharii codrilor, cu un Tvanu, Pleșcanu și ceilalți paralei, înarmați și țintuiți? Dar, pe lângă toate acestea, reclamam, în cuget, revolverul abia pierdut. După o tăcere mută, de 5-6 minute, adică după ce ne luptarăm în parte cu moartea, unul dintre acești nemernici, de-mi aduc aminte, ne grăi cam așa:

– Ho, ho! Domnilor, nu vă temeți de noi, căci noi suntem oameni buni și nu tâlharii codrilor! Și noi, tocmai de frica acestora, ne-am pitulat aici, în șanț (în ortografia vremii, „șanț” se scria „siantiu”, „si” citindu-se „ș”, „ti” citindu-se „ț”, iar „u” fiind mut, preluat din scrierea slavonă, nu din latină, cum se crede; fac precizarea doar pentru a vă ajuta să înțelegeți cât de dificil este de transcris în ortografie fonetică un text scris în ortografie etimologică – n. n.).

La această grăire, temându-ne că va fi o apucătură, îmi iau curajul și pun mâna pe grăitor, îi pipăi unealta din mână și mă conving numaidecât că nu e pușcă, ci o bucată de lemn și că nu e costumat ca paraleii de bandiți. Lucru prea firesc că, în urma acesteia, mi se potență curajul, apoi pe loc am aprins un chibrit și le văzui la toți cinstitele fețe. Acum mă convinsei

pe deplin că aceste trei persoane nu sunt bandiți, cel puțin nu de profesie. Zic nu de profesie, pentru că, de se întâmpla să-i îmbiem cu bani, sigur îi primeau și, apoi, își pierdeau urma în brădetul des.

Doamne, cum ne mai ușurarăm, în fine, văzând că totuși providența ne ferea de pierderea vieții, ne scăpa de ghearele bandiților! Parcă scuturasem o moară de piatră dintre spete. Ba am uitat și neghioaba glumă a acestor oameni, zic neghioabă și negândită, fiindcă, de era la mână revolverul pierdut, sigur făceam întrebuintă de el și iată că o glumă proastă putea avea un sfârșit comico-tragic, ce poate mi-ar fi cășunat o remușcare neștearsă.

După toate aceste scene, ne-am întovărășit cu toții, laolaltă, apoi astfel am mers, mai mult ca 2 ore, pe munte, în sus, până când, la o potecă ce duce spre valea Rodnei, cei trei indivizi de mai înainte, pe care nici astăzi nu-i cunoaștem, ne părăsiră, iar noi, într-un sfert de oră, după miezul nopții pe la orele 2, am ajuns în vârful muntelui Bârgăul, unde e o cârciumă și o stațiune de jandarmi. Aici, în vârful muntelui, sub cerul liber, am descălecat, făcând un foc numai ca el / P. P. (*Familia*, Anul XVI, Nr. 29, duminică 13 / 25 aprilie 1880).

□

1876: Înființarea „Arboroasei”. Junii români de la Universitatea din Cernăuți au format o societate academică, cu numele „Arboroasa”. Scopul este perfecționarea reciprocă a membrilor săi, pe terenul literar-național, dezvoltarea spiritului social și ajutorarea materială a membrilor ordinari, lipsiți de mijloace.

Privind la împrejurările critice, în care se află junimea română de pe la institutele de învățământ din Bucovina, salutăm cu bucurie această societate academică și îi dorim succesele cele mai bune în atingerea scopurilor propuse.

Un ce de interes pentru noi este că această societate, după cum vedem din statutele ce le-a trimis redacțiunii, a primit și ea aceeași ortografie, ce o folosește și Foișoara Telegr. rom. / (*Foișoara Telegrafului Român*, Anul I, Nr. 4, Sibiu, 12 februarie 1876, p. 32).

□

1876, martie: Suceava. Reflexiuni rectificative și anume din partea venerabilului prios al asistenților de pe lângă sfintele moaște ale lui Ioan cel Nou de la Suceava, vechea mitropolie a Moldovei, părintele arhimandrit Darie, care se simte pe nedrept atacat prin corespondența din Suceava, publicată în numărul 17 al „Albinei” din acest timp. După ce, în aceste reflexiuni însă se apostrofa domnul corespondent al nostru drept un egoist ce aspiră la posturi de predicator etc. pe la sfânta mănăstire, noi asigurăm pe părintele Darie că domnul corespondent al nostru nici nu aparține tagmei preoțești și, de aceea, ne și permitem a publica, din aceste reflexiuni, numai ceea ce privește obiectivitatea:

În adevăr, multe sunt cauzele bisericesti la noi, în Ducatul Bucovinei, care ar pretinde o regulare conformă cerințelor timpului prezent și dorințelor generale; asta forte bine se accentua în frumoasa introducere a sus amintitei corespondențe din „Albina”. Dar, încât pentru cele atinse mai departe, în acea corespondență, nu pot consimți cu părerile domnului corespondent.

Se zice în acea corespondență că „mănăstirea este reînnoită, sub actualul proistos, părintele Darie, cu bani dați de mulți boieri din Moldova; dar această reînnoire, față cu întregul, rămâne totuși peticire”. Aci e de observat că, din luna octombrie 1858, când primii sarcina supravegherii acestui sfânt locaș și pe când el era în starea cea mai deplorabilă, eu am năzuit, din toate puterile, mai în tot anul, a restaura și aduna cele risipite, precum înlăuntrul sfintei mănăstiri, așa și pe dinafară, ce e drept prin oferiri filantropice de pe la buni creștini din România; neobosita mea sânguință pentru susținerea bunei ordini și înflorirea acestui locaș

divin e bine cunoscută, precum patronatului din România, așa și venerabilului consistoriu arhidiecezan, și o recunosc orașenii Sucevei, fără deosebire de confesiune.

Mai departe anonimul corespondent zice: „Se dorea, de mult, și se aștepta că la acest sfânt locaș, atât de cercetat, se va înființa unu loc de predicator, că se va îngriji măcar de o umbră de cântare corală, pe lângă cei doi dascăli ieftini etc. Aci e de observat că orașenii de aici au biserici și predicatorii lor și n-au lipsă de alt predicator ; de asemenea, în vechea catedrală de aici, după serviciul divin, mai în toate duminicile și sărbătorile, se obicinuieste citirea Cazaniei (predicile), așezate de sfinții părinți. Prin urmare, nu pot ști cine mai dorește și așteaptă alt predicator sistemizat; poate că peregrinii din Galiția, care, la Sfântul Ioan, o dată pe an, se îmbulzesc de nu e cu puțință a răsufla în biserică, necum a și predica. Ce se atinge de cântarea corală, e de însemnat că vechea catedrală de aici, precum s-a amintit și mai sus, se ține de România învecinată, unde se obișnuiește psaltichia orientală, nu corul occidental, și astă cântare, fără binecuvântarea competenților Arhipăstori bisericești, nu se poate schimba, după plăcerea fiecărui laic.

Mai departe se zice, în corespondența de sub întrebare, că servitorul meu, Costachi, ar porunci prin biserică și ar lua liturghie de pe la oameni (peregrini) și că dânsul ar fi cauza că prea demnul călugăr Glicerie, precum și Diaconul ar fi luat lumea în cap și au trecut în România. Acestea sunt împărtășiri exagerate, pentru că servitorul meu e destul de ocupat cu trebile casei, cu servirea oaspeților adunați și cu economia mea de din afară; iar înlăuntrul bisericii sunt călugări sistemizați, asistenți pe lângă Sfintele Moaște, precum și Diaconul, așa și cântăreți (psalți) și fătul cu numele tot Costachi, cu toții sub privegherea și răspunderea mea, dar nu servitorul meu de casă, cu nedrept atacat, și pentru călugărul Glicerie, care poate că încă nu a murit și va mărturisi singur adevărul, la timpul său, că din care cauză s-a depărtat el de aci. Apoi Diaconul amintit nu s-a depărtat, ci și astăzi se găsește aci, în serviciul divin, și el totdeauna, dimpreună cu toți servitorii bisericești de aici cu cuget curat, pot mărturisi despre calomniile și dușmăniile adeseori pornite asupra-mi, prin oameni pretențioși și fățarnici; și toate acestea numai pentru că am oprit călugărilor subordonați a nu împrumuta bani celor ce au lipsă de vin bun, căci pe lângă acela se dezbat diverse planuri interne, din care apoi urmează discordie între frați și alte rele.

În urmă, am să observ domnului corespondent că nu e cuviincios a face sfară în țară, fără ca să aducă vreun caz concret; de aceea îi reflect că, chiar de ar putea să constate lucruri neiertate, și atunci, mai întâi, să le arate la locurile competente, care au a priveghea asupra afacerilor mele, și numai dacă înaltele scaune arhipăstorești nu-și vor împlini datoria lor, numai atunci să pășească în public, dar nicicând să nu sape groapa altuia, căci lesne poate singur să pice în ea (*Albina*, Anul XI, Nr. 27, 18/30 martie 1876).

*

În anul 1860, la 30 iunie, s-a creat, în Suceava, prin decizia prea înaltă a Majestații Sale Împăratului, un gimnaziu superior, cu caracter gr. or., și, mai întâi, pentru trebuințele de cultură ale populației gr. or. La acestu gimnaziu, susținut din Fondul gr. or., s-a hotărât a contribui, cu o parte, și comunitatea, anume românii și cu armenii, mai ales din motivul că li se juruia limba română ca limbă de învățământ, **îndată ce vor fi învățători români, care, pe atunci, lipseau cu totul.** Astfel, s-au destinat, spre acest scop, veniturile Tătărașului, un câmp de aproape 800 ha, dăruit de principele Mihai Sturza locuitorilor creștini ai orașului Sucevei.

*

Sub cele mai vii speranțe ale locuitorilor români, ce erau pe atunci încă în majoritate, își începu gimnaziul activitatea sa, însă, pe încetul, se convinseră românii cum că acest institut nu este spre binele, ci spre scăderea lor, deoarece copiii români rămâneau înapoi, pentru că cei mai mulți nu puteau aduce la cele cerute în limba germană, limba de învățământ la acest gimnaziu (gimnaziul fusese aprobat din 1848, dar pentru că Mitropolia Bucovinei întâzia să trimită tineri la Viena, pentru a studia în Universitate și a deveni profesor, împăratul Franz

Iosif a dispus deschiderea gimnaziului cu profesori germani și predare în limba română, știind că astfel va provoca orgoliul local, iar Mitropolia va trimite, în sfârșit, tineri la studiu; nici comisia de traducere în limba română a manualelor școlare nu-și începuse activitatea, după cum confirmă, cercetând atent arhivele mitropolitane, Constantin Morariu, în două studii dedicate învățământului românesc în Bucovina, care datorită elitelor noastre a eșuat; I. G. Sbiera consemna, în „Amintiri”, că preoții români nu știau românește și că își înscriau copiii doar la „despărțitura” germană, la cea românească nimerind doar câțiva feciori de țăran – n. n.). Dar cugetau toți cum că, venind candidații, trimiși la Viena anume spre a-și câștiga calificarea de învățători la acest gimnaziu (printre ei, și Vasile Bumbac, poetul care avea să recunoască onest parvenitismul german al elitelor românești – n. n.), va fi mai bine.

*

În fine, pe rând, venirea candidații și înainte cu 3 ani (deci, în 1873 – n. n.), au fost ajuns deja majoritatea precumpănitoare în corpul profesoral. Și totuși, așteptările orașenilor gr. or. nu se împliniră. Ba, în loc de acestea, adică de introducerea limbii române ca limbă de învățământ, începu aci a se restrânge încă chiar și valoarea limbii române ca obiect obligatoriu pentru toți, precum s-a fost așezat la început; dispensarea de limba română venea pentru cine voia numai, ba chiar, pe la finea semestrului, se cerea dispensarea și se căpăta; până și studenții români pot cere dispensarea de limba română la gimnaziul gr. or. din Suceava, și vor să-și capete, după cum respiră în public, că s-a exprimat domnul director gimnazial în corpul profesoral. Stând lucrurile astfel, încă în urmă cu un an (1875 – n. n.), se vorbea, printre orașenii gr. or. din Suceava, de trimiterea unei adrese la Dieta țării, prin care să se ceară introducerea limbii române ca limbă de învățământ la gimnaziul sucevean; asta fu nu mult după memorabila vizită a Arhiducelui Rainer în Suceava, la care ocaziune se miră mult înaltul oaspe că încă nu se învață românește la acest gimnaziu, măcar în parte. Dar lucrul rămase, atunci, numai vorbă. Abia acuma deveni acea vorbă faptă; la 15 martie 1876, se compuse, într-adevăr, o astfel de adresă către Dieta și, subscriindu-se de cetățenii gr. or. și de armeni, se trimise la Cernăuți.

*

Iaca, deci, aici, adresa cetățenilor greco-orientali din Suceva către Dieta Bucovinei pentru introducerea limbii române ca limbă a învățământului în gimnaziul gr. or. din Suceva.

*

„Înaltă Dietă a țării! Prin legile fundamentale de stat din 21 decembrie 1867, Articolul XIX, s-a garantat tuturor națiilor, locuitoare în împărăția Austriei, îndreptățirea deopotrivă a limbilor lor, atât în diregătorie, cât și în școală, prevăzându-se anume că în țările cu populațiune amestecată să aibă statul de grijă a da fiecărei naționalități mijloacele trebuincioase spre cultivare în limba lor națională, fără de a fi silite a-și câștiga în altă limbă învățătura și cultura. După hotărârile aceluia articol, s-a și înființat, prin alte provincii, cu populațiune amestecată ale Majestății Sale, înainte de toate școlile mijlocii ale statului, netrecându-se cu vederea nici o naționalitate de oarecare însemnătate numerică, ci dându-se fiecăreia școli mijlocii în limba lor. Numai în Bucovina nu s-au aplicat încă acele hotărâri lămurite ale Constituțiunii, căci numai singură națiunea germană este, în țara noastră, înzestrată din partea statului cu toate mijloacele de cultură, pe când, mai ales națiunea română, în țară cea mai întâia, atât după istoria, cât și după majoritatea relativă, nu se bucură nici de o școală mijlocie cu limba didactică română.

*

Având credință tare cum că scopul statului țintește la mulțămirea și fericirea tuturor cetățenilor, fără deosebire de nație; având, mai departe, și încredințarea cum că Înalta Dietă este veghetoarea cea mai credincioasă a legilor și a dreptului, precum și organul cel mai puternic al năzuințelor îndreptățite, și-au luat îndrăzneala subsemnații, pe temeiul legii și în numele poporului gr. or. al orașului Sucevei, de a aduce următoarea rugămintă: Ca Înalta

Dietă să binevoiască a îndruma la locurile mai înalte ca, la gimnaziulu gr. or. din Suceava, să se hotărăscă și să se introducă, în locul limbii germane, limba română ca limbă de propunere și de învățământ.

*

Motivele din care așternem Înaltei Diete această umilită rugămintă sunt după cum urmează:

*

1. Acest institut se susține din Fondul bisericii gr. or. din Bucovina și s-a înființat, în prima linie, pentru trebuințele de cultură ale poporului gr. or.

2. Afară de situația numitului gimnaziu într-un cerc cu majoritate precumpănitoare română, elementul român din însuși orașul Sucevei face aproape de jumătate din numărul tuturor locuitorilor, nu vorbește în întregul său și nu înțelege limba germană, precum nu vorbesc și nu înțeleg germana nici armenii orientali, pe lângă români cei mai vechi locuitori ai orașului, pe când apoi celelalte nații mai noi din Suceava, cu puține abateri, vorbesc și înțeleg românește.

3. Din cauză că poporul gr. or., atât cel din oraș, cât și cel de la țară, nu cunoaște limba germană, ce este exclusiv limba de învățământ la des numitul gimnaziu, și așa nici nu pot face copiii gr. or. spor în învățatură, ba chiar devine, prin aceasta, iluzorie cultivarea poporului gr. or. Căci, trecând cu vederea sila ce se face copiilor gr. or. cu învățarea limbii germane, spre a se putea folosi de binefacerile culturii, ce se capătă prin școlile mijlocii; nebagând în seamă că părinții gr. or. trebuie să facă, prin aceasta, cu creșterea fiilor lor mai multă cheltuială decât părinții germani, se mai adaugă încă, din același temei, descurajarea și neîncrederea în școală, deoarece foarte mulți din copiii gr. or., cu cele mai mari opintiri, nu pot totuși ajunge la acea treaptă de cunoștință a limbii germane, spre a fi primiți în gimnaziu, mulți sunt nevoiți, chiar după primire, a se lăsa de școală pentru greutățile neinvincibile la partea limbii didactice, sau se luptă, în mod ucigător de spirit, în tot decursul studiilor, mai mult cu limba, decât cu materialul învățaturii, rămân înapoi, pierd încrederea în sine, se descurajează, descurajând și poporul, care își vede zadarnice toate ostenele și cheltuielile sale!

4. Prin introducerea limbii române ca limbă de învățământ la gimnaziulu din Suceava, s-ar atrage și locuitorii creștini din stările de mijloc ale României învecinate ca să-și trimită copiii aice spre cultivare, ceea ce pentru Austria, ca răspânditoare a culturii în Orient, n-ar fi de preț neînsemnată.

*

Din aceste motive legale, pedagogice și chiar și politice, am crezut a pofti pe Înalta Dietă, în toată umilința, pentru sprijinirea și înaintarea la locurile mai înalte a acestei dorințe vechi și drepte a poporului gr. or. din Suceava, așteptând a o vedea împlinită prin ajutorul Înaltei Diete, cu atât mai vârtos, cu cât acuma nu ne lipsesc nici învățătorii naționali, examinați și aprobați pentru gimnazii, și întrucât împlinirea acestei dorințe n-ar fi decât aplicarea strictă a Articolului XIX din Constituțiune”.

*

Această petițiune fu, în două zile, subsemnată de 182 cetățeni gr. or., tot fruntași și oameni onorabili; amploiații, precum și învățătorii nu se admiseră, fiind scopul ca adresa să fie curat din partea cetățenilor. În 23, luna curentă, se alăturară către petițiune și armenii orientali, subsemnând-o 37 fruntași, iar în martie 1876, fu expediată la Cernăuți. Așteptăm cu nerăbdare să vedem legea și dreptatea triumfând (*Albina*, Anul IX, Nr. 28, duminică 21 martie / 2 aprilie 1876).

1876: Necrologul mamei lui Ciprian Porumbescu. În prima săptămână a acestei luni (august 1876), repauză mult stimată și neuitată soție a parohului gr. or. rom. din Stupca, în Bucovina, Emilia Golembiovschi. Nenumăratele binefaceri, amicala ei purtare, plină de blândețe și omenie, nemăsurata bunătate a inimii, pe care le manifesta defuncta, la toată ocaziunea, atât prin sfat, cât și în faptă, prin un de curs de 12 ani, i-au câștigat, în comuna aceasta, o venerațiune și dragoste adâncă, o amintire eternă și au făcut-o drept model de preoteasă, în înțelesul adevărat al cuvântului. Întreaga comună deplânge, cu durere, pierderea acestei femei mărețe din mijlocul nostru. *Fie-i țărâna ușoară și memoria eternă!* (*Albina*, august 1876).

□

1876, T. V. Stefanelli: Ceva despre Bucovina. În luna lui octombrie anul trecut (1875), s-a serbat, în Bucovina, seculara încorporare a acestei țări cu statul Austriei, cu care ocazie ziarele din toate părțile Europei aduseră, despre acest ducat, despre locuitorii săi și despre referințele în care trăiesc, știri și descrieri, una mai bizară decât alta. Unele ziare cântau imnuri asupra acestei țări romantice și frumoase, și asupra locuitorilor săi deștepți și laborioși, pe când, după descrierile și elucubrațiile altora, ai fi putut crede cum că Bucovina este o țară locuită de urși sau o stepă asiatică, și locuitorii ei, niște ființe semi-sălbaticе.

Față cu aceste cunoștințe geografice și etnografice, împrăștiate prin ziaristică, ni s-a ivit întrebarea: cunoaștem noi istoria acestei țări, din timpul încorporării sale sub coroana Austriei, până în zilele de astăzi? Cunoaștem noi împrejurările în care trăim și națiunile cu care locuim, împreună, pe acest pământ clasic?

Poate și ba!

În 2 iunie 1777 (în realitate, în 1 octombrie 1774 – n. n.), se ocupară trei ținuturi ale Moldovei, adică ținutul Cernăuților, al Sucevei și al Câmpulungului, definitiv de către Austria și se luă formal în posesiune.

În 12 octombrie 1777, depuseră țările, adică nobilimea, clerul și poporul, în limba românească, jurământul de credință pentru împărat și dinastia imperială.

Numele de Bucovina îl căpătară aceste districte abia mai târziu, din cauza imenselor păduri, ce se întindeau peste toată țara. Galițienii, slavi și megieși cu acest district, nu puteau pronunța numele românesc al acestei părți din Moldova și, deoarece veneau ades în contact cu locuitorii ei, căutară un nume acomodat limbajului lor și porecliră aceste districte Bucovina, adică „Făgetul” sau „Țara Fagilor” (numele s-a încetățenit, în cancelaria polonă, încă din secolul XIV – n. n.).

Acest nume, uzitat de către poporul galițian, deveni oficial în toată Galiția și, în raporturile relative la aceste ținuturi, se întrebuița, acolo, numai acest nume.

Guvernatorii austrieci, trimiși încoace spre regularea afacerilor interne, nu-și bătură capul a forma alt nume pentru aceste ținuturi și, deoarece le era greu a pronunța vreun nume românesc, adoptară numele ce-l auziseră deja în Lemberg (Leov) și în celelalte părți ale Galiției și-l acordară acestei țări². Astfel, această parte a Moldovei, compusă din trei districte, căpătă numele Bucovina. Acesta este istoricul numelui Bucovina, precum o mărturisește aceasta și generalii baron Spleny și Enzenberg, în raporturile către cancelaria cabinetului imperial din Viena.

Împăratul Iosif II declară Bucovina provincie autonomă politică și-i dă o proprie constituțiune, acomodată împrejurărilor țării și dreptului consuetudinal al poporului românesc ce locuia țara³. Dar aceasta nu dură mult.

² a) Bericht der Czernowitzter Handels und Gewerbekammer 1852-1861, p. 32; b) Dogiel Codex Diplomat. Poloniae t. I, p. 46.

³ Dr. Ficker: Hundert Jahre. Wien 1875.

În anul 1786, Bucovina deveni împreună cu Galiția, sub numele de „Czernowitzer Kreis”.

Nici cruntele și necurmatele războaie, întâmplare pe acest pământ, nici incursiunile barbare ale tătarilor și cazacilor, nici năvălirile hoardelor turbate ale turcilor nu au adus mai multă stricăciune naționalității române din Bucovina decât această împreunare nenaturală cu Galiția, în decurs de 63 de ani, lungi cât 63 de secole; căci, în acest timp fatal, o parte din Bucovina a început să piardă fața sa drept românească, în acesta timp a început slavizarea imensă a poporului românesc, în acest timp s-a încuibat în această țară rădăcina unui rău, ale cărui consecințe funeste planează ca un nor întunecat asupra poporului⁴. Mai târziu, vom reveni asupra acestui punct.

Abia cu 4 martie 1849, în urma neobositei stăruințe a nobilimii și a clerului, Bucovina fu despărțită de Galiția, căpătă numele de ducat, dreptul de a alege reprezentanții săi și un guvern. Nenorocita influență galițiană înceta măcar în parte, dar răul era făcut, rana sângera și medicul nu se afla, să o vindece.

Pe timpul încorporării Bucovinei către Austria, locuitorii ei, cu o ne semnificativă excepție, erau români. Astfel mărturisește istoria, astfel mărturisesc generalii Spleny și Enzenberg, în raporturile lor către cabinetul imperial, astfel scriu toți învățații și istoricii, ce treceau și călătoreau, atunci, prin Bucovina.

Dintre mulți alții, să auzim ce zic învățatul și străinul Gohlert:

„Baștina locuitorilor a fost, dintru început, română. Dar curând după ocupație, țara deveni o arenă, călcată de cele mai diferite naționalități. Colonii germane se urziră în Arborea, Frătăuți, Ilișești, Ițcani, Milișăuți, Molodia și Roșă; colonii ungare, în Fogodisten (Iacobești), Hadikfalva (Dornești), Ioseffalva (Tolva), Istensegici (Țibeni) și Laudonfalva (Balcăuți); lipovenii, alungați din Rusia, urziră Fântâna Albă, Cîimăuții și Lipovenii; băile atraseră lucrători germani (din Zips) și slovaci în țară și, astfel se formară coloniile Eiseuau, Freudenthal, Iacobeni, Karlsberg, Cârlibaba, Pojorâta și Rus pe Boul. Fabricarea sticlei aduse coloniști germani și mijloci urzirea coloniei Furstenthal, Althutte și Neuhutte. Comerțul atrase neguțatori armeni în țară, și afacerile industriale atraseră lucrători cehi și nemți în orașele Cernăuți, Siret și Suceava.

Fiindcă în anul 1789 se începu a se împărți pământuri între jidovi, se formară 15 colonii evreiești în țară. Din apropiata Galiția fugiră rutenii și polonii, de frica miliției, și se stabiliră în Bucovina, care era scutită de serviciul militar⁵”.

Astfel se împoporă Bucovina, astfel deveni o țară locuită de cele mai diferite naționalități, între care, însă, românii au format și formează relativa majoritate.

Mare atracție a avut Bucovina mai cu seamă pentru rutenii din Galiția. Aceștia, locuind acea parte a Galiției care se mărginește cu Bucovina și fiind acolo necesități a servi la miliție, părăsiră, în mare număr vetrele părintești și, trecând în Bucovina, se răspândiră asupra țării întregi, iar mai cu seamă în partea nordică a Bucovinei. Aceștia urziră parte sate noi, parte se stabiliră între satele locuite de români și, cu timpul, le rusificară de tot. Chiar în timpul de astăzi, afli o mulțime de sate așa-numite rusești, unde țărani bătrâni vorbesc încă românește, pe când copiii lor nu cunosc altă limbă decât cea ruteană.

Vijnitia și Vijenca, precum arată chiar numele, se urziră de către fugari galițieni⁶, iar dintre satele românești care primiră pe fugarii galițieni și care se rusificară deplin, în timpul aceasta, vom numi de exemplu, numai Stănești, Bobești. Călinești, Căbești, Cuciuru-mare, Cuciuru-mic, Mămăiești, Rarancea, Mamornița etc. etc. și o mulțime de alte sate de peste Prut și de dincoace de Prut, care trec, astăzi de rusești.

⁴ Petition der Bukowinerund Begrundung. Wien. Karl Gerold. 1848 – Promemoria und Emancipationsruf der Bukowina. Wien. 1861.

⁵ Mittheilungen der geogr. Gesellschaft in Wien.

⁶ Dr. Ficker: Hundert Jahre. Wien 1875.

Afară de Galiția, mai veniră ruteni și din alte părți, adică din guvernămintele apropiate rusești, precum din Podolia, Volhinia și Ucraina, și, până la anul 1804, ocupară ținutul Nistrului, al Ceremușului și o parte din ținutul Siretului⁷.

Rutenii galițieni, veniți în Bucovina, și mai cu seamă cei ce veniră mai de cu vreme, primiră religia ortodoxă răsăriteană, adică legea locuitorilor băștinași; numai aici, colea, se află încă vreo câteva colonii de ruteni, care se țin de religia greco-catolică, mai cu seamă cei ce locuiesc pe la orașe sau în apropierea lor.

Pe când rutenii curgeau, din toate părțile, în Bucovina, românii o părăseau și emigrau în Moldova. Astfel, este constatat cum că, de la anul 1789, până la anul 1803, ieșiră din Bucovina 14.000 de români; iar în anul 1815, calcula consiliul de răzbel din Viena cum că, în acest an, părăsiră 16.000 de persoane Bucovina și se duseră la Moldova⁸.

La venirea Bucovinei sub sceptrul Austriei, țara avea, de tot, 75 de mii locuitori.

Populațiunea țării era, așadar, foarte rară și cea mai mare parte a țării era acoperită de codri centenari și de păduri dese și neumblate. Cea mai mare grijă a împăratului Iosif II a fost, deci, a mijloci împoporarea acestui ținut mănos și plin de frumuseți naturale și, spre acest scop, decretă, în anul 1780, ca un adaus la „status quo”⁹, ce era deja decretat la prima organizare a Bucovinei, decreta, zic, libertatea locuitorilor de a nu fi recrutați, în decurs de 50 de ani. Acest mijloc avu, într-adevăr, urmările dorite, căci, precum am văzut mai sus, Canaanul bucovinean atrase pe cele mai diferite naționalități, din toate părțile. Cei mai numeroși oaspeți au fost rutenii.

Am zis cum că cel mai stricăcios lucru pentru limba și naționalitatea română din Bucovina a fost încorporarea acestei țări cu Galiția.

Vom motiva-o.

I. Prima îngrijire a guvernului, în solitudinea sa pentru stabilirea unei ordini durabile în țară, fu de a da țării amployați administrativi și judecătorești. Fiind Bucovina încorporată cu Galiția, fiind capetele direcțiilor administrative și judecătorești stabilite în Galiția, conducătorii acestora favorizară numirea amployaților poloni și ruteni în astă țară.

Plățile și salariile erau relativ mai bune decât în alte locuri și, astfel, cele mai multe posturi se ocupară cu persoane din Galiția. Acestea însă nu cunoșteau altă limbă decât cea polonă și ruteană, și puțină germană. Pertractările cu poporul de la țară trebuia, deci, să fie în limba ruteană sau polonă. Dar polonii erau puțini, rutenii, mai mulți. Pertractările cu poporul trebuiau să fie mai mult rutene. Poporul, dintru început, nu înțelegea această limbă, dar, venind neîntreput coloni ruteni din Galiția, se dedă cu dânsa și, fiind necesați a se înțelege, într-un fel cu ocârmuitorii săi, se înțelese în limba ce era mai ușoară pentru dânsul, adică ruteneasca. Astfel, începe rusificarea, îndrumată de ocârmuire. Dar aceasta era numai la țaran. Clasa mai cultă, a boierilor și a mazililor, nu pot suferi această limbă, fiind, însă, necesați cu afacerile lor a alerga la supremele direcții ale țării, ce se aflau în Galiția, adoptară o limbă mai cultă și mai frumoasă la auz, adică pe cea polonă. Astfel, veni o vreme unde, la o mare parte a nobilimii noastre, limba de conversație, în saloane și în familie, era cea polonă, precum era, în România, pe vremea fanarioților, cea greacă și, în ziua de astăzi, în mare parte, cea franceză.

II. Această influență stricăcioasă se arată, mai cu seamă, în școală.

Împăratul Iosif II, călătorind, în anul 1783, prin Bucovina, porunci generalului Enzenberg să creeze școli și să aducă numai astfel de învățători, din Transilvania și Ungaria, care cunoșteau, pe deplin, limba românească și cea germană; de limba ruteană nici nu era

⁷ Prof. Biedermann, W. Ztg. 1875 Nr. 224.

⁸ Prof. Biedermann und Ficker: Volkerstamme der osterr.-ung. Monarchie.

⁹ Dr. Ficker: Hundert Jahre. Wien 1875.

vorba, pentru că, pe vremea *aceea*, erau foarte puțini ruteni în Bucovina și aceștia se țineau numai în ocolul Câmpulungului rusesc¹⁰. Încorporându-se Bucovina cu Galiția, trecu și administrația școlilor, care erau susținute de către fondul greco-ortodox religios, la Galiția, și guvernul galițian ridică învățământul obligatoriu, în urma cărei proceduri, din 32 de școli cu învățători români, ce existau, în anul 1792, rămaseră numai 14, adică: una românească-nemțească în Cernăuți, 9 școli românești-nemțești pe la țară, 2 curat românești, 1 ungurească, 1 armenească. Fiind aceste școli sub privegherea consistorialului catolic din Lemberg, învățătorii români fură siliți a trece la catolicism, și învățătorii ce se opuneau acestei provocări erau depărtați din serviciu și înlocuiți prin alții, din Galiția, care erau de religie catolică și nu cunoșteau defel limba românească.

Dar aceasta nu era destul, trebuia să vină un rău și mai mare: prin un decret din anul 1812, școlile create și susținute pe cheltuielile fondului religios greco-ortodox fură prefăcute în școli romano-catolice¹¹.

Acum încep deznaționalizarea școlilor și înstrăinarea lor de tot ce era românesc într-un mod înspăimântător.

Această soartă o avu, mai cu seamă, partea nordică a Bucovinei; partea sudică nu se putu deznaționaliza. Dar ce se străduiau învățătorii străini și chiar preoții de pe atunci să facă, doar ca să se facă plăcuți șefilor lor? Neputându-se face altceva, începură cel puțin a schimonosi numele băieților din popor, zicându-le cum că numele părinților lor e barbar și moșic. Astfel, începură a anina, la numele de familie, ba chiar și la cele de botez, terminațiile slave *wiez* și *ski* și *uk* și a le trage pe calupul lor. Din Roman se făuri Romaniuk și Romanowicz, din Grigorie, Grigorowicz, din Popa, Popowicz și Podiuk, din Macovei, Makoweiczuk, din Andrei, Andreiczuk, din Constantin, Konstantinowicz, din Pietraru, Pietraski etc. etc. Cine făcea o suplică, cine cerea un post, cine avea procese și avea nenorocirea de a nu avea, la numele său, terminația în *wicz*, *ski* sau *uk* (autorul exagerează, terminațiile respective fiind adoptate de românii bucovineni, din parvenitism, cu mult, mult înainte de ocuparea Bucovinei, dar și prin stăruințele Bisercii, care, folosind slavona, categorisea limba română drept „limba diavolului”, în sensul de neliturgică – n. n.) sau nu reușea, sau, reușind, se trezea că i *s-a* aninat o codiță de numele său strămoșesc (recensământul lui Rumeanțev, din 1772-1773, probează că românii singuri, din vremea lui Alexandru cel Bun, încoace, își „înnobilau” numele cu terminații polone, primii fiind feciorii lui Luca, fiul lui Pancu, deveniți Lukawiecki – n. n.) și bietul popor, în simplitatea sa, păstra această codiță ca un scump suvenir de la domni o cârmuirii, crezând că așa trebuie să fie, dacă are a face cu domni învățați și cărturari. Astfel de codițe, triste urmări ale unei epoci de deznaționalizare, le vedem și astăzi păstrate, la o mulțime de nume de români, ai căror străbuni nici nu visau la un astfel de botez.

III. Am zis cum că și preoții de pe atunci favorizau deznaționalizarea. Așa este! Și iată pentru ce:

Tot binele îl așteptau ei din Lemberg, căutau, deci, a favoriza planurile străinilor, ca să ajungă la scopul lor; pe lângă aceasta, se denumi, după moartea episcopului român Herescu, un străin ca episcop al Bucovinei, adică Daniil Vlahovici, adus încoace din confiniul militar slavon, care nu înțelegea românește. Sub acesta începu mereu slavizarea clerului și, prin cler, slavizarea poporului.

IV. Legătura Bucovinei cu Galiția favoriza foarte mult colonizarea țării cu elemente străine, mai cu seamă slave. Urmările stricătioase pentru națiunea română le-am amintit mai sus.

¹⁰ Bericht der Bukowiner Handels Gewerbekammer 1862-1871. Lemberg 1872.

¹¹ Idem.

Acestea sunt împrejurările care, în decursul legăturii Bucovinei cu Austria, au cauzat stricăciune naționalității și limbii române. Despre alte neajunsuri pentru dezvoltarea autonomă a țării, despre răul relativ la administrație și judecătoria, nici nu mai vorbim. Acest rău înceta, încâtva, cu dezlipirea Bucovinei de Galiția; dar numai încâtva, căci chiar astăzi Curtea de Apel pentru Bucovina se află în Lemberg, și astăzi cele mai multe și mai însemnate posturi, pe la tribunale, sunt ocupate de străini, care vin încoace „cu cerguță cu pernuță”, precum zice proverbul, și ai căror nepoți vor zice, pe urmă, cum că familia și neamul lor se află în țară încă înainte de Dragoș Vodă!

Precum am amintit mai sus, definitivă dezlipire a Bucovinei de Galiția se întâmplă, sub domnia mărinimosului nostru împărat Francisc Iosif I, în 4 martie 1849, și, de atunci, țara, căpătându-și autonomia sa, își urmează calea sa constituțională; însă răul ce l-a suferit, în decurs de 63 de ani, prin alipirea sa cu Galiția, nu se mai poate îndrepta, căci rana e prea adâncă (autorul iarăși exagerează, pentru că majoritatea coloniștilor ruteni aveau să vină după anul 1849, atunci când țaranii, eliberați de boieresc, refuzau să presteze munci plătite pentru stăpânii odinioară, și-atunci boierii români, în frunte cu Hurmuzachi, au adus sate întregi de coloniști slavi pe moșiile lor – n. n.).

Venind Bucovina la Austria, împărații ei căutară, succesiv, a ține cont de datinile și uzul consuetudinal al românilor, și toate legiuirile, relative la această țară, mai cu seamă până la anul 1849, erau bazate pe aceste principii. Împăratul Franciscu I întări, în anul 1826, decretul predecesorilor săi și garanta „așezămintele proprii ale țării, astfel precum proveneau ele din constituțiunea Moldovei și din uzul poporului moldovenesc”, și cancelaria de curte întări, chiar în anul 1846, aceste stipulații și decrete¹².

În urma acestora, limba română era respectată în toate tribunalele și oficiile țării; toate ordonările și citațiunile ale acestor oficii erau, pentru români, în limba românească¹³. Numai în afacerile interne ale oficiilor se întrebuința limba germană.

Generalul Spleny, care era în capul tuturor afacerilor Bucovinei, ținea, în cancelaria sa, pe un „scriitor polon”, care avea să traducă corespondența ce o purta Spleny cu comandantul turc al cetății Hotin, și pe un „secretar valah”, care avea a face cu corespondența „valahă”, cu conceptul ordonanțelor și a poruncilor în limba română, cu elaborarea exhibitelor în limba

¹² Dr. Ficker: Hundert Jahre. Wien 1875.

¹³ Cităm, aici, o „poruncă gubernială”, înscrisă în limba română, cu slove cirilice, al cărei original se află în mâna noastră: „Cătră cetățeneștii meșteri și calfe a crăiescului oraș Siret. Prin înalta poruncă gubernială, ce a ieșit la 20 aprilie anul curent, numărul 16.441, drept că s-a pozvolit regulația breslelor în ținutul Bucovinei, însă așezarea breslelor pentru toate breslele numai întru acele două orașe, Cernăuți și Suceava, s-a îngăduit, iar meșterii din celelalte târguri ale ținutului acestuia s-au întronocat cu breslele numitelor două orașe, după îndepărtare locului; dară fiind la întâmplare, când a făcut înalta gubernie arătare înaltelor locuri asupra făcutei regulații a breslelor, în ținutul acesta, cu prea înaltul decret de curte, din 28 iunie 1804, Nr. 10.794, s-a făcut aducere aminte cum că, fiind Siretul oraș crăiesc și hrănindu-se târgoveții cu meșteșug, cu greu ar fi să se împreune cu alte bresle îndepărtate. Așa a pozvolit pomenita înaltă gubernie, pe arătare acestui k. kreisamt din 31. iulie a. c., Nr. 5.047, ca să se facă și la Siret Bresle deosebit de Cernăuți și de Suceava, prin porunca din 10 august a. c., Nr. 31.575. / Despre această înaltă hotărâre vi se da înștiințare cu acea adăugire, că acuma toată Bucovina în trei ocoale de bresle se va împărți; însă de la sine se înțelege că, înmulțindu-se vreun meșteșug, cu vremea, care acum cu altul este întronocat, până va arăta că se poate fi singur o breaslă, să se deslețească și să-și facă însuși breasla. Și fiindcă breslele din țara aceasta, după prea înaltul patent din 9 mai 1779, au să se orânduiască, așa se cunoaște ca ele, în toate dreptățile, să fie asemenea cu celelalte bresle, ce se află în c. r. state, și ca fiecare maistru și calfă din țara aceasta să se socotească asemenea cu ceilalți meșteri și calfe breslite, și cu dânșii de toată ocrotirea și dreptatea să se împărtășească, de care meșteri și calfe, cu orânduiala altor c. r. state se împărtășesc. / De la c. r. Kreisamtul Bucovinei. Cernăuți, în 15 septembrie 1804. // Iscăliți: F. Schreiber, Kreishauptmann; Gomory, Kreissecret.

română, ca cercetarea socotelilor de biruri, asigurarea ȳartirelor pentru militari (*Transilvania*, Anul IX, Nr. 7, 1 aprilie 1876).

Călătorind împăratul Iosif II, în iunie 1783, prin Bucovina, scrise, prin biletul său de mână, datat: Cernăuți, 19 iunie 1783, către prezidentul aulic de război din Viena, următoarele: „5-to.. Consiliul Aulic de Război are să trimită, imediat pe un auditor dibaci încoace, care cunoaște limba țării, pentru că procesele se înmulțesc foarte”; și, mai departe: „7-mo Oficiul Directorilor de District și al Ispravnicilor este foarte însemnat și națiunea o astfel că are mai multă încredere în prepoșiți de altă naționalitate, decât în ai săi. Prin o alegere bună de subiecte străine, spre ocuparea acestor posturi, se va face mai mult bine, decât dacă s-ar ocupa aceste posturi prin mazili sau alți băștinași de aici, mai cu seamă din Moldova. Poate se vor putea afla câteva subiecte bune în Banatul Timișoarei, care cunosc limba valahă, spre a-i întrebuința aici cu succes”.

Prin același bilet de mână numi Iosifu II pe boierul român Vasile Balș concepist aulic la Consiliul Aulic de Război, motivând această numire, în biletul sus amintit, astfel: ca să se afle cineva la consiliul aulic de război, care cunoaște limba țării de aici.

La oficiul fiscal din Galiția, se instalează un adjunct, care cunoștea limba română. Oficiul „Landrecht” din Lemberg funcționa ca for privilegiat pentru nobilimea Bucovinei și căpătă mai mulți amployați, care cunoșteau limba română. În urma unei ordonanțe a Cancelariei de Curte, din 28 octombrie 1786, se traduseră, în limba românească, următoarele legi: procedura civilă, procedura concursuală, patentul taxelor, procedura în cazuri de succesiune (ereditare, moștenire), prima parte a codului civil, urmând, apoi, și partea a doua, norma de jurisdicțiune, patentul asupra pertractării certelor de iobăgie pe calea civilă și judiciară, poruncile pentru pedepsirea supușilor neascultători, și norma asupra zăloagelor reale. Aceste legi se tipăriră, în 400 de exemplare, și se împărțiră în toate părțile Bucovinei.

Din toate acestea, se vede că altă limbă, afară de cea românească și germană, nu se întrebuințau în nici un oficiu public din toată țara. Acuma se întrebuințează exclusiv cea germană, în toate oficiile publice (din pricina Dietei Bucovinei, în care, la constituire, s-a constatat că, dintre toți deputații români, cu excepția unui... ucrainean din Dărmănești, nici unul nu știa românește, ci doar germana; prin uz, limba germană devine, deci, și limbă oficială internă, în locul celei române – n. n.).

Să venim, acum, la statistica comparativă a locuitorilor din Bucovina.

După censul îndrumat de generalul baron Spleny, în anul 1776 se aflară capi de familie: 197 boieri și mazili, 149 ruptași, 415 preoți, 86 dascăli, 466 călugări, 88 călugărițe, 285 impiegați inferiori, 45 negustori, 14.992 țărani, 58 armeni, 526 jidovi, 294 țigani.

Prin patentul din 14 martie 1787, boierii cei mai însemnați și mazilii căpătără baronia, ceilalți căpătără titlul de cavaleri, iar ruptașilor li se derogă titlul de nobili.

Precum vedem, numărul boierilor și mazililor băștinași era, pe vremea încorporării Bucovinei cu Austria, foarte însemnat. Toți aveau cel puțin câte o moșie, partea cea mare, însă, aveau în stăpânirea lor mai multe moșii și sate și formau clasa cea mai însemnată și mai avută în țară. De naționalitate români erau în capul tuturor afacerilor relative la starea țării, la toate împrejurările mai importante erau consultați de către „gubernia” împărătească și sfaturile lor, întotdeauna considerate. Dară cu lipirea Bucovinei de Galiția, cu încurcarea afacerilor publice și interne ale țării, numărul lor se tot împuțină, cea mai mare parte se retrase în Moldova, lăsând îngrijirea moșiilor în mâna vechililor.

Boierii Armușoia, Bașotă, Hurmuzachi, Iamandi, Cantacuzino, Conachi, Millo, Murguleț, Niculcea, Sturza părăsiră, curând, Bucovina și locuiră în Moldova; numai Hurmuzachi se întoarse, dintre ei, înapoi și iernase în țară. Între cei ce nu se mișcă deloc din Bucovina era boierul Cârstea, în Costâna, Balș, în Stupca, și Logotheti, în Cernăuți.

Ce se atinge de ruptăși, derogându-li-se titlul de nobili, prin patentul sus amintit, aceștia decăzură tot mai mulți, cea mai mare parte devenind simpli lucrători și posesori de pământ, mulți se retraseră în Moldova, iar o mare parte din ei se rutenizară. Chiar astăzi sunt o mulțime dintre ei, care poartă nume vechi și istorice românești, dară nu-și mai cunosc limba, cu toate că, la oarecare ocazii, afirmă cum că sunt români.

Lucru însemnat este că, pe vremea incorporării acestei țări cu imperiul austriac, erau 415 preoți, pe când astăzi se află, în toată Bucovina, numai 278. Această împrejurare se explică ușor, dacă vom considera, cât de puține cunoștințe se cereau, atunci, pentru această stare, pe când, în ziua de astăzi, se cere, de la aspiranții acestei stări, același studiu preliminar ca pentru toate stările mai înalte, și teologia formează, acum, o parte integrantă a Universității din Cernăuți. Dar, precum se poate lesne înțelege, conform cu cultura spirituală, era și starea lor materială foarte deplorabilă, căci populația Bucovinei era neînsemnată și, pe lângă pe lângă aceasta, considerând că Bucovina avea, pe acea vreme, 229 de sate, veneau, ca termen mediu, mai ca 2 preoți pe un sat. Numărul călugărilor, 466, se micșoră cu totul, prin desrădicarea mănăstirilor și a schiturilor. Astăzi, sunt, în toate cele trei mănăstiri ale Bucovinei, adică în Putna, Dragomirna și Sucevița, numai 37 de călugări. Călugărițe nu există defel.

Ce se atinge de impiegații inferiori, aceștia se împărțeau în glotași, logofeți de ispravnicie, îmblători, arnăuți, ceauși, călărăși și vatamani, și aveau a împlini hotărârile și orânduirile ispravnicilor și ale vornicilor.

Am zis cum că generalul Spleny îndrumă numărarea capilor de familie, al cărei rezultat l-am amestit mai sus.

Pe lângă aceasta, însă, mai îndrumă Spleny și un cens al tuturor locuitorilor din Bucovina. Rezultatul acestui cens a fost 75.000 de locuitori, împărțiți în 12.500 de familii, ei locuind în trei orașe, adică Suceava, Cernăuți și Siret, și în 229 de sate. Dintre aceștia, erau, după cum pretinde o tabelă istorică a Camerei de Comerț din Cernăuți, editată în anul 1875, 35.000 de români, 12.000 de ruteni, restul se împărțea între armeni, jidovi și țigani. Aceștia din urmă formau un număr mult mai însemnat, decât al armenilor și jidovilor, la un loc.

Dar, din raporturile lui Spleny și Enzenberg, către curtea imperială, apoi din descrierile mai multor călători învățați, precum Gohlert și Gray, se vede cum că acest cens este defectuos, că, adică, numărul românilor e prea mic calculat, iar cel al rutenilor și al celorlalte naționalități prea mare, căci persoanele amintite se exprimă astfel: „den Grundstock der Bevolkerung bilden die moldauischen Walachen, hie und da horet man auch slavisch, armenisch und juldisch sprechen”¹⁴.

În decursul incorporării Bucovinei cu Austria, adică de la anul 1775, până în zilele de acum, a crescut populația Bucovinei, în mod foarte considerabil. Românii, rutenii, germanii, polonii, armenii și jidovii, toți s-au înmulțit. Cum s-a înmulțit numărul slavilor, am amintit mai sus. Cel mai mare contingent al acestei naționalități l-a căpătat Bucovina din Galiția, emigrarea lor, de acolo, încoace, era favorizată de împrejurări. Aici aveau mult ce câștiga, dincolo n-aveau nimic ce pierde. Nu era tot așa și cu românii. Din Moldova și din Transilvania nu se trăgea nimeni încoace (au venit, din Transilvania, în jur de zece mii de emigranți, 6.500 doar în timpul guvernatorului Enzenberg – n. n.), și din alte părți nu aveau de unde veni, deci creșterea populației române a urmat numai pe calea natural productivă.

Germanii, atrași de ridicarea comerțului și prosperarea meseriilor în Bucovina, formară colonii, după colonii, și se stabiliră, mai cu seamă, în orașe; dar afară de aceasta, ocupară și urziră chiar mai multe sate, unde locuiesc și până astăzi. Armenii sunt numai puțini. Cei mai mulți locuiesc în Suceava, puțini în Cernăuți și pe la țară. Toți se disting prin spiritul lor comercial, prin zelul și energia ce dezvoltă în toate afacerile. Cea mai însemnată parte a

¹⁴ Hacquet: Neueste physikalisch-politische Reisen. Nurnberg 1790.

jidovilor a emigrat din Galiția, numai puțini din Rusia. Polonii au trecut înapoi din Galiția, mai cu seamă pe vremea alipirii Bucovinei cu Galiția. Numărul lor însă nu este mare. Ungurii secui au emigrat înapoi din Transilvania, pe timpul lui Iosif II.

Toate aceste naționalități, precum am zis, s-au înmulțit, până acum, în mod foarte considerabil. După censul din anul 1869, se află în Bucovina 207.000 români, 186,000 ruțeni, 3.000 lipoveni, 47.000 germani, 5.000 poloni, 9.500 maghiari (secui), 2.000 armeni, 47.700 jidovi și 4.800 de țigani, cehi, moravi, slovaci, francezi, italieni și turci. Majoritatea relativă, între toate naționalitățile din Bucovina, o formau, așadar, în anul 1869, românii, căci numărul lor era cu 21.000 mai mare decât al ruțenilor, cu 160.000 mai mare decât al germanilor și cu 159.000 mai mare decât al jidovilor, și cu 183,000 mai mare decât al tuturor celorlalte fracțiuni de naționalități, la un loc.

Să nu scăpăm, însă, din vedere cum că acest cens este făcut sub conducerea unor angajați străini, neamici românilor; să nu uităm cum că românii au fost, mai totdeauna, în opoziție cu guvernele felurite; să nu uităm, mai departe, cum că, în interesul naționalităților străine din Bucovina, în interesul angajaților străini și al guvernelor diferite a fost de a micșora numărul românilor, în statistica oficială, cât se poate de mult, și atunci vom înțelege cum că numărul lor trebuie să fie, în realitate, mult mai mare, și al naționalităților celorlalte, mult mai mic, față de cum îl arată datele statistice.

Acestea, relativ la datele statistice din anul 1869.

Să venim, acum, la unele date statistice din anul 1871, relative la mișcarea populației din Bucovina, și să ne ținem de raporturile Camerei de Comerț din Cernăuți, care sunt foarte exacte și instructive.

După aceste raporturi și date statistice, avea Bucovina, în anul 1871, 611.964 locuitori; dintre aceștia, erau 209.416 români, dintre care 641 erau români din alte țări; fiind, așadar, numărul românilor din țară 208.475; numărul ruțenilor era 191.195, dintre care 12.461 erau ruțeni din alte țări, străini și nenaturalizați, fiind, așadar, numărul ruțenilor din țară 178.734; numărul germanilor era 41.065, numărul jidovilor 47.754, al ungarilor 8.586, al lipovenilor 3.043, al slovacilor 1.190 și al altor naționalități 9.998. Calculând, în procente, erau 42,4 % români, 36,4 % ruțeni, 8,2 % germani, 9,2 % jidovi, 1,7 % unguri, 0,6 % lipoveni, 0,2% slovaci și 1,3 % al altor naționalități. Numărul românilor era, așadar, în anul 1871, cu 29.741 mai mare decât al ruțenilor, cu 167.410 mai mare decât al germanilor, cu 160.721 mai mare decât al jidovilor și cu 165.658 mai mare decât al tuturor celorlalte naționalități, la un loc.

Dacă luăm, deci, datele statistice oficiale de baza unor cercetări comparative, nu putem decât să ne minunăm de îndrăzneala unor indivizi fără căpătâi și fără simț pentru adevăr, care au cutezat, în timpul din urmă, a afirma, în unele broșuri, cum că numărul românilor din Bucovina e mai mic decât al ruțenilor, încercând a mistifica, prin astfel de absurdități, opinia publică. Astfel de mașinațiuni, clocite în creierii unui individ răuvoitor și fără simț de drept și adevăr, nu merită altceva decât doar desconsiderare și dispreț. Căci ce este **un** laș se fălește, întotdeauna, cu curajul său; neonestul vorbește de onestitate, și pasărea mălai visează. La aceasta au a se reduce elucubrările amintiților indivizi, împreună cu poveștile lor istorice, statistice și etnografice, cărora li s-ar șede mult mai bine a figura într-o colecțiune de anecdote, decât într-o broșură serioasă.

Dar să urmăim, cu schița noastră, înainte.

Vorbind despre censul amintit, din anul 1869, al populației din Bucovina, Dr. Ficker, șeful de secțiune și președinte al comisiei centrale statistice din Viena, zice cum că numărul ruțenilor este „etwas zu hoch”, cel al polonilor „gewiss zu hoch”, iar cel al germanilor și al celorlalte naționalități „zu niedrig”¹⁵.

¹⁵ Hundert Jahre. Wien 1875. Dr. Ficker.

Iată, dar, opiniunea unui bărbat de știință, care, pe lângă aceasta, are toate datele statistice sub îngrijirea oficiului său, și care cunoaște Bucovina foarte bine, deoarece a trăit în ea un timp îndelungat.

Cunoștințele sale despre Bucovina, bazate pe un studiu îndelungat și ajutate de mijloacele ce-i stau la dispoziție, ca prezident al comisiunii centrale statistice, le-a publicat Dr. Ficker într-o broșură, ce a apărut în timpul din urmă, sub titlul: „Hundert Jahre 1775-1875”. Recomandăm, deci, această broșură celor ce vor să aibă o cunoștință despre starea actuală a Bucovinei.

Afară de această broșură, a mai ieșit o „tabella”, editată de Camera de Comerț și Industrie din Cernăuți, și intitulată: „Culturzustande im Herzogthume Bucovina”.

După această tabelă comparativă, numără Bucovina, în ziua de astăzi, 543.426 de locuitori, împărțiți în 120.380 de familii, cu 99.243 de case. După naționalitate, sunt, în Bucovina, 221.726 de români, 202.700 de ruteni, 43.374 de germani, 51.617 jidovi, 9.238 de unguri, 3.260 de lipoveni, 1.087 slovaci și 10.307 de locuitori de diferite alte naționalități, precum poloni, armeni, mohamedani, țigani etc.

În aceste numere sunt, însă, cuprinse și persoanele străine nenaturalizate în Bucovina, „nicht zustandige”, precum zice expresiunea oficială.

Numărul acesta îl vom sustrage de la numărul total și, adică, de la numărul total al românilor vom sustrage vreo 641 de români din alte țări, iar de la numărul rutenilor vom sustrage cel puțin 12.461 din alte țări, străini nenaturalizați în Bucovina, de la cel al germanilor, 555, de la cel al jidovilor, 2.787, de la cel al ungarilor, 116, de la cel al lipovenilor, 92, de la cel al slovacilor, 0, și de la cel al tuturor celorlalte naționalități, 3.367. Astfel, aflăm, în timpul de astăzi, în Bucovina, 221.085 români, 190.239 de ruteni, 42.813 germani, 48.830 jidovi, 9.122 unguri, 1.087 slovaci și 6.840 de locuitori de alte naționalități.

Vedem, deci, că și după această „tabella” statistică, publicată cu ocaziunea jubileului Bucovinei, românii formează majoritatea relativă între naționalitățile din Bucovina.

Cu aceasta, terminăm schița noastră despre Bucovina. Scopul nostru a fost de a lămuri, cel puțin încâtva, opiniunea publică despre această țară din fundul răsăritean al imperiului austriac, și a le da românilor de aici câteva date statistice la mână, ca să știe ce să facă și cum să se poarte față cu invecțiile unor persoane de rea credință și neamice poporului românesc. În calendarul anului viitor, vom urma această schiță, în privința tuturor ramurilor de activitate a poporului românesc din Bucovina, din timpul venirii sale sub imperiul austriac. / **T. V. St. (Transilvania, Anul IX, Nr. 8, 15 aprilie 1876).**

□

1877: Motivul dizolvării Societății „Arboroasa”. Motivul dizolvării Societății „Arboroasa”, precum citim în „Românul”, ar fi că Societatea a stat în corespondență cu Ministerul Instrucțiunii Publice din România, spre a obține o subvenție, ce i s/a acordat, în sumă de 250 lei, pentru a-și înavuți biblioteca. Acest fapt a fost considerat ca crimă de înaltă trădare și Societatea a fost nu numai dizolvată, ci averea ei, în sumă de vreo 4.000 lei, afară de bibliotecă, a fost confiscată, și cinci dintre studenți aruncați în temniță, sub inculparea gravă de criminali de înaltă trădare și de tulburare a liniștii publice (*Familia*, Anul XIII, Nr. 47, 20 noiembrie / 2 decembrie 1877, p. 564).

*

Motivul pentru care s-a desființat societatea „Arboroasa” nu este numai acela publicat de noi, în numărul trecut, după „Românul”. Ziarul din Iași, „Curierul Bălășan”, spune că, cu ocazia serbării memoriei lui Ghica Vodă, în Iași, și Societatea „Arboroasa” a trimis o telegramă de condoleanță. Telegrama aceasta – zice numitul ziar – fu întrebuințată ca mijloc pentru a învinui Societatea că lucrează pentru răzvrătirea ordinii, pentru pregătirea unei

răscoale și altele. Procurorul și comisarii se transportară în localul „Arboroasei”, unde găsiră prezenți pe mai mulți membri. Procurorul începu percheziția și confiscarea, declară arestați pe toți membrii prezenți ai „Arboroasei”, iar comisarii îi conduseră la penitenciar, unde fură aruncați fiecare aparte, în câte o temniță singulară.

Parchetul Tribunalului din Cernăuți nu se mulțumi numai cu atât, ci începu a urmări pe toți studenții români de la universitatea de acolo, a face percheziții pe la casele lor, precum și pe la mulți alți români notabili din Cernăuți și Bucovina.

Procurorul intentă „Arboroasei” un proces de „înalță trădare”, fiindcă: 1. Comitetul trimise telegrama suscitată către primarul Iașului; 2. Că, cu ocazia unei mici serbări, membrii „Arboroasei” ridicară toasturi în sănătatea românilor, a Domnitorului Carol I și a vitezei armate române; 3. Că au fluierat, în clasă, pe profesorul de drept român, când își permise acesta să insulte națiunea română și 4. Fiindcă Societatea „Arboroasa” a stat în corespondență cu Ministerul Instrucțiunii Publice din România, spre a obține o subvenție, ce i s-a acordat în sumă de 250 lei noi, pentru a-și înavuți biblioteca.

Arestați au fost: domnul Zaharia Voronca, student teolog și în filosofie, din anul III; Orest Popescul, student școli și filosofie, din anul IV; Ciprian Porumbescul (Golembiovski), student în filosofie, anul II; Coca, absolvent de teologie; Stoian, absolvent de teologie și student în drept; Eugen Siretean, student teologie și în drept. În același timp, au fost urmăriți și alți studenți, din care mulți au fost siliți a se refugia. Totodată, s-au făcut percheziții și la Societatea Academică „România Jună” din Viena (*Familia*, Anul XIII, Nr. 48, 27 noiembrie / 9 decembrie 1877, p. 586).

*

„Arboroasa”. Procesul intentat în contra membrilor Societății „Arboroasa” din Cernăuți s-a pertractat la 4 februarie. Pertractarea a durat până seara, la 10 ore, și s-a încheiat prin achitarea unanimă a tuturor membrilor inculpați (*Familia*, Anul XIV, Nr. 10, 2 / 14 februarie 1878, p. 60).

□

1877, Ciprian Porumbescu: Imn festiv / pentru primirea solemnă a Înalț Prea Sfinției Sale / Domnului Arhiepiscop și Mitropolit / Teoctist Blajevici / la sosirea Î. P. S. Sale în Eparhia Bucovinei:

Pe ceriul Bucovinei, o zare azi apare,
O zare luminoasă, de-un mândru viitor,
Și rugi de bucurie se-nalță la altare,
Se-nalță către Domnul Atoatețiitor.

E zi de bucurie, e zi de veselire,
Ce farmecă poporul de bine mult dorit;
Căci Domnul prea puternic, în nalta Sa mărire,
Să fericască țara azi bine a voit.

Bisericii creștine transmis-a azi lumina,
Lumina pentru viața și scopul ei prea sfânt,
Protector nalt și tare, ce-n inima-i îmbină
Dreptate ne-ndoită c-un spirit bun și blând.

Deci saltă Bucovina de multă bucurie,
Iar tu, biserică sfântă, depune doliul tău,
Îmbracă-te-n veșinte de luci și veselie,
Căci unsul se apropie, ocupă tronul tău.

Iar noi, stând cu credință, virtute și constanță
La orice ocaziune și greu neprevestit,
În Teoctist Blajevici avem ferma speranță
De-un viitor ilustru, de-un timp prea fericit!
 Și clerul țării noastre, toți frații dreți în Crist,
 Exclamă cu o voce: Trăiască-al nost părinte!
 Trăiască nou sfințitul! Trăiască Teoctist!

Ciprian Golembiovski (*Predicatorul săteanului român*, Cursul III, Nr. 7, Anul 1877, p. 221).

□

1877: Șezătorile de fete. Toate părțile de loc își au datinele lor. Sunt însă și datine de acelea, care aparțin, în comun, unui popor întreg, datine din bătrâni, cum e vorba, Așa sunt, între altele, la români, șezătorile, mai ales cele de fete. Eu, care scriu aceste rânduri, păstrez în memoria mea o comoră de amintiri din copilărie. Toate îmi sunt deopotrivă de scumpe, toate mă fac să cuget cu drag la trecut. Dar amintirile din șezătoare și despre șezătoare covârșesc, mi se pare, pe toate celelalte cu farmecul. Voi descrie, în puține cuvinte, datina șezătorilor de fete, așa cum o cunosc eu, așa cum ea se conservă, până astăzi în satul, unde m-am născut, și în unele sate vecine.

Când se apropia iarna, fetele din sat, ajunse în vârsta de fete mari, își caută, mai întâi, gazdă pentru șezătoare. Spre scopul acesta, sunt preferate casele spațioase, aflate mai la mijlocul satului. După ce fetele au căzut la învoială, în privința locului, câteva dintre ele se duc la stăpânii casei, de-l roagă să le primească cu șezătoarea. Gazda, de obicei, în loc de chirie, cere de la fete ca să-i facă, în decursul iernii, atâtea și atâtea seri de clacă. Se înțelege de la sine că lumânările au să le dea fetele, iar încălditul privește pe gazdă.

Sezonul șezătorilor, care este adevăratul sezon al torsului, începe cu postul Crăciunului și durează până pe la sfârșitul Cășlegilor. Intrarea în șezătoare se întâmplă îndată după ce înserează, iar ieșirea, târziu, către miezul nopții. Înainte de a pleca la șezătoare, fetele, se gătesc ca crucile. Ele își fac toaleta, cu multă grijă, întocmai ca cuconițele de prin orașe, când se gătesc de teatru sau de plimbări. Când oglinda nu le mai spune nimic, ele își pun un caier și un fus în furcă, bagă și în traistă câțiva caieri și câteva fuse, apoi se fac nevăzute din ochii părinților. Cine ne-ar putea spune cât de fericită se simte fata româncă, în calea către șezătoare? Desigur că nimenea, afară de ea însăși.

Casa gazdei e prevăzută cu lavițe, jur, împrejur. Pe vatra cuptorului de olane arde focul cu bobotaie. La mijloc, e aninat de grindă un sfeșnic lung de lemn; capătul inferior al acestuia, terminat în formă de cârlig, poartă o lumânare de seu, care nu se aprinde decât după sosirea mai multor fete. Fetele vin pe rând. Care, cum intră, se pune la locul ei și se apucă de furcă. Stăpâna casei șade și ea, torcând, pe un scăunel, lângă vatră. În decurs de o oră, cel mult, societatea se completează. Fusele zbârnâie, învârtindu-se cu mare iuțime, între sprintenele degete ale bărbatelor copile. Caietul tot scade, iar tortul se adaugă văzând cu ochii. Așa sunt de îndemânatic fetele, în măiestria lor, încât ți se par a fi niște mașini de tors. Ele nu șed mute, unele, lângă altele, căci firea nu le e ele așa. Se încinge, între dânsule, o conversație veselă și plină de vioiciune, la care toate iau parte. Una povestește câte o noutate de prin sat și lasă, apoi, pe celelalte să o comenteze, cum le place; alta spune o anecdotă sau un basm, mai totdeauna de răs. A treia dă cimilituri sau ghicitori de dezlegat; a patra lasă curs liber glumelor sale, făcând pe celelalte să râdă până nu mai pot.

Trece cât trece și conversațiile amuțesc, spre a da rând cântecelor. Cântarea o începe, de obicei, cea mai bună cântareță, privighetoarea șezătorii; apoi urmează și altele, tot pe întrecute. Mare laudă și o vază deosebită își câștigă acele fete, care vin în șezătoare cu cântece noi, cu melodii nemaiauzite. Mai interesantă și mai desfătătoare devine cântarea, atunci când melodiile sunt executate în cor, ceea ce se întâmplă foarte des. Versurile de amor sunt, firește, cele mai preferate și mai gustate în șezătoare. Ți se împlie sufletul de un farmec nespus, când auzi, din gura gingașelor fete, niște versuri ca acestea:

Știi tu, bade, ori nu știi
Când eram noi doi copii
Și ședeam pe pajiște
Și vorbeam de dragoste?

Cine n-a văzut, în șezătoare, decât cele ce s-au spus până aici, putem zice că n-a văzut mai nimic. Șezătoria ni se înfățișează în tot farmecul, cu tot interesul ei, numai după ce s-au adunat și feciorii. Șezătoria, fără feciori, ca grădina fără flori. Câte orele opt, poți ceti pe fețele frumoaselor copile expresia unei bucurii deosebite, pe care ele nici nu se prea silesc a o tăinui. Decă ești aproape de dânsle, și se pare că simți cum le palpită pieptul, cum le bate inima, iar în ochii lor focul se arată mai ager, mai înflăcărat. O nerăbdare le cuprinde toată ființa. Și pentru ce tote acestea? Pentru că a sosit ora când încep a se ivi flăcării. Tote privirile se pironesc înspre ușă. Niște pași grei și apăsați tropotesc, pe la portă și pe sub părete; apoi se aud, prin tindă, scuturători de picioare și șoapte confuze. În fine, ușa se deschide și iată că doi, trei sau mai mulți voinici intră în casă. Ei se închină, dau bună seara și întreabă pe gazdă de sănătate. După aceștia, în curând, vin alții și, iar, alții, până nu-i mai încap casa.

Salutarea, mai totdeauna, e împreunată cu vorbe glumețe. Gluma atât de adânc e înrădăcinată în firea românului, încât, chiar și la nevoie, ea îi servește ca mijloc de mângâiere. Feciorii iau loc, la stânga cunoscutelor și iubitelor lor. „A șede sub furcă” este expresia caracteristică despre feciorii care șed, lângă fete, în șezătoare. Rar va intra fecior în șezătoare, care să nu se așeze sub furca uneia din cele de față. Cei ce stau pe la ușă sau pe lângă vatră sunt luați în răs și în bătaie de joc: ei ori nu știu seama șezătorii ori, apoi, nu întrețin încă relații de amor cu nici o fată.

Acum bucuria e la culme. Fetele se uită la feciori și feciorii la fete, ca și cum nu s-ar fi văzut de-un veac de zile. Ce e drept, ei nu s-au văzut din seara precedentă...

Să stai pitit într-un colț sau chiar și după cuptor și să te uiți în stânga și în dreapta. Ce vezi? Nu cumva fata își va fi uitat de tors, în prezența aceluia pe care l-a așteptat cu atâta dor, cu atâta nerăbdare? Domne ferește! Din contra, îi zice că, acum, lucrul merge și mai bine, și mai iute. Fetelor le pasă foarte mult ca să-și arate hărnicia, când se află de față flăcării; căci, altfel, cine ar merge să le peșcă, dacă nu le-ar ști bărbate? Flăcăul nu lucră nimic. El privește, cu nesaț, la iubita sa și nu-și ma ia ochii de la dânsa. El mereu glumește cu ea. Acum îi pune o întrebare, acum îi șoptește ceva la ureche. Ea se cufundă în gânduri, se zăpăcește și fusul îi scapă din mână. Feciorul se plecă de i-l ridică, ceea ce, în șezătoare, se consideră ca un act, ca o regulă de curtoazie.

Legăturile de amor cresc, se întăresc cu fiecare pătrar de oră, ce vine și trece. De vei fi cu băgare de seamă, vei observa cum flăcăul cearcă să smulgă un inel din getul adoratei sale. Aceasta se împotrivesc, ce e drept, dar numai la părere; în inimă, ea cedează bucuroș. Inele luate în șezătoare se privesc ca un gaj de amor între îndrăgostiți. Câteodată, flăcării vrând să-și arate dragostea lor prin faptă, scot mere din sân și le dau fetelor, ca să se răcorească și să-și mai prindă inima. „A da mere din sân” e o veche vorbă românească, care, în saloane, se traduce cu a oferi bomboane.

Când junele din șezătoare se simte prea muncit de focul dragostei, când nu se mai poate uita în fața frumoasei, fără ca farmecele ei să-l scotă din minți, atunci știți ce face? Se scoală de pe laviță, suflă în lumânare, o stinge și se întoarce iute la loc. Gazda caută, în pripă, un chibrit și aprinde, din nou, feștila tăciunătă. Uitându-te, acum, la fete, vezi în fața lor roșeața sfielii; flăcăii râd și se arată veseli, ca după o biruință. Ce s-a întâmplat?... E de prisos să vă mai spun. Dar și de vă voi spune, ce nevoie va fi? Mă voi scuza cu vorba ăluia: „pentru un pic de sărutat, nici popa nu dă păcat”. Un moralist de profesie, un filosof auster și posomorât, un ipocrit de pe amvon s-ar scandaliza în fața unei astfel de scene. Dar un poet idilic s-ar simți încântat și răpit: lui i-ar servi o situație ca acesta spre a încorona, cu dânsa, cea mai frumoasă dintre idilele sale.

În șezătoare, se nasc, de cele mai multe ori, amorurile inocente între feciori și fete; dar, câteodată, ele se și desfac în șezătoare. Dacă un flăcău s-a stricat cu aleasa lui, atunci el îi dă inelul înapoi, se mută cu locul, de lângă dânsa, și se pune sub furca alteia. Aceia care au rupt, între dâșii, relațiile nu lipsesc, de obicei, a-și adresa unii, altora, aluzii răutăcioase și chiar batjocure. Aceasta se întâmplă mai ales prin versuri ingenioase și pline de ironie; fetele cântă asemenea versuri, iar feciorii le recită, în dans, după cadența muzicii. Se produc, adeseori, și rivalități, atât între feciori, cât și între fete. Și gelozia se vâra prin șezătoare; ea e nedespărțită de amor, căci e de odată cu el. Dar, cu timpul, tote neînțelegerile se aplanează. Certății ori se împacă, de la o vreme, ori, apoi, se dau cu desăvârșire uitării. Rivalii și rivalele încă nu țin mânia cât e lumea. Fetele din șezătoare nu așteptă nimic, mai cu drag și mai cu nerăbdare, decât serile de clacă.

Clacă se zice atunci când fetele torc, pe seama gazdei. Clăcile se pot numi balurile șezătorilor, căci, întotdeauna, sunt împreunate cu dans și țin mai până a doua zi. Fetele vin gătite ca de zile mari. Feciorii își aduc un lăutar sau un fluieraș. Dansul se face în intervaluri, schimbându-se cu torsul. De la miedul nopții, încolo, torsul se lasă mai cu totul la o parte și se înlocuiește cu dansul. Să vezi apoi petrecere, să vezi bucuria și voia bună! Feciorii și fetele saltă, se învârtesc, până se fac tot o apă. O singură nemulțămire tulbură, încâtva, farmecele lor: ea consistă întru aceea că tuturor li se pare noaptea prea scurtă. Clăcile se fac cel puțin de câte două-trei ori pe an, de obicei în dulcele Crăciun. În copilăria mea, am asistat, ca privitor, la o clacă și, cât voi trăi, voi ținea minte.

Așa sunt șezătorile de fete. Ele, în respect moral, se pot numi, tot deodată, și teatrul amorurilor, și altarul castității. Nu mi s-a întâmplat încă să aud că vreo fată s-ar fi reîntors, din șezătoare, cu nume rău sau cu ocară. Din contră, datina șezătorilor se păstrează, la români, până în ziua de astăzi, necompromisă și nepătată. Ea se poate privi ca o dovadă din cele mai temeinice despre puritatea moravurilor la femeile române. Între bărbați mai rar vei găsi virtuțile străbunilor noștri romani; dar șatenele române, cu puține abateri, merită a se numi urmașele Lucreției.

La ieșirea din șezătoare, mulți flăcăi au obiceiul de petrec pe adoratele lor până acasă; alții le conduc și de acasă, la șezătoare. Și de ce nu? Ar putea să li se întâmple câte ceva pe drum; ar putea să sară vreun câine la ele sau să le iasă cineva înainte, spre a le speria. Pe timpul acestei însoțiri, tinerii găsesc cel mai bun prilej de a-și da focul unul, altuia, de a-și comunica ceea ce știu, din auzite, unul despre altul. Dacă s-a întâmplat să aibă vreo mică neînțelegere, ei se silesc, acum, să o aplaneze.

În serile când nu se ține șezătoare, feciorii merg pe la fete, pe acasă, și stau de vorbă cu ele, în prezența părinților. Părinții nu împiedecă astfel de întâlniri, că-ci le știu cu totul nevinovate și consacrate prin datină. Dacă părinții aspiră să-și facă un ginere din respectivul flăcău, atunci ei îl primesc cu multă dragoste și-l omenesc cum e mai bine; de multe ori, îi pun masa, de-l ospătează, ca să-i dea o bună idee despre modul cum s-ar purta cu dânsul, când s-ar întâmpla să-i fie socri. Câteodată se rup și relațiile de natura aceasta; atunci flăcăul încetează de a-și mai face vizitele. Să vezi, apoi, jale pe fată și pe părinți, mai ales când junele a fost

astfel încât nu pot spera că vor mai găsi altul ca dânsul! **Un amic al datinelor din popor** (*Albina Carpaților*, Anul I, Nr. 10, 20 octombrie 1877).

□

O boierie pentru beție. În „Descrierea Moldaviei” a principelui Dimitrie Cantemir, cetim următoarele: „Odată, s-au apucat pe rămas un moldoven și un muntean, să vadă care sunt mai tari în băutură, moldovenii ori muntenii? Și au mers pe podul din Focșani, care este marginea între Moldavia și între Țara românească, unde cei doi atleți de băutură atâta s-au luptat cu paharele, până când munteanul a căzut mort, de prea mult vin ce a băut. Iar pe moldovean, în semn de premiu pentru biruința sa, l-a dăruit Domnul său cu boierie” (*Albina Carpaților*, Anul I, Nr. 10, 20 octombrie 1877).

□

1877-1878. Alexandru Chibici-Revneanu: Din viața mea de voluntar. După multă chibzuire, mă hotărâi, în sfârșit, să mă înrolez și eu ca voluntar, pe timpul campaniei, în armata romană. Pregătindu-mă, deci, de război cu cele trebuitoare, ca săpun, perie de musteață ș. a., pornii spre București, spre a pune în lucrare această eroică a mea hotărâre.

Era pe la mijlocul lui noiembrie 1877, pe când ochii tuturor erau ațintiți asupra evenimentelor din Peninsula Balcanică și, mai cu seamă, asupra câmpului întărit de la Plevna, unde turcii, prin vitejia lor – dar poate mai nimerit zis, prin ne-dibăcia dușmanilor lor – spulberând, în două rânduri, armile rusești, dovediră Europei că nu sosise încă timpul de prohodire pentru Imperiul Otoman. După umilirea suferită, rușii fură nevoiți a cere ajutor de la românii, până atunci atât de desprețuiți și însuși fratele Țarului, marele duce Nicolai, comandantul suprem al oștirii rusești, a binevoit a se adresa, către oștirea română, cu o telegramă, care avea următorul cuprins:

„Vă rog, veniți în ajutorul nostru, puneți condițiunile pe care le voiți, numai, pentru numele lui Dumnezeu, veniți! Cauza creștinătății e în primejdie!”.

Românii, fără a sta la tocmeală asupra condițiunilor, trecură Dunărea, înfrățiră armele lor cu ale rușilor și izbutiră, în curând, a apăsa, prin vitejia lor, cumpăna norocului în partea armatelor creștine; îndeosebi, în lupta memorabilă, din 30 august, când se luă reduta Grivița, românii se afirmară ca un popor de o însemnată valoare militară.

Ca membru vrednic al acestui viteaz popor și cu nădejdea măgulitoare că și numele meu va fi înscris, cu litere de aur, în istoria țării, mă înfățoșai, dar, la ministerul de război. Directorul de pe atunci, colonelul B., mă primi cu multă amabilitate și, la cererea mea de a fi trecut la cavalerie, ca voluntar, îmi observă cu bunăvoință:

– Da, domnule, hotărârea dumneavoastră este foarte de lăudat! Avem trebuință de oameni, mai cu seamă de oameni luminați ca dumneavoastră! Dar trebuie să vă previn că o să porniți, de aici, de-a dreptul, pe câmpul de luptă, și presupun că sunteți deprins, în câtva, cu călăritul și cu mânuirea armelor.

– Negreșit, domnule colonel!, răspunsei cu trufie. De călărit, am călărit deja ca mic copil!

La aceste cuvinte, mi se împrăpăta, în gândul meu, temeinica școală de călărie ce am trecut-o, adică cavalcadele ce le făceam, cu încuviințarea vizitiului, care, ducând caii la apă, îmi dădea, câteodată, deosebita lui favoare de mă încăleca pe rabla cea mai blândă, ținând-o de căpăstru și, pe mine, de mână, ca să nu mă primejduiesc, dar, cu toată băgarea lui de seamă, se întâmpla, adeseori, să încerc cu capul tăria pământului; fără a pierde, însă, câtuși de

puțin, cumpătul, prin aceste reamintiri, puțin măgulitoare chemării mele, în perspectivă, de călăreț, urmași cu îndrăzneală:

– Cât despre iscusința mea, în mânuirea armelor, am dat o dovadă strălucită, într-un duel, ce l-am avut cu un coleg de studii!

– A, ați ucis pe adversarul dumneavoastră?

– Nu, domnule colonel! De ucis nu l-am ucis, căci, în ziua fixată pentru luptă, nu s-a ivit protivnicul și, în urmă, a dispărut cu totul!

– Hm! Însă aceasta nu dovedește deloc istețimea dumneavoastră în mânuirea armelor!, întâmpină, zâmbind, colonelul. Dar, în sfârșit, sunt încredințat că o să faceți bună ispravă, dincolo de Dunăre, și cred că n-o să vi se întâmple ceea ce a pățit-o voluntarul M., care, la întâia manevră călare, a rețezat urechile calului!

Și, cu aceste cuvinte, îmi strânse mâna, urându-mi noroc și izbândă pe câmpul de bătaie, și mă conduse la un ofițer, din odaia de alături, pe care-l însărcină să îndeplinească formalitățile necesare pentru intrarea mea în rândurile armatei active.

Trei zile mai târziu, avui nespusa fericire de a mă prezenta lumii în mondirul de roșior. Cu tunica roșie ca para focului, pe căciulă, un panaș lung, amenințând, cu vârful său ascuțit, zenitul, zângănind din pîteni și zdrăngănind cu sabia, străbăteam, cu pieptul ridicat și cu nările în vânt, străzile Bucureștilor, privind, cu un fel de dispreț, pe simplii muritori, ce se târâiau pe lângă mine, în haina lor civilă. De fericit ce eram, îmi venea să îmbrățișez pe toată lumea și, de neastâmpăr, alergai prin tot orașul, hrănind dorința tainică de a fi văzut și admirat de toți. Și, într-adevăr, cu cât pășeam mai tare, cu atât mă admira lumea mai mult, și cu cât mă simțeam mai mult admirat, cu atât pășeam mai tașoș. Dar fericirea netulburată nu e din lumea aceasta și acest adevăr cată să-l recunoască și un roșior, fie el cât de împopoțonat!

Pe când călcam mai apăsat, pe când sabia zăngănea mai grozav, desenând cercuri tot mai cutezătoare în juru-mi, mă pomenii, ca din senin, înainte-mi cu un om scund și palid la față, îmbrăcat într-o manta de cauciuc și cu un chipiu acoperit cu mușama, răstindu-se la mine:

– Hei, soldat! Ești chior, de treci pe lângă ofițeri, fără a-i saluta? Sau vrei numaidecât să te hodinești la garda pieții!

– Ce o fi și asta!, zisei în mine și, în nedumerirea mea, răspunsei gângăvind: Pa... pardon, dar n-am putut cunoaște!

– Cum? Ce n-ai putut cunoaște!? Dar mâinile cum le ții, când stai față cu un superior? Din ce escadron ești și cum te cheamă?

Doborât de greutatea acestor amenințătoare întrebări, simții pământul fugindu-mi de sub picioare; nu mai ara chip de scăpare și deznădăjduit șoptii, cu întristare:

– Eh, acu-i acu!

Dar tocmai în momentul acesta critic interveni, din norocire, un cunoscut al meu, care, adresându-se către omul cel scund și palid, îi zise:

– Căpitane! Da' dă-i bună pace băiatului! Este domnul Chibici, de-abia intrat în armată și nu cunoaște încă obiceiurile voastre! Este un tânăr foarte cumsecade, care, de bunăvoie, a părăsit moliciunea vieții civile, de s-a făcut ostaș, apărător al patriei!

Și amândoi își îndreptară privirile către mine, așteptând și din parte-mi vreo lămurire; zăpăcit, însă, cum eram, îngăimai cu sfială:

– Da, apărător al patriei...

– Te văd eu pe dumneata că ești un fel de apărător al patriei, răspunse căpitanul, dar te sfătuiesc, cu tot dinadinsul, să cauți a te îndeletnici mai temeinic cu regulile militare, căci, altfel, o să ți se întâmple multe neplăceri!

Și, zicând aceste, luă brațul apărătorului meu și dispăru într-o stradă laterală.

Dezmetecindu-mă, încetul cu încetul, din buimăceala ce mă cuprinsese, pornii singur nu știu încotro, dorind ca, de astă dată, să mă admire cât se poate mai puțin. Îmi venea să crap

de ciudă și mă săturasem, deja, și de uniformă, și de viața militară, dar era prea târziu, intrasem odată în danț și nu mai puteam da înapoi.

Intimidat de cele pășite, pășeam, acum, aproape în vârful degetelor și cu sabia atârnată în cârlig, ca nu cumva, printr-un mic zgomot, să-mi atrag urgia vreunui superior deghizat. Nu mai eram roșiorul cel falnic, de mai înainte; smerit, cu spaima în sin, nelinișteam trecătorii, cu salutările mele; unde zăream o uniformă, dar mai ales o manta de cauciuc sau un chipiu acoperit cu mușama, mă și grăbeam a-i face onorurile cuvenite, așa încât nici curierii de poștă, nici fanaragiii nu scăpară de mine ne-salutați.

Rătăcind, astfel, speriat, din stradă în stradă, ajunsei, într-un târziu, la un restaurant, unde adeseori încercasem, cu deplin succes, să înec necazurile mele într-un pahar de vin. Fără a sta mult pe gânduri, intrai înlăuntru și izbutii, și de astă dată, să-mi înec necazul, uitând, în sfârșit, și de chipiul, și de mantaua cu care-mi găsisem... mantaua.

Mai cu plimbări, mai cu înecatul necazurilor, se strecurară, pe nesimțite, o zi, după alta, până ce, într-o bună dimineață, mă trezii cu Plevna luată, fără ca să scot măcar sabia, care, de altminteri, nu era tocmai primejdioasă, căci, de nouă ce era, nici că era încă ascuțită. De frică ca să nu se mântuiască războiul, fără ca să fiu proclamat erou, mă hotărâi, dar, să plec neîntârziat la luptă.

După ce isprăvii vizitele de plecare, prezentându-mă prin casele oamenilor, garnisit, firește, cu toate piesele armăturii mele, luai drumul, prin Pitești și Caracal, întovărășit de un ofițer de administrație, cu care făcusem cunoștință în tren, și, cu ajutorul rechiziției, ajunsei teafăr și tivilichiu la Turnu Măgurele.

Acest oraș, ca centrul de aprovizionare al armatei române și ca întâia stațiune pentru căutarea răniților, era, pe atunci, într-o fierbere nemaipomenită. Oameni de afaceri, adunați din toate unghiurile lumii, doctori, țărani cu care de provizii, tot soiul de militari și surori de caritate, de toată mâna, furnicau într-o amestecătură babilonică pe străzile rău întreținute ale orașului; unii, dând ajutor celor suferinzi, alții, pregătindu-se pentru lupte noi, iar alții, pândind cu lăcomie și speculând până la neomenie nevoile războitorilor.

Într-o cârciumă proastă și murdară, poreclită „Casino”, altfel cea mai de frunte din Măgurele, era adunată elita acestei societăți împestrățate. La intrarea mea în acest local, mă văzui, pe dată, înconjurat de o mulțime de curioși, întrebându-mă care mai de care mai cu insistență despre cele petrecute cu ocaziunea luării Plevnei:

– Cum s-au bătut românii? Câți turci au pierit? Cine a pus, întâi, mâna pe Osman Pașa? Când sosesc prizonierii?

Eu, care eram de tot nevinovat, în privința evenimentelor de la Plevna, mă găseam într-o pozițiune cam falsă, față cu aceste întrebări, și numai printr-o retragere bine executată putui scăpa din acest impas.

Îmi vene și să zbor, ca să ajung mai degrabă la regiment, dar unde-mi era norocul acela! După dislocarea trupelor de asediu, nu mai știa nimeni pe unde se află staționând diferitele corpuri de armată; eram, prin urmare, nevoit a sta, deocamdată, locului și a face pe inspectorul de pavele, până la sosirea unor știri mai pozitive de dincolo de Dunăre. Măsurând, astfel, ulițele târgului, am dat peste un hahol de rus, cu ochii painjenți de beție, care, luptându-se din răspuțeri în contra atracțiunii pământului, înainta numai cu mare nevoie, ducând și niște puști turcești în spinare, pe care le oferea trecătorilor pe preț de câte o rublă.

Fericit de această întâlnire, mă repezii spre el, cu brațele deschise și întâmpinându-l cu strigăte entuziaste:

– Servus, servus, ruski!

Haholul, însă, înțelegând pesemne altfel această efuziune de sentimente prietenești, îmi răspunse cu amenințare:

– A ia tibi servus, ti maldavanski!

Și, desenând un cerc, la dreapta, se prăvăli la pământ și adormi în liniște. În curând, i se asocia un dobitoc, anume unul dintre acei cu rubla în bot și care, cel puțin până a nu li se aplica legea marțială a Sfântului Ignat, se bucură la noi, în țară, de neîngrădita libertate de a se plimba chiar și pe străzile Capitalei, necum ale unui prizărit orașel ca Turnu Măgurele! Dobitocul se tot gugulea pe lângă muscalul adormit și-și exprima mulțumirea sa printr-un profund: „Șto, șto!”.

Rusul, trezit din somn și crezând că-l întreabă de prețul puștii, întinde mâna, mormăind: „Iedna rubla!”. Și-și apucă rubla de pe botul tovarășului. De atunci, eu ocoleam, cât se poate, pe aliații noștri!

Între localnici se stârni și vijelia cea cumplită și atât de dezastruoasă pentru prizonieri și, peste puțin, începură a curge bieții turci, hămesiți de foame și degerați până în măduvă. Pe câmpul întins de zăpadă, presărat cu mii de cristaluri sclipitoare, ce se sting și se aprind, la razele soarelui, care apune într-un nour învâpăiat, înaintează încet și în tristă tăcere o coloană neagră. Sunt eroii ce, cu brațul lor oțetit, bărbătește apărat-au întăriturile Plevei, soarta le-a fost însă fatală și resemnați urmează ei, acum, învingătorilor, spre a fi duși în captivitate.

Coloana se apropie, precedată de un semi-pluton de călărași, care, cu caii lor sprinteni, fac pârție pe drumul troienit, pe alocurea, de un stat de om. Iată-i intrând și în oraș; dar ce trist spectacol, ce mizerie!

Ghemuiți de trudă și de frig, de-abia se mai mișcă sărmanii, tremurând sub haina lor subțire și zdrențuită. Nu mai seamănă a oameni, ci a cadavre acești nenorociți; iar mulți, foarte mulți dintre ei, doborâți de frig și de foame, rămas-au așternuți în drum, cu pieptul lipit de zăpadă, și peste trupul lor înțepenit și acoperit, încetul cu încetul, de giulgiul rece al iernii, trec, cu nepăsare, roțile căruțelor și ale tunurilor grele. Aceștia din urmă și-au ispășit păcatele și nu mai au nevoie de nimic, dar vai și amar de cei mai rămași în viață, care, lipsiți de toate, imploră mila învingătorului! Vae victis!

Spitalul din marginea orașului era menit a primi, cu câte ceva demâncare, pe bieții prizonieri. La intrare, li se dădu câte o țuică, o bucată de carne friptă și un codru de pâine. Ți se sfâșia inima, privind la acești nenorociți cum, în îmbulzeala cea strivitoare, își disputau, cu înverșunare, unul, altuia, locul, spre a pute ajunge, mai curând, la ușa intrării, unde se împărțea hrana. La cei mai mulți, moartea era deja întipărită pe față, dar, cu toate acestea, ochii lor, ațintiți asupra bucatelor, se aprindeau de o lumină sălbatecă și, cu o ultimă efortare, aruncându-se asupra celor de dinaintea lor și împingând în dreapta și în stânga, încercau sărmanii a-și face drum prin acest zid de oameni, dar, părăsiți, în cele din urmă, de putere, se prăbușeau la pământ, șoptind numai: „Aman, Aman!” printre dinții încleștați.

– Bieții creștini!, oftă, din adâncul inimii, un moșneag, lângă mine. Ferească Sfântul de așa suferință mare!

Și, scoțând, dintr-o năframă, pâine și brânză, începu a le împărți între turci:

– Na, taică, de gustați din asta! Mai puneți ceva la inimă! Să fie de sufletul bietului Niță al meu!... Cine știe unde i-or fi împrăștiat oscioarele, drăguțul!... Dar voi nu sunteți de vină!, adăugă el cu blândețe. Pe voi vă mână Împărăția și faceți numai ceea ce vi se poruncește!... Mai poftim și ție o fărâmură de pită!, dădu el cea din urmă bucată de pâine unui arap, ce clămpănea din dinți de frig și de foame, și, îndesându-și căciula în cap, se îndreptă, încet, înspre târg și dispăru.

– Ce om, ce om!, zisei în mine, uitându-mă după moșneagul ce-și împărțise merindele, rămânând el însuși, poate o zi întreagă, poate și mai mult, nemâncat; căci știut este că rar se întâmplă ca omul de la țară să-și cumpere demâncare din târg; chiar când întreprinde un drum de mai multe săptămâni, el își ia, cu sine, merindele trebuitoare pentru toată călătoria.

Fapta miloasă a moșneagului mă impresionează așa de adânc, încât, fără voie, începui a cotrobăi prin buzunare, dar, negăsind altceva decât tutun, mă pusei să împart țigări între prizonieri. Când, ce să vezi! Bieții oameni, nemâncați și trudiți cum erau, cum traseră câte un

fum, li se și începură a învârti creierii n cap, și, huștiuliuc în zăpadă!, unul după altul, ca niște găini amețite.

– Na, făcui și eu pomană!, zisei cu jumătate gură și, plecat, mă strecurai prin mulțime și pe-aici ți-i drumul!

Cei dintre prizonieri, care păreau a fi mai în putere, fură adăpostiți prin casele oamenilor, care pe unde putu încape, și, după un mic repaus, mânați mai departe, făcând loc altor convoaie, ce veneau din urmă; iar cei de tot prăpădiți fură conduși pe la spitale și dați în îngrijire medicală. În unul dintre aceste spitale, improvizate pentru trebuințele războiului, făcui cunoștința unui doctor turc, de la care aflai multe amănunte despre luptele din preajma Plevnei. Între altele, îmi povestea el că asediații de la Plevna nu se nelinișteau tocmai-tocmai de bombardările rușilor, căci îndeobște ghiuleaua își greșea țelul; dar când se auzea bubuitul tunului din partea românilor, toți se grăbeau a se ascunde prin găurile pământului, fiindcă numai rareori se întâmpla ca obuzul să nu fi nimerit locul ocupat de oștire. Asemenea, lăuda el și infanteria noastră, zicând că, dacă împrejurările ar fi adus ca oștirea romană să se fi unit cu cea otomană, praf și cenușă se alegea din întreaga armie rusească, cu Țar, cu tot!

– Să-ți povestesc, urmă el, cu oarecare mișcare sufletească, asaltul redutei Grivița, unde am căzut și cu prizonier!... Noi stăteam, tupilați după parapete, cu puștile întinse și cu câte o cartușieră lângă fiecare. Când începură a curge pe movilă din cei cu căciula îndoită în vârf, ne puserăm a-i împoșca cu foc, de se părea că n-o să mai rămână nici o suflare; și schimbam mereu la cartușe, și dădeam la locuri, de ne dureau mâinile, dar ei înaintau cu repeziciune, prin norii de fum și grindina de gloanțe, ca un puhoi sălbatec; cu cât îi învălătușeam mai mult în foc, cu atât se mărea și iuțea lor; iar când, în cele din urmă, i-am văzut înainte-ne, aruncându-se ca niște turbați asupra întăriturilor, punând scări la redută și urcându-se pe parapete, cu ochii ieșiți din cap de înverșunare, ehei, atunci ne-am speriat și noi! Tăria armatei române consistă în rarele calități ale soldatului, care, pus odată în mișcare, nu mai dă înapoi, ci se luptă cu o oarbă încăpățănare, chiar când vede că n-are sorți de reușită; ciuruit de gloanțe, el tot înaintează, culegând în sine gloanțele menite pentru cei dindărătul lui și formând, astfel, din trupul său, o pavăză vie pentru camarazii săi!

– Bine doctore, îl întrerupsei, de la o vreme, dumneata mi-ai povestit despre bravura pedestrimii și despre dibăcia artileriei noastre; dar despre cavaleria noastră ce opinie ai? Cum s-au ținut călăreții, în luptele dimprejurul Plevnei?

– Drept să-ți spun, răspunse el, n-am avut fericirea să admir și cavaleria voastră, căci, după cum îți este cunoscut, făceam parte dintre asediații Plevnei și nu pot ști ce încăierări au urmat în câmp deschis, unde cavaleria are un rol important!

De-abia acum a început a mi se lumina capul și înțelesei că mi-am ales o armă care n-a putut juca un rol principal la asaltul Griviței. Despre toate îmi dăduse relații turcul simpatic, numai despre izbânzile cavalerești, din care tocmai făceam și eu parte, nu putui afla nimic, și aceasta îmi întrista sufletul.

Părăsind spitalul, mă întâlnii cu casierul regimentului, care venise, de câteva zile, ca să cumpere mai multe articole de hrană. El plecase, cu o căruță de rechiziție, din Țerovina, satul în care brigada de roșiori trăsese în garnizoană, în timpul din urmă, și acum, după ce târguise cele trebuitoare, umbla și el prin oraș, ca să afle încotro s-a îndreptat brigada, după dislocarea ei.

Bucuria noastră, a amândurora, când ne-am întâlnit! Ne hotărâram, pe loc, să plecăm chiar a doua zi, dimineață, în direcția Vidinului, urmând malul stâng al Dunării. În aceeași zi, mai deterăm de un ofițer, venit de dincolo de Dunăre, care ne încredință că roșiorii au luat drumul spre Lom-Palanca.

A doua zi, când ne deșteptarăm, toate erau aproape gata de plecare; vizitiul așezase, în mijlocul căruței, o ladă mare, încărcată cu mezeluri, tutun și rachiuri – provizii menite pentru ofițerii regimentului. Înaintea căruței stăteau trei mârțoage, care de care mai somnoroasă și

mai uscată. Eu și tovarășul meu de drum, după ce ne îmbărbătarăm puțin cu coniac, făcând parte dreaptă și vizitiului, ne înghemuirăm, cum puturăm, în căruța și hait înainte!

Prin târg, meraserăm cum meraserăm, dar, trecând de barieră, începurăm a ne înfunda de-a binelea și trebuia muncă, nu glumă, ca să scoatem caii și căruța din troiene; mai ales lada cu mezeluri ne pricinuia zile amare! Ne-a trebuit o zi întreagă, ca să străbatem până la Islaz, sat depărtat, cale de două ceasuri, de Turnu Măgurele.

Nefiind cu putință a merge mai departe cu căruța, rechiziționarăm, la Izlaz, o sanie și anume de la săteanul la care am mas; aceasta, firește, drept mulțumire că ne-a ospătat omul cu ce avea și el mai bun. Așezând căruța peste sanie și roțile căruței lângă lada cu mezeluri, purceserăm astfel la drum, colindând din sat în sat și, după o săptămână de zile, ajunserăm, cu chiu și vai, la satul Rast, care este situat lângă malul Dunării, față în față cu Lom-Palanca, ținta călătoriei noastre.

Înainte însă de a ne îmbarca pentru Lom-Palanca, ne spuseră vâslașii de pe vaporul „Săgeata”, care întreținea comunicația între ambele maluri ale Dunării, că roșiorii se află la Rahova, unde vor sta mai multe zile. Ei, ce să ne facem!? Întoarcem sania și poftim, înapoi, la Bechet! Când ajunserăm la portul Bechet, brigada de roșiori apucase a părăsi Rahova, înaintând spre Lom-Palanca. Poftim de întoarce, iarăși, îndărăt și mai bate, o dată, drumul spre Rast! Din cei trei cai, cu care pornisem din Turnu Măgurele, ajunseră numai cu doi la Rast, căci cel de-al treilea preferase să-și dea sufletul în țara în care se născuse și se hrănise cu răbdări și cu bățai. În cele din urmă, iată-ne îmbarcați pentru Lom-Palanca, trecând falnic printre uriașele sloiuri de gheață ale Dunării, și, peste puțin, punând piciorul pe pământ dușmănesc! Era pe la sfârșitul lui decembrie 1877.

*

Sosii tocmai la timp în Lom-Palanca, căci brigada primise deja ordin de a părăsi, a doua zi, chiar acest oraș, spre a explora împrejurimile Vidinului. O mică întârziere numai, și o a doua ediție a Odiseei mele era să fie gata! Mă grăbii, dar, să mă arăt fețelor luminate. Comandantul regimentului găsi hârtiile mele în toată regula, mai puțin în regulă mă găsi el însă pe mine, care, în loc să mă prezint cu căciula în cap, mă înfățoșai, înaintea lui, purtând mâna, în chip de salutare, înspre capul descoperit, ceea ce produse o mică veselie între ofițerii ce se aflau de față. Se vede că-mi ieșise un popă înainte, de vreme ce nici cu comandantul escadronului nu avusei mai mult noroc! Acesta, fără a mă învrednici măcar de un cuvânt, porunci sergentului care mă însoțea să mă dea în primire sergentului de pluton, bolborosind pe sub nas: „Altă belea!”. Pesemne-i era lehamite de acest soi de luptători, căci mai avea, sub comanda sa, un procopsit ca mine, pe voluntarul M., taman acela, despre care mi se spusese că potrivise urechile calului.

Plutonul meu, adică plutonul din care făceam și eu, acum, parte, era încartiruit într-o părăsită casă turcească, cu două rânduri. În rândul de sus, se instalaseră căpeteniile plutonului, cel de jos era ocupat de soldați. În una dintre odăile clădirii se încuibase un ciapcăn de bulgar, care susținea, sus și tare, că el este stăpânul casei. Se și cunoștea, cât de acolo, că această clădire este de nasul bulgarului, pe care-l găsi, lungit jos, pe o rogojină, încunjurat de trei oale hârbutite și o cană desfundată, și nici tu scaun, nici tu masă, nici tu străchinii în casă!

Camarazii mei de arme țineau, la început, o atitudine expectativă față de mine; voiau, desigur, mai întâi, să știe ce tacâm de om sunt. Trecând pe lângă grajdul în care soldații îngrijeau de cai, auzii șoptind:

– Cine o fi acesta?

– Cine să fie! Ia un papugi din București, care vine și el la război, când suntem pe la isprăvite!

– Seamănă a ciocoi bogat! Ce zici, dacă m-aș băga slugă la el?

– De, după cum crezi și tu! Eu, unul, l-aș lăsa pe cuconașul să-și pună singur șeaua pe cal!

Bate vântul cam aspru din astă parte!, zisei în cugetul meu și o luai, tiptil, înainte.

Sergenții și brigadierii umblau politicos, dar rece, pe lângă mine; din vorbă în vorbă, începurăm însă a ne mai cunoaște unul pe altul; dar, de la cunoștință, până la prieteșug, mai va! Sergentul de pluton îmi făgădui că-mi va pune la dispoziție un cal bun; dar aceasta mă punea cam pe gânduri, știind că, de obicei, caii cei buni au obiceiul de a zburda, însușire care mie, unuia, nu-mi convenea deloc. Multă amărăciune îmi pricinui și împrejurarea că armurierul nu se afla la regiment. Eram în preziua de a da piept cu dușmanul și sabia mea tot neascuțită rămăsese; vorba ceea: Cum e turcul, și pistolul!

Noaptea venise; scândurile scoase din zaplazurile vecinilor pârlău și trăsneau în sobă, împrăștiind o căldură binefăcătoare prin odaie; fânul așternut jos și acoperit ca pături invita ademenitor pe cei osteniți la odihnă. Eu am fost cel dintâi care am urmat acelei invitații. Când mă deșteptai, dimineată, toți erau pe la trebile lor. Mă îmbrăcai repede și mă detei jos, în curte, ca să-mi văd calul.

Sergentul de pluton se plimba prin curte, dând porunci în dreapta și în stânga; zărindu-mă, se apropie de mine, îmi strânse mâna prietenește și mă întrebă dacă mi-al ales vreun soldat, care să-mi caute de cal și, după un răspuns negativ din parte-mi, îmi recomandă pe unul, anume Stan Sârbu, un băiat de stat mijlociu, lat în spete și cu o fizionomie pronunțată de ștrengar. După câteva vorbe, mă înțelesei cu Stan asupra salariului și asupra condițiilor slujbei. Nu știu dacă Stan era acela care mă credea ciocoi bogat, dar atâta m-am încredințat, în urmă, că era băiat harnic și-mi făcea toate trebile de minune, și aceasta pentru exorbitantul preț de patru franci pe lună! Nu-i vorbă, îl mai îndopam eu cu tutun și-l mai scăpam de câte o pedeapsă, dar nici el nu rămânea în urmă cu omenia, ticsindu-mi burdujii șei cu costițe de purcel, găini fripte și altele de asemenea natură, căci era meșter de frunte Stan al meu în de-ale potlogăritului! Și pare-mi-se că mai mult în vederea ocrotirii ce-i puteam da se prinse slugă la mine.

Înainte de a ne aduna pentru plecare, mi se aduse calul, ca să-l încerc. Era un murg, mai la urmă, unul dintre acei cai care îi învață pe recruți mișcările, înțelegând nu numai toate semnele cornistului, dar și comanda din gură.

– Îmi place calul!, zisei cu glas tare și, apropiindu-mă de Stan, îl întrebai, în taină: Da' nu mușcă?

– Țț!, răspuse Stan, făcând din cap o mișcare, din jos, în sus, în semn de negare.

Acest răspuns laconic mă făcu să încalec fără sfială, dar, abia urcat în șa, calul începu să joace ca un îndrăcit cu mine, aruncându-se ba într-o parte, ba în alta, ba sărind în sus și în jos, și tot așa, fără contenire. Îmi venea un fel de leșin la inimă, de atâta zdruncinare; strângeam frâul cât puteam, dar calul, aș!, da tot mereu înainte.

– Da' nu-l frământa atâta, domnule Alexandru! Mai lasă-l și să răsufle!, grăi unul dintre brigadieri, adresându-mi-se.

Ușor de zis! Dar, dacă ar fi fost el în pielea mea, ar fi judecat și el altfel lucrurile. După o vreme, schimbai, din întâmplare, poziția picioarelor și, ca printr-un farmec, calul se opri locului. Înțelesei, pe dată, pricina! Credincios obiceiului meu, contractat încă din copilărie, de a încovriga picioarele împrejurul burții calului, ținându-mă, astfel, din pulpe și din călcâie, făcui, și de astă-dată așa, fără a gândi că altul este efectul călcâielor înarmate cu pinteni. Cu toate acestea, scăpai cu fața curată; ba, ce e mai mult, toți începură a mă bănuși de călăreț distins.

După prânz, pornirăm înainte. Pe când ceilalți cai mergeau în pas liniștit, Boboc – așa îl chema pe al meu – afurisitul de Boboc o ținea, întruna, în trap, dar într-un trap așa de iute, încât o lua înaintea celorlalți cai. Și să nu se creadă că din pricina negliobiei călărețului era nevoit a se potrivi acestui fel de mers, ferească Dumnezeu! Boboc al meu nici nu știa ce vrea să zică mersul la pas, el sau mergea în trap sau sta locului; așa era el. Mie, care nu încălecasem, de vreo câțiva ani, nu-mi priia defel această particularitate a lui Boboc. Nu trecu

mult și începui a slăbi din pulpă; pe urmă mă văzui nevoit de a mă agăța, din când în când, pe furișate, de coama calului; ca să mă țin din călcâi nu era chip!

Când descălecarăm, în Arcer Palanca, eram frânt de oboseală și, fără a pune ceva în gură, mă trântii, îmbrăcat, cum eram, pe niște paie, așternute într-o odaie fără uși și fără ferești, și adormii lemn. Înțelege orișicine ce vrea să zică a dormi, în toiul iernii, într-o casă fără uși și fără ferești! Norocul meu că mai avusei pe mine și două rânduri de flanele, cu care mă înzestraseră un om mai prevăzător decât mine. Pe la miezul nopții, mă răzbise gerul așa de cumplit, încât am fost nevoit să părăsesc culcușul, spre a-mi mai încălzi, prin mișcare, corpul înțepenit.

Afară, dormeau soldații, în preajma unui foc, întreținut cu rămășițele acoperișurilor și ale mobilierului caselor ruinate de bombardări. Ei erau astfel așezați, încât, luând unul, drept căpătâi, genunchii altuia, alcătuiau toți, împreună, un brâu împrejurul flăcării, ce-și revărsa, înălțându-se tremurând la cer, lumina sa gălbuie peste îmbrăcămintea ostașilor, culcați în zăpadă; iar în fundal se desenau fantastic dărâmăturile caselor arse, pierzându-se, încet-încet, în întunericul nopții.

Mă apropiai și eu de foc și începui a întinde ba un picior, ba altul în jărat, căci mai alei la picioare mă pișca rău gerul.

– Ce te-ai apucat, domnule Alexandru?, auzii glasul lui Stan. O să rămâi și desculț, și cu picioarele degerate!

– Da' ce să mă fac, dragă, Stane, că nu mai pot de frig!

Se sculă bietul om – biet să nu rămână! Îmi trase cizmele și se puse să mă frece cu zăpadă, până ce-mi trecură înțepăturile; apoi luă o bucată de carne de berbec, ce ni se împărțise, la plecarea noastră din Lom-Palanca, o fripse binișor la foc și-mi dete, să mă mai întremez. Nu țin minte să fi mâncat, vreodată, așa cu poftă ca atunci! Mare adevăr a zis cine-a zis că foamea este cel mai bun bucătar.

De-abia mă așezai, mai în tică, lângă foc, pregătindu-mă de somn, și începură a se deștepta ceilalți, din jurul meu; se apropia de revărsatul zorilor și caii trebuiau îngrijiiți de cu vreme. Reîntors în odaie, unde am mas cu sergentul de pluton și cu vreo câțiva alți camarazi de-ai mei, care acum se sculară și ei, degerați ca vai de lume, am fost surprins să găsesc și opt vânători în aceeași odaie. Târgul fiind mic și oștire multă, bieții oameni, neputând da de nici un adăpost, veniseră peste noi, după ce ațipisem eu. Scuturându-și somnul și scoțându-și țurțurii de gheață de pe mustăți, ei se pregăteau, acum, asemenea de ducă. Hainele lor erau într-o stare de tot păcătoasă, numai rupturi și cusături; mai ales unul dintre ei bătea tare la ochi; era îmbrăcat într-un fel de mintean, în loc de manta, căci, după cum ne spuse el însuși, era nevoit ca să tot taie o bucată din poalele mantalei, spre a-și cârpi pantalonii ferfeniți, până că nu rămase nici mantaua manta, dar nici pantalonii pantalonii; cu toate acestea, el părea a nu fi prea îngrijorat de asprimea vremii, deoarece își bătea joc și de crivăț, și de tovarășii săi, care erau ceva mai bine înveliți decât el, zicând că o să fie vai de ei, când gerul se va înfunda în țealele lor, pe când, la el, n-are unde să se oprească, cum vine, așa trece!

Când se lumină de zi, părăsirăm Arcer-Palanca, pe un ger țeapăn, cu un vântuleț subțire, de parcă-ți tăia pielea, nu altceva. Trecând printr-o pădurice, mi se tot năzăreau, pe după huciuri, turbane și fesuri turcești și, neștiind că, înaintea noastră, a mai trecut o mulțime de oștire, criticam, în tăcere, ușurința condamnilă a comandantului trupei, care ne expunea la primejdii vădite, lăsându-ne să pătrundem prin asemenea locuri, fără a trimite cercetași în toate părțile, ba, ce este mai grav, fără a da cel puțin ordin ca să se dezlege carabinele de la șea! Într-un loc, deterăm de niște sârmă, împrăștiată în drum și care se anina pe picioarele cailor. Doară nu de florile cucului mi-am vârat eu nasul și prin cărți de știință militară, ca să nu cunosc, pe dată, că aici avem de-a face cu o cursă dușmănească, pusă nouă în cale, cu scop de a ne încurca și de a ne căsăpi, apoi, fără milă!

Vecinul meu din dreapta, un rezervist mustăcios, care adeseori mă povățuia încotro să cârmuiesc calul, după comanda dată, era însă de altă părere, și izbuti să mă convingă și pe mine că mimai cursă nu puteau fi acele bucăți de sârmă, uitate, ici-colea, în drum, de către cei însărcinați cu distrugerea liniei telegrafice. Cu această ocazie, îmi povesti el despre o capcană mai soioasă decât cea închipuită de mine, cum adică, pe lângă Plevna, câteva escadroane de roșiori, după o luptă înfierbântată cu un număr copleșitor de infanterie turcească, care le cuprindea din ambele laturi, au fost nevoite să se retragă, printr-un câmp de porumb, pe al cărui capăt niște pari zdraveni, înțepeniți în pământ, erau legați, unul de altul, în cruciș și în curmeziș, cu o sârmă groasă, formând, astfel, un perete de nepătruns; și cum, numai după o muncă deznădăjduită, întretăind și rupând sârma, cu ajutorul lopeților Lindmar, de-abia putură scăpa cailor și oamenii din acea mreajă de fier, înainte de a-i ajunge urgia; nu le rămăsese nici atâta timp, ca să ridice cel puțin pe acei dintre răniți care căzuseră mai în apropiere.

– Cred că pe răniții în neputință de a se apăra i-or fi cruțat turcii!, zisei, îngrijorat de ceea ce ar putea să mi se întâmple și mie, în asemenea împrejurare.

– Da' de cruțat!, răspunse un altul, de alături, om certăreț din fire, de cârtea și asupra lopeților, cu ajutorul cărora scăpase din nevoie, susținând că nu-s de nici un folos pentru călărime și că-s bune numai de îngropat morții cu ele. Cine încape pe mâna turcilor, adăugă el, râzând, acela nu se mai înfruptă în această lume! Când te prinde turcul, te schingiuește de-ți iese sufletul de o mie de ori, apoi te spintecă și te ciuntește frumușel, și, după ce te-ai stins din viață, te taie în bucăți și bucățile ciocârtite le aruncă în toate vânturile, de parcă plouă cu carne de om!... Nu-i vorbă, ne mai răcorim și noi, când punem mâna pe câte-o liftă de păgân!...

– Ne răcorim, dar cam rar!, îl întrerupse un altul.

– Rar, vezi bine că rar!, răspunse el necăjit. Da' te lasă nevolnicii aceștia de ofițerași, care-s buni de gură numai, dar, altfel, de nici o ispravă!... Ai intrat, bunăoară, în foc, ei dau semnul de retragere, tocmai când ți-e mai dragă lupta! Întoarce-te, atunci, cu spatele spre dușman și lasă-l să te împuște, în voie bună, pe dindărăt.

– Știi că ești grozav!, îi zise, în bătaie de joc, voluntarul M., cel cu pricina urechilor.

– M-oi fi speriiind, zău!, și de un iepure, ca dumneata, în noaptea aceea, lângă Rahova!, fu răspunsul și un hohot general urmă acestor cuvinte.

Acest răspuns ținea de următoarea întâmplare: Pe când cele două companii de dorobanți, așezate lângă podul de peste apa Schitului, țineau piept trupelor otomane din Rahova, respingând, cu o bravură vrednică de toată lauda, încercările repetate ale dușmanului de a forța această trecătoare, voluntarul M. primi, de cum se făcu noapte, ordin de a se repezi până la acel pod și de a aduce știre despre cele ce se petrec de-a lungul râului. Pornit într-acolo, el se sperie de un lup, ce-i ieșise înainte, și, rătăcind câteva ceasuri prin câmp, se întoarse, după miezul nopții, cu vestea îmbucurătoare că cele două companii se mențin la pod și că toate merg de minune; și, într-adevăr mergeau toate de minune, dar în partea turcilor, care, folosindu-se de întunericul nopții și de felul așezării trupelor române, comandate de prevăzătorul general S., treceau, tocmai atunci, în toată liniștea, Schitul, mai în sus de pod.

– Voi credeți că a fost un iepure, care a băgat spaima în domnul M., dar eu m-aș prinde că a fost un al treilea...

Și râsetele porniră din nou.

– Ia, mai tăceți din gură și priviți, mai bine, într-acolo!, zise vecinul meu mustăcios, arătând cu mâna înspre soare-apune.

În același timp, răsunară, din rândurile întâi, mai multe glasuri:

– Diul! Uite, Diul!

Urcaserăm un deal, de pe care se deschidea vederii noastre o vale întinsă, mărginită, în partea dreaptă, de mareața Dunăre, pe al cărei mal sta, de ani însutiți, nebiruita cetate, Vidinul. Din locul unde ne aflam, nu se puteau distinge decât numai aliniamentele șterse ale cetății

virginale. După câțiva pași de înaintare, ni se dezvălui și terenul, acoperit, până atunci, de culmea dealului. Eram în fața Tatargicului, întâia verigă a lanțului de întărituri, ridicate într-un semicerc depărtat, din stîngă Vidinului. Jos, la poalele dealului, stătea tăbărită dorobănțimea, gata de a intra în foc; numai câteva companii răsfirate se puseră în mișcare. O ceată de călăreți, care se dezlipise de noi, de vreun sfert de ceas, apucând înspre valea Dunării, înainta, acum, cu pași repezi, asupra Tatargicului. Noi scoborâserăm puțin dealul, așezaserăm bateria noastră călăreață la un loc potrivit și numaidecât începură a curge obuzele asupra satului întărit.

După întâia detunătură, mi ie cam ridică căciula în cap; cu timpul, îmi veni inima la loc, și aceasta, cu atât mai mult, cu cât turcii nici nu-și băteau capul cu noi. Văzând și văzând că dușmanul nu răspunde la bombardările noastre, mă îndârji, în cele din urmă, așa de rău, încât mă înduplecai să părăsesc locul ce mi-l alesesem, cu multă precauție, în dreptul celorlalți, de parcă aș fi fost cine știe ce viteaz; dar copacul tot nu-l pierdeam din ochi! Eu credeam că suntem în plină luptă, pe când totul era numai o simplă demonstrațiune, întreprinsă cu scop de a dibui pe dușman, din care parte ar fi mai lesne de biruit, și, după câteva târcoale, date Tatargicului de către cei din vale, se retraseră trupele noastre, îndeplinită fiind sarcina acelei zile.

Vitejia, acumulată în mine, nu rămase, însă, neîntrebuințată; o descărcai toată asupra bulgarului din Belarada, la care trăsei în gazdă. Și cum să nu-ți pierzi răbdarea cu un om ca acela! De-l rugai să-ți vîndă ceva făină, el îți răspundea, cu glas plîngător: „Nema!” („Nu-i!”), pe când cămara-i gemea sub greutatea a tot soiul de făină; îl rugai să-ți vîndă câteva ouă – „Nema!”, lapte sau brînză, veșnicul „Nema!” și „Nema!”. Dar găinile cotcodăceau în pod – mare poznă! – și ugerele pline ale bivoliței, ce stătea în curte, rumegînd, nu se potriveau deloc cu acel „Nema!” al bulgarului. Nici cu parale, nici cu rugăminți nu-l puteai scoate din „Nema!” al lui. Sub astfel de împrejurări, nu-mi rămăsese alta de făcut, decât să-mi iau refugiul la sărăcăciosul conținut al burdujelor șeii; scosei, deci, un pesmet uscat și o ceapă și – poftă bună! Ca să tai tăria cepei, îl rugai pe bulgar să-mi dea un drob de sare. „Nema!”, răspunse el, iarăși trăgănat.

– Ce-i mai ceri și sare?, zise Stan, glumind. Se vede că dumneata nu știi ce greu încolțește sarea, pe care o seamănă bulgarii!...

La început, nu înțelesei unde bate vorba lui Stan, dar, până ce se potoli răsul, stârnit prin această glumă, îmi adusei aminte de povestea aceea, cu bulgarul, care, văzînd, întâia dată, sare, la un român, și întrebîndu-l de unde o are, acesta-i răspunse că o seamănă și o cultivă ca pe oricare altă legumă; bulgarul, plin de bucurie, de a vedea răspîndită, și în țara lui, o asemenea minunată legumă, luă cu sine sămînță de sare și-și semănă ogorul cu ea! De atunci, au și bulgarii sare, pe când, înainte, în loc de sare, se slujeau de ardei.

Gluma lui Stan mă aduse la convingere că, dacă bulgarii putură trăi, atîta amar de vreme, fără a ști măcar de sare, n-o să mă prăpădesc, mîncînd și eu o ceapă fără sare; și, cogâlț, cogâlț!, alunecă ceapa pe gât. După ceapă și suhariul cel uscat, îmi veni o sete grozavă; în toată casa, nici o picătură de apă! Răutăciosul de bulgar ascunsese până și cana de băut apă.

– Dă-mi puțintică apă!, îl rugai, din nou, pe bulgar.

– Nema!, răspunse el, și de astă dată, cu glas plîngător.

– Nu fi al dracului și dă-mi o dușcă de apă, să-mi sting pojarul, că mă arde!

– Nema vodiță (Nu-i apă)!, fu, iarăși răspunsul.

Aici îmi sări țandăra!

– Dacă așa mi te porți cu noi, zisei înfuriat, atunci afară cu tine! Haide! Cară-te de aici!

Bulgarul se uită la mine ca și când n-ar înțelege ceea ce-i spun eu, dar tălmăcirea palpabilă a lui Stan îl făcu să înțeleagă așa de bine, încât se opri dincolo de prag.

Uite, ași sunt ei toți!, zise sergentul de pluton, după ce se cărăbănișe bulgarul. Noi răbdăm toate nevoile războiului și ne jertfim, ca să-i scoatem pe acești tucana-glava de sub apăsarea turcilor, și ei nu se îndură să-ți dea o picătură de apă, să mori de sete!

Rămași stăpâni în casă, ne întrunirăm în mare consiliu de război, și rezultatul consfătuirii noastre a fost: condamnarea la moarte a locuitorilor cotcodăcitori din pod, care, pe dată, și fură executați! Se mai găsi și unt, și brânză, și de toate, numai vin ne lipsea. La crâșmă și pe la săteni nu era vin de vânzare; așternurăm, deci, masa și fără vin. Pe când eram pe la sfârșitul mesei, ne pomenirăm, însă, cu slujbașul sergentului că ne aduce un hârdău cu vin.

– Am dat de vin ieftin!, zise el, punând hârdăul pe laiță.

– Și unde ai dat de el?, întrebă sergentul.

– Ia, la bulgarul nostru!, răspunse el zâmbind.

În urma tălmăcirii lui Stan, se culcase bulgarul în șopron, unde avea o butie de vin. Soldații, mirosind aceasta, făcură încetișor o deschizătură în perete, găuriră cu sulița fundul butiei și, introducând, în găurice, o trestie, havuzul era gata! Și curgea vinul gărlă, pe când bulgarul dormea, horcăind, cu capul rezemat de butie. Trai, băiete! De mâncat, mâncărăm bine, vin aveam berechet... ei!, așa război îmi plăcea și mie! Purtarea mea vitejească, față cu stăpânul casei, mă apropie de camarazii mei de arme; vinul netezi și mai bine calea înțelegerii! Gheața se rupse cu desăvârșire între noi și neîncrederii de până acum urmă o prietenie intimă – poate ceva prea intimă, căci, de multe ori eram bun-bucoros să scap de manifestațiunile prea din cale-afară ale acestui prieteșug.

Dimineată, când se trezi, bulgarul își puse mâinile în cap, văzând trebușoaro ce-i făcuserăm. Întrebându-ne unde-s găinile din pod, noi îi răspundeam „Nema!”. Unde-i brânza din puțină, tot „Nema!”. Cine i-a mâncat untul din oală, iarăși „Nema!”. Și așa, la toate întrebările, îi răspundeam, acum, noi cu „Nema”. Bulgarul sărea în sus de ciudă și țipa, tot văietându-se: „Moie mleko! Moie maslănă! Moie scrănă!” (Laptele meu! Untul meu! Brânza mea!). Drept pedeapsă pentru mincinosul „Nema!” al lui, îl lăsarăm să se vaiete, până nu ni se făcu și nouă mila de el; apoi, îl întrebărăm că ce să-i dăm despăgubire pentru paguba suferită. La această întrebare, i se lumină fața și, făcându-și socoteala pe degete, ne ceru un irmilic, dar pe dată întoarse vorba și ne ceru un icosar, sub cuvânt că untul era proaspăt și găinile de soi ales; de vin, nici pomeni!

– Fie și un icosar!, zise sergentul și-i numără banii.

Venea aproape un franc de căciulă! Primindu-și bulgarul paralele, îl bătu gândul să-și cerceteze și vinul, dacă nu cumva...

– Dar nu se poate!, șopti el încet. Doar am ținut straja la butoi!..

Când colo, butoiul golit pe jumătate! După multă ciorovăială, îl împăcarăm cu 30 lei turcești, în care sumă era cuprins și icosarul, pe care îl primise mai înainte, și, astfel, ne descotorosirăm de el.

De la Belarada, apucarăm spre miazăzi-apus, lăsând în spate Tatargicul, care, după câteva zile, fu luat cu iureș de către curcani. Regiunea, pe care o străbăteam, acum, nu era încă exploatată de oștirea romană, de aceea și înaintarea noastră se făcea cu luarea tuturor măsurilor de precauțiune, spre a preîntâmpina o surprindere vrăjmășească. Fie că mirosisem deja praf de pușcă, fie că spiritul războinic al tovarășilor mei înrâurise, întrucâtva, și asupra mea, destul că nu mi se mai năzăreau turbane, nici fesuri turcești; din contra, parcă mă cerca curiozitatea să asist la o mică escarmușă (șarjă de cavalerie – n.n.), cu condiția, însă, ca escadronul meu să nu intre în foc, ci să stea în rezervă, la o depărtare respectabilă de dușman. Nu peste mult timp, avui mângâierea de a vedea și o escarmușă, deși sub o altă formă, față de cum dorisem! Deocamdată, nu întâl nirăm în calea noastră decât gloate de țărani, veniți de prin satele învecinate, și care ne așteptau pe la răspântii, pe unde treceam, cu hârdaie pline de vin.

Ne mirărăm și noi de atâta amabilitate, din partea bulgarilor, de această subită schimbare în atitudinea lor, dar, în curând, ne încredințărăm că acele grupuri de oameni nu

erau bulgari, ci români coada-vacii, așezați prin aceste locuri din vremuri de nu se mai ține minte și formând marea majoritate a populațiunii din vilaietul Vidinului. La Molalia, sat curat românesc, unde făcurăm un popas de două zile, ne primiră oamenii cu ce le-a dat și lor bunul Dumnezeu; fiecare căuta să-și ridice cinstea casei, printr-o bună găzduire a musafirilor săi. În genere, am constat că românii, din această parte a Bulgariei, par a fi mai cu dare de mână decât cei din România; casele lor sunt mai spațioase și mai bine îngrijite, vitele lor mai numeroase și mai bine nutrite decât ale sătenilor din Țara Românească. Trebuie să mai amintesc că expresiunile curtenitoare, ca „domnule”, „dumneata”, „dumneavoastră”, nu sunt întrebuințate în graiul lor, ci pretutindeni înlocuite prin bădărănosul „măi” și familiarul „tu”; și, dacă te puneai pe capul unuia sau altuia, ca să-l deprinzi cu forme mai lustruite ale cuvântării, după multă muncă, te pomeneai cu ziceri ca aceste: „Măi domnule, poștești și tu nițică varză?” sau „La lupta aceea, de la Gorni-Dubnik, te-ai întâmplat și tu dumneata?”.

De vreo lună de zile, nu s-a mai arătat, după spusele molalienilor, nici picior de turc, în toată împrejurimea; pesemne își schimbase gândul și Bimbașa din Vidin, care, înainte de a intra oștirea noastră în acțiune, se tot lăuda că o să treacă, cu un regiment, la Calafat, și că o să arunce toată armata română în Dunăre.

Cât stăturăm în Molalia, ușurarăm puțin caii de povoara șeilor. Era și de mare nevoie aceasta, căci, în urna necurmatelor recunoașteri, de la Plevna, până dincolo de Orchania, spre Serbia și spre Balcani, executate, de multe ori, în marș forțat, sub comanda generalului rus Gurko, căruia îi era atașată brigada noastră, se coapse și se roase șira spinării bietelor dobitoace, de se făcu numai carne vie. Nu puțin contribuie la această vătămare și șeile grozav de grele, cu care este înzestrată cavaleria noastră; trebuie să fii voinic, hăt-colea, ca să fii în stare să-ți pui șeaua pe cal!

Înainte de a porni mai departe, ni se împărți, la fiecare, un număr de patruzeci și cinci de cartușe; semn neîndoios de apropiată întâlnire cu dușmanul. În temeiul prieteșugului încheiat la Belarada, îmi puse sergentul de pluton un alt cal la dispoziție, și anume un cal bălan, de o fire foarte blajină. Pe când Boboc nu știa ce vrea să zică mersul în pas, Balan, din contra, cum mă încredințai în curând, nu putea să meargă în trap, așa drâglă de cal era! Mă rog, era cal de muzică și, ca atare, pierdea neapărat din grandoarea sa, dacă schimba solemnul mers în pas pe ușuraticul trap.

Norocul a vrut ca tocmai plutonul meu să fie menit de a face, acum, pe flancuri. Să mă fi văzut, trecând cu Bălanul meu peste măguri și răstoace, ai fi crezut că-s un al doilea Alexandru Machedon, care merge în cucerirea lumii... Gravitătea înfățișării Bălanului era încă simțitor ridicată printr-o cadențată mișcare, la flecare pas, a urechilor sale monstruoase; el mai avea ciudatul obicei de a se culca unde vedea zăpada mai mare și am fost, de multe ori, nevoit să-l momesc cu câte o bucată de pesmet, ca să-l înduplec să-și părăsească patul moale.

Pe când brigada urma calea netedă, din vale, noi, flancul, trebuia să ne ținem de-a lungul crestei dealurilor învecinate, sărind peste râpe și trunchiuri de arbori, urcând costișe drepte ca peretele și scoborând povârnișuri primejdioase. Ce servicii îmi făcea, cu acest prilej, Ducipalul meu, poate să-și închipuie lesne orișicine!

La o depărtare ca de o poștă, de la Molalia, deterăm de câteva pichete sârbești, ce erau așezate, ici-colea, pe vârfurile dealurilor. De la înfrângerea cea cumplită, de la Alexinatz, nu se mai auzise nimic de sârbi, iar după ce căzu Plevna, le veni, iarăși, pofta de a porni, din nou, cu război asupra turcilor, despre a căror mai curândă sau mai târzie îngenunchiere nu mai era nici o îndoială. Fiecare corp de strajă, pe lângă care trecea lanțul nostru de flanc, era compus cam din zece inși, dintre care nici doi nu se potriveau la îmbrăcăminte și la armament; unul era îmbrăcat cu șalvari turcești, cu cușmă sârbească în cap și înarmat cu un iatagan, altul avea o bonetă austriacă în cap și o pușcă de sistem Snyder, iar altul, o pușcă cu cremene și un fes turcesc în cap; vorba ceea: „A tunat, de i-a adunat!”.

Lângă Novoselo, aproape de granița Serbiei, întâlnirăm un pâlc de călărime sârbească, dar abia ce deteră frații noștri sârbi cu ochii de noi și o și luară la sănătoasa, crezând, desigur, că suntem turci. Degeaba trimiserăm câțiva călăreți, în urma lor, ca să-i vestească că suntem noi, românii; cine putea să-i ajungă?! Fugeau sârbii de prăpădeau pământul!

De la Novoselo, o luarăm spre miazănoapte-răsărit și ajunseră la Florentin, fără a da de Turci în calea noastră. Instalați într-un părăsit bordei turcesc, la marginea Florentinului, ațâțarăm un foc, de puteai să frigi și un bou la el. Și ce bine îți prinde ca, după ce ai degerat toată ziua, pe drum, să te întinzi așa, alene, la căldură – fie și pe pământ gol! Păcat numai că n-aveam voie să lepădăm cel puțin curelăria de pe noi; ce să faci, însă, războiul are și el regulile sale și, mai ales, când ești în recunoașteri; de-i ziuă, de-i noapte, arma cată să fie nedezlipită de tine, ca, la orice moment, să poți intra în acțiune.

Muiați de căldură, ne puseseam a trage la aghioase, ca în vremea cea bună; dar, pe când somnul ne era mai dulce, fuseserăm nevoiți a părăsi culcușul, căci, de puzderia de scânteii, ce ieșeau prin coș, se aprinsese bordeiul – mare noroc, încă, că ne trezire soldații, înainte de a se prăbuși acoperișul peste noi! Într-un sfert de ceas, tot bordeiul se prefăcu în scrum; în scrum se prefăcură și carnetul meu de notițe, și mănușile mele de blană, pe care le ascusesem după un căprior, înainte de a mă pune la hodină. După carnetul de notițe nu mă prea durea capul, nu era să se îmbogățească întru nimic istoria lumii, prin scumpele mele adnotațiuni; dar mănușile mele, bunătate de mănuși! Ce să mă fac, fără ele, sărăcuțul de mine, pe un ger așa de cumplit! Eram foarte mâhnit, din pricina aceasta. Deodată, îmi plesni un gând bun prin cap, pe care îl și pusei, la moment, în practică: scoasei șeaua de pe cal, trăsei calabalâcul meu de sub teltea și, alegându-mi o pereche de ciorapi de lână, noi-nouți, vârați în ei binișor mâinile, până la cot, și improvizai, astfel, niște mănuși cum nu se poate mai potrivite!

Mulțumit de acest strălucit rezultat, mă așezai între soldații care stăteau de vorbă, lângă focul ce pâlpâia în mijlocul curții, și încercai să mai trag un pui de somn, dar nu era chip! Pe o parte, mă dogorea jăratecul, pe altă parte, mă făceam sloi de gheață, încât, spre a stabili echilibrul de căldură peste tot corpul, trebuia să mă tot învârtesc, ca mușcat de chifteriță. Decât așa somn, mai bine deloc!, îmi zisei în gândul meu și, aprinzându-mi o țigară, mă pusei lângă Stan, care, spre a nu-și uita meșteșugul, arestase – el știe de la cine – o găină, pe care o jumulea, tocmai, în toată liniștea, și-l rugai să ne povestească vreo faptă năstrușnică din viața sa, ca să ne mai treacă de urât.

Stan nu era omul care să aștepte să-l rogi de zece ori, pentru așa-ceva, și începu, pe dată, să ne înșire diferitele sale pățanii, una mai interesantă decât alta. Între altele, ne povesti el și următoarea întâmplare:

La plecarea brigăzii din Terovina, el fu rânduit să stea de pază, la o șiră de fân, ce era vândută unui furnizor rus, până ce acesta din urmă își va ridica fânul, și apoi să vină la satul cutare, lângă Rahova, unde brigada va staționa, un timp oarecare. Îndată după plecarea trupei, veni un ofițer rus și-l întrebă al cui e fânul și dacă-i de vânzare. Stan îi răspunse că tocmai de aceea sta lângă șira de fân, ca s-o vândă. Învoirea se făcu lesne și Stau își puse banii la chimir. După vreo jumătate de ceas, se pomeni el cu un alt rus, care, de asemenea, venise să cumpere fânul și căruia Stan, văzând că se îndeasă mușterii, îi făcu un preț mai ridicat, decât celui dintâi.

– Poftim banii și așteaptă, aici, până mă voi întoarce cu carele!, zise rusul.

– Te aștept, n-ai grijă!, îi răspunse Stan, surâzând pe sub mustață.

Abia ce-și așezase rublele și polii imperiali în chimir, că se înfățișă, înainte-i, un al treilea rus, tot cu dorința de a cumpăra șira de fân. De astă-dată, mai scăzu Stan prețul, ca vânzarea să se facă cât mai repede, căci zări, în depărtare, venind mai multe care, fără îndoială ale furnizorului ce cumpăraseră, întâi și-ntâi fânul. Cum se depărtă mușteriu, Stan și șterse putina, lăsând pe cumpărători să se înțeleagă între ei, cum vor putea.

Povestirilor lui Stan urmară povestirile celorlalți și, astfel, trecu noaptea, cum ai bate din palme.

Locotenentul L., fost atașat la statul-major rus, unul dintre cei mai distinși tineri ofițeri și care, la sosirea noastră în Florentin, fu însărcinat să cutreiere, cu câțiva călăreți, împrejurimile Florentinului, împingând recunoașterile sale până aproape de Vidin, se întoarse din expedițiunea sa, fără a fi întâlnit, undeva, pe dușmani. În zori de zi, părăsirăm, deci, Florentinul și ne întoarserăm la Molalia; dar, înainte de a ajunge acolo, întâlnirăm, în calea noastră, un regiment de călărași, care-mi făcu o impresiune foarte ciudată. Lasă că în genere caii noștri de linie nu sunt tocmai cum ar trebui să fie, dar încă ai călărașilor! Vezi câte un cal ca pisica, purtând în spinarea sa o matahală de om cât un munte, și se mai pretinde că avem cavalerie teritorială! Se mai găsesc, nu-i vorba, și la călărași, cai mai înalți, dar ce ți-i de folos, dacă pieptul le este nedezvoltat, prin urmare și puterea lor foarte neînsemnată. Știut este că nu omul, ci calul e lucrul de căpetenie la cavalerie! Călărașii, cum sunt ei astăzi, nu pot fi întrebuințați decât numai pentru recunoașteri ușoare și pentru escorte, și, ca să aibă o valoare în război, ar trebui poate organizați ca infanterie călăreață. De ce m-am apucat eu să mă vâr în asemenea chestiuni? Sunt alți oameni, mai cu cap decât mine, care-și frământă mințile cu această chestiune și care, desigur, vor găsi chipul și mijloacele pentru înființarea unei puternice cavalerii teritoriale!

La Molalia, schimbai, în sfârșit, sabia mea neascuțită, pe o altă sabie, a unui sergent ce se întorcea în țară și care îmi lăsă și pe Roibul său, un cal într-adevăr bun. Era și timpul să dau pașaport Balanului, căci se șoptea despre o luptă serioasă, ce se pregătește, și ne și veni ordinul de plecare, pentru a doua zi. Armata română se concentra, mereu, în fața satelor întărite din jurul Vidinului, numai o mică parte din ea se îndrepta spre cetățuia Belgradic, unde se mai țineau turcii în stare de apărare. Brigada noastră porni, iarăși, cam în direcțiunea Florentinului, ținându-se însă, acum, mai aproape de cercul întăriturilor vrăjmășești.

Când nici nu visarăm, deterăm bună dimineața cu turcii. Ajungând, anume, în dreptul satului Dincovița, ne vestiră cei din avangardă că, în pădurea prin care tocmai eram și trecem, se aține nu număr oarecare de dușmani. Ne oprirăm, deci, locului, și escadronul meu fu însărcinat să facă, mai întâi, o recunoaștere satului. Înșirați pe plutoane, un rând cu lăncii, altul fără, pornirăm într-acolo, în trap întins; la o depărtare oarecare, ne răsfirarăm și o luarăm, înainte, în marș-marș.

Eu nu eram așa de nerăbdător, ca să mă silesc să ajung, numaidecât, cel dintâi la dușman, și căutam să las privilegiul celorlalți; altfel, Roibul meu! El nu putea suferi să-i iasă un alt cal înainte și mai avea năravul de a prinde zăbalele între dinți, și, atunci, fără doar și poate, erai al lui! Mănușile mele model mă împiedicau grozav; ca să le scot, nu mai era timp! Mă suceam, mă învârteam, toate în zadar, calul zbura ca vântul cu mine; strângeam frâul de-mi crăpau degetele, dar Roibul naibii nu slăbea deloc din fugă, parcă într-adins voia să mă ducă peșcheș turcilor! Simțeam că-mi trece ceva ca niște găluște prin gât, când mă văzui înaintea Dincoviței. Pin norocire, satul nu era ocupat de turci. Ne întoarserăm, deci, la brigadă, intrăm, apoi, cu toții, în pădure și, în curând, începură focurile, din ambele părți.

Noi eram adăpostiți după o ridicătură de pământ. Turcii stăteau în vale, tupilați după arbori, de li se vedeau numai fesurile. Văzând cum trec gloanțele vesel pe lângă noi, fără să atingă măcar pe cineva, mă încredințai că dracul tot nu-i așa de negru, cum îl crede lumea, și, luându-mi inima în dinți, încercai să potcovesc o urâciune de turc, care-mi venea mai la îndemână, dar, în loc să-l potcovesc eu pe el, mă potcovi el pe mine, căci chiulata, fiind împrumutată de la altă carabina, nu se potrivea la a mea, din care pricină tot praful îmi țâșni în față. Barba și mustața mi se făcură ca o blană roasă, peste tot, de molii, pleoapele și sprâncenele, ca în palmă. „Escarmușă mi-a trebuit? Poftim, escarmușă!”, șoptii amărât și mă retrăsei din linia de luptă. Dacă nu închideam ochii, când detei drumul carabinei, mă alegeam, desigur și mai rău!

Ca să gonim pe turci din pădure, urma să descălecăm și să înaintăm pe jos; înainte, însă, de a se da porunca pentru descălecare, se înnegri culmea dealului învecinat de dorobanți, care, aflându-se în apropiere și auzim zgomotul puștilor, veneau, rânduri-rânduri, înspre noi. Știind că dorobanții au un ac potrivit pentru jocul turcilor, făcurăm stânga-mprejur și ne întoarserăm, fără de nici o pierdere, afară de barba mea, la Gârță; de unde, pornind iarăși, înainte și ocolind pădurea de la Dincovița, o luarăm peste câmpuri, până ce ajunserăm la Ciunguruși.

Pe Roibul meu trebuia, neapărat, să-l concediez, căci cavalcada de la Dincovița mă puse tare pe gânduri și, ca să trec prin toate culorile, îl schimbai pe un cal negru, cu care rămasei până la sfârșitul campaniei. Acesta din urmă era un cal, cum s-ar zice, nici prea-prea, nici foarte-foarte, taman bine se potrivea cu mine! Se poticnea el cam des, dar așa cusur neînsemnat se trece cu vederea.

La 14 ianuarie 1878, adică a doua zi după sosirea noastră în Ciunguruși, urcarăm, tocmai când răsărea soarele în plina lui splendoare, înălțimile dealurilor ce închid valea Vidinului, dinspre miazănoapte. În partea stângă, se înălța, scaldată în raze purpurii, vechea cetate Vidin, cu moscheile sale rotunde și cu minaretele sale ascuțite, încinsă cu negre și înalte ziduri. Înainte-ne se întindea, pierzându-se spre miazăzi, șirul satelor întărite; iar în dreapta, pe colnice, stătea, în rânduri lungi și dese, oastea română, cu armele-i scânteietoare, ca o pădure de oțel. Cerul, înroșit ca sângele, prevestea o cruntă luptă! Astăzi, cată să se decidă soarta groaznicului Smârdan, întărit cum numai turcii știu a face întărituri!

Înainte de a pune oastea noastră în mișcare, se așeză, asupra văii, încet-încet, o ceață deasă, scurtând văzul ambelor tabere. Brigada noastră era însărcinată a acoperi flancul stâng al trupelor de atac. Rotind ochii veghetori în toate părțile, așteptam, cu suflet ridicat, începerea dramei sângeroase. În curând, auzirăm pârăiturile puștilor, mai spre apus de Smârdan, care ținură aproape un sfert de ceas, apoi reintră totul, iarăși în liniște; era o mică învălmășeală a străjilor noastre cu un corp turcesc de recunoaștere, care fu silit a se retrage.

Pe la amiază, începu bubuitul tunurilor noastre, pe toată linia; din ce în ce, creștea zgomotul lor asurzitor. Salve întrunite de baterii zguduiau pământul din temelie. Înfrorător se amesteca, în acest haos, glasul tunurilor de asediu din Calafat; parcă se spârgea și se năruia cerul asupra-ne, la fiecare detunătură, urmată de un lung clocot al văilor Dunării. Bombele se încrucișau în aer, plesnind asupra ambelor tabere; vâjâind, zbura în arcuri tuciul înroșit; fierbea văzduhul ca în ziua de apoi! Toate furiile iadului păreau dezlănțuite!

Pârăiturile puștilor începură din nou, de astă-dată, însă, cu o tărie înfricoșată; peste puțină vreme, răsunară în aer strigătele de „Ura!”, ieșite din mii de piepturi și urmate de un murmur surd, dar tot crescând: „Allah, Allah, Allah!”. În același timp, amuțiră bateriile noastre. „Ura!” și „Allah!” ieșeau neconținut din volbura bătăii. Ca un uragan sălbatic, ce spulberă și zdrobește tot în calea sa, năvăliră cetele române asupra semințiilor islamice, și, când soarele era aproape de asfințit, fâlfâia cu fală flamura română deasupra Smârdanului! Noaptea așternu vălul său negru peste bălțile de sânge și peste movilele de morți.

La 15 ianuarie, cum se albi de zi, armata otomană, concentrată la Capitanovțe, începu atacul asupra Smârdanului, încercând a redobândi această poziție, dar în zadar! Întăriturile, ridicate în contra românilor, dar înaintea cărora nu putură rezista, erau acum o stavilă destul de puternică în contra valurilor triburilor asiatică, în contra acelor care le ridicaseră. Turcii prelungiră încercările lor zadarnice, până-n seară, apoi, ocrotiți de întunericul nopții, se întoarseră, cu toții, la Vidin, căci, odată Smârdanul pierdut, celelalte întărituri nu se mai puteau ținea.

Vedetele noastre înaintare până aproape de zidurile cetății. Până la noi străbăteau strigătele entuziaste ale românilor din Calafat, care ne vedeau înaintând pe toată linia. Izbânda era deplină! Multe tunuri, multe steaguri și mii de prizonieri rămaseră în mâna noastră, drept semn de vitejie. Fruntea oștilor române se împodobi cu un nou laur!

Deși, în ziua asaltului de la Smârdan, câmpul de luptă era acoperit de o ceață foarte deasă, totuși trupele noastre, comandate de viteazul general Cerchez, de același general în a cărui mână s-a predat Gaziul Osman, intrară în acțiune cu o precizie de admirat, sosind un regiment, după altul, la timp și în locul unde tocmai era nevoie de ele. Turcii se apărau cu o rară cerbicie; respinși din întărituri, ei urmară cu rezistența lor înlăuntrul satului, încât fiecare casă trebuia luată cu asalt. În decursul acestei lupte, brigada noastră, învăluită în neguri, era ferită de orice primejdie; dar, la 15 ianuarie, pe când adică turcii încercau a scoate Smârdanul din stăpânirea românilor, scui-pau tunurile dușmane foc asupra-ne, de-ți era mare groază!

Eu stăteam, la început, ca pe jărtic, tresăream la fiecare detunătură și simțeam că parcă mă încercă niște friguri. Când zbura ghiuleaua, șuierând, pe deasupra capetelor noastre, mă uitam la ea cum se uită găina la uliul ce se rotește asupra-i, gata de a o sfâșia; iar când se spârgea câte o bombă, mai în apropierea noastră, îmi îngheța tot sângele în vine și nu înțelegeam cum le mai vine poftă tovarășilor mei de a face glume, sub astfel de împrejurări. Din vitejia mea parcă nu rămăsese nici brumă; mă muiasem de tot. Cu timpul, îmi mai venii însă în fire și, în cele din urmă, mă liniștii cu desăvârșire; se deprinde omul cu toate, în această lume!

A doua zi, dimineață, când prinseserăm de veste că se retrag turcii, pornirăm în urmărirea lor, dar cum porniserăm, așa ne întoarserăm, căci dușmanii își luaseră, de mult tălpășița și intraseră, deja, cu cățel, cu purcel, în Vidin.

'Trecând pe lângă redutele și meterezele părăsite de dușmani, mă umflam în pene, ca și când prin vitejia mea s-ar fi fost isprăvit această izbândă; de frigurile mele de ieri nu-mi mai aduceam deloc aminte! Îmi venea, acum, a crede că parcă mă născusem cu pușca în mână și că, toată viața mea, nu mă îndeletnicisem cu altceva, decât cu măcelăritul turcilor! Vorba românului: „După război, mulți voinici se arată!”

Trași în garnizoană, la Cutova, unde aveam, de altfel, belșug de toate, ne venea rândul, tot la trei, patru zile, să stăm în vedete, și astfel o duceam, până ne sosi știrea despre încheierea tratatului de pace, de la St. Stefano.

Neputând rezista greutăților războiului, mă îmbolnăvisem rău, și așezat în furgon ca un pui de bogdaproste, mă întorsei în țară, unde mă însănătoșii în curând. După aceea, începură exercițiile obișnuite: instrucția pe jos și călare, școala de escadron și de regiment, cu care prilej tocmai începui a prețui, la dreapta lui valoare, pe Boboc, cu care mă împrietenisem iarăși. În scurt timp, mă făcui brigadier și, mai în urmă sergent, trecând prin toate micile mizerii ale acestei vieți.

Până la încheierea tratatului de la Berlin, armata română era tot pe picior de război și tocmai după semnarea acestui tratat fui concediat. Luandu-mi, deci, catrafusele, mă întorsei la București.

– Ei, câți turci ai omorât?, mă întrebau unul și altul, cu care mă întâlneam.

– Da' îi poți număra!, răspundeam evaziv.

– Vrea să zică, te-ai luptat voinicește, ai trecut prin multe primejdii!

– Dacă am schimbat patru cai sub mine! (*Convorbiri Literare*, Anul XVII, Nr. 1, 1 aprilie 1883 – 1 martie 1884, pp. 68 și urm., 105 și urm.).